

סיכום הלכות חופה וקדושין

אבה"ע: ס' א, ב, ד, ו, ט, יג

כו, כז, כט, לד, מב, סא, סב, סד, סו, קכו

חוי"מ: ס' לג, לד

לקט וערך: ש"י לאו

רחובות, ה'תשע"ה

תוכן עניינים

3	ס' א
11	ס' ב
18	ס' ד
34	ס' ו
45	ס' ט
48	ס' יג
58	ס' כו
61	ס' כז
67	ס' כט
74	ס' לד
77	ס' מב
83 (וס' נה סע' א')	ס' סא
87	ס' סב
95	ס' סד
99	ס' סו
106	ס' קכו
109	חו'מ: ס' לג
116	חו'מ: ס' לד

ס' א

סעיף א'

גמרא – "א"ר תנחום א"ר חנילאי: **כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא שמחה בלא ברכה בלא טובה**. בלא שמחה, דכתיב: ושמחת אתה וביתך. בלא ברכה, דכתיב: להניח ברכה אל ביתך. בלא טובה, דכתיב: לא טוב היות האדם לבדו. במערבא אמרי: **בלא תורה, בלא חומה**. בלא תורה, דכתיב: האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני. בלא חומה, דכתיב נקבה תסובב גבר. רבא בר עולא אמר: בלא שלום, דכתיב: וידעת כי שלום אהלך ופקדת נווך ולא תחטא". (יבמות סב:)

גמרא – "א"ר אלעזר: **כל אדם שאין לו אשה אינו אדם**, שנאמר: זכר ונקבה בראם ויקרא את שמם אדם". (יבמות סג.).

גמרא – "תניא רבי אליעזר אומר: **כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים**, שנאמר: שופך דם האדם באדם דמו ישפך, וכתיב בתריה: ואתם פרו ורבו.

רבי יעקב אומר: **כאילו ממעט הדמות**, שנאמר: כי בצלם אלוקים עשה את האדם, וכתיב בתריה ואתם פרו ורבו. בן עזאי אומר: **כאילו שופך דמים וממעט הדמות**, שנאמר: ואתם פרו ורבו. אמרו לו לבן עזאי: יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים! אמר להן בן עזאי: ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים... ת"ר: ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, מלמד שאין השכינה שורה על פחות אלפים ושתי רבבות מישאל. הרי שהיו ישראל שני אלפים ושתי רבבות חסר אחד, וזה לא עסק בפריה ורביה, לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישאל! אבא חנן אמר משום רבי אליעזר: **חייב מיתה**, שנאמר ובנים לא היו להם. הא היו להם בנים, לא מתו. אחרים אומרים: **גורם לשכינה שתסתלק מישאל**, שנאמר: להיות לך לאלוקים ולזרעך אחרך. בזמן שזרעך אחרך שכינה שורה, אין זרעך אחרך על מי שורה? על העצים ועל האבנים". (יבמות סג: -סד).

המב"ב – אם לא קיים פריה ורביה חייב לבעול בכל עונה עד שיהיו לו בנים, כי זו מצות עשה. **וכתב המגיד משנה**, שאפילו אם אשתו מחלה על זה אע"פ שאין מצות עונה, ג"כ חייב לבעול בכל עונה.

שו"ע – פסק כגמרא, שחייב אדם לישא אשה כדי לפרות ולרבות, וכל מי שאינו עוסק בפריה ורביה נקרא שופך דמים וגורם לשכינה שתסתלק מישאל.

המ"א – כגמרא, שכל מי שאין לו אשה שרוי בלא ברכה, בלא תורה ולא נקרא אדם, וכיון שנשא אשה עוונותיו מפקקים. **בית שמואל** – **הרמב"ם כתב** שחייב לבעול בכל עונה עד שיהיה לו בנים אפילו אם מחלה והסכימה שלא יבעל. משמע שאחר שקיים פו"ר הרשות בידה למחול על עונתה.

הב"ש תמה מנין לרמב"ם דין זה, הרי גם אם קיים פו"ר עדין חייב לקיים "לערב אל תנח ידך"? **הפת"ש תרץ בשם החיד"א**, שאם קיים פו"ר והיא מחלה לו על עונתה, אינו חייב לבעול בכל עונה, אלא מספיק לעתים רחוקות.

סעיף ב'

גמרא – "ת"ש: דאמר רבי יוחנן משום רבי מאיר: אין מוכרים ס"ת אלא ללמוד תורה ולישא אשה... אשה נמי: לא תהו בראה לשבת יצרה..." (מגלה כז).

שו"ע – פסק כגמרא.

האם מוכרים ספר תורה בשביל להשיא יתומים?

חלקת מחוקק – באו"ח כתב השו"ע (סי' קנג סעי' ו) ע"פ ריב"ש שמותר למכור ס"ת להספקת תלמידים ולהשיא יתומים, ולכן דוקא יתום שרוצה לקיים פו"ר מוכרים עבורו ס"ת, אבל בשביל יתומה לא.

בית שמואל – **חלק על החלקת מחוקק**, וכתב שאשה גם חייבת לקיים "לא תהו בראה לשבת יצרה" (כתוספות בגטין מא), ולכן מוכרים ס"ת גם בשביל יתומה וגם למי שקיים כבר פו"ר, **וכ"כ המגן אברהם, המ"ב (שם) ורוב האחרונים**.

סעיף ג'

משנה – "בן שמונה עשרה לחופה". (אבות פ"ה משנה כא)

המב"ב – האיש מתחייב בפריה ורביה מגיל 17. **והסביר המגיד משנה** שהכוונה כשהסתיימה שנת ה-17 והוא נכנס לשנתו ה-18.

גמרא – "ת"ר: ...המדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפירקון, עליו הכתוב אומר: וידעת כי שלום אהלך...". (יבמות סב:)

גמרא – "...רב הונא לטעמיה, דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה כל ימיו בעבירה. בעבירה סלקא דעתך? אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. אמר רבא וכן תנא דבי רבי ישמעאל: עד כי שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע כי ולא נשא אומר תיפח עצמותיו. אמר רב חסדא: אנא עדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר (16). ואי הוה נסיבנא בארביסר (14), הוה אמינא לשטן: גירא בעיניך" (קדושין כט:).

האם קטן פחות מגיל 13 יכול להתחתן?

גמרא – "אמר רב יהודה אמר רב: המשיא אשה לבנו קטן... עליו הכתוב אומר: למען ספות הרווה את הצמאה. מיתיבי: ...המשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך ופקדת נווד ולא תחטא! סמוך לפרקן שאני". (סנהדרין עו:)

המב"ם ע"פ הטור, בית יוסף והחלקת מחוקק – קודם גיל 13 לא ישא ובעילתו נחשבת כבעילת זנות, ולמד זאת מהגמרא ביבמות קיב: שקטן לא תקנו לו חכמים נישואין ואם נשא אשה ומת בלא בניס אשתו פטורה מחליצה ויבום. ומה שכתוב שאדם צריך להשיא את בניו סמוך לפרקם **הכוונה בן י"ג שנים שלמות כשנכנס לשנתו ה-14**, כמו שרב חסדא אמר שהיה מתחתן בתחילת שנתו ה-14, מיד אחרי שנעשה בר מצוה.

רש"י, תוספות, רא"ש, המב"ם ע"פ הדרכי משה – אע"ג שחכמים לא תקנו נישואין לקטן, מ"מ אין זו בעילת זנות כי בקדושין היא אצלו, וכן אין איסור בזה, ואף יש מצוה להשיאו קטן. [ואע"פ שפטורה מחליצה ויבום כתובתה קיימת].

והכוונה היא שמצוה להשיאו החל מ שנה או חצי שנה קודם גיל 13, שאז הוא סמוך לפרקו.

כנסת יחזקאל – אם אביו משיאו קטן והוא תופס מטלטלים לכתובה אז זה מצוה, אבל אם הוא עצמו נושא אשה הרי זה זנות כי אינו יכול לכתוב כתובה שאין מעשה קטן כלום. לפי זה אין מחלוקת כלל בין רמב"ם והטור לרש"י ותוספות, שמצוה על אביו להשיאו קטן אפילו קודם גיל 13, אבל אם נושא לבד אז בעילתו זנות כי לא יכול לכתוב כתובה.

פת"ש בשם שער נפתלי – דחה את דברי **הכנסת יחזקאל**, כי מקרה זה דומה לנשואי חרש וחרשת חכמים לא תקנו להם כתובה, וה"ה בקטן שלא תקנו לו כתובה כלל וממילא מטעם זה לא תהיה בעילתו בעילת זנות, אלא לרמב"ם ולטור מפני שהוא קטן.

לימוד קודם נישואין

גמרא – "ת"ר: ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה. ואם אי אפשר לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמד תורה. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה נושא אשה ואח"כ ילמד תורה. רבי יוחנן אמר: רחיים בצווארו ויעסוק בתורה? ולא פליגי הא לן והא להו". (קדושין כט:)

רא"ש – כולם מודים שאם אינו יכול ללמוד אם ישא אשה, ילמד ואח"כ ישא אשה. **אלא שכתב הרא"ש שצריך לתת ללימוד זה קצבה** כי לא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו, כי זה מצינו רק בבן עזאי (כדלקמן).

המב"ם – אם עוסק בתורה וטרוד בה ומתיירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויתבטל מהתורה מותר להתאחר, כי העוסק במצוה פטור מהמצוה וכ"ש כשעוסק בתלמוד תורה. ויכול להתאחר כל עוד שיצרו לא מתגבר עליו.

הבית יוסף הקשה מדוע לא כתב הרמב"ם גם הפוך שאם אינו יכול בלא לשאת אשה ישא אשה תחלה? **ותרץ**, שבסוף דבריו כתב הרמב"ם שאם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה, וזו כוונתו.

הלכה

שנ"ע

1. פסק את המשנה באבות, שמצוה על כל אדם לשאת אשה בגיל 18. ואע"פ שבכל המצוות אדם חייב מגיל 13, **כתבו החלקת מחוקק והבית שמואל** שמצוה זו קבלו חז"ל שצריך לקיים מגיל 18, כי צריך ללמוד קודם שישא אשה והתחלת הלמוד הוא מגיל 15.
 2. כגמרא בסנהדרין שהמקדים סמוך לפרקן בגיל 13 (היינו לאחר 13 שנים שלמות) מצוה מן המובחר.
 3. **פתחי תשובה בשם צוואת רבי יהודה החסיד** – בדורות אלו נחלשו הטבעים והשתנו הדורות ואין צריך להיזהר להקדים ולישא מגיל 13.
 3. כרמב"ם, שקודם גיל 13 לא ישא ובעילתו נחשבת כזנות.
 4. כגמרא, שבשום ענין לא יעבור את גיל עשרים בלא אשה.
 5. כרא"ש, שאם עבר גיל 20 ואינו רוצה לישא, אז בי"ד כופים אותו לקיים פו"ר.
 6. כרמב"ם, שאם עוסק בתורה וטרוד בה, יכול להתאחר כי אחרת יתעסק בפרנסתו ויתבטל מתורה. ומותר כל עוד שאין יצרו מתגבר עליו. ואם יצרו מתגבר עליו אסור לו להתאחר כלל.
- בית שמואל** – הרא"ש כתב שגם אם טרוד בתורה לא יתכן שיתבטל כל ימיו וצריך להיות לזה קצבה, אבל משמע מפסק הרמב"ם והשר"ע שאין לזה קצבה ויכול להתאחר כל עוד שטרוד בתורה (לכאורה כל ימיו) ואין יצרו מתגבר עליו.
- פרישה, ערוך השולחן ועוד** – דחו את דברי הבי"ש כי מותר להתאחר ולא לדחות לגמרי.

כפיה על מצוות פריה ורביה בזמן הזה

רמ"א – פסק ע"פ הריב"ש שבזמן הזה לא נהגו לכוף על גיל הנישואים ולא על מי שרוצה לשאת אשה עקרה או איילונית מכל סיבה שהיא ואפילו אם נשא אשה ושהה עמה עשר שנים ולא ילדה לא כופים אותו לגרש אותה אע"פ שלא קיים פו"ר. אבל אם היא אסורה עליו, כופים.

חלקת מחוקק – לדעת הרא"ש אכן לא כופים גם אם הוא רווק ולא רוצה לישא בגיל 20, אבל לדעת הריב"ש שממנו הוציא הרמ"א את דינו מדובר רק שלא כופים לגרש או שלא מוחים בידו אם נושא אשה איילונית, אבל לישב בלא אשה כלל כופים אותו. והסכימו החלקת מחוקק, הבית שמואל והט"ז לגבי אשה ששהה עמה י' שנים ולא ילדה שמונעים אותו בכפיה שלא ישאנה. ואם רוצה לגרש אחר י' שנים בעל כרחו, מותר, ובזה לא גזר רבנו גרשום. **פתחי תשובה** – מ"מ לא יתאחר אחר גיל 24. **למה לא כופים כיום? בית שמואל בשם אגודה** – משחרב ביהמ"ק היה ראוי שלא נישא נשים כלל, הלכך אין כופים לישא ואפילו בארץ ישראל.

סעיף ד'

גמרא – "בן עזאי אומר: כאילו שופך דמים וממעט הדמות, שנאמר: ואתם פרו ורבו. אמרו לו לבן עזאי: יש נאה דורש ונאה מקיים, נאה מקיים ואין נאה דורש, ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים! אמר להן בן עזאי: ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים ע"י אחרים...". (יבמות סג.)

המב"ם – כל זה כשיצרו לא מתגבר עליו, אבל אם יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה אפילו היו לו בנים שלא יבוא לידי הרהור. ריטב"א בשם תוספות – אין בדורות הללו מי שיכול להיות כבן עזאי.

שו"ע – פסק את הגמרא וכרמב"ם שאם חשקה נפשו בתורה כבן עזאי ולא נשא אשה בגלל זה אין בידו עוון, והוא שלא יחייב יצרו מתגבר עליו. **ערנת השולחן. ילקוט יוסף** – מדריגה כזו לא מצויה כלל ובזמן הש"ס היה רק בן עזאי אחד ואין שני לו.

סעיף ה'

משנה – "לא יבטל אדם מפריה ורביה א"כ יש לו בנים. ב"ש אומרים: שני זכרים, וב"ה אומרים: זכר ונקבה, שנאמר: זכר ונקבה בראם". (יבמות סא.)

גמרא – "איתמר: היו לו בנים ומתו: רב הונא אמר קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר: לא קיים... לשבת יצרה בעינן, והא ליכא... מיתבי: מת אחד מהם או שנמצא אחד סריס לא קיים פריה ורביה? תיובתא דרב הונא תיובתא". (יבמות סב-סג.)

המב"ם – פסק את הגמרא וה"ה שאם היתה בתו איילונית לא קיים פריה ורביה. **שו"ע** – פסק כמשנה וכבית הלל שאם יש לו זכר ונקבה קיים פו"ר, כאשר הבן אינו סריס והבת אינה איילונית.

חלקת מחוקק. בית שמואל – אם הבן נשא איילונית או הבת סריס או שלא נשאו כלל, קיים האב פו"ר **כי הם עצמם ראויים להוליד**. **פתחי תשובה בשם הר"ר. הוגתו אייבשנץ** – נשאר בצ"ע על החלקת מחוקק והבית שמואל, כי אם בתו נשאת לסריס בחיי אביה וודאי לא תוליד ותמות בלא זרע, וכיצד קיים פו"ר?! וכי תולים שיגרש אותה או שימות ותינשא לאחר?! [ואם בנו נשא איילונית, אולי מודה לח"מ וב"ש כי בידו לגרשה או לישא אחרת] ואם מתו, צריך לומר שדוקא אם מתו בחיי האב לא קיים פו"ר, אבל אם מת כשהם עדין לא נישאו קיים, כי אולי ישאו אח"כ.

סעיף ו'

גמרא – "איתמר: היו לו בנים ומתו: רב הונא אמר קיים פריה ורביה, רבי יוחנן אמר: לא קיים... לשבת יצרה בעינן, והא ליכא... מיתבי: בני בנים הרי הם כבנים (משמע שמדובר שמתו בנו ובן בנו בא במקומו אבל אם לא היו לבנו שמתו בנים אז לא קיים פריה ורביה)? כי תניא ההיא להשלים (שאם היה לו בן אחד ולו בת, קיים פריה ורביה ובנו השלים עבורו). מיתבי: מת אחד מהם או שנמצא אחד סריס לא קיים פריה ורביה? תיובתא דרב הונא תיובתא.

בני בנים הרי הם כבנים: סבר אביי למימר, ברא לברא וברתא לברתא, [וכ"ש ברא לברתא], אבל ברתא לברא לא. א"ל רבא: לשבת יצרה בעינא, והא איכא. דכולי עלמא (אביי ורבא) תרי מחד לא (כך שהשני מת בלא ילדים)...". (יבמות סב-סג.)

תוספות. רא"ש (וגם בשלטי גבורים), טור ע"פ גרסת הבית יוסף. נמוקי יוסף – למדו מדברי הגמרא שאם מתו ויש לבן בן או בת ולבת בן או בת ג"כ קיים מצות פריה ורביה. משמע שגם אם יש לבן בן ולבת בן או לבת בת ולבת בת, כלומר יש שני נכדים בנים או שתי נכדות בנות בלבד ג"כ קיים פריה ורביה כי אע"פ שאין שני זכרים או שתי נקבות חשובים כבן או בת (כי אין הלכה כב"ש), כאן מכח בן ובת באו. **וכתב הדרכי משה** שאפילו אם שני בנים או שתי בנות הבאים מכח זכר ונקבה פוטרים, מ"מ זכר ונקבה שבאו מכח שני בנים או שתי בנות לא פוטרים, כי אחרת תמיד יוצא י"ח בשני בנים או שתי בנות, כי א"א שלא יצאו מהם זכר ונקבה בעתיד.

המב"ם, טור ע"פ גרסת הפרישה והב"ח, סמ"ג, סמ"ק – אם בנו ובתו מתו והניח הבן בן והבת בת או הבן בת והבת בן יצא י"ח פריה ורביה כי נשארו לו שני נכדים בן ובת מבנו ובתו, אבל שני נכדים בנים או שתי נכדות בנות לא. **תרומת הדשן ניסה ליישב את דברי הגמרא עם שיטת הרמב"ם, אבל כתב הב"ח** שלרמב"ם היתה גרסה אחרת: "סבר אביי למימר ברא לברא וברתא לברתא, אבל ברא לברתא וברתא לברא לא. א"ל רבא: לשבת יצרה בעינן, והא איכא". **החלקת מחוקק הסתפק** במקרה שהיו לו בן ובת ומת הבן והוליד בת או להיפך, האם מהני אף לשיטת הרמב"ם.

שני'ע – פסק כמסקנת הגמרא וכרמב"ם, שאם נולדו לו זכר ונקבה ומתו והניחו בנים קיים פריה ורביה. וכל זה כשהיו בני הבנים זכר ונקבה ונולדו מזכר ונקבה אע"פ שהזכר בן בת והנקבה בת בנו, הואיל ומשני בניו הם באים קיים פו"ר. אבל אם היו לו בן ובת ומתו ואחד מהם השאיר זכר ונקבה עדין לא קיים את המצוה (ע"פ מסקנת הגמרא).

חלקת מחוקק, בית שמואל – אבל אם הבן והבת השאירו בן וכך יש לו שני נכדים לא קיים פו"ר ע"פ דעת הרמב"ם וסיעתו. אבל לתוספות וסיעתו מהני, ואפילו שתי נקבות וכנ"ל.

עוד מקרים שהובאו בבית שמואל:

1. היו לו שני בנים והניח האחד בן והשני בת, לא קיים פו"ר, כי בני בנים לא משלימים כשהדור השני לא היה ע"פ הדין.
2. אם הבן חי והבת מתה והשאירה בת, קיים פו"ר.
3. אם הבן קיים ולא הוליד עדין ומתה הבת והניחה בן לא קיים פו"ר. והחלקת מחוקק הסתפק בזה.

הניח בן או בת שלא יוכלו להוליד מסיבות אחרות

משנה – "מי שיש לו בן מכל מקום (הגמרא מסבירה שהכוונה בבן ממזר), פוטר אשת אביו מן היבום, ובנוכלדבר...". (יבמות כב.)

גמרא – "מכל מקום לאתווי מאי? א"ר יהודה: לאתווי ממזר". (שם)

ירושלמי – "ובנו הוא לכל דבר אפילו לפריה ורביה".

הרשב"א – כלומר, שיוצאים י"ח פריה ורביה אפילו בבן ממזר.

מהר"ל – כתב שאינו מבין מדוע מי שיש לו בן חרש או שוטה לא קיים פריה ורביה, הרי הוא יכול לשאת אשה ולהוליד בן חכם.

רמ"א – פסק כריטב"א ומהרי"ל שאם היה הבן ממזר או חרש, שוטה וקטן [אגב שיטפיה כתב וקטן – פת"ש] קיים המצוה.

בית שמואל ע"פ ספר חסידים – לא קיים פו"ר כשהוליד ממזר כי ממזר אינו חי. וכתב הבי"ש שכל זה כשלא ידוע שהוא ממזר, אבל אם ידוע, קיים.

האם עיבור באמבטיה נחשב למצוות פריה ורביה

חלקת מחוקק, בית שמואל ועוד אחרונים – כאשר התעברה באמבטיה מזרע של בעלה, קיים האב פו"ר ונקרא בנו לכל דבר.

ט"ז ועוד – אע"פ שהוא בנו לכל דבר אינו יוצא בזה י"ח מצוות פריה ורביה כי לא עשה מעשה בקום ועשה.

שבט הלוי, אגרות משה ועוד – בהזרעה מלאכותית קיים פו"ר כי עושה מעשה של הוצאת הזרע בכוונה כדי שתלד אשתו (ואף הט"ז וסיעתו יודו בזה).

סעיף ז'

גמרא – "איתמר: היו לו בנים בהיותו עובד כוכבים ונתגייר: רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה, וריש לקיש אמר לא קיים. רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה, דהא הווי ליה, וריש לקיש אמר לא קיים פריה ורביה גר שנתגייר כקטן שנולד דמי..."

איתבייה רבי יוחנן לריש לקיש: בעת ההיא שלח בראדך בלאדן בן בלאדן מלך בבל ספרים ומנחה אל חזקיהו כי שמע כי חלה חזקיהו (משמע

שבנים שנולדו בהיותו גוי נחשבים בנים)? א"ל: בהיותך עובדי כוכבים אית להו חייס (מתייחסים אחר אביהם), נתגיירו לית להו חייס.

אמר רב: הכל מודים בעבד (שהשתחרר הוא ובניו) שאין לו חייס, דכתיב שבו לכם פה עם החמור, עם הדומה לחמור". (יבמות סב.)

המב"א, טור – מדובר שהוא התגייר וגם בניו, כי אם התגייר לא קיים פריה ורביה לכו"ע, כי בנים גויים לא עולים לו.

תוספות – אפילו התגייר הוא ובניו לא התגיירו אותו, ג"כ קיים פו"ר.

שני'ע – פסק כרבי יוחנן וכרמב"ם והטור, שאם היו לו בנים בהיותו גוי והתגיירו כולם קיים פו"ר, כי כולם מיוחסים אחריו כבר מקודם [ואם רק הוא התגייר לא קיים]. וכרב, שאם היו לו בנים בהיותו עבד והשתחררו כולם לא קיים עד שיוליד אחר שישתחרר כי עבד אין לו ייחוס.

מהר"ל – חלק על השו"ע ופסק כתוספות.

חלקת מחוקק – מלשון הגמרא "ונתגייר" משמע קצת כתוספות שרק הוא התגייר.

סעיף ח'

משנה – "לא יבטל אדם מפריה ורביה א"כ יש לו בנים".

גמרא – "הא יש לו בנים מפריה ורביה בטיל, מאשה לא בטיל. מסייע ליה לרב נחמן אמר שמואל, דאמר אע"פ שיש לו לאדם כמה בנים אסור לו לעמוד בלא אשה, שנאמר לא טוב היות האדם לבדו.

ואיכא דאמרי: הא יש לו בנים בטיל מפריה ורביה ובטיל נמי מאשה. נימא תיהוי תיובתא דרב נחמן אמר שמואל? לא, אין לו בנים, נושא אשה

בת בנים. יש לו בנים נושא אשה דלאו בת בנים (אלא עקרה או זקנה). נפק"מ למכור ס"ת בשביל בנים". (יבמות סא:)

גמרא – "מתניתין דלא כרבי יהושע, דתניא: רבי יהושע אומר נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו, היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו,

שנאמר בבוקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ידך... אמר רב מתנא: הלכה כרבי יהושע". (יבמות סב:)

מקור האיסור של רב נחמן בשם שמואל להיות בלא אשה: רי"ף, פ"ד, ד"ג – איסור דאורייתא ומוכרים בשביל זה ס"ת. רי"ף, פ"ד, ר"י מיג"ש, רמב"ם – איסור דרבנן ומה שכתוב "לא טוב היות האדם לבדו" זה אסמכתא בעלמא. רמב"ן – מסופק בזה. החיוב לשאת אשה בת בנים כשיכול משום "לערבה אל תנח ידך": רי"ף, רמב"ם, רא"ש – מדרבנן, אבל מהתורה אם יש לאדם בן ובת קיים פריה ורביה. רמב"ן – אין כופים על זה, כי משום ישוב דרך ארץ.

גרסת הר"ן, ג'ה, ה'ה, ה'ה, ה'ה, ה'ה – יש ספרים שלא גורסים שהמשנה לא כרבי יהושע. משמע שהמשנה גם כשמואל וגם כרבי יהושע, שלעולם צריך לקחת אשה בת בנים כרבי יהושע אם הוא יכול, אבל אם אינו יכול, אז אם אין לו בנים ימכור ס"ת ויקח אשה בת בנים ואם יש לו בנים אז לא ימכור ס"ת ויקח אשה שאינה בת בנים ואל יעמוד בלא אשה לפי רב נחמן בשם שמואל.

רא"ש, פ"ד, ג'ה, ה'ה, ה'ה, ה'ה, ה'ה – המשנה איננה כרבי יהושע ונחלקה המשנה על רבי יהושע והלכה כמותו, שאפילו קיים פריה ורביה ימכור ס"ת לשאת אשה בת בנים אם ראוי להוליד. אבל אין כופים אותו לשאת אם יש לו בנים, כי לא כופים על מצוה מדרבנן ואפילו אם יש לו בנים מפניו.

ואם נשא אשה והיתה עמו 10 שנים ולא ילדה, אם אין לו בנים חייב לגרשה ואם יש לו לא חייב לגרשה, כי דברי רבי יהושע הם לכתחילה. ואם מכיר את עצמו שכבר אינו ראוי להוליד אז נושא אשה שאינה בת בנים מפני החטא כדעת רב נחמן בשם שמואל, ולא ימכור בשביל זה ס"ת. תרומת הדשן – אם קיים מצות פריה ורביה ונתאלמן ורוצה לישא אשה וירא מקטטה ולכן רוצה לשאת אשה שאינה בת מריבה ואינה בת בנים, יפה אם יעשה כן כדי למנוע קטטה. וראיה לכך שמונעים מצות יבום ועושים חליצה משום חשש קטטה.

שו"ע – פסק כרב נחמן ע"פ גרסת הר"ף בגמרא וכלישנא בתרא, שאע"פ שקיים פו"ר אסור לו לעמוד בלא אשה וצריך שישא אשה שיכולה ללדת אם סיפק בידו אפילו יש לו כמה בנים. ואם אין סיפק בידו אפי"כ ימכור ספר תורה, אם אין לו בנים ימכור ס"ת וישא אשה בת בנים ואם יש לו בנים לא ימכור אלא ישא אשה שאינה בת בנים ולא ישאר בלא אשה.

והביא כ"א את דעת הרא"ש שהמשנה לא כרבי יהושע והלכה כמותו, שאפילו אם יש לו כמה בנים מוכר ס"ת כדי לשאת אשה בת בנים. בית שמואל – הלכה כדעת היש אומרים שכמותה סברו רוב הראשונים, שאפילו אם יש לו בנים ימכור ס"ת כדי לשאת אשה בת בנים.

רמ"א

1. כנמוקי יוסף שאם מכיר בעצמו שאינו יכול ללדת ישא אשה שאינה בת בנים.
 2. כתרומת הדשן, שאם יש לו בנים הרבה ומתיירא שיהיו מריבות וקטטות, ישא אשה שאינה בת בנים.
- בית שמואל – סיכם את המקרים לגבי מכירת ס"ת:**
- א. אם לא קיים פו"ר מוכר ס"ת כדי לשאת אשה בת בנים לכו"ע כי זו מצוה מהתורה.
 - ב. אם קיים פו"ר ונושא אשה משום "לערב אל תנח ידך", הובאו בזה שתי דעות בשו"ע האם צריך למכור ס"ת או לא כאשר אין סיפק בידו.

האם מוכר ס"ת בשביל האיסור לא לעמוד בלא אשה?

חלקת מחוקק – ע"פ סתימת השו"ע, אם לא מצא אשה כלל בלא למכור ס"ת, צריך למכור ס"ת כדי לא לעמוד בלא אשה, כי הרהור עברה קשה מ"לא תהו בראה לשבת יצרה". (זה כדעת הר"ף שסובר שאיסור עמידה בלא אשה הוא מדאורייתא)

בית שמואל – כאשר כבר לא יכול להוליד ונושא אשה בשביל למנוע הרהור עברה משום "לא טוב היות האדם לבדו", לריטב"א ולנמוקי יוסף אין מוכרים ס"ת בשביל זה והרמב"ן סובר שמוכרים ויחפש אשה בת בנים ואם לא מצא ישא אחת שאינה בת בנים, ולזה נוטה הח"מ והכריע הב"ש להקל בזה כי החומרא קולא היא לענין מכירת ס"ת.

סעיף ט'

גמרא – "רבא אמר: נושא אדם כמה נשים על אשתו. והוא דאית ליה למיזייניה". (יבמות סה.)

רמב"ם

1. אם רוצה לשאת אחרת ויכול לפרנסה, ברור שהראשונה לא יכולה לומר שיתן לה כתובתה או את המטלטלים שאחראים לכתובתה. ואם אינו יכול לפרנסה ורוצה לגרשה כדי לשאת אחרת שיכול לפרנסה והיא אינה רוצה להתגרש לא יכולה לתבוע כתובתה ומטלטלים לאחריות כתובתה אלא תקבל גט ואז תתבע. ואם תסרב לקבל גט אין מונעים אותו מלשאת אשה אחרת.
2. אם שהתה עמו 10 שנים ולא ילדה והוא רוצה לשאת אחרת, אם לא יכול לפרנסה והיא רוצה להתגרש, יוציא ויתן כתובה אם יש לו, ואם אין לו תהיה הכתובה לו כחובה.

משנה – "ארבעה אחים שהיו נשואים ד' נשים ומתו, אם רצה הגדול שבהם לייבם את כולן הרשות בידו".

גמרא – ושבקי ליה (מתירים לו לשאת ד' נשים, ובמה יפרנסם), והתניא: ... ודברו אלי, מלמד שמישאים לו עצה הוגנת לו... ? לא צריכא דאפשר ליה. אי הכי, אפילו טובא נמיי עצה טובה קמ"ל, ד' אין, טפי לא, כי היכי דנמטיה עונה בחודש (כי עונת ת"ח היא בליל שבת וכך יהיה עם כל אחת פעם בחודש). (יבמות מד.)

נמוקי יוסף. גשם. היטב"א. גשם. רבנותו – במקום שנהגו לשאת רק אשה אחת אינו רשאי לשאת אשה אחרת על אשתו, כי על דעת זה היא הסכימה להתחתן.

דרבנא. משה – כל זה במקום שאין שם חרם דרבנו גרשום אלא שנהגו לא לשאת עוד נשים, אבל במקום שהחרם נוהג אסור מטעם החרם אפילו אם אשתו הראשונה תסכים לכך.

שו"ע

1. פסק כרבא. וכגמרא, שעצה טובה שלא ישא יותר מארבע נשים כדי שיהיה עם כל אחת עונה אחת בחודש (כי עונת ת"ח היא בליל שבת).

חלקת מחוקק – הסתפק האם האיסור לשאת עוד נשים כשלא יכול לפרנסן הוא מצד האשה ולכן יכולה למחות על שאר, כסות ועונה שלה או שהאיסור הוא מצדו ואפילו אם תמחל לו בי"ד ימחו בידו. ומדברי הרמב"ם והריב"ש משמע שהכל תלוי ברצון הנשים ע"פ הפסוק בישעיהו ד': "והחזיקו שבע נשים באיש אחד ביום ההוא לאמר לחמינו נאכל ושמלותינו נלבש, רק יקרא שמך עלינו אסוף חרפתנו", וכל דבר שבממון תנאו קיים, וכ"פ הבית שמואל שאם האשה מוחלת רשאי לשאת.

2. כנמוקי יוסף, שבמקום שנהגו שלא לישא אלא אשה אחת (אפילו בלא חרם דרבנו גרשום) אינו רשאי לישא אשה אחרת על אשתו.

חלקת מחוקק. בית שמואל – מכיון שזה כעין תנאי שעל דעתו הסכימה להתחתן. וברשות אשתו אם מוחלת מותר, אבל משום חרם דרבנו גרשום לא יכולה למחול (ע"פ הד"מ).

סעיפים י'-יא'

מדוע יש חרם דרבנו גרשום?

שו"ת הרשב"א – מפני הפריצים המתעללים בנשותיהם שלא כראוי.

מרדכי – חשש קטטה בתוך ביתו ולא משום חשש איסור.

פת"ש. גשם. משבנות. לעקב – א"א לתקן תקנות, גזרות וחרמות חדשות א"כ זה סייג לאיסור תורה וכאן יש סייג שמא ישא אחותו מאביו.

בית שמואל – נפק"מ בזה שלפי הטעמים הראשונים ניתן להקל בדבר בספק או מחלוקת והמקל לא הפסיד, אבל לטעם שזה סייג לאיסור תורה יש להחמיר.

האם יכול לייבם כשהוא נשוי (כך שהיבמה תהיה אשה שניה)?

היטב"א – ביבמה לא גזר רבנו גרשום, כי התירו לו את האשה מהשמים.

מרדכי. גשם. רבנו אביגדור. נמוקי יוסף. אור זרוע – נוהג גם בזה חרם דרבנו גרשום וכופים אותו לחלוץ.

האם יכול לשאת אשה שניה כששהה 10 שנים עם אשתו ולא ילדה או דיחוי מצוה אחר?

השב"א. היטב"א. מרדכי. מהר"ם. מפדואה – רבנו גרשום לא תיקן במקרים בהם חייב לגרש את אשתו, כגון ששהה עמה 10 שנים ולא ילדה, כי במקום דיחוי מצוה לא גזר רבנו גרשום (הרשב"א לשיטתו שהטעם הוא רק משום הפריצים). **מהר"י. מינצ. אור זרוע** – הסכימו לאסור.

הדין כשאשתו המירה דתה: תהומות הדשא – מי שאשתו המירה דת נוהגים באוסטריה לגרשה כשירצה לשאת אחרת ומזכה לה גט ע"י אחר, כי זה זכות לה שתזנה כשהיא פנויה ולא כאשת איש, אבל בריוס מתירים לו לשאת אשה אחרת, כי בזה לא תיקן רבנו גרשום.

הלכה על מי חל חרם דרבנו גרשום

שו"ע – פסק ע"פ הריטב"א שרבנו גרשום החרים על הנושא אשה על אשתו, אבל ביבמה לא החרים ורשאי ליבם אע"י שיש לו אשה וכן בארוסה. **המ"א**

1. כרשב"א, מרדכי ומהר"ם, שה"ה בכל מקום שיש דיחוי מצוה כגון ששהה עם אשתו י' שנים ולא ילדה.

2. הביא כ"י"א את נמוקי יוסף ואור זרוע שהחרם חל אפילו במקום מצוה ואפילו במקום יבום ולכן חייב לחלוץ. ולכן אפילו אם שהה י' שנים ולא ילדה חייב לגרש קודם שישא אחרת אע"פ שיש דיחוי מצוה.

3. פסק ע"פ הרשב"א, שאם נשתטית (יצאה מדעתה) או שמן הדין לגרשה ואינה רוצה לקבל גט ממנו יש להקל ולהתיר לו לשאת אחרת וכ"י"ש אם היא ארוסה ואינה רוצה להינשא או לקבל ממנו גט (כי כל התקנה היא רק בגלל הפריצים ובה לא גזר ר"ג).

ב"ת. חלקת מחוקק – כתב שנהגו שלא להתיר לשאת אשה שניה בלא מאה רבנים (ולא כרמ"א וכדבריו בדרכי משה) גם אם נשתטית, כי עלולה להיגרם קטטה בין שתי הנשים.

בית שמואל – הוסיף, שגם לאחר התר מאה רבנים, כשתתפרא חייב לגרשה מיד כדי שלא יהיו לו שתי נשים (לדעתו, כי בטלה סיבת ההתר).

ב"ת – הוסיף שצריך להשליש סך הכתובה והנדוניה בידי בית הדין, וכן שיתן גט ביד שליח עד שתשתתפה. וחייב ליחד לה בית בפני עצמה וישמור אותה ממנהג הפקר ויתן לה מזונות.

הדין בארוסה

מהר"ק, מהר"ם מפדואה – רבנו גרשום לא גזר בארוסה.

מהר"ל – גם בארוסה יש להחמיר.

דרכי משה – המקל בארוסה לא הפסיד, כי הולכים להקל בתקנה בעלמא.

שו"ע – כמהרי"ק, שגם בארוסה לא החמיר. **והסביר החלקת מחוקק**, אם אינו רוצה לכנוס את ארוסתו אין כופים אותו, כי רוצה לגרש אותה ולכן יכול כבר לשאת אחרת. אבל אם אינו רוצה לגרש כופים אותו לכנוס או לגרש שלא תישאר רק ארוסה.

רמ"א – בארוסה מותר לשאת נוספת אם אינו מתכוון לכנוס אלא לפטור.

פרוש הבית שמואל – לכאורה משמע שכל עוד שהיא ארוסה ולא רוצה לכנוס מותר לו מיד לשאת אחרת ולא משנה מה כוונתו, **אבל אין זו כוונת**

מהרי"ק, **ולכן הסביר ופסק הב"ש ופסק שלא כופים אותו לכנוס כי רוצה לגרש, אבל אם לא רוצה לגרש כופים אותו לכנוס או לגרש.**

לפי דבריו הרמ"א מפרש את השו"ע שהוא בא לשלול כפית נישואין על הארוס, שכמו שלא תיקן כלום ביבמה כך לא תיקן בארוסה.

פרוש הבית מאיר וחת"ס – כוונת הרמ"א שלא חייב לכנוס אלא יכול לגרש בע"כ ואין חדר"ג לגבי גירושין בע"כ. אבל אסור לו לישא אחרת אא"כ אינה רוצה להינשא או לקבל גט.

פרוש הבאר היטב בשם השב"ת יעקב והחכם צבי – כוונת הרמ"א שדוקא אם דעתו לפטור לא חל חדר"ג, אבל אם דעתו לכנוס אותה לבסוף, כל העומד לכנוס ככנוסה דמי ומיד חל עליו חרם דרבנו גרשום אף כשהיא עדין ארוסה, אא"כ היא מורדת ואז יש לו התר מורדת.

חכם צבי – חלק על השו"ע והרמ"א ופסק שבארוסה ג"כ החרים רבנו גרשום.

שב"ת יעקב, חיי אדם – פסקו כמהרי"ק וכשו"ע.

היכן חל חרם דרבנו גרשום?

רשב"א – מ"מ התקנה לא פשטה בכל המקומות ולא בגבולות פרובינציה הסמוכים לצרפת.

מהר"ל מינץ – מן הסתם בכל מקום נוהג מנהג זה אא"כ ידוע לנו שבאותו מקום לא נוהג.

שו"ע – פסק כרשב"א, שלא פשטה תקנתו בכל הארצות, ובכל מקרה החרים עד סוף האלף החמישי.

רמ"א – פסק כמהרי"ל מינץ שמן הסתם החרם נוהג בכל מקום אא"כ ידוע לנו שבאותו מקום לא נוהג.

יב"ע אומ"ר – בארצות ספרד רבות לא התקבלה התקנה אלא רק בארצות אשכנז.

עד מתי חל חרם דרבנו גרשום?

רשב"א, מהרי"ק – חרם דרבנו גרשום הוא עד סוף האלף החמישי.

רא"ש – טוב לעשות תקנות בחרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו.

בית יוסף – כיום לא כופים על חרם דרבנו גרשום ע"פ מהרי"ק שהגזרה נגמרה בסוף האלף החמישי.

דרכי משה – אין נוהגים כמו הב"י וכופים להוציא אחת אם נשא שתי נשים. אבל מ"מ נראה שהגזרה נגמרה בסוף האלף החמישי וכיום נוהגים זאת מדין מנהג שנהגו להחמיר שאי אפשר להתיר אותו.

פת"ש בשם משכנות יעקב – מכיון שלשיטתו החרם הוא **סייג לאיסור תורה אז החרם חל עולמית**. וכן כמה ראשונים שהיו בתחילת האלף הששי ולא הזכירו את הקולא.

שו"ע – פסק כרשב"א ומהרי"ק שהחרם נגמר בסוף האלף החמישי, אבל טוב לעשות חרמות ונידויים על מי שישא אשה על אשתו.

רמ"א

1. מ"מ בכל מדינות אשכנז התקנה והמנהג במקומו עומד ואין נושאים שתי נשים וכופים בחרמות ונידויים לגרש אחת מהן (אבל לא מדין החרם של רבנו גרשום כי הוא נגמר).

מהרש"ל, חלקת מחוקק, בית שמואל – צריך לגרש את השניה, אא"כ הראשונה מקבלת גט ברצון.

2. הביא כ"א את הבית יוסף, שכיום לא כופים לגרש מי שעבר על חרם דרבנו גרשום כי נגמר האלף החמישי. ואין נוהגים כן.

3. כתורות הדשן, **שמי שהמירה אשתו** דתה מזכה לה גט ע"י אחר ונושא אחרת, וכן נוהגים. ובמקום שאין מנהג אין להחמיר ומותר לישא אחרת בלא גרושי הראשונה.

האם נוהג כיום התר מאה רבנים

גל גל – חרם זה יותר רק ע"י מאה אנשים משלוש קהילות ומשלוש ארצות ועד שימצאו טעם מבורר להתיר.

דרכי משה – בזמן הזה לא צריך מאה רבנים כי החרם נגמר בסוף האלף החמישי וזה מנהג שנהגו להחמיר.

ג"ח, חלקת מחוקק, בית שמואל – המנהג להמשיך את התקנה במתכונתה הקודמת ולהצריך מאה רבנים כדי להתיר אפילו אם נשתטית.

האם כשאסורה עליו גם צריך התר מאה רבנים

פת"ש. בשם חמדת שלמה – אם זינתה והיא אסורה עליו אז אינו בכלל נושא שתי נשים שהרי היא זונה. ואפילו אינו רשאי להחמיר בכך.
תת"ס – גם במקרה זה צריך מאה רבנים. והביא מקרה בו כהן נשא גרושה והיא ברחה והבעל עומד בעיגונו. וכתב שלזכות לה גט ע"י אחר אין זו זכות, כי אם תרצה תבוא ותקבל גיטה, ולתת לה בע"כ א"א כי איננה פה, ומה שנשאר זה להתיר לשאת אשה שניה ובשביל צריך התר מאה רבנים והשלשת גט.

מי ראויים לשמש כמאה רבנים לענין זה?**פת"ש. בשם חת"ס.**

1. לא מדובר ממש במאה רבנים שיושבים על כסא רבנות, כי א"א שיהיו מאה רבנים בג' קהילות, אלא מדובר שאנשים שראויים להוראה הראויים לסדר קידושין, אבל לא בחורים אפילו גדולים וטובים. וגם לא צריך שכולם יבררו את המקרה אלא שיציעו הענין לפני גדול אחד ושאר הרבנים יסכימו עם טעמו.
2. בכלבו כתוב שצריך ג' מלכויות שונות. אמנם אם נכנסו שלשתן תחת מלכות אחת ג"כ מותר כי דעות אנשי המדינה זה העיקר ורוב אנשי המדינה נמשכים אחר רבני המדינה.
3. לכאורה משמע שהרב שהתיר לשאת אשה שניה צריך להתייעץ עם 99 רבנים מג' קהילות, כלומר 33 מכל אחת, אך לא נהגו לדקדק בזה

סעיף יג'

משנה – האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה. רבי יוחנן בן ברוקא אומר: על שניהם הוא אומר ויברך אתם אלוקים, ויאמר להם אלוקים פרו ורבו...".

גמרא – "מאי הוה עלה (כמו מי ההלכה)? ת"ש: דאמר ר' אחא בר ביזנא אמר ר' אבהו אמר ר' אסי: עובדא הוה קמיה דרבי יוחנן בכנישתא דקיסרי ואמר יוציא ויתן כתובה. ואי ס"ד לא מפקדה, כתובה מאי עבידתה?! דלמא בבאה מחמת טענה, כי ההיא דאתאי לקמיה דר' אמי. אמרה ליה: הב לי כתובה. אמר לה: זיל, לא מפקדת. אמרה ליה: מסיבו דילה (בזקנתה) מאי תיהוי עלה דהך איתתא. אמר, כי הא ודאי כפינן. ההיא דאתאי לקמיה דרב נחמן. אמר לה: לא מיפקדת. אמרה ליה: לא בעיא הך איתתא חוטרא לידיה (עץ שתשען עליו בשעת זקנתה) ומרה לקבורה (שיהיה לה בן שיקבור אותה)?! אמר, כי הא ודאי כפינן.
שו"ע – פסק כמשנה וכת"ק שאשה לא מצווה על פריה ורביה.
רמ"א – מ"מ לא תעמוד בלא איש משום חשדא.

ס' ב

סעיף א'

גמרא – "אמר רבה בר בר חנה: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו מעלה עליו הכתוב כאילו **חרשו לכל העולם כולו וזרעו מלח**, שנאמר ואלה העולים מתל מלח תל חרשה. אמר רבה בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה לשום ממון **הוין ליה בניי שאינם מהוגנים**, שנאמר: בה' בגדו כי בניי זרים ילדו..."

ואמר רבה בר רב אדא ואמרי לה אמר רבי סלא אמר רב המנונא: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו אליהו כופתו והקב"ה רוצעו...". (קדושין ע).
גמרא – "אמר רבי אבין בר רב אדא אמר רב: כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו, כשהקב"ה משרה שכינתו מעיד על כל השבטים ואין מעיד עליו, שנאמר: שבטי י-ה עדות לישראל. אימתי הוי עדות לישראל! בזמן שהשבטים שבטי י-ה. אמר ר' חמא ברבי חנינא: כשהקב"ה משרה שכינתו, אין משרה אלא על משפחות מיוחסות שבישראל...". (קדושין ע):
רש"י – אשה שאינה הוגנת הכונה שפסולה לו. **וכ"כ הרא"ש** שיש בה פסול קהל.

שו"ע – גמרא, שלא ישא אדם אשה שיש בה פסול (שפסולה לו כגון ממזרת או חללה לכהן).

המ"א

1. כגמרא, שכל הנושא אשה פסולה משום ממון, יהיו לו בניי שאינם מהוגנים, אבל אם אינה פסולה אלא שנושאה משום ממון, מותר.
 2. כנמוקי יוסף, שמי שרוצה לשאת אשה פסולה בני משפחתו יכולים למחות בו. ואם אינו רוצה להקשיב להם יעשו איזה דבר לסימן שלא יתערב זרעו בזרעם.
 3. כאררות חיים בשם הראב"ד, שמי שפסקו לו ממון הרבה לשידוכין וחזרו בהם לא יעגן את כלתו משום כך.
 4. לא יריב אדם על נכסי אשתו, ומי שעושה כן אינו מצליח ואין זיווגו עולה יפה, כי נראה כנושא אשה לשום ממון. אלא כל מה שיתן לו חמיו וחמותו יקח בעין טובה ואז יצליח.
- חלקת מהוהק** – ואע"פ שקודם כתב שמותר לשאת אשה לשום ממון אם אינה פסולה לו, זה אם נותנים לו ממון, אבל לעגן כלתו או להמתין מלשאת עד שימצא אשה שתתן לו ממון, זה אסור. ואם מתעכב מלשאת בגלל ממון זה גורם לו להוליד בניי זרים.

סעיפים ב' ג' ד'

גמרא – "אמימר שרא לרב הונא בר נתן למינסב איתתא מחווייתא (שאינה בגבול בבל האמור לענין יוחסין). א"ל רב אשי: מאי דעתך? דאמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר (מה שאמרנו במשנה שעלו פסולים לא"י ולכן לא כל הארצות מיוחסות חוץ מבבל), אבל חכמים אומרים: **כל ארצות בחזקת כשרות הן עומדות**, והא בי רב כהנא לא מתני הכי (בשם שמואל, אלא שכל ארצות פסולות), ובי רב פפא לא מתני הכי, ובי רב זביד לא מתני הכי? אפילו הכי לא קבלה מיניה משום דשמיע ליה מרב זביד מנהרדעא". (קדושין עב):

משנה – "כ[הן] הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה... [כהן הנושא] לוייה וישראלית מוסיפים עליהן עוד אחת". (קדושין עו).

גמרא – "...אמר רב יהודה אמר רב: זו (המשנה שצריך לבדוק בארבע אמהות) **דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות**".

גמרא – "תנו רבנן: אני כהן וחברי כהן, נאמן להאכילו בתרומה ואינו נאמן להשיאו אשה". (כתובות כד).

רש"י **המ"ה** – אע"ג שאמימר התיר ע"פ חכמים שכל הארצות בחזקת כשרות עומדות, **הלכה כרב אשי שהחמיר כי הוא בתראה וחולק עליו**. וכ"כ רש"י לגבי "אני כהן וחברי כהן" (כתובות כד). שנאמן להאכילו בתרומה ולא להשיאו אשה כי להעלות ליוחסין צריך בדיקה שמא הוא ממזר או נתיך.

ומה שאמרה הגמרא שכל הארצות בחזקת כשרות וכל המשפחות בחזקת כשרות זה רק אלו שיש להן חזקת כשרות ושלא קראו עליה ערעור מעולם, אבל משפחות שאין להן חזקת כשרות כגון שאין משפחתן ידועה כי באו מארץ רחוקה צריך ראייה ליוחסין ואין עד אחד נאמן בזה. **ומה שאמרה הגמרא לא הזוהרו כשרות להינשא לפסולים**, זה רק פסולי כהונה כגון חלל, אבל פסולי קהל כגון עבד או ממזר, בודקים א"כ יש למשפחה חזקת כשרות.

ה"ה **המ"ה** **ה"ה** **ה"ה** – **חלקו על רש"י ורמ"ה** ופסקו כאמימר (עב: וכתב עו): שיחוס שאין בו צד כהונה לא צריך בדיקה כלל, כי כל המשפחות בחזקת כשרות. ואפילו אין עדים על יהדותו נאמן לומר "ישראל אני".

ומה שהגמרא אמרה לגבי "אני כהן וחברי כהן" שאינו נאמן להשיאו אשה, הכונה שלא נאמן להחשיב את בניו כבודקים לגבי עבודה במזבח ועליה לדוכן ולסנהדרין.

בבאור שיטה זו נחלקו הב"י והב"ח:

לדעת הבית יוסף, ר"ת מצריך בדיקה לכל עניין של כהונה: שימוש ע"ג המזבח, נישואין לכהן או בת כהן מחשש חלל וכן לאכול בתרומה, וכן דעת הרמב"ם.

לדעת הב"ח, בין ר"ת ובין הרמב"ם לא מצריכים בדיקה לכל ענין של כהונה אלא רק לענין שימוש ע"ג המזבח ותרומה דאורייתא שחיבים עליה מיתה.

אבל לענין יוחסין א"צ בדיקה ויכול להשיאו אשה.

[הכהנים של היום הם בחזקת כהנים לענין אכילה בקדשי הגבול בתרומה דרבנן כגון חלה ותרומה בזמן הזה, אבל תרומה של תורה לא אוכלים אלא כהנים המיוחסים בד' אמהות שמשמשים ע"ג המזבח ויש שני עדים שהוא כהן בן כהן]

טו"ב – כתב שאין צריך בדיקה לא ליוחסין ולא ליוחסי כהונה ע"פ פשט הגמרא שלחכמים כל המשפחות בחזקת כשרות, אא"כ קרא עליה ערער. מיהו כתב שאפשר שהלכה כסתם משנה וכדעת רבי מאיר שצריך בדיקה לכהונה באשה.

לגבי פשט דברי הטור כתב הבית יוסף, שאין הכרע כי אולי דברי הגמרא שצריך קריאת ערער זה רק לענין ממזרות, כי ישראל מכירים ממזרים שביניהם, ואם לא קרא ערער משמע שאין חשש ממזרות, אבל לגבי כהונה וחשש חללות צריך בדיקה.

לגבי הכרעת הטור שמא הלכה כסתם משנה תמה הבית יוסף, הרי רב יהודה בשם רב בא לומר שמכיון המשנה היא דברי רבי מאיר וחכמים חולקים, משמע שאין הלכה כסתם משנה, ולכן הרי"ף והרא"ש השמיטו אותה. [ואולי הם סוברים שאם קרא עליה ערער מספיקה בדיקה כלשהי ולא ד' אמהות, ואכמ"ל]

שו"ע – פסק שכל המשפחות בחזקת כשרות ומותר לישא מהם לכתחילה ולא צריך בדיקה קודם.

נחלקו האחרונים כמי פסק השו"ע:

בית שמואל (ס'ג') – בתחילת סימן ג' השו"ע הכריע שאם המשפחה לא ידועה לנו חוששים שמא יש בו ממזר, וזה כמו פסק רש"י ורמ"ה שרק כאשר יחדועה המשפחה ככשרה אז מחזיקים אותה ככשרה. **ולכן יש להחמיר בסתם משפחה לבדוק.**

חלקת מחוקק (ס'ג') **פת"ש בשם שער המשפט, אבני מילואים, חזו"א, יביע אומר** – השו"ע פסק לפי ר"ת והרמב"ם שלענין פסולי קהל כל המשפחות בחזקת כשרות (ולא כבית שמואל), אבל לענין פסולי כהונה כל שאין לו חזקת משפחה חוששים לו.

באר היטב – ע"פ תקנת ליטא, מי שבא מארץ אחרת צריך ראיה שהוא ישראל. לפי תקנה זו מבררים יהדות עולים הרוצים להינשא אע"פ שמעיקר הדין הלכה כר"ת והרמב"ם.

מקרים בהם אין חזקת כשרות לענין יוחסין אף לדעת הרמב"ם והטור

אנשים המתגרים זה בזה

גמרא – "אמר רב יהודה אמר רב: אם ראית שני בני אדם שמתגרים זה בזה שמא שמך פסול יש באחד מהם ואין מניחים אותו להידבק אחד בחברו. אמר רבי יהושע בן לוי: אם ראית שתי משפחות המתגרות זו בזו, שמא שמך פסול יש באחת מהן ואין מניחים אותה להידבק בחברתה". (קדושין עא:)

הש"י – מהשמים לא מניחים שידבקו אחד בשני ולכן הטילו מריבה ביניהם.

אדם המרבה מריבה והוא עז פנים

גמרא – "אמר רב יהודה אמר שמואל: ארבע מאות עבדים ואמרי לה ארבעת אלפים עבדים היו לו לפשחור בן אימר (שהיה בימי ירמיהו) וכולן נטמעו בכהונה (נשאו בנות כהנים), וכל כהן שיש בו עזות פנים אינו אלא מהם... ופליגא דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר: אם ראית כהן בעזות מצח, אל תהרהר אחריו, שנאמר: ועמד כמריבי כהן". (קדושין ע:)

המב"ם – גם רבי אלעזר מודה שכל זה בכהן שאע"פ שיש בו עזות מצח אין מהרהרים אחריו, אבל מי שאינו כהן ויש בו עזות מצח מהרהרים אחריו ואין לו חזקת כשרות.

הפוסל אחרים

גמרא – "...ותני: כל הפוסל פסול ואינו מדבר בשבחה לעולם. ואמר שמואל: במומו פוסל...". (שם)

המב"ם – כלומר, אם אומר על אחר שהוא ממזר חוששים לו שמא הוא ממזר, וכן אם אומר שאחר הוא עבד, חוששים שמא עבד הוא, שכל הפוסל במומו פוסל.

מי שיש בו עזות פנים ואכזריות

גמרא – "אמר רב חנא בר אדא: נתינים דוד גזר עליהם, שנאמר ויקרא דוד למלך ויאמר אליהם, והגבעונים לא מבני ישראל המה כי אם מיתר האמרי... מיפייס ולא פייסניהו (לגבעונים), אמר שלושה סימנים יש באומה זו: הרחמנים והביישנים וגומלי חסדים... כל שיש בו שלושה סימנים הללו ראוי להידבק באומה זו (והגבעונים לא רחמנים ולכן דוד גזר עליהם)". (יבמות עח:-עט.)

המב"ם – לכן מי שיש בו עזות פנים, אכזריות, שנאת הבריות ואינו גומל חסד, חוששים לו שמא גבעוני הוא.

הלכה**שנ"ע**

1. כרב וכרבי"ל, שאם יש שתי משפחות שמתגרות זו בזו תמיד או שני בני אדם שמתגרים זה בזה או משפחה שהיא בעלת מצה ומריבה תמיד או איש שהוא עז פנים ביותר ורב עם כולם חוששים להם וראוי להתרחק מהם (כרבי אלעזר) כי אלו סימני פסלות. **הדין בכהן עז פנים: ג'ת. ינסה** – בכהן אין חשש זה ואפילו אם הוא עז פנים אין מהרהרים אחריו. **ז'ת. שנה** – במקרה זה חוששים אפילו בכהן.
 2. כשמואל וכרמב"ם, שכל הפוסל אחרים (שיש בהם ממזרות או עבדות) במומו פוסל, שמא ממזר הוא או עבד הוא.
 3. כגמרא וכרמב"ם ע"פ הסיפור עם הגבעונים, שמי שיש בו עזות פנים ואכזריות ושונא את הבריות ואינו גומל להם חסד חוששים לו שמא גבעוני הוא.
- ג'ת. שמואל** – בגבעונים לא היה שום סימן, לא רחמנים, לא ביישנים ולא גומלי חסדים, **אבל אם יש סימן אחד אין חשש**.

משפחה שקרא עליה ערער

- משנה** – "[כהן] הנושא אשה כהנת צריך לבדוק אחריה ארבע אמהות שהן שמונה... [כהן הנושא] לוי וישראלית מוסיפים עליהן עוד אחת". (קדושין עו.)
- גמרא** – "מאי שנא בנשי בדקינן ומאי שנא בגברי דלא בדקינן (בודקים באמה של האשה ולא באביה)? **נשי דכי מינצו בהדי הדדי בעריות הוא דמינצו (מדברות על זנות ולא על יחוס) ואם איתא דאיכא מילתא לא אית ליה קלא. גברי, דכי מינצו בהדי הדדי, ביוחסין הוא דמינצו, אם איתא דאיכא מילתא אית לה קלא.**
- ואייה נמי תבדוק ביה בדידה (בבעל בשמונה אמהות)? מסייע ליה לרב, דאמר רב יהודה אמר רב: **לא הוזהרו כשרות להינשא לפסולים** (כהנת יכולה להינשא לפסול כגון חלל או גר, וכיון שהתורה לא הקפידה על יחוסם, חכמים לא הצריכו בדיקה אפילו מחמת ממזרות אלא אם קרא ערער)...
- אמר רב יהודה אמר רב: זו (המשנה שצריך לבדוק בארבע אמהות) דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות.** איני, והאמר רב חמא בר גוריא אמר רב: משנתנו כשקורא עליה ערער (וא"כ גם חכמים צריכים להודות בזה)? מאן דמתני הא (משמו של רב) לא מתני הא (שמדובר כשקרא עליה ערער).
- איכא דאמרי: אמר רב יהודה אמר רב: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: כל משפחות בחזקת כשרות הן עומדות. אמר רב חמא בר גוריא אמר רב: אם קורא עליו ערער צריך לבדוק אחריה". (שם. -):

מהו ערער?

- הש"ע** – הוציאו שני עדים שמץ פסול ביציאת קול בלבד.
- המב"ם** – מעידים שני עדים עדות גמורה בבית דין שהתערב במשפחה הזו ממזר או חלל או שיש בהם צד עבדות.

כמה האמהות יש לבדוק בכהנת, לוי וישראלית ע"פ המשנה?

- הש"ע. המב"ם** – המשנה עוסקת בין ברישא וביןבסיפא בפסולי קהל. לכן אם האשה היא בת כהן צריך לבדוק אחריה ח' אמהות כי בכהנים פחות שכיח הפסול. ואם האשה לוייה או ישראלית בודק יותר. וכל זה בפסולי קהל, אבל בפסולי כהונה כגון חלל רק כהן בודק.
- ה"ג. המב"ם. ה"ה** – הרישא של המשנה עוסקת בפסול כהונה והסיפא בפסולי קהל. לכן, בדיקת פסולי קהל צריכה להיות ביותר מח' אמהות בין כשהאשה כהנת ובין כשלויה או ישראלית, כי החמירו יותר בזה. בדיקת פסולי כהונה כשהאשה כהנת תהיה רק בח' אמהות.

ההלכה באיש שבא להינשא לאשה ממשפחה שקרא עליה ערער

- שנ"ע** – כמשנה וכרב חמא בר גוריא, שמשפחה שקרא עליה ערער, כלומר **שהעידו שנים שהתערב בהם ממזר או חלל או עבד** (כרמב"ם, אבל רש"י חולק שאפילו בקול פסול), ה"ז ספק.
- לכן, אם המשפחה שקרא עליה ערער היא משפחת כהנים, מי שבא לשאת מהם אשה צריך לבדוק אחריה ד' אמהות שהם ח'. ואם משפחה זו שבודק עליה היא של לויים וישראלים מוסיף עוד אחת.
- חלקת מחוקק** – הביא את מחלוקת הראשונים לגבי מספר האמהות בהם בודקים בכל מקרה ולא הכריע.

ההלכה באשה שבאה להינשא לאיש ממשפחה שקרא עליה ערער

- שנ"ע** – כדעת רב בגמרא וכרמב"ם, שכל אשה שבאה להינשא לא צריכה לבדוק אחר הבעל כי לא הוזהרו כשרות מלהינשא לפסולים.
- חלקת מחוקק** – כי מאחר שלא החמירה עליהן התורה בפסולי כהונה, גם חכמים לא החמירו עליהן לבדוק בדיקת דורות של אמהות, אבל סתם בדיקה כן צריכה לעשות, כי יש עדי ערער וספק דאורייתא לחומרא, שמא נתערב בו פסול ממזר.
- ג'ת. שמואל** – **כל זה לשיטת רש"י ורמב"ם** שהמשנה עוסקת כולה בפסולי קהל, **אבל לר"ן, רמב"ן ור"ה** שראינו לעיל שבפסולי קהל צריך לבדוק בין בכהנת, לוייה או ישראלית, **א"כ גם האשה צריכה לבדוק אצל בעלה**, ורק פסולי כהונה הוא צריך לבדוק בח' אמהות בלבד ולא היא.

ופסק להלכה שיש להחמיר בזה כדעת ר"ן ורמב"ן.

הב"ש הקשה לשיטת הרמב"ם שאינה צריכה בדיקה, מילא לשיטת רש"י שהערער הוא רק קול אז מובן למה לא החמירו על האשה ג"כ לבדוק, אבל לרמב"ם שיש שני עדים שהעידו עדות גמורה, מדוע לא תבדוק, הלא גם היא מוזהרת לא להינשא לממזר: **הבית שמואל תרץ**, שמכיון שמהתורה לא צריכה לבדוק חשש חלל לא החמירו עליה לבדוק משום ספק ממזר. **החלקת מחוקק תרץ**, שלא צריכה בדיקת אמהות אבל בדיקה סתם כן צריכה, כי יצא ערער.

מי שקורים עליו שהוא ממזר או נתין ושותק

גמרא – "ת"ר: איזוהי אלמנת עיסה? כל שאין בה לא משום ממזרות ולא משום נתינות ולא משום עבדי מלכים. אמר רבי מאיר: שמעתי כל שאין בה אחד מכל אלו משיאים אותה לכהונה. ר"ש בן אלעזר אומר משום רבי מאיר וכן היה ר"ש בן מנסיא אומר כדבריו: איזוהי אלמנת עיסה, כל שנטמע בה ספק חלל, מכירים ישראל ממזרים שביניהם ואין מכירים חללים שביניהם...
א"ר יוחנן: ממזר צווח וחלל שותק איכא בינייהו, ת"ק סבר כל פסול דקרו ליה ושתיק פסול (כי זו הודאה)... סבר אם קוראים לו חלל ושותק הרי הוא חלל אבל ממזר ושותק אינו ממזר (כי לא חושש למחות על דבר שכולם יודעים שאינו נכון)...". (כתובות יד. -):
המב"ם – הלכה כת"ק כי שתיקה כהודאה דמי, ונחשב הדבר כמשפחה שקרא עליה ערער וצריך בדיקת דורות.
ראב"ד – כל זה בדורות ראשונים שהיו בי"ד נזקקים כשאדם היה מחרף את חברו, אבל עכשיו השותק על המריבה הרי הוא משובח א"כ קוראים לו כך שלא בשעת מריבה.
ר"ן (ע"פ הגרסא המתוקנת בבית יוסף). **המב"ן**, **השב"א** – כל אלו נאמרו לא בשתיקה על טענת פסול אלא בספק פסול שנטמע במשפחה או פסול ממש שנטמע במשפחה ויש ספק על האדם האם הוא כשר או פסול ואחרים קוראים אותו ממזר או נתין והוא שותק ואז יש הוכחה שהוא הפסול, אבל משפחה שהיא בחזקת כשרה, השותק מיוחס יותר מזה שלא שותק.
הש"ג, **ר"ן** – מדובר ששותק על פסול אחד וצווח על פסול אחר, שלת"ק שתיקה פוסלת רק אם קראו אותו גם בפסול אחר ועל זה הוא צווח, ומזה שצווח על זה ולא על הפסול הראשון משמע שהוא פסול. וזה שייך אפילו במשפחה שהיא בחזקת כשרה.

שו"ע

1. כברייתא וכת"ק ורמב"ם, שכל שקוראים לו ממזר או חלל או עבד ושותק, חוששים לו ולמשפחתו ונושאים מהם רק אחר שיבדוק בדיקת דורות.
המ"א – הביא כ"א את דעת הרמב"ן והרשב"א שכל זה שייך בספק פסול שכבר נכנס למשפחה או פסול ממש שנטמע במשפחה (ע"פ קול שיצא), אבל סתם אדם שקוראים לו כך ושותק אין בכך כלום.
[לב"ח אפילו אם יש חשש שהתערב במשפחה הפסול, אולם לח"ק ולב"ש מדובר שיש עדים ממש שהתערב פסול במשפחה]
והביא עוד את דעת הראב"ד שכל זה בדורות הראשונים שבי"ד הענישו את מי שחרף את חברו, אבל עכשיו השותק על המריבה הרי זה משובח, א"כ קוראים לו כך שלא בשעת המריבה.
והביא גם את דעת הר"ן, ששתיקה כהודאה שייכת רק כאשר שותק על פסול אחד וצווח על פסול אחר, אבל אם תמיד שותק לא הוי כהודאה.
החלקת מחוקק – אם העידו שיש רעותא במשפחה הוא לבדו צריך בדיקה והאחרים במשפחתו פטורים כל זמן שהוא לא נבדק.
פרישה, **בית שמואל** – החשש במשפחה עודנו עומד אפילו הוא שותק.
2. כמהר"ם מפדוואה, שכל זה מדבר בפסול הנוגע בעצמו, אבל אם רוצים לפסול את זרעו בפניו ושותק, אין בכך הודאה, אבל לחוש חוששים.
החלקת מחוקק – כל זה בדיעבד, אבל לכתחילה איפה שיש את כל הרעותות כגון שיש קול במשפחה ובדורות הראשונים שהיו בי"ד נזקקים על זה ושצווח על פסול אחד ושותק על פסול זרעו, פשוט שיש לחוש לכתחילה שלא להתחתן עם זרעו.
3. השומע חרפתו בשאר דברים ושותק, סימן שהוא מיוחס.

סעיף ה'

גמרא – "אמר רבי חמא בר חנינא: כשהקב"ה מטהר שבטים (מייחסם) שבטו של לוי מטהר תחילה, שנאמר: וישב מצרף ומטהר כסף וטיהר את בני לוי וזיקק אותם כזהב וככסף והיו לה' מגישי מנחה בצדקה. אמר רבי יהושע בן לוי: כסף מטהר ממזרים, שנאמר וישב מצרף ומטהר כסף. מאי מגישי מנחה בצדקה? א"ר יצחק: צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שמשפחה שנטמעה, נטמעה.
א"ר יוחנן: היכלא בדינו (שבועה בהיכלו של מקום) היא, אבל מה אעשה שהרי גדולי הדור נטמעו בה. סבר לה כרבי יצחק, דאמר רבי יצחק **משפחה שנטמעה, נטמעה**. אמר אב"י: אף אנן נמי תנינא: משפחת בית הצריפה היתה בעבר הירדן וריחקה בן ציון (אדם חשוב ואיש זרוע והכריז שהם פסולים) בזרוע. עוד אחרת היתה וקרבה בן ציון בזרוע, כגון אלו אליהו בא לטהר ולטמא לרחק ולקרוב (שאומר זה מבני בניו של זה). כגון אלו דידיעין (שמחזיקים אותם שפסולים נטמעו בהם), אבל משפחה שנטמעה, נטמעה". (קדושין ע. -עא).

גמרא – "ת"ר: ממזרים ונתינים טהורים לעתיד לבוא דברי רבי יוסי. רבי מאיר אומר: אין טהורים. אמר לו רבי יוסי: והלא כבר נאמר וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם! אמר לו רבי מאיר: כשהוא אומר מכל טומאותיכם ומכל גלולכם, ולא מן הממזרות. אמר לו רבי יוסי: כשהוא אומר אטהר אתכם אף מן הממזרות... אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי. אמר רבי יוסף: אי לאו דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבי יוסי, הוה אתי אליהו מפיק מינן צורני צורני קולרין". (שם עב.)

המב"ן – מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי עוסקת בפסולים ידועים האם יטהרו לעתיד לבוא, אבל פסולים שנטמעו (מכל הסוגים) ואינם ידועים כולם מודים שהם טהורים ולא מעידים עליהם כי לא יגלו אותם.

לכן מה שאלהו מטהר לעתיד לבוא זה פסולי עבדות וחללות, עבדים כי אינם מכלל ישראל וחללים לשבט לוי, אבל ממזרים ונתינים לא, כי נפסק כרבי יוסי שהם טהורים לעתיד לבוא. א"כ, אותם שנטמעו כבר טהורים כבר עכשיו ואסור להעיד עליהם אפילו מי שידוע שיש בהם פסול כי טהורים מהתורה, ואלו שידועים ממש כממזרים יטהרו לעתיד לבוא. והלכה כרבי יוסי.

ה"ן – הקשה על הרמב"ן שפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי בממזרים ידועים, כי לפי זה מה רוצה רב יוסף לומר, הרי אליהו דיבר רק בפסולי עבדות וחללות! ועוד, ברור שרבי יהושע בן לוי שאמר שכסף מטהר ממזרים מדבר בממזרים מטומעים, שאותם אליהו לא יגלה וזה לכאורה לא כרבי יוסי שמדבר אף בממזרים ידועים!

לכן הסביר הר"ן שמחלוקת רבי מאיר ורבי יוסי עוסקת בממזרים שנטמעו במשפחה שרבי יוסי סובר שיטהרו לעתיד לבוא כי אליהו לא יגלה אותם ורבי מאיר חולק וסובר שאלהו יגלה את הפסולים, וכמו שאלהו לא יגלה את המשפחות שנטמעו בהם פסולים אף לנו אין רשות לגלות אותן. וכ"פ הר"ר יהונתן והרא"ש והטור ופסקו הלכה כרבי יוסי.

המב"ם, הרצת הר"ן להלכה, אורזו – פסקו הלכה כדעת רבי מאיר, כי כמותו סוברים רבי יהושע בן לוי, רבי יוחנן ואביו, שממזרים ידועים לא יטהרו לעולם, ומשפחה שנטמעה נטמעה ואליהו לא עתיד לגלותם ואף הידועים בזה אסור להם לגלות. וזה נלמד מהספור של משפחת בית צריפה, שמשפחה שנטמעה ומישהו יודע שיש שם פסול, אינו רשאי לגלותו כי היא כבר נטמעה, ויניחה בחזקת כשרות ולעתיד לבוא תהיה כשרה. אולם ראוי לגלות לצנועים שלא ידבקו בהם (אע"פ שאם לא היו יודעים לא היה איסור כלל) כי הקב"ה משרה שכיתו רק על משפחות מיוחדות, ולכן יש להתרחק ממשפחות שאינן ידועות.

שו"ע

1. פסק כגמרא שמשפחה ש[ידוע] שהתערב בה ספק חלל, כל אשה כשרה שנשאת לאחד מאותה המשפחה והתאלמנה, אסורה לכהן לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, כי יש ספק ספיקא שמא זו אלמנת אותו ספק חלל, וגם אם כן שמא אינו חלל. **המ"א** – י"א שדוקא אלמנה לא תצא, אבל בתה אפילו נשאת תצא. ויש מקלים שאין חילוק בין האלמנה לבתה.
2. ואם התערב בה חלל ודאי, כל אשה מהם אסורה עד שיבדוק, ואם נשאת תצא. וה"ה אם התערב בה ספק ממזר או ממזר ודאי, כי יש להתרחק ממשפחות שאינן ידועות.

המ"א

1. כפסק הר"ן, שכל זה למי שידוע בדבר, אבל משפחה שנתערב בה פסול ואינו ידוע לרבים, כיון שנטמעה נטמעה, והיודע פסולה אינו רשאי לגלותה, כי הכל המשפחות שנטמעו בישראל כשרות לעת"ל כי אליהו לא יגלה הפסולים. מ"מ כשר הדבר לגלות לצנועים שלא יתערבו בהם.

חלקת מחוקק – אם אסור לגלות, שני עדים שקראו ערער על משפחה (כפי שבארנו בסעיף הקודם) עשו שלא כדין כי פרסמו זאת לכולם.

איזו ידיעה אסור לגלות?

חלקת מחוקק – הר"ן דיבר רק כשהתערב במשפחה ספק פסול, שלא התבררה פסלותו, שאותו אסור לפרסם אלא לצנועים, אבל שני עדים שידועים שהתערבו בצורה ודאית פסולים במשפחה זו חייבים להעיד כדי שלא יהיו הבנים ספק ממזרים, ואפילו אם נשאת תצא כפסק השו"ע.

בית שמואל – אפילו אם ב' עדים יודעים **בודאות** שהתערב פסול במשפחה, אין להם לגלות זאת.

אגרות משה – אבל אם עדים יודעים בודאות מיהו הפסול שהתערב במשפחה צריכים להגיד, אך אם יודעים רק על המשפחה שהתערב בה, הדין כנ"ל.

2. ודוקא משפחה שנטמעה והתערבה, אבל כל זמן שלא התערבה מגלים הפסולים ומכריזים עליהם כדי שיפרשו מהם ויזהרו.

ההלכה בנתין שנטמא ואינו ידוע

בית שמואל – כל הנ"ל זה דוקא בממזרים ונתינים שלא ראויים לבוא בקהל ואם נטמעו ולא ידוע ברבים יוכשרו, אבל חלל שיש לו תקנה להינשא בישראלית מותר לפרסם. ואליהו לעת"ל יגלה אותם. וראיה שהגמרא דיברה דוקא בממזר ונתין ולא בחלל. משמע שהוא כן יתגלה לרבי יוסי לעת"ל.

כל הנ"ל לפי פרוש הר"ן, אבל לפרוש הרמב"ן שלרבי יוסי אליהו לא יגלה פסולים הידועים, אז כל הפסולים שלא ידועים כולל חלל אליהו לא יגלה ולכן אסור לגלות.

סעיף ו'

גמרא – "ת"ר: לעולם ימכור אדם כל מה שיש לו וישא בת תלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת גדולי הדור (אנשי מעשה וצדיקים). לא מצא בת גדולי הדור ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה ישא בת מלמדי תינוקות. ולא ישא בת עמי הארץ מפני שהן שקץ ונשותיהן שרץ (שלא זהירות במצוות), ועל בנותיהם הוא אומר ארור שוכב עם כל בהמה... אמר רבי אלעזר: עם הארץ מותר לנוחרו ביום הכפורים שחל להיות בשבת. אמרו לו תלמידיו: רבי, אמור לשוחטו! אמר להם: זה טעון ברכה וזה אינו טעון ברכה...

תניא: היה רבי מאיר אומר: כל המשיא בתו לעם הארץ, כאילו כופתה ומניחה לפני ארי. מה ארי דורס ואוכל ואין לו בושת פנים, אף עם הארץ מכה ובוועל ואין לו בושת פנים". (פסחים מט:)

תוספות – מה שכתוב שמוותר להרוג עם הארץ אפילו ביוה"כ שחל בשבת מדובר במכיר וכופר להכעיס ואז הריגתו היא כמו פקוח נפש כי הוא לסטים חשוד על הדמים.

טוה – למד מדברי תוספות שה"ה גם לגבי ההלכה שלא ישא בת עם הארץ שהן שקץ ונשותיהם שרץ, שמדובר במכיר וכופר להכעיס.
גית. יוסף – חלק על הטור, ומדובר בעם הארץ שעובר אפילו לתאבון או שאינו בקי בדקדוקי מצות שלא ישא את בתו כי הן שקץ ונשותיהן שרץ. **וכך משמע מרש"י** שפרש שנשותיהן אינן זהירות במצוות. **וכ"כ גם הרא"ש**.
הט"ז **תרץ את תמיהת הבית יוסף**, שהטור בא להוציא עם הארץ ששונא ת"ח, ואף אם יגידו לו לא ישמע להם אלא ילעיג עליהם ובוזה אין לו תקנה. אבל ודאי שגם הטור מודה שה"ה בעובר לתאבון.

שו"ע – כגמרא שלעולם ישתדל אדם לשאת בת ת"ח וישא בתו לת"ח. לא מצא, ישא בת גדולי הדור. לא מצא, ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא, ישא בת גבאי צדקה. לא מצא, ישא בת מלמדי תינוקות ולא ישא בת עם הארץ.

המ"א

- ועל בנותיהם הוא אומר "ארור שוכב עם בהמה".
- ט"ז** – אם היא מבינה את חשיבות התורה ותאפשר לו ללמוד מותר לשאת אותה.
- כבית יוסף שכתב שכך משמע מרש"י ורא"ש (ולא כטור), שכל זה בעם הארץ שאינו מדקדק במצוות. **והסביר הט"ז**, שאין מדובר שיודעים את עיקר המצוות ולא את הדקדוקים, אלא שלא יודעים את עיקר ענייני נידה וכיון שהבעל ע"ה ואינו יכול ללמדה, הוא נקרא שורץ ומוליד.
- מצוה לאדם לשאת בת אחותו, וי"א (רמב"ם) אף בת אחיו.
- למה מצוה? מגיד משנה** – אהבת קרובים טבעית ומרבה שלום בביתו. **רש"י** – דוקא בת אחותו שמתוך געגועים לאחותו יאהב את אשתו.

סעיף ז'

גמרא – "אמר רבא: השתא דאמרת אחיות מחזקות, לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין (חולים) ולא ממשפחת מצורעים. והוא דאתחזק תלתא זימני". (יבמות סד:)

המב"ם. שו"ע – פסקו את הגמרא והוא שהחזק שלוש פעמים לכך.

חלקת מחוקק. ע"פ הנמוק"ז – אפילו לרבי שסובר שחזקה היא בשתי פעמים, מודה שאין לחוש במשפחה פחות משלוש פעמים.

פת"ש בשם הרשב"א – כל חזקה שאיננה בגוף אחד היא חידוש וצריך ג' פעמים. לכן אם יש במשפחה שתי אחיות מצורעות או נכפות ג"כ אין זו חזקה.

פת"ש בשם יש"ש. וז"א אהרן – חלקו על זה, ודוקא במשפחה צריך ג' פעמים, אבל אחיות מספיק שתי פעמים.

סעיף ח'

גמרא – "תניא רבי שמעון אומר: כל סעודה שאינה של מצוה אין תלמיד חכם רשאי ליהנות ממנה. כגון מאי? א"ר יוחנן: כגון בת כהן לישראל (כי היא צריכה להינשא לכהנים) ובת תלמיד חכם לעם הארץ, דאמר רבי יוחנן: בת כהן לישראל אין זיווג עולה יפה. מאי היא? אמר רב חסדא: או אלמנה או גרושה או זרע אין לה. תנא: קוברת או קוברתו.

איני, והא אמר רבי יוחנן: הרוצה שיתעשר ידבק בזרעו של אהרן, כ"ש שתורה וכהונה מעשרתן! לא קשיא: הא בתלמיד חכם, הא בעם הארץ". (פסחים מט:)

שו"ע – כרבי יוחנן, שע"ה לא ישא כהנת, ואם נשא אין זיווג עולה יפה או שתמות היא או שימות הוא שתקלה תבוא ביניהם, אבל ת"ח שנושא כהנת וזה נאה ומשובח, שתורה וכהונה במקום אחד.

פת"ש בשם חוות יאיר – כיום אין לנו עם הארץ כזה שדיברו בו חכמים כאן.

סעיף ט'

גמרא – "...מביעי ליה לכדתניא: וקראו לו שלוחם ודברו אליו, מלמד שמשיאים לו עצה ההוגנת לו, שאם הוא ילד והיא זקנה, הוא זקן והיא ילדה, ואומרים לו: מה לך אצל זקנה, מה לך אצל ילדה, כלך אצל שכמותך ואל תכניס קטטה לתוך ביתך". (יבמות קא):

גמרא – "...כדתניא: אל תחלל את בתך להזנותה, רבי אליעזר אומר: זה המשיא בתו לזקן...". (סנהדרין עו).
המב"ם. שו"ע – פסקו כברייטא שלא ישא בחור זקנה ולא זקן ילדה, כי זה גורם לזנות.
חלקת מחוקק בשם ספר תסידים – אין איסור בדבר אם הילדה מתרצה להינשא לזקן, ואף יכולים לצאת מהם ת"ח.

סעיף י'

גמרא – "תנא רבי אליעזר בן יעקב אומר: לא ישא אדם אשתו ודעתו לגרשה, שנאמר: אל תחרש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך". (יבמות לז):

המב"ם – אבל אם הודיע קודם שהוא נושא לימים ידועים, מותר.
שו"ע – כגמרא וכרמב"ם.
הבית יוסף הקשה מדוע הובא דין זה בשם הרמב"ם, הרי בגמרא כתוב מפורש שרב אמר "מאן הויה ליומא", כלומר ניתן להינשא לזמן מסוים אם מודיעים!
הדרישה תרץ, שרב לא היה רוצה לגרשה אלא להתעכב עמה יום ואח"כ היה חוזר לפרקים.
הט"ז תרץ, שע"פ התרוץ השני בגמרא ש"יחודי בעלמא הוא דמייחדי להו", המסביר למה לא צריכה להמתין ז' נקיים, לא מדובר שממש נושא אותה לזמן ידוע. לכן בא הרמב"ם ומחדש יותר, שאם הוא מודע שנושא לימים, מותר.

סעיף יא'

גמרא – "דתניא: ... יתר על כן אמר רבי אליעזר בן יעקב: לא ישא אדם אשה במדינה זו וילך וישא אשה במדינה אחרת, שמא יזדווגו זה לזה ונמצא אח נושא את אחותו. איני, והא רב כי אקלע לדרדשיר מכריז ואמר: מאן הויה ליומא, ורב נחמן כי אקלע לשנכציב מכריז ואמר: מאן הויה ליומא? שאני רבנן דפקיע שמיהו. והאמר רבא: תבעוה להינשא ונתפייסה, צריכה לישב שבעה נקיים? רבנן שלוחיהו הוו משדרי ומודעי להו. ואיבעית אימא לרבנן יחודי בעלמא הוא דמייחדי להו". (יבמות לז):

שו"ע – פסק כגמרא וכתרוץ הראשון, ולכן אדם גדול ששמו ידוע וזרעו מפורסם אחריו, מותר לשאת נשים בכמה מדינות.
גית שמואל – הרי"ף והרא"ש לא הביאו את ההלכה שבאדם גדול מותר, כי הם סוברים שהתרוץ השני עיקר ורק יחדו אותן ולא נשאו אותן.
פת"ש – מדובר דוקא כשנושא אשה על אשתו שלא ישא במדינה אחרת, אבל אם מתה או התגרשה אף שיש לו בנים ממנה מותר, כי מן הסתם מוליך את בניו הקטנים איתו ואין לחוש. ומשום מילתא דלא שכיחא לא גוזרים.
ערונת השולחן – בזמנינו מצוי שהילדים נשארים עם האשה. ויש להקל מטעם אחר שמצויים אמצעי תקשורת ובודאי ידעו האחים זה על זה.

ס' ד

סעיפים א'-ב'-ג'

משנה – "עמוני ומואבי אסורים ואיסורם איסור עולם אבל נקבותיהם מותרות מיד. מצרי ואדומי אינם אסורים אלא עד שלושה דורות אחד זכרים ואחד נקבות. רבי שמעון מתיר את הנקבות מיד. א"ר שמעון ק"ו הדברים: ומה אם במקום שאסר את הזכרים איסור עולם התיר את הנקבות מיד, מקום שלא אסר את הזכרים אלא עד שלושה דורות אינו דין שנתיר את הנקבות מיד?! אמרו לו: אם הלכה (מקובל שזו הלכה למשה מסיני) נקבל, ואם לדין (אם זה לימוד בק"ו), יש תשובה. אמר להם: לא, כי הלכה אני אומר". (יבמות עו.)

משנה – "ממזרים ונתינים (גבעונים שגזר עליהם יהושע) אסורים ואיסורם איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות". (שם עח.)

גמרא – "בעו מיניה מרב ששת: פצוע דכא מהו בגיורת ומשוחררת? בקדושתיה קאי ואסיר או דילמא לאו בקדושתיה קאי ושרי? א"ל רב ששת תניתוה: פצוע דכא ישראל מותר בנתינה. ואי ס"ד בקדושתיה קאי אקרי כאן לא תתחתן בם!

אמר רבא: התם (בז' עממים) משום קדושה, ולא קדושה הוא, דילמא מוליד בן ואזל ופלח לעבודת כוכבים. וה"מ (איסור התורה לא להתחתן בם) בהיותן עובדי כוכבים, כי מגיירי בישראל שרו, ורבנן הוא דגזרו בהו (גם לאחר שהתגיירו) בהנך דבני אלוודי, אבל האי דלאו בר אלוודי לא גזרו ביה רבנן.

הדר אמר רבא לאו מילתא היא דאמרי: [הפסוק עוסק בגרים כן] בהיותן עובדי כוכבים לית בהו חתנות. נתגיירו אית בהו חתנות (והתורה אסרה אותם)". (שם עו.)

שו"ע – פסק את המשניות, ולכן:

1. ממזרים ונתינים אסורים לעולם עד סוף כל הדורות בין זכרים ובין נקבות.
2. עמוני ומואבי אסורים לעולם אבל הנקבות מותרות מיד.
3. מצרי ואדומי אסורים עד שלושה דורות בין זכרים ובין נקבות. כלומר, אחר שהתגייר הוא ובנו שנולד לו אסורים, ובן בנו מותר.

סעיף ד'

גמרא – "...ואיצטריך למיכתב להם ואיצטריך למיכתב אשר יולדו (בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבוא להם בקהל ה'): דאי כתב רחמנא אשר יולדו, ה"א מבניהם, מהם מנה (הוא ראשון, בנו שני, נכדו מותר), כתב רחמנא להם. ואי כתב רחמנא להם, ה"א מצרית מעוברת שנתגיירה היא ובנה חד, כתב רחמנא אשר יולדו". (שם עח.)

הש"ע – כלומר, שכל לידה שהיתה לאחר גיור נחשבת דור חדש, כי הולכים אחר לידה, וולד הנולד אחר גרות נחשב לדור חדש.

שו"ע – פסק כגמרא, שמצרית מעוברת שהתגיירה, בנה מצרי שני.

סעיף ה'

משנה – "כל מקום שיש קדושין ואין עליו עבירה הולד הולך אחר הזכר, ואיזו זו? כהנת, לוייה וישראלית. וכל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום, ואיזה זה? זו אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל [וה"א אדומית ומצרית ראשונה], בת ישראל לממזר ולנתין. [וה"א עמוני, מואבי, אדומי ומצרי ראשון שהתגיירו] וכל מי שאין עליו קדושין אבל יש לה על אחרים קדושין הולד ממזר, ואיזה זה? זה הבא על אחת מכל עריות שבתורה. וכל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה, ואיזה זה? זה וולד שפחה ונכרית". (קדושין סו.)

גמרא – "...והלכתא: עובד כוכבים ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה ובין באשת איש (כי ממזר נעשה רק מי שיש לו קדושין על אחר)". (יבמות מה.)

ה"א רמב"ן – הביאו שיש גורסים בגמרא שבמקרים אלו הולד כשר לישראל אבל פגום לכהונה, ולכן אם יש בת אסורה להינשא לכהן. ויש שלא גורסים תוספת זו וממילא הולד כשר גם לכהונה. ונשאר הדבר בגדר ספק ואם נולדה בת ונישאה לכהן הולד ספק חלל ובדיעבד לא תצא ממנו.

רמב"ם – כתב שהולד כשר לחלוטין. משמע שגם לכהן.

ה"א ש"ס – הכריע שהולד פגום לכהונה בודאות מק"ו מאלמנה שנישאה לכה"ג שבנה פגום.

שו"ע – פסק את המשנה שבכל מקרה שאין לה עליו קדושין הולד כמותה, ולכן ישראל שבא על אחת מאלו (נתינה, עמונית, מואבית, מצרית ואדומית) קודם שהתגיירה הולד כמותה, ואחד מאלו (נתין, עמוני, מואבי, מצרי ואדומי) חוץ מממזר שבא על בת ישראל קודם שהתגייר הולד כשר לקהל אלא שפגום לכהונה כדעת הרא"ש והטור.

בית שמואל – להלכה אם נולדה בת ונשאת לכהן בדיעבד אין מוציאים אותה ממנו, כי לרמב"ם ממילא כשרה לכהונה והר"י והרמב"ן מסתפקים. והעיקר כרמב"ן.

פת"ש. השם משנה למלך – אם נשאת לכהונה לא מוציאים אותה מידו אך הוא עצמו צריך מן הדין לגרשה בגלל ספק דאורייתא ומחמירים אפילו בדיעבד, אבל לא ניתן לכוף אותו לתת גט. ואין זה דומה לגט שניתן ספק קרוב לו ספק קרוב לה שכופים אותו, כי שם זה ספק במציאות, אבל כאן בספק בהלכה למי"ד שמותרת לכהונה הוי גט מעושה ופסול.

סעיף ו'

גמרא – "אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה, **בנה שלישי**. אלמא קסבר בתר דידיה שדין ליה... כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן: מצרי שני שנשא מצרית ראשונה **בנה שני הואי**. אלמא בתר אימיה שדין ליה". (יבמות עח).
הש"ג. תוספות. רמב"ן. רא"ש. טור – הלכה כרב דימי שבנו שני **כי הכל הולך אחר האם תמיד**. ולכן אם מצרי ראשון נשא מצרית שניה, הולד מצרי שלישי, כי כתוב "אשר יולדו להם", תלאן הכתוב בלידה.
וכתב הבית שמואל, שאין להקשות מדוע הולכים אחר האם ולא אחר הפגום הרי שניהם פסולים? כבר כתבו רש"י ותוספות שדוקא בשני אומות אומרים שהולכים אחר הפגום אבל באומה אחת הולכים אחר האם.
המב"ם – הלכה כרב דימי שמצרי שני שנשא מצרית ראשונה הולד שני, וכן מצרי ראשון שנשא מצרית שניה הולד שני, ונקרא מצרי שלישי רק מי שנולד למצרי שני ומצרית שניה. **והסביר המגיד משנה טעמו**, כי כתוב "בנים אשר יולדו להם", ואי אפשר ללידה בלא אב ואם ולכן צריך שיהיה שלישי גם מהאב וגם מהאם, אחרת אינו מותר ורב דימי בא להוסיף על דברי רבי יוחנן.

שו"ע

1. ע"פ המשנה בקדושין ("כל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום"), **התגיירה אחת מאלו** ונשאת לישראל או התגייר אחד מאלו ונשא לישראלית הולד הולך אחר הפגום והולד כמו הפסול. לכן, גר עמוני או מצרי שני שנשא בת ישראל הבת כשרה אפילו לכהונה.
2. כגמרא וכרב דימי שמצרי שני שנשא מצרית ראשונה הולד מצרי שני, כי הולכים אחר הפגום.
3. אבל מצרי ראשון שנשא מצרית שניה, לרמב"ן ולרא"ש הולד שלישי כי הכל הולך אחר האם, ולרמב"ם הולד שני כי הכל הולך אחר הפגום.

סעיפים ז'-ח'

גמרא – "כי אתא רבין אמר רבי יוחנן: באומות הלך אחר הזכר, נתגיירו הלך אחר הפגום שבשניהם... במאי? אילימא במצרי שנשא עמונית, מאי פגום שבשניהם אית בה? עמוני ולא עמונית (ולכן יש רק פגום אחד): אלא בעמוני שנשא מצרית, אי זכר הוי שדיה בתר עמוני (ויאסר לבוא לתמיד), אי נקבה הוי שדיה בתר מצרית (ותהיה מצרית שניה)". (שם עח: וקדושין סז:)

שו"ע

1. פסק את הגמרא וכרבי יוחנן, ולכן עמוני שנשא מצרית הולד עמוני, ומצרי שנשא עמונית הולד מצרי כי הולכים אחר הזכר.
2. ואם התגיירו הלך אחר הפגום שבשניהם, לפיכך גר עמוני שנשאת גיורת מצרית הולד עמוני אם הוא זכר (שאז הוא פגום) ומצרית אם היא נקבה (כי עמונית מותרת).
3. וכן גר מצרי שנשא גיורת עמונית הולד מצרי ואסור עד דור שלישי, כי הולכים אחר הפגום כי עמונית מותרת (ויש קדושין ועברה) ואין פגם שניהם.

רמ"א – גר מצרי שנשא כותית עמונית, הבן עמוני והבת מותרת.

זרישה, ב"ח – חלקו וסברו שהבת מצרית.

חלקת מחוקק – הלכה כרמ"א.

סעיף ט'

הש"ג. רמב"ם. רז"ה – הלכה כלישנא קמא דרבא שמותרים לבוא בקהל לאחר שהתגיירו, שכל שבעה עממים מותר להתחתן איתם אחר שהתגיירו חוץ מהנתינים שדוד גזר עליהם שאסורים אף לאחר שהתגיירו.
המב"ן. רשב"א – הלכה כלישנא בתרא דרבא, שכל ז' אומות ונתינים אסורים מהתורה גם לאחר שהתגיירו, ובניהם אחריהם של הנתינים מהתורה מותרים, כי לא מנתה דורות לאסור אותם, אלא שאסורים בגלל גזרת דוד.
ה"ת. נמוקי יוסף – ז' אומות אסורים לבוא בקהל לעולם.
שו"ע – פסק כרש"י ורמב"ם, שגוים משאר האומות (שאינם עמונים, מואבים, מצרים ואדומים) מיד לאחר שהתגיירו הוא כישראל מיד לכל דבר.

סעיף י'

משנה – "בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניו בבית המדרש. אמר להם: מה אני לבוא בקהל? א"ל רבן גמליאל: אסור אתה לבוא בקהל. א"ל רבי יהושע: מותר אתה לבוא בקהל. א"ל ר"ג: והלא כבר נאמר לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה'? א"ל רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הם

יושבים? והלא כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר ואסיר גבולות עמים... וכל דפריש מרובא פריש... מיד התירוהו לבוא בקהלי". (ידים פ"ד מ"ד)

רמב"ם – כיום עמוני ומואבי ומותרים מיד כי סנחריב בלב את האומות וכל דפריש מרובא פריש, ורוב האומות מותרים. וה"ה גם מצרי וכך כתוב בתוספתא קדושין (פ"ה ה"ו).

רמב"ן, רא"ש – כיום עמוני ומואבי ומותרים מיד, אבל מצרי אסור עד דור שלישי, כי המצרים שבו למקומם, כי הפסוק מעיד שלאחר 40 שנה ישובו המצרים למקומם, ככתוב "מקץ ארבעים שנה אקבץ את המצרים מן הגוים אשר נפוצו שם". וכך כתוב מפורש בתוספתא ידים (פ"ב ה"ח): "א"ל ר"ג לרבי יהושע: גר מצרי כיוצא בו? א"ל: מצרי נתן לה הכתוב קצבה, שנאמר: מקץ ארבעים שנה אקבץ את כל מצרים מהעמים...".

שנ"ע – פסק כמשנה, שכיום התבללו האומות, לפיכך עמוני ומואבי ואדומי שהתגיירו מותרים לבוא בקהל מיד, כי כל דפריש מרובא פריש. ולגבי מצרי לרמב"ם גם מצרי מותר מיד, ולרמב"ן ולרא"ש באיסורו עומד עד דור שלישי.

ג"ת – הלכה כרמב"ם שמצרי מותר מיד.

פת"ש – הטעם של כל דפריש נצרך כדי להתיר לבוא בקהל אף מדרבנן, כי מהתורה אסור רק עמוני ודאי ולא עמוני ספק.

סעיף יא

שו"ע, שו"ת – פשוט שעבד שהוטבל לשם עבדות אסור בישראלית וישראל אסור בשפחה שהוטבלה לשם שפחות בין אם היא שפחה שלו ובין אם היא שפחה אחרת.

גר"א – לרוב הפוסקים העבד אסור בישראלית מהתורה משום "לא תהיה קדשה", ולרמב"ם האיסור הוא מדברי סופרים והפסוק "לא תהיה קדשה" מדבר בפניו הבא על הפנויה.

סעיף יב

גמרא – "ורב יוסף אמר רב: המפקיר עבדו יצא לחירות... וצריך גט שחרור". (גיטין לח:)

גמרא – "א"ר יהושע בן לוי: עבד שהניח תפלין בפני רבו יצא לחירות. מיתיבי: לוח הימנו רבו או שעשאו רבו אפוטרופוס או שהניח תפלין בפני רבו או שקרא שלושה פסוקים בבית הכנסת בפני רבו, הרי זה לא יצא לחירות? אמר רבה בר רב שילא: כשרבו הניח לו תפלין (ואין עבדים רגילים בתפלין ואם לא היה משחררו לא היה מניח תפלין)". (שם מ.)

שו"ע – ה"ה כשרבו היה ש"ץ וקראו לעלות לתורה. ובכל אלו הרי הוא כישראל לכל דבר.

ג"ת, יוס"ט – תמה, מדוע הוא כישראל לכל דבר, הרי בכל המקרים הני"ל משמע בגמרא שצריך גט שחרור גם כדי שיחשב כישראל גמור.

גמרא – "א"ר זירא אמר רבי חנינא אמר רב אשי אמר רבי: עבד שנשא את בת חורין בפני רבו יצא לחירות (כי זה שהתיר לו לשאת בת חורין מוכיח ששחררו). א"ל רבי יוחנן: כ"כ יש בידך (בשם רבי) ואני שונה: הכותב שטר אירוסין לשפחתו: ר"מ אומר מקודשת וחכמים אומרים אינה מקודשת (וחכמים חולקים על רבי): כדאמר רבה בר רב שילא: כשרבו הניח לו תפלין, **הכא נמי כשרבו השיאו אשה** (ואז יצא לחירות כי אם לא שחררו לא היה משיאו אשה).

ומי איכא מידי דלעבדיה לא מיעבד ליה איסורא (כשמישיאו לו אשה) ואיהו עבד איסורא (כשכותב לה שטר אירוסין בעצמו)? הכא במאי עסקינן: דאמר לה צאי בו והתקדשי בו (כתב לה שטר אירוסין ואמר לה צאי בו והתקדשי בו), רבי מאיר סבר יש בלשון הזה לשון שחרור (כתב לה שטר ארוסין שתהיה ראויה להתקדש בו), ורבנן סברי אין בלשון הזה לשון שחרור". (שם)

ה"ל, רמב"ם, רא"ש, שו"ע – הסכימו שעבד שרבו הפקירו או השיאו ישראלית או הניח לו תפלין יצא לחירות, וסיימו בגמרא לאחר דברי רבי זירא בשם רבי שכופים את רבו לכתוב לו שטר שחרור אע"פ שקידש בפני רבו.

ופרש הרא"ש שכופים את רבו לכתוב את שטר השחרור כי הולכים אחר אומדן דעתו ששחרר אותו ורוצים למנוע מצב שיאמר שלא שחררו ועבדו הוא וכך יש ראייה בידי העבד. ומזה שלא כתוב בגמרא שאסור באשתו עד שישחררנו, משמע שיצא לחירות לגמרי מיד אפילו לפני שקיבל את שטר השחרור, ושטר השחרור רק יעיד על כך.

רמ"ה – חלק על פרוש הרא"ש וכתב שמקודשת מספק ועדין לא יצא לחרות לגמרי עד שיקבל העבד לידי את שטר השחרור.

הדין כשנשא העבד אשה בפני רבו

ה"ל, רא"ש – במקרה זה לא יצא לחירות ולא חלו קדושי.

שו"ע – בין כשרבו השיאו אשה ובין כשנשא אשה בפני רבו יש אומדן דעת ששחררו, יצא לחירות וקדושי קדושין.

ג"ת, יוס"ט – תמה על הטור מדוע משווה בין המקרה של נשא אשה בפני רבו לרבו שהשיאו אשה, שהרי אם רבו השיאו אשה ודאי שחררו כי אחרת לא היה עובר איסור, אבל עבד שנשא אשה בפני רבו מי אמר שעבדו מסכים לכך?

ומתוך הבית יוסף, שאע"פ שבמקרה זה לא יוצא לחירות, מ"מ חוששים לענין איסור אשת איש, כי אם לא שחררו לא היה מתיר לו לעבור איסור בפניו, ולכן מקודשת מספק, ואסור לשהות עמה עד שישחררנו. וצ"ע.

הט"ז תמה על תרוץ זה, כי הטור כתב שתופסים הקדושין, משמע שאם קפץ אחר וקידש אין קדושיו קדושין אפילו מספק, ואילו לפי הסבר הבי"י שמקודשת רק מספק, צריך לחשוש מספק גם לקדושין של אחר.

הט"ז תרץ שהטור הבין שתרוץ הגמרא האחרון האם יש בלשון "צאי בו והתקדשי בו" לשון שחרור דחיה לתרוץ הקודם "הכא נמי כרבו השיאו אשה", וכאן העבד מביא ראיה שהיה שחרור, כי בין אם נושא בעצמו ובין אם השיאו רבו זו עברה בלא שחרור, וכשנושא בעצמו זו ראיה ששחרר.

שנ"ע

1. עבד ששחרר הוא כישראל לכל דבר.
 2. פסק כמסקנות הגמרות וכרמ"ה, שאם רבו הפקיר את עבדו או שהניח לו תפלין או שקראו לעלות לתורה או שהשיאו אשה ישראלית אינו מותר בבת ישראל עד שיכתוב לו גט שחרור. ובכל מקרה מספק **חוששים לקדושיו**.
 3. **ג"ת** – פסק כרי"ף, הרמב"ם והרא"ש שקדושיו הם קדושי ודאי, וגט השחרור זו רק עדות ששחרר.
- חלקת מחוקק** – חוששים לקדושיו מספק כדעת הרמ"ה וכפסק השו"ע, כי באיסור אשת איש מחמירים.
3. הביא כ"י את דעת הטור שאפילו אם נשא אשה לבד בפני רבו, אפילו שלא רבו השיאו אשה, יצא לחרות וקדושיו קדושין. **והוסיף הרמ"א** לדעה זו, שכ"ש אם נשא שפחתו חוששים לקדושיו.
- ג"ת, פרישה, מהרש"ל** – הלכה כטור שקידושיו קדושי ודאי גם במקרה זה. והסבירו שכאשר נשא בפני רבו, רשאי רבו לערער ואז קדושיו מבוטלים, אבל אם לא ערער, אומדים ששחררו וקדושיו קדושי ודאי.

סעיף יג'

משנה – "איזהו ממזר? כל שאר בשר שהוא בלא יבוא (כל קורבה שאסורה אפילו בלאו ואפילו בלא כרת או מיתת בי"ד), דברי רבי עקיבא. שמעון התימני אומר: כל שחייבים עליו כרת בידי שמים והלכה כדבריו. ורבי יהושע אומר: כל שחייבים עליו מיתת בית דין... ר' סימאי בשם ר"ע: כל איסורי לאוין. ר' ישבב בשם ר"ע: אפילו חייבי עשה". (יבמות מט.)

ה"ת, רמב"ם – הלכה כשמעון התימני שכל שחייבים עליו כרת ומיתת בית דין הולד ממזר חוץ מהבא על הנדה שאינו ממזר אך הוא פגום. וכתב הדרכי משה, שאין הכוונה בדבריו שפגום לכהונה, אלא שאינו משפחה מיוחסת וראוי להתרחק.

רשב"א, רא"ש – אפילו לכהונה אינו פגום.

לבוש – פגום לכהונה.

שנ"ע – פסק כמשנה וכשמעון התימני שהבא על אחת העריות בין בחייבי כריתות ובין במיתת בית דין הולד ממזר, חוץ מהבא על הנדה שאע"פ שהולד פגום אינו ממזר אפילו מדרבנן.

דרכי משה, מהרש"ל, חלקת מחוקק, בית שמואל – פסקו כרשב"א וכרא"ש שאינו פגום אפילו לכהונה, אלא שהוא פגום ומקולקל וראוי להתרחק מהם.

סעיף יד'

גמרא – "עבד רבה תוספאה עובדא באשה שהלך בעלה למדינת הים ואישתהי עד תריסר ירחי שתא ואכשריה (את הולד, כי השתהה אחר גמר צורתו שלושה חודשים ולא אומרים שהתעברה מאחר)...".

רמב"ם – למד מהגמרא, שאם היה בעלה במדינת הים יותר מי"ב חודש ואז ילדה, הרי הולד בחזקת ממזר, כי הולד לא משתהה במעי אמו יותר מי"ב חודש. אבל פחות מי"ב חודש הולד כשר.

בה"ג – אינו בחזקת ממזר אפילו יותר מי"ב חודש, שמא בצנעא בא הבעל ובעל כמו במעשה של אביו של שמואל. **ודייק הרא"ש** שאינו ממזר אפילו אם האשה שותקת או אינה לפנינו, **אבל ברור שאם אומרת שלא בא בעלה כלל, אי אפשר להכשיר את הולד**. אבל אם הוא טוען שבא והיא אינה מודה, הבעל נאמן להכשיר את הולד.

נחלקו האחרונים בבאור המחלוקת:

חלקת מחוקק – **אם הבעל לא לפנינו והיא טוענת שבא בצנעה** לכו"ע הולד כשר, **ורק כאשר היא לא אומרת כלום** לרמב"ם ממזר אחר י"ב חודש ולבה"ג כשר.

ג"ת וט"ז – **אם הבעל לא לפנינו והיא טוענת שבא בצנעה** לבה"ג כשר ולרמב"ם ממזר, **אבל אם גם היא לא אומרת כלום**, לכו"ע ממזר ולא טוענים שמא בא בצנעה (אלא שלבה"ג יהיה ספק ממזר).

אם הבעל לפנינו וטוען שבא בצנעה לכו"ע הולד כשר, ואם אומר שלא בא או שהיא מודה שלא בא או שמודה שהתעברה קודם י"ב חודש: לכו"ע הולד ממזר.

תשובות מימנויות – אם ראו בה דבר מכוער לא מכשירים את הולד ולא אומרים ששהה עד י"ב חודש, כי אומרים שהשתהה רק כשיש חזקת כשרות.

שׁוֹנֵן – כתב את דעת הרמב"ם ע"פ הגמרא, שאשה שהיה בעלה במדינת הים ושהה שם י"ב חודש הולד ממזר, כיון שאין הולד שוהה במעי אמו יותר מ"ב חודש. והביא את דעת בה"ג שאינו בחזקת ממזר. והלכה שהוא נחשב ספק ממזר.

חלקת מחוקק – להבנתו, פסק השו"ע עוסק במקרה בו הוא איננו והיא לא אומרת כלום ואז הולד ספק ממזר (לבי"ח ולטי"ז לבה"ג ספק ולרמב"ם ודאי ממזר).

ג"ת וס"א – להבנתם, פסק השו"ע עוסק במקרה בו היא טוענת שבא בצנעה, ואז הולד ספק ממזר (ולח"מ הולד כשר).

המ"א

1. אבל תוך י"ב חודש אין לחשוש כי אומרים שהשתתה במעי אמו (כרבה תוספאה בגמרא ורמב"ם).
פתי"ש בשם מהרי"ל ומהרש"ל – הלכה כרמב"ם ורמ"א.
 2. **חלקת מחוקק, ג"ת שמואל** – ציינו לדעת התוספות והאגודה שאין הלכה כרבה תוספאה בגמרא, ואין הולד שוהה יותר מרע"א ימים (תשעה חודשי הריון + יום הלידה).
 3. כהגה"מ, שכל זה שלא ראו בה דבר מכוער, אבל אם ראו בה דבר מכוער לא אומרים שהשתתה כ"כ עד י"ב חודש וחוששים שמה הוא ממזר (כי אומרים שהשתתה רק כשיש חזקת כשרות – ב"ש) ואסורה לבעלה (פתי"ש).
חלקת מחוקק – כל זה כשהשתתה עד כמעט י"ב חודש, אבל אם ילדה בחודש העשירי אפילו שזה יותר מרע"א ימים לא חוששים אפילו ראו בה דבר כיעור, כי רגילים ללדת בחודש העשירי והכל לפי הענין.
 4. **העק"א** – מכיון שהשו"ע לא באר מהו הדבר המכוער כאן, י"ל שמדובר כשנחשדת על אשת איש, כמו בסי' יא.
פתחי תשובה – אם התייחדה באיסור וילדה לי"ב חודש אינה אסורה, כי בגלל ייחוד לא נאסרת ואין זה נקרא דבר מכוער.
 3. פסק את תשובת מהר"ם מינץ, שאשה שהתעברה מבעלה בסוף סיון וילדה בתחילת כסלו כך שעברו חמשה חודשים, לא אומרים שהיתה מעוברת קודם לכן והולד ממזר, אלא שנולד מוקדם, כי הוא נחשב בן ז' חודשים (החודשים גורמים: יום אחד בסוף סיון, חמשה חודשים ויום אחד בכסלו, והלכה כרבי יהודה שהחודשים גורמים ולא הימים).
 4. **פתי"ש** – יש אחרונים שפקפקו על התר הרמ"א, אך יש הרבה אחרונים שהסכימו עם הרמ"א כגון נוב"י והחת"ס.
אם התעברה בסוף סיון והפילה בתשרי (כך שעברו שלושה חודשים) ושמעה את הולד בוכה, לא חוששים לומר שהיתה מעוברת קודם לכן וזינתה, כי החודשים גורמים וזה כאילו חמישה חודשים כולל סיון ותשרי ושייך שהנפל יבכה.
- ג"ת שמואל** – מדובר שהפילה לאחר כמה ימים בתשרי כך שחסר לה פחות מחודשיים שלמים עד תחילת כסלו בו היתה אמורה ללדת (כי אז נחשבו לה שבעה חודשים)

סעיף טו'

דין דומה ובת דומה כשאינה פרוצה

גמרא – "אמר שמואל: ישא אדם דומה (שנטענת ומדוברת בפי כל על ניאופיה ופריצותה) ואל ישא בת דומה, שזו באה מטיפה כשרה וזו באה מטיפה פסולה (שמא מעכו"ם או ממזר) ורבי יוחנן אמר: ישא אדם בת דומה ואל ישא דומה, שזו עומדת בחזקת כשרות וזו אינה עומדת בחזקת כשרות... **והלכתא: ישא אדם בת דומה ולא ישא דומה**, דתני רב תחליפא בר מערבא קמיה דרבי אבהו: אשה מזנה בניה כשרים, רוב בעילות אחר הבעל". (סוטה כז.)

הש"י – כל זה כשיכול לשאת דומה או בת דומה בלבד, אבל אם יכול לשאת כשרה ישא כשרה ולא את אלו.

המב"ם, שו"ע – אשת איש שיצא עליה קול שמזנה תחת בעלה, כי ראו שהיא פרוצה, והיו מרננים אחריה אין חוששים לבניה שהם ממזרים כי רוב בעילות אחר הבעל (כי הוא מצוי אצלה) **ומותר לשאת את בתה לפתחילה** (לא כרש"י), אבל היא עצמה כן חוששים לה משום זונה (כלומר כהן חושש לה ואסור להינשא לה לכתחילה. ואם נשא בדיעבד אין מוציאים אותה – בית שמואל).

חלקת מחוקק, ג"ת שמואל – ה"ה אם באו עדים שזינתה, ג"כ בניה כשרים כי הולכים אחר רוב בעילות.

דין הבנים:

המ"א – פסק כמהר"י, שאם בעלה כהן חוששים על בניה שהם חללים ולכתחילה אסורים לכהונה, אבל אם אינו כהן בניה מותרים לכהונה אפילו זינתה במזיד ובאה עליו באיסור אח"כ.

והסביר הבית שמואל, שאשת כהן שזינתה תחתיו אפילו באונס אסורה לבעלה כי נעשית זונה, ובניה ממנו הם חללים, אבל אם בעלה היה ישראל בניה כשרים אפילו לכהונה כי חללים זה רק באיסור כהונה.

פתחי תשובה בשם מהרש"ל – חלק על הרמ"א, וסבר שאף אם בעלה ישראל וזינתה במזיד אמנם הולד אינו ממזר אפילו מדרבן כי רוב בעילות אחר הבעל, מ"מ פסול לכהונה כי יש פסול חלל גם בישראל.

חלקת מחוקק – אם ידוע שלא בא עליה בעלה כלל אחר יציאת הקול שזינתה, שאז הספק הוא אם התעברה מבעלה קודם הקול, ודאי הולד לא חלל.

גמרא – "בעי רב עמרם: היתה פרוצה ביותר מהו? ... תיקו". (שם)

הש"ג, הרמב"ם, תרומת הדשן – ואם היא פרוצה ביותר חוששים אף לבניה שממזרים, כי הגמרא נשארה בתיקו והולכים לחומרא, ובה לא אומרים שרוב בעילות אחר הבעל, כי יש חשש אמיתי שרוב הבעילות מאחרים. **וכ"פ הט"ז וכתב שכך סוברים רוב הפוסקים, הרמב"ם, הטור, הבית יוסף, הדרכי משה, הפרישה והב"ח.**

הגה"ג, הגה"מ, מהר"י, שו"ת הגה"מ מהרמב"ם – חוששים לה משום זונה ולבניה ולכן כולם פסולים לכהונה, אבל חשש ממזרות לא. והחשש בגמרא הוא רק לגבי אשת כהן אם בניה חללים. **וכ"פ הבית שמואל.**

שו"ע – פסק כרמב"ם ורוב הפוסקים שחוששים שבניה ממזרים. **וכ"פ הט"ז הפרישה והב"ח.**

בית שמואל – לכתחילה מחשיבים את בניה ממזרים ובדיעבד כשנישאה צ"ע. וכתב שיש להקל.

המ"א

1. הוסיף את דברי מהר"ם מפדוואה, שהיא נאמנת לומר על בניה שהם כשרים גם אם היא פרוצה ביותר. **ט"ז** – חלק על הרמ"א, וכתב שדברי מהר"ם הם רק שלא היתה פרוצה אלא חשד בעלמא, אבל הרמ"א הרחיב דין זה גם כשפרוצה ביותר וזה לא מסתדר ע"פ שיטת רש"י וסיעתו שיש חשש אמיתי שרוב הבעילות מאחרים. **בית שמואל** – הסכים עם מהר"ם מפדוואה, וכתב ע"פ שיטת הגה"מ ומהר"י שגם כשהיא פרוצה נאמנת לומר שהם כשרים כי ממילא לא חוששים להם משום ממזרות אלא רק פסול כהונה, ואם היה רואה הט"ז שיטת רוב הפוסקים לא היה משיג על הרמ"א. והסיק להלכה שלכתחילה בניה אסורים בישראל ובדיעבד צ"ע אם מוציאים אותה מישראל.
2. ואם היתה פרוצה כשהיתה פנויה או ארוסה אך לא לאחר הנישואין, אע"פ שראוה מנאפת מדי פעם, בניה כשרים.

סעיף טז'

גמרא – "הכל מודים בבא על הנדה ועל הסוטה (בעלה שבא עליה אע"פ שזה באיסור) שאין הולד ממזר. נדה, דהא תפסי בה קדושין, שנאמר: ותהי נדתה עליו, אפילו בשעת טומאתה. סוטה נמי, דהא תפסי בה קדושין...". (יבמות מט: -ג.)

הבנו חננאל – הבא על הסוטה הולד ממזר מדרבנן.

מרדכי, הבנו יהוחם – גם בסוטה הולד לא ממזר כלל כמו בנידה.

משנה – "האשה שהלך בעלה למדינת הים ונשאת, ובאו ואמרו לה מת בעלך ונשאת ואח"כ בא בעלה, תצא מזה ומזה וצריכה גט מזה ומזה... והולד ממזר מזה ומזה (אם חזר הבעל הראשון ובא עליה)...". (יבמות פז:)

גמרא – "...והנתן והולד ממזר מזה ומזה, בשלמא משני ממזר, אלא מראשון אמאי, אשתו היא וישראל מעליא הוא וקא שרינן ליה בממזרת?!

א"ל: הכי אמר שמואל אסור בממזרת, וכן כי אתא רבין אמר רבי יוחנן אסור בממזרת, ואמאי קרי ליה ממזר? לאוסרו בבת ישראל". (שם פט:)

המב"ם – הולד מהראשון אסור בממזרת של תורה ואסור בבת ישראל והוא נחשב ממזר מדרבנן שמוותר לשאת רק ממזרת מדרבנן. וכל זה

כשחזר ובא עליה הבעל הראשון קודם שגרשה הבעל השני, אבל אם גרשה הבעל השני ואז חזר ובא עליה הבעל הראשון, דינו כמו מחזיר גרושתו

לאחר שנישאה כבר, שאע"פ שעבר עבירה, הולד לא ממזר כלל.

הדין כשיצא עליה קול שהיא מגורשת או אלמנה בלא עדים: ה"ל הלבן – החמיר על בנה משום חשש ממזרות. **הבנו חייים, גהו** – אין לחוש והקול

יצא בהתר.

שו"ע – פסק כמשנה, שהאשה שהלך בעלה למדינת הים ונשאת, הולד מהשני ממזר גמור ומותר בממזרת. וכגמרא, שאם הראשון חזר ובא עליה

קודם שגרשה השני הוא ממזר מדרבנן ומותר בממזרת מדרבנן, משום קנס שקנסו אותה חכמים שתבדוק היטב לפני שנישאת שוב, וכל עוד

שמעשה קיימים כי השני לא גרש אותה, גזרו חכמים שהולד מהראשון יהיה ממזר מדרבנן (אבל לא בספק ממזרת מהתורה – פרישה וט"ז).

נבעלה לבעלה לאחר שגרשה השני:

חלקת מחוקק – ואם לאחר שגרשה השני בא עליה הראשון, **לדעת הרמב"ם אינו ממזר** כמו מחזיר גרושתו לאחר שנישאה שהן בחייבי לאוין ואין

הולד ממזר, **ולדעת התוספות מראשון לעולם הוא ממזר.**

בית שמואל – דעת תוספות כרמב"ם, שלאחר גרושי שני לא קנסו אותה.

נבעלה לשני לאחר שגרשה בעלה הראשון:

שו"ע (ס' יז סע' נו), חלקת מחוקק – אם בא עליה השני לאחר שגרשה הראשון או מת, מ"מ נשאר ממזר מדרבנן משום קנס, כי מעשה קיימים.

בית שמואל – אם גרשו גם הראשון וגם השני ואח"כ זינתה מהשני, פשוט לכ"ע שאינו ממזר.

זינתה ואח"כ התעברה מבעלה

הבנו חננאל – גם פה הוא ממזר מדרבנן. תוספות, רא"ש, מרדכי – הולד כשר, כי אין כאן טעם לקנסו.

המ"א – פסק כתוספות והרא"ש, שאם זינתה ואח"כ בא בעלה עליה אין הולד ממזר כלל.

סעיף יז'

גמרא – "שלחו ליה בני בי מיכסי לרבה: מי שחציו עבד וחציו בן חורין, הבא על בת ישראל מהו? א"ל: השתא עבד כולו אמרינן כשר, חציו מיבעיא! אמר רב יוסף: מרה דשמעתא מנו רב יהודה, והא אמר רב יהודה: מי שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על בת ישראל אותו וולד אין לו תקנה (ודינו כממזר)? כי איתמר דרב יהודה: כגון דקדיש בת ישראל, דנמצא צד עבדות שבו משתמש באשת איש... אלא כי איתמר דרב יהודה: כגון שבא על אשת איש ונמצא צד חירות שבו משתמש באשת איש". (יבמות מה.-):

הש"י – אע"ג שאם כולו עבד הולד כשר, כאן מכיון שיש צד חירות, אז דינו כמו שאר ישראל הבא על אשת איש שהולד ממזר.

המב"ס – יש לו צד כשרות מעורבב עם צד עבדות, ולכן הולד אסור אף בשפחה משום צד הכשרות שבו

שו"ע – פסק את הגמרא וכרמב"ם, שחציו עבד וחציו בן חורין הבא על אשת איש אסור בשפחה וגם בכשרה ואין לו תקנה, והולד כמותו לעולם ומותר רק בגירות, ובניו ממזרים (ב"ש).

חלקת מחוקק. בית שמואל – שיטת רש"י שממזר גמור הוא ומותר בשפחה יותר מוסכמת משיטת הרמב"ם.

סעיף יח'

משנה – "...וכל מקום שיש קדושין ויש עבירה הולד הולך אחר הפגום, ואיזה זה? זו אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל [וה"ה אדומית ומצרית ראשונה], בת ישראל לממזר ולנתיין". (קדושין סו:)

משנה – "ממזרים ונתינים (גבעונים שגזר עליהם יהושע) אסורים ואיסורם איסור עולם אחד זכרים ואחד נקבות". (יבמות עח:)

שו"ע – כמשנה, שישאל שנשא ממזרת או ממזר שנשא ישראלית הולד ממזר לעולם.

סעיף יט'

משנה – "...וכל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה, ואיזה זה? זה וולד שפחה ונכרית". (קדושין סו:)

גמרא – "והלכתא: עכו"ם ועבד הבא על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה בין באשת איש". (יבמות מה:)

ה"ה. המב"ס – הביא שיש גורסים בגמרא שבמקרים אלו הולד כשר לישראל אבל פגום לכהונה, ולכן אם יש בת אסורה להינשא לכהן. ויש שלא גורסים תוספת זו וממילא הולד כשר גם לכהונה. **ונשאר הדבר בגדר ספק ואם נולדה בת ונישאה לכהן הולד ספק חלל.**

המב"ס – כתב שהולד כשר לחלוטין. משמע שגם לכהן.

הא"ש. טור – הכריע שהולד פגום לכהונה בודאות.

שו"ע – פסק כמשנה, שגוי או עבד שבאו על ממזרת הולד ממזר, כי הולד כמותה, אבל גוי ועבד שבאו על בת ישראל הולד כשר בין בפנויה ובין באשת איש, כי אין לה עליהם קדושין, וכדעת הרא"ש שפגום לכהונה.

סעיף כ'

משנה – "...וכל מי שאין לה עליו ולא על אחרים קדושין הולד כמותה, ואיזה זה? זה וולד שפחה ונכרית". (קדושין סו:)

משנה – "רבי טרפון אומר יכולים ממזרים להיטהר. כיצד? ממזר שנשא שפחה, בנה עבד. שחררו, נמצא הבן בו חורין. רבי אליעזר אומר: הרי זה עבד ממזר". (שם סט.)

גמרא – "אייבעיא להו: רבי טרפון לכתחילה קאמר או דיעבד קאמר? תא שמע: אמרו לו לרבי טרפון טהרת את הזכרים ולא טהרת את הנקבות. ואי אמרת לכתחילה קאמר, ממזרת נמי תינסיב לעבדא? עבד אין לו חייס..."

שמע מינה רבי טרפון לכתחילה קאמר. אמו רב יהודה אמו שמואל: הלכה כרבי טרפון". (שם)

קשה מדוע ממזר מותר בשפחה הרי הוא חייב בכל המצוות שבתורה וביניהם האיסור לפסולי חיתון?

הש"ג. ה"ה. ה"ו – האיסור להינשא לשפחה הוא מדאורייתא ונלמד מהפסוק: "לא יהיה קדש בבנות ישראל", וממזר מכיון שהוא עצמו כבר נוצר בעבירה, הוא כבר נקרא "קדש", ולכן אין עליו את האיסור של "לא יהיה קדש".

המב"ס – האיסור לשאת שפחה הוא מדרבנן וכאן לא גזרו מפני תקנת זרעו של הממזר.

רבנו ירוחם – מדובר כאן בשפחה שטבלה לשם עבדות וקבלה מצוות, כי אם גויה ממש אסור להתחתן ולא היה מתיר זאת רבי טרפון לכתחילה.

שו"ע

1. פסק כרבי טרפון, שממזר שבא על שפחה, הולד עבד. השתחרר הרי הוא בן חורין וכשר. **לפיכך ממזר נושא לכתחילה שפחה שקבלה עליה מצוות וטבלה לשם עבדות כדי שבניו יהיו מותרים בישראלית.**
- פתח. תשובה** – יש דרך לטהר זרעו של ספק ממזר ע"י שינשא לשפחה שרבה שחרר אותה בתנאי שתינשא לכשר, ואז אם הוא כשר היא משוחררת וזרעו כשר, ואם אינו כשר ממילא אינה משוחררת וזרעה כמותה.

2. ע"פ המשנה, אם ממזר בא על גויה, הולד גוי, כי אין לו עליה קדושין. ואם התגייר הרי הוא כישראל לכל דבר.

דין ממזרת לעבד: חלקת מחוקק, בית שמואל – אבל ממזרת לעבד לא, כי הולד כמותה ואין תקנה לולד. **לרמב"ם** אף ייתכן שאסורה להינשא לו, כי התיירו ממזרת לעבד משום תיקון הולד וכאן אין תיקון כי הולד כמותה, **וכן פסקו הרי"ף והרא"ש. אבל לדעת ר"ת מותרת להינשא לו** כי עדין היא קדשה ועומדת.

דין ספק ממזר בשפחה: השב"א, ה"ג, ה"א, ה"ג, ה"ד, פגני משנה – פסקו ע"פ ר"ת, דוקא ממזר ודאי מותר בשפחה אבל ספק אסור כי מהתורה הוא כשר ואינו נקרא כבר "קדש". **המב"ן, רדב"ז, זרע אברהם** – פסקו ע"פ הרמב"ם שגם ספק ממזר מותר בשפחה כי צריך תקנה לזרעו. **דין גר עמוני (שאסור לבוא בקהל כמו ממזר) בשפחה: חלקת מחוקק** – מסתפק האם דינו כממזר שמותר בשפחה או שהוא יותר מממזר ואסור לישא שפחה. **בית שמואל** – תולה זאת במחלוקת הראשונים הנ"ל, **שלדעת הרמב"ם** מותר כדי להכשיר זרעו ולא גזרו חכמים בזה, **ולר"ת** שהאיסור מהתורה אסור כי אין יצירתו בעברה כמו ממזר.

סעיף כא'

מרדכי, אור זרוע, שו"ע – גוי שבא על אמו והוליד בן והתגייר מותר לו לבוא בקהל, כי ממזרות שייכת רק כאשר אין לו עליה קידושין אך יש על אחרת אבל לעכו"ם אין קדושין כלל. **חלקת מחוקק, בית שמואל** – ה"ה אם לא התגייר ובא על בת ישראל הולד כשר כמו כל גוי שבא על בת ישראל.

סעיף כב'

משנה – "גרי וחרורי, ממזירי ונתיני שתוקי ואסופי כולם מותרים לבוא זה בזה". (קדושין סט.). **גמרא** – "ת"ר: גר נושא ממזרת דברי רבי יוסי (והולד ממזר שכתוב "דור עשירי לא יבוא לו" – הלך אחר פסולו). רבי יהודה אומר: גר לא ישא ממזרת (כי קהל גרים נקרא קהל). אחד גר, אחד עבד משוחרר וחלל מותרים בכהנת. מ"ט דרבי יוסי? חמשה קהלי כתיבי: חד לכהנים וחד ללוויים וחד לישראלים וחד למישרי ממזר בשתוקי וחד למישרי שתוקי בישראל, קהל גרים לא איקרי קהל. ורבי יהודה, כהנים ולויים מחד קהל נפקי, אייתר ליה לקהל גרים...". (קדושין עב: -עג.). **המב"ם** – הלכה כרבי יוסי שממזר מותר בגיורת וכן גר מותר בממזרת, והולד הולך אחר הפגום ולכן הוא ממזר.

עד מתי גר יכול להתחתן עם ממזרת ולהיפך?

גמרא – "תניא וכן רבי אלעזר אומר: כותי לא ישא כותית. מאי טעמא? אמר רב יוסף: עשאוהו כגר לאחר י' דורות, דתניא: גר עד עשרה דורות מותר בממזרת, מכאן ואילך אסור בממזרת. ויש אומרים: עד שישתקע שם עבודת כוכבים ממנו...". (שם עה.). **רא"ש, טור** – הלכה כת"ק שגר שנשא גיורת הולד מותר בממזר או ממזרת עד עשרה דורות. **המב"ם** – הלכה כיש אומרים.

שו"ע

1. פסק את המשנה והגמרא ע"פ רבי יוסי, שגר ועבד משוחרר מותרים בממזרת, וכן ממזר מותר בגיורת ובמשוחררת והולד ממזר.
2. כרא"ש שפסק ע"פ ת"ק, שאפילו אביו גר ואמו גיורת שהורתו ולידתו בקדושה ג"כ מותר בממזרת עד י' דורות שנסתקע ממנו שם גירות. ולרמב"ם עד שישתקע שם גרותו ממנו ולא יודע שהוא גר.
3. אחד גרים ואחד עבדים משוחררים דינם זהה ומותרים בממזרת.

בית שמואל – גר ועבד משוחרר מותרים בממזרת מצד איסור ממזרות, אבל מ"מ אסור להרבות ממזרים כי בניו יהיו ממזרים.

גר עמוני שנשא ממזרת: חלקת מחוקק, בית שמואל – הולד הולך אחר פגום שבשניהם והרי הוא ממזר עמוני, ומותר בשפחה כי לא עדיף משאר ממזרים.

סעיף כג'

המב"ם, סמ"ג, טור – גר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גיורת הולד כישראל לכל דבר ואסור בממזר או ממזרת. **והסביר המגיד משנה**, שבגר עם ישראלית הולד הולך אחר האם ולא גרע מגוי הבא על בת ישראל, וישראל שבא על הגיורת, מכיון שיש קדושין ואין עבירה הולד הולך אחר האב וא"כ הוא ישראל. **תוספות, ר"ן** – חלק במקרה שגר בא על בת ישראל, שמכיון שיש קדושין ואין עבירה הכל הלך אחר הזכר ויהיה גר ויהיה מותר בממזרת, כי גוי הבא על בת ישראל אין לו ייחוס ולכן הולכים אחר האם, אבל כאן האב כישראל לכל דבר ויש לו ייחוס. **החלקת מחוקק הוכיח את שיטת הרמב"ם מהגמרא**, שהקשתה על המשנה שאמרה שהכל הולך אחר הזכר דוקא כהן, לוי וישראל שנשא בת ישראל ולא אמרה על חלל שנשא בת ישראל שהכל הולך אחר הזכר, ולא הקשתה מגר שנשא ישראלית. משמע ששם פשוט שולד ישראל לכל דבר.

הבית שמואל כתב בפשטות שכלל זה שהכל הולך אחר הזכר כשיש קדושין ואין עברה **לא נאמר כשיש צד אחד של גרות**, כי גם גר מותר בממזרת אע"ג שיש קדושין ויש עברה.

שו"ע – פסק כרמב"ם שגר שנשא בת ישראל או ישראל שנשא גירת הולד ישראל לכל דבר ואסור בממזרת.

סעיף כד'

משנה – "גרי וחרורי, ממזירי ונתיני שתוקי ואסופי כולם מותרים לבוא זה בזה". (קדושין סט.)

משנה – "כל האסורים לבוא בקהל מותרים לבוא זה בזה. רבי יהודה אומר. רבי אליעזר אומר: ודאן בודאן מותר, ודאן בספקן וספקן בודאן וספקן בספקן אסור. אלו הן ספקות: שתוקי ואסופי וכותי". (שם עד.)

גמרא – "אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי אליעזר. (שם עה.)

שו"ע – פסק את המשניות ורבי אליעזר, שממזר נושא ממזרת כשניהם ודאים, אבל כשאחד מהם או שניהם ספק ממזר אסורים, שמא האחד ממזר והשני לא. וספק ממזר הוא הבא מספק ערוה, כגון שבא אביו על אשה שהיא ספק מקודשת או ספק מגורשת.

חלקת מחוקק, בית שמואל – מהתורה ממזר מותר בשתוקי כי רק בקהל ודאי אסור לו לבוא, וכן ספק ממזר מותר מהתורה לבוא בקהל, כי רק ממזר ודאי אסור לו לבוא, אלא שמעלה עשו חכמים ביוחסין ואסרו (ע"פ הגמרא בדף עג.).

סעיף כה'

משנה – "הכונס את יבמתו ונמצאת מעוברת וילדה... ספק בן ט' לראשון ספק בן ז' לאחרון, יוציא והולד כשר ממה נפשך". (יבמות לה:)

גמרא – "ת"ר: ראשון ראוי להיות כהן גדול ושני (אם חזר היבם ובעל) ממזר מספק (שמא הראשון בן האח המת ואז הוא אסור בכרת משום אשת אח). רבי אליעזר בן יעקב אומר: אין ממזר מספק. מאי קאמר?

אמר אביי הכי קאמר: ראשון ראוי להיות כהן גדול ושני ספק ממזר ואסור בממזרת. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אינו ספק ממזר אלא ודאי ממזר ומותר בממזרת.

רבא אמר הכי קאמר: ראשון ראוי להיות כהן גדול ושני ממזר ודאי מספק. רבי אליעזר בן יעקב אומר: אין ודאי ממזר מספק, אלא ספק ממזר ואסור בממזרת.

וקמפילגי בדברי אלעזר, דתנן רבי אלעזר אומר: ודאן בודאן מותר, ודאן בספקן וספקן בודאן וספקן בספקן אסור. אלו הן ספקות: שתוקי ואסופי וכותי. ואמר רב יהודה אמר רב: הלכה כר' אלעזר...". (יבמות לו.)

שו"ע – פסק כמשנה שיבמה שלא שהתה אחר בעלה הראשון שלושה חודשים והתייבמה וילדה ספק בן ט' לראשון או בן ז' לשני, הולד כשר. ואם חזר היבם ובא עליה והתעברה וילדה, הולד ספק ממזר (שמא הולד של הראשון ואסור היה לו ליבמה) ואסור בממזרת ובבת ישראל.

סעיף כו'

משנה – "ואלו הם שתוקי? כל שהוא מכיר את אמו ואינו מכיר את אביו (וכשקורא אבא אמו משתיקה אותו)... אבא שאול היה קורא לשתוקי, בדוקי". (קדושין סט.)

גמרא – "מאי בדוקי? אילימא שבודקים את אמו ואומרת לכשר נבעלתי נאמנת, כמאן? כרבן גמליאל, תנינא חדא זימנא: דתנן, היתה מעוברת ואמרו לה מה טיבו של עובר זה? אמרה להם: מאיש פלוני וכהן הוא: רבן גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת ורבי יהושע אומר לא מפייה אנו חיים, ואמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל! חדא להכשיר בה (ר"ג, שיכולה לאכול בתרומה), וחדא (אבא שאול) להכשיר בבתה..."

אמר רבא: הלכה כאבא שאול". (שם עד.)

המב"ש, שו"ע

1. פסקו כאבא שאול, שפנויה (אפילו לא יצא עליה קול זנות מעולם) שהתעברה וילדה, אם היא אומרת שנבעלה לכשר, נאמנת והולד כשר כי מהתורה שתוקי כשר. ומ"מ אינו מוחזק כבנו ודאי ליורשו, אלא רק אסור בקרובותיו מספק, אא"כ הוא מודה שהוא בנו (בנו ממש) שאז נחשב כבנו לכוי"ע.

המ"א – ואפילו היתה (אותה הפנויה) מיוחדת לו (כגון שהיא פילגשו), אינה נאמנת עליו לומר שהוא בנו אא"כ הוא מודה.

חלקת מחוקק – כל זה כשחשודה להיבעל לאחרים, אבל אם אינה חשודה אז הוא מוחזק כבנו אפילו אם אינו מודה שהוא בנו אלא רק שנבעלה לו.

פתחי תשובה בשם גודע ביהודה – כשחשודה להיבעל לאחרים אינו מוחזק כבנו, ולכן אם הוא כהן או לוי, הולד אינו מוחזק ככהן או לוי (כאשר חשודה להיבעל לאחרים) וכ"ש אם מכחיש ואומר שהולד לא ממנו. **הפת"ש אף הסתפק** שמא במקרה שמכחיש ואומר שהולד לא ממנו והיא דיימא מעלמא יש להתיר אותו בקרובותיו. וצ"ע.

2. ואם אינה לפנינו או שהיא שוטה או אילמת הולד ספק ממזר **והוא שתוקי**, ואפילו אם אומרת שהוא מפלוני ואותו פלוני ידוע שהוא ודאי ממזר, **ואפילו אם הוא מודה שנבעלה לו ג"כ**, הרי הוא **ספק ממזר** ואינה נאמנת לפוסלו ולעשותו ממזר ודאי (כי מהתורה כשר ואסור בממזרת). וכ"פ הר"ן והנמוקי יוסף.

חלקת מחוקק, בית שמואל – כתבו שמשמע שהולד ספק ממזר אפילו אם היא לא חשודה להיבעל לאחרים (לא דיימא מאחרים), מ"מ

חוששים לזה.

החלוקת מחוקק חלק על זה, והוכיח מהרא"ש, הרשב"א והמגיד משנה, שכאשר אינה חשודה מאחרים (אינה דיימא מעלמא) והוא מודה שהוא בנו, תולים ברוב ביאות שלו והוא בנו לכל דבר אפילו אינו מודה, ואם הוא ממזר הולד ממזר ודאי וכ"ש כשהיא מיוחדת לו כגון פילגש. ומה שכתב הרמב"ם שהוא ספק זה כשהיא חשודה מאחרים (דיימא מעלמא) שאז א"א לתלות ברוב ביאות אחריו, כפי שפרש רבא את שיטת רב בגמרא (לקמן לגבי ארוסה שעיברה).

הבית שמואל הכריע להלכה שבאיסור דרבנן אכן לא חוששים כשאינה חשודה והוא בנו לכל דבר או ממזר, אבל באיסור דאורייתא לא. אלא, שכאן יש חשש איסור תורה שמא ישא שפחה (ר"ת ועוד).

ועוד כתב שאם ידוע שזינתה עם כשר ויש כאן רוב כשרים לא חוששים אפילו לדעת הרמב"ם כי יש תרי רובי.

מדוע אינה נאמנת לעשותו ספק ודאי ולהכשירו בממזר?

פרוש הרמב"ם – כי כשם שזינתה עם זה שהודה לה, כך זינתה עם אחר ואולי הולד מהאחר.

ה"א. מגיד משנה – דוקא לאב נתנה התורה רשות לפסול ולומר שבנו זה ממזר אבל לא לה, ולכן זה כאילו לא אמרה כלום והולד ספק ממזר.

בית שמואל – הקשה לפי פרוש הר"ן והמגיד משנה, **מדוע לא נאמנת לעשותו ממזר**, הרי בלא דיבורה היא יהיה ספק ממזר וכשר מדאורייתא, וכשם שנאמנת להכשירו ולהעמידו על דין תורה, כך תהיה נאמנת לפוסלו ולהעמידו על דין תורה שממזר מותר לו מהתורה לבוא בספק קהל?

הב"ש דחה את האפשרות לתרץ שיש לחוש שישא שפחה, כי לרמב"ם אין איסור תורה בלשאת שפחה (סעי' טז).

והביא בשם הפרישה שאינה יכולה לעשותו ממזר, שמא ישא ממזרת וירבה ממזרים בישראל. וכתב הב"ש שזה דחוק ונשאר בצ"ע.

אמנם השלטי גבורים כתב שאכן היא נאמנת לומר שהוא ממזר ודאי.

רמ"א – פסק כתרומת הדשן, וכל זה כשהיא פנויה, אבל אם זינתה תחת הבעל **ובעלה נמצא עמה**, אפילו אומרת שהוא של פלוני והוא ממזר, אין חוששים לדבריה שתולים רוב בעילותיה בבעל וכשר ומותר בקרובי אותו פלוני שאומרת שנבעלה לו.

מהר"א! – אשה שהתגרשה וילדה, הולד כשר מספק ספיקא, ספק זינתה אחר גרושין, ואת"ל קודם גרושין שמא זינתה מעכו"ם. ואם אומרת שזינתה קודם גרושין, הולד ספק ממזר, והיינו כשבעלה לא אצלה וכנ"ל.

בית שמואל – הקשה על דבריו, הרי גם אם זינתה אחר גרושין, קי"ל שפנויה שזינתה ולא בדקו אותה, הולד ממזר? ומתוך, שמדובר שם שיש ממזר באותו מקום וחוששים שמא זינתה עם ממזר, אבל אם אין ממזר הולד כשר.

סעיף כז'

גמרא – "איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו, רב אמר: הולד ממזר (שמא התעברה מאחר), ושמואל אמר: הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דיימא מעלמא (חשודה גם מאחרים, כי מן הסתם לא בועל קודם חופה), אבל לא דיימא מעלמא, בטר ידידה שדינן ליה. איכא דאמרי: בבא עליה (שהוא מודה בזה) כולי עלמא לא פליגי דבתריה ידידה שדינן ליה, והכי איתמר: ארוסה שעיברה: רב אמר הולד ממזר (הולכים אחר רוב העולם ומותר בממזרות), ושמואל אמר הולד שתוקי (ואסור בממזרות). אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דלא דיימא מיניה ודיימא מעלמא, אבל דיימא מיניה, אע"ג שדיימא מעלמא בתריה ידידה שדינן ליה". (יבמות סט:)

גמרא – "...ואי בעית אימא: ... מאי ממזר דקאמר רב, לאו דמותרת בממזר אלא דאסור בבת ישראל, ושמואל אמר הולד שתוקי דאסור בבת ישראל. אי הכי היינו דרב? ... ואי בעית אימא: מאי שתוקי? בדוקי, שבדקים את אמו ואומרת לכשר נבעלתי, נאמנת...". (קדושין עה.)

ה"א. גמרא יוסף – מכאן למדו שאם לא נבדקה אמו או שהיא אילמת או שוטה, הולד ספק ממזר אפילו לשמואל, כי הוא מכשיר רק אם אמו נבדקה.

גמרא – "ההוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דרב יוסף. היא אמרה מיניה והוא אמר אין, מינאי. אמר רב יוסף, למאי ניחוש לה? חדא, דהא קא מודה. ועוד, הא אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבן גמליאל (כשאמרו לה מה טיבו של עובר זה והיא אמרה מאיש פלוני וכהן נאמנת)! א"ל אביי: ובהא כי לא מודה (במקרה של המשנה) מכשר רבן גמליאל, והאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא! הלכה כר"ג ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה והכא רוב פסולים אצלה (כי ארוסה אסורה על הכל). וליתעמיך, תקשי לך היא גופה, הלכה ואת לא תעביד עובדא? אלא מאי אית לך למימר, הא לכתחילה והא דיעבד, והא נמי בדיעבד דמי". (כתובות יג: -יד.)

רמב"ם. רא"ש. ר"ן. גמרא יוסף. גשם הר"ט. א – מה שרבן גמליאל מכשיר אין הכוונה שהארוס מכחיש אותה (ואומר שלא בא עליה מעולם)

כי אז הולד ממזר משום ברי וברי ובה לא מכשיר ר"ג, **אלא הכונה שהארוס איננו לפנינו שאז בדיעבד הולד כשר כי הלכה כרבן גמליאל.**

וכתב הרמב"ם שכל זה לפסול את הולד, אבל האשה לא תחשב כזונה והיא נאמנת לומר שנבעלה לארוס אפילו הוא מכחיש ואם נישאת לכהן לא תצא, אבל מבחינת הארוס עצמו שויה אנפשיה חתיכה דאסורא, כי מבחינתו יש ספק שמא באונס או ברצון וספק דאורייתא לחומרא.

טור. מתנה – פסקו את הנ"ל:

1. כגמרא בכתובות וכתב יוסף, שארוסה שהתעברה בבית אביה, אם היא אומרת שמהארוס התעברה והוא מודה או שאינו בפנינו או

שאינו זוכר (כרמב"ם, רא"ש והר"ן) הולד כשר.

המ"א – וכשהולד כשר ומחזיקים שהוא מהארוס, אז נחשב כבנו גם לענין ירושה כל עוד שלא מכחיש את דבריה. **והסביר החלקת מחוקק**, שאע"ג שהוא ספק מהארוס, מ"מ אין אחיו יכולים למנוע ממנו את הירושה עד שיביא הוכחה שהוא אחיהם, כי היא העידה עליו ואף אחד לא הכחיש אותה ויש לה ולבנה חזקת כשרות, ואם לא היה יורש את אביו היה יוצא עליו לעז ממזרות. לכן א"א לחלק בין כשרותו לקהל לדין ירושה.

ג'ת. שמואל – אפילו לענין יבום הוא נחשב כבנו והיא פטורה בלא חליצה.

האם היא כשרה לכהונה? ג"ח בשם גדול אחד – אם הוא מודה מותרת לכהן, ואם לא מודה אפילו אינו בפנינו אסורה לכהן. **חלקת**

מחוקק – חלק, וסבר שמותרת לכהן כי גם הולד מותר. **ג'ת. שמואל** – יש חילוק בין כשרות הולד לבין רצונה להינשא לכהן. לכן לכתחילה לא תינשא לכהן.

2. כמסקנת הראשונים, שאם אינו מודה אלא מכחישה ואומר שהולד אינו ממנו, הולד ממזר ודאי, כי התורה האמינה לאב לומר שבנו זה הוא ממזר ובוה לא הכשיר ר"ג.
3. כמסקנת הרמב"ם מהגמרא בכתובות ושיטת רבן גמליאל, שאע"פ שהוא מכחיש אותה ואע"פ שהולד ממזר, האשה אינה זונה ונאמנת לומר שנבעלה לארוס. ולכן אם נשאת לכהן לא תצא והולד ממנו כשר (אבל לכתחילה לא תינשא לכהן), אבל לארוס עצמו אסורה בכל מקרה, כי שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא.
4. כגמרא בקדושין וכדעת שמואל, שאם אינה בפנינו או שאומרת שלא יודעת, הולד ספק ממזר (בדוקי) ואסור בבת ישראל. [בסעיף הבא מבואר שאם הארוס מודה ואינה חשודה מאחרים אז הולד כשר בגלל תרתי לטיבותא, עיין לקמן]

סעיף כח'

גמרא – "איתמר: הבא על ארוסתו בבית חמיו, רב אמר הולד ממזר, ושמואל אמר הולד שתוקי. אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דיימא מעלמא (חשודה גם מאחרים, כי מן הסתם לא בועל קודם חופה), אבל לא דיימא מעלמא, בטר דידיה שדינן ליה.

איכא דאמרי: בבא עליה (שהוא מודה בזה) כולי עלמא לא פליגי דבתריה דידיה שדינן ליה, והכי איתמר: ארוסה שעבירה: רב אמר הולד ממזר (הולכים אחר רוב העולם ומותר בממזרות), ושמואל אמר הולד שתוקי (ואסור בממזרות). אמר רבא: מסתברא מילתיה דרב דלא דיימא מיניה ודיימא מעלמא, אבל דיימא מיניה, אע"ג שדיימא מעלמא בתריה דידיה שדינן ליה". (יבמות סט:)

המ"א. טוה – פסקו כלישנא קמא ולחומרא, שאם היו מרננים אחריה שזינתה עם ארוסה ועם אחרים, אע"פ שבא עליה ארוסה בבית חמיו הולד ספק ממזר כי הפקירה עצמה לאחרים. **והסביר המגיד משנה, שכדי להכשיר אותה צריך תרתי לטיבותא**: שבא עליה הארוס (הוא מודה) ולא יצא עליה קול שזינתה עם אחרים, אבל אם אין תרתי לטיבותא, כגון שלא ידוע שבא עליה ארוסה או שבא עליה וזינתה עם אחרים, אז הולד ספק ממזר, אא"כ נבדקה ואומרת שנבעלה רק לארוס שאז הולד כשר.

השב"א. רא"ש בשם ראב"ה – פסקו כלישנא בתרא, שאם מודה שהוא בא עליה או שידוע שבא עליה, הולד כשר בכל מקרה אע"פ שדיימא מעלמא ואפילו לא נבדקה.

שו"ע

1. פסק כגמרא וכרמב"ם שפסקו כלישנא קמא ולחומרא, שהבא על ארוסתו בבית חמיו והוא מודה שבא עליה: אם היו מרננים אחריה שזינתה עם ארוסה ועם אנשים אחרים (דיימא מעלמא), והיא לא בפנינו או שלא יודעת, הולד ספק ממזר כי כשם שהפקירה עצמה לו, אולי הפקירה עצמה לאחרים (ולא שייך לומר רוב בעילות אחר ארוס).
 2. כרמב"ם, שאם נבדקה ואמרה [שרק] לארוס נבעלתי (והוא מודה), הולד כשר.
- המ"א** – כמגיד משנה, שה"ה אם ידוע שהארוס בא עליה ולא יצא עליה קול שזינתה, אז יש תרתי לטיבותא והולד כשר.

סעיף כט'

משנה – "האומר בני זה ממזר אינו נאמן. ואפילו שניהם מודים על העובר שבמעיה ממזר הוא אינם נאמנים. רבי יהודה אומר: נאמן".

גמרא – "כדתניא: יכיר – יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור, וכשם שנאמן אדם לומר זה בני בכור, כך נאמן אדם לומר זה בן גרושה וזה בן חלוצה. וחכמים אומרים אינו נאמן". (קדושין עח:)

המ"א. י – לכן הבעל נאמן לומר שהעובר אינו ממנו ולהפוך אותו לממזר, אבל היא לא נאמנת לפוסלו כמו שראינו לעיל לגבי פנויה שנתעברה, אלא רק לעשותו ספק ממזר.

גמרא – "ת"ר: ... מעשה באחד שבא לפני רבי יהודה, ואמר לו: נתגיירתי ביני לבין עצמי. א"ל רבי יהודה: יש לך עדים? אמר ליה: לאו. יש לך בנים? א"ל: הן. א"ל: נאמן אתה לפסול את עצמך ואי אתה נאמן לפסול את בניך. ומי אמר רבי יהודה אבנים לא מהימן, והתניא: יכיר – יכירנו לאחרים, מכאן אמר רבי יהודה נאמן אדם לומר זה בני בכור. וכשם שנאמן לומר זה בני בכור כך נאמן לומר בני זה בן גרושה או בן חלוצה הוא, וחכ"א אינו נאמן?

א"ר נחמן בר יצחק: ה"ק ליה, לדברך עובד כוכבים אתה ואין עדות לעובד כוכבים.

רבינא אמר: הכי קאמר ליה: יש לך בנים? הן. יש לך בני בנים? הן. א"ל: נאמן אתה לפסול את בניך ואי אתה נאמן לפסול בני בניך". (יבמות מז:)

שנ"ע – כמשנה וכגמרא, שאסופי הוא זה שנאסף מהשוק ולא ידוע מי אביו ומי אמו והוא ספק ממזר, וכל זה כשאין הוכחה שלא הושלך לשם מיתה, אבל אם יש הוכחה שלא הולך לשם מיתה, כגון שהוא מהול או אבריו מתוקנים או משוח בשמן וכו' או שנמצא במקום שרבים מצויים שם או שנמצא בבית הכנסת הסמוך או בצדי רה"ר, אינו אסופי כי חוששים עליו לשומרו והושלך רק משום רעבון.

פת"ש בשם נודע ביהודה – **הקשה**, מה הנפק"מ אם יש הוכחה שלא הושלך למיתה, הרי בכל מקרה יהיה שתוקי? **והסיק הנוב"י**, שבשתוקי יודעים מי אמו והיא מוגדרת "קבוע" שמא הלכה אליהם ולכן היא והולד פסולים כי התעברה בזנות, אבל באסופי דנים רק על הולד ודינו כפורש מהרוב, כמו בט' חנויות ובשר הנמצא בשוק שכשר כי הולכים אחר הרוב, ורק חכמים החמירו באסופי אפילו ברוב כשרים משום רגלים לדבר. ולכן כאשר יש הוכחה שלא השליכה אותו למיתה, ממילא דינו כאסופי ולא כשתוקי והוא כשר כי הרוב כשרים וכל דפריש מרובא פריש.

סעיף לב'

גמרא – "...אלא כי איתמר דרבא, אהא דאמר רבי יהודה אמר רבי אבא אמר רבי יהודה בר זבדי אמר רב: כל זמן שבשוק אביו ואמו נאמנים עליו, נאסף מן השוק אין נאמנים עליו. מאי טעמא? אמר רבא הואיל ויצא עליו שם אסופי. ואמר רבא: ובשני רעבון אע"פ שנאסף מן השוק אביו ואמו נאמנים עליו". (קדושין עג:)

הש"י – בשנת רעבון הרבה ילדים נשלכים ולא רצו לפוסלם מחמת יציאת קול.

ירושלמי. הרמב"ם. ר"ן. טור – מספיק שאביו **או** אמו צריכים להעיד עליו שהוא בנם.

שנ"ע – פסק כרב יהודה וכראשונים, שולד שהיה מושלך בדרך ובא אחד ואסף אותו ואמר שהוא בנו, נאמן. וכן אמו נאמנת. ואם באו אח"כ אביו ואמו ואמרו שהוא בנם, לא נאמנים, כי כבר נאסף מהשוק. וכרבא, שבשנת רעבון תמיד נאמנים כי השליכו אותו מפני הרעב ורצו שאחרים יזונו אותו, ולאחר שנאסף מודים שהוא בנם.

סעיפים לגי-לד'

משנה – "מצא בה תינוק מושלך, אם רוב נכרים, נכרי. ואם רוב ישראל, ישראל. מחצה למחצה, ישראל. רבי יהודה אומר, הולכין אחר רוב המשליכין". (מכשירין פ"ב מ"ז)

גמרא – "אמר רב: לא שנו שאם רוב ישראל ישראל אלא להחיותו (משום "וחי אחיך עמך"), אבל ליוחסין לא (היינו להינשא לכהן). ושמואל אמר: לפקח עליו את הגל". (כתובות טו:)

המב"ם – אם רוב ישראל אז התינוק נחשב כישראל לענין שבי"ד צריכים לפרנס אותו משום וחי אחיך עמך, **אבל לענין יוחסין הוא ספק גוי**, ואם קידש אשה צריכה גט מספק אפילו אם יש רוב גוים, ומי שהרגו אינו נהרג עליו אפילו יש רוב ישראל. **וכתב הבית יוסף** שמצוה להחיותו בין אם רוב ישראל ובין אם מחצה על מחצה, אלא שמחדשים שברוב ישראל אינו כישראל לענין יוחסין.

מדוע לפי הרמב"ם הוא ספק גוי אפילו אם יש רוב ישראל? הסבה המגיד. משנה – יש מקצת גוים ומקצת ישראל קבועים בעיר וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

הדין בעיר שרובה עכו"ם כאשר התגייר או הטבילוהו לשם גרות

המב"ם – אם הטבילוהו ב"י"ד או שהתגייר אינו נחשב כגוי אבל הוא ספק ממזר כמו כל אסופי ואסור בין בבת ישראל ובין בממזרת.

האב"ד – אם התגייר מותר בבת ישראל, כי הולכים אחר הרוב. **ובאר המגיד משנה**, שיותר משום ספק ספיקא, ספק גוי ספק ישראל (מדין קבוע), וגם את"ל שהוא ישראל הוא ספק ממזר שיותר מהתורה, וכשיש שני ספיקות לא גזרו. ובממזרת אסור שמא הוא ישראל. [הב"ש תמה וכתב שגם בממזרת צ"ל מותר]

שנ"ע

1. כמשנה וכרמב"ם, שאסופי שנמצא בעיר שיש בה נכרים וישראל, בין שישראל הם הרוב ובין שהנכרים הם הרוב, הרי הוא ספק נכרי לענין יוחסין ואם קידש אשה היא צריכה גט מספק, כי כל אחד הוא קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי.

הג"ת שמואל – לענין פקוח נפש הולכים אחר הרוב.

התח"ת. תשובה – אם יש רוב כותים צריכה גט מספק רק משום חומרת אשת איש. לכן, אם קידש אותה ישראל אחר לפני שקיבלה גט מהאסופי, צריכה גט מהשני בודאות.

2. כרמב"ם, שאם הטבילוהו לשם גרות או שטבל משהגדיל [בעיר שרובה עכו"ם], **לענין יוחסין הוא כישראל אסופי שהוא ספק ממזר ואסור בין בישראל ובין בממזרת**, והטבילה רק הוציאה אותו מחשש נכרי.

הג"ת שמואל – זה לרמב"ם, ולראב"ד מותר גם בממזרת וגם בבת ישראל. ואם יש תרי רובי עכו"ם נראה שגם לרמב"ם הולד כשר.

הדין בעיר שרובה עכו"ם כאשר לא התגייר ולא הטבילוהו לשם גרות

גמרא – "...אלא כי איתמר דשמואל ארישא איתמר: אם רוב עובדי כוכבים, עובד כוכבים. אמר שמואל: ולפקח עליו את הגל אינו כן (שמפקחים עליו את הגל אפילו ברוב עכו"ם כי לא הולכים בפקוח נפש אחר הרוב).

אם רוב עובדי כוכבים, עובד כוכבים למאי הלכתא? אמר רב פפא להאכילו נבלות (בידיים וכ"ש שלא מחזירים לו אבדה או משלמים או נזקים).

אם רוב ישראל ישראל, למאי הלכתא? אמר רב פפא: להחזיר לו אבידה (ומוציאים מיד ישראל הזוכה בה). מחצה על מחצה ישראל למאי הלכתא? אמר ריש לקיש: לנזקין. ה"ד, אי נימא דנגח תורא דידן לתורא דידיה לימא ליה: אייתי ראיא דישראל את ושקול! לא צריכא דנגחיה תורא דידיה לתורא דידן, פלגא משלם ואידך פלגא אמר להו: אייתי ראיא דלאו ישראל אנא ואתן לכון". (שם)

הש"ג. תוספות – מפקחים עליו את הגל בין אם יש מחצה ישראל ומחצה גוים ובין אם הרוב גוים וכ"ש שמצוים להחיותו ולפרנסו רק ברוב ישראל.

המב"ג. השב"א – מפקחים עליו את הגל בין אם יש מחצה ישראל ומחצה גוים ובין אם הרוב גוים, אבל להחיותו ולפרנסו מצוים רק ברוב ישראל.

המב"ג – מפקחים את הגל רק במחצה על מחצה, אבל ברוב גוים לא מפקחים את הגל. וראיתו מדברי רבי יוחנן (יומא פד): שאם יש תשעה גוים וישראל אחד באותה חצר מפקחים, בחצר אחרת לא מפקחים, ומדובר שפרשו כולם ולא נשאר אחד קבוע, ואז מי שפורש מהם פורש מהרוב והרי הרוב גוים וכן לא מפקחים את הגל. וה"ה לאחד שפרש מעיר שרובה גוים שלא מפקחים עליו את הגל בשבת. [לגבי הנזיקין הטור ציין שהוא משלם חצי נזק אפילו אם רוב גוים, אך הב"י כתב שזה אינו אלא רק במחצה על מחצה כי ברוב גוים הוא בחזקת גוי לענין זה וצריך לשלם הכל. אמנם הד"מ דחה את הדיוק של הב"י בדעת הטור]

שנו"ע

1. פסק כרב פפא וכרמב"ם, שאם לא התגייר והיו רוב נכרים מותר להאכילו נבלות [וכ"ש שלא מחזירים לו אבדה ומשלם בנזיקין נזק שלם כעכו"ם], כי אין לו חזקה והוא עצמו אינו יודע אם ישראל הוא. ולא מפקחים עליו את הגל בשבת **חלקת מחוקק** – לענין נזיקין הוא נחשב כגוי גמור ואם נגח שור שלו לשור שלנו משלם נזק שלם אפילו בשור תם.
 2. אמנם אם היו רוב ישראל מחזירים לו אבדה כמו ישראל גמור.
 - הדין לענין נזיקין אם נגח שור ישראל את שורו: תוספות** – משלם לו נזק שלם אע"ג שאין הולכים בממון אחר הרוב, כי כלל זה קיים רק כאשר מוחזק בממון בהתר, וכ"פ הב"ח. **המב"ג. ע"פ הבית שמואל. טור. מג"ז משנה** – אין משלמים נזק שלם כי לא הולכים בממון אחר הרוב עד שיביא ראייה שהוא ישראל. וכ"פ הבית שמואל.
 3. ואם היו מחצה על מחצה מצוה להחיותו כישראל [אבל לא מחזירים לו אבדה עד שיביא ראייה שישראל הוא], ולענין נזקין ובכל ספק ממון חל בו הדין של המוציא מחברו עליו הראיה, וכרמב"ם שמפקחים עליו את הגל בשבת.
- המ"א** – פסק כרמב"ן והרשב"א שפסק כשמואל שאפילו אם יש רוב נכרים מפקחים עליו את הגל, אבל להחיותו ולפרנסו חייבים רק ברוב ישראל.

סעיף לה'

גמרא – "תנו רבנן: נאמנת חיה לומר זה כהן וזה לוי, זה נתין וזה ממזר. במה דברים אמורים? שלא קרא עליה שם ערער, אבל קרא עליה ערער אינה נאמנת. ערער דמאי? אילימא ערער חד, והאמר רבי יוחנן אין ערער פחות משנים? אלא ערער תרי. ואיבעית אימא: לעולם אימא לך ערער חד, וכי אמר רבי יוחנן אין ערער פחות משנים, הני מילי היכא דאיתא חזקת כשרות, אבל היכא דליכא חזקת כשרות (כגון כאן) חד נמי מהימן." (קדושין עג:)

הש"ג – מדובר שיש כמה נשים שילדו בבית אחד אחת ילדה כהן ואחת לוי ואחת נתין ואחת ממזר וכל אחד נאמנת לומר מיהו בנה, כאשר לא יצא מעורר על הולד לומר שזהו בנה של אשת ממזר.

ה"א. ר"א. השב"א – הלכה כלישנא בתרא שגם אם יצא ערער אחד אינה נאמנת. ואע"ג שערער של אחד אינו ערער, מ"מ כאן שאין לולד חזקת כשרות נאמן גם אחד לערער.

ה"ג – **הקשה** מדוע עד אחד יכול לערער את נאמנות היולדת, הרי כל מקום שהאמינה התורה לעד אחד הרי הוא כשנים? **ותרץ**, שזה נאמר רק בדבר שעתידי להתגלות, אבל כאן הנאמנות של היולדת אינה מן הדין, אלא מכיון שע"פ רוב אי אפשר לדעת בענין של מי הולד, לכן האמינו לה, ולכן עד אחד יכול להכחשה.

הבית שמואל לא הבין את קושית הר"ן, הרי עד אחד נחשב כשנים רק לאחר פסק דין של ב"ד, וכאן עדין ב"ד לא פסק להתיר את הולד ע"פ היולדת ועדין יכול עד להכחשה?

והסביר הבית שמואל, שהר"ן סובר כתוספות שהאמינה התורה לעד אחד כשנים גם קודם פסק דין.

ועוד הקשה הבית שמואל, הרי כאן לולד אין לא חזקת כשרות ולא חזקת פסול וא"כ לא צריך שהעדות תהיה עתידה להתגלות (אלא רק כאשר מוציאים דבר מחזקתו), וא"כ מדוע אינה נאמנת כשני עדים?

ותרץ, שאולי הר"ן סובר שאשה אינה נאמנת אפילו בדבר שאין לו חזקה, אלא רק במה שיתגלה אח"כ.

שנו"ע – פסק את הברייתא וכרש"י, שנשים שילדו בבת אחת אשת כהן, לוי וישראל וממזר, נאמנת כל יולדת לומר מיהו בנה, כלומר, מיהו כהן, מיהו לוי, מיהו ישראל ומיהו ממזר, כי כל עוד שלא הוחזק ייחוסו נאמנת. וכל זה כשלא ערער עליה אף אחד, אבל אם ערער עליה אפילו אחד (כר"י, הרמב"ם והרא"ש) ואמר שמשקרת אינה נאמנת, והבן בחזקת כשר ללא ייחוס, כי אין לאף ולד חזקת פסול ונאמן עד אחד להכשירו.

חלקת מחוקק – משמע מהשו"ע שהולד כשר בין אם המערער פוסל את הולד ובין אם לא. לפי זה **הקשה על השו"ע**, מדוע לא יהיה תינוק זה קבוע בבית, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי וספק ממזר, כמו לעיל בסעי' לג באסופי שנמצא בעיר שרובה עכו"ם? וצ"ע. **ותרץ ערוה"ש**, שגם הוא קבוע אז הוא ספק ממזר שמדאורייתא כשר, ומכיון שיש גם אחד שמכשירו (או האשה או העד) לא גזרו בזה חכמים).
בית שמואל – מדובר שמעיד על הולד שהוא כשר ומערער על עדותה, ואז הולד כשר ע"פ עדותו

מתי ערערו עליה? פרישה – הערער יצא עליה קודם שהעידה. **בית שמואל ע"פ הר"ן, הרמב"ם והשו"ע** – הערער יצא אחר שהעידה.
מה הכונה שלבן אין ייחוס? בית שמואל – לא ידוע ייחוסו, כלומר, מי אביו, או שאינו כשר לכהונה אלא רק לבוא בקהל ישראל.

סעיף לז

משנה – "גרי וחרורי, מזירי ונתיני שתוקי ואסופי כולם מותרים לבוא זה בזה". (קדושין סט).
גמרא – "ת"ר: גר נושא ממזרת דברי רבי יוסי. רבי יהודה אומר: גר לא ישא ממזרת. אחד גר, אחד עבד משוחרר וחלל מותרים בכהנת. מ"ט דרבי יוסי? חמשה קהלי כתיבי: חד לכהנים וחד ללוויים וחד לישראלים וחד למישרי ממזר בשתוקי וחד למישרי שתוקי בישראל, קבל גרים לא איקרי קהל. ורבי יהודה, כהנים ולויים מחד קהל נפקי, אייתר ליה לקהל גרים...". (קדושין עב:-עג).

משנה – "כל האסורים לבוא בקהל מותרים לבוא זה בזה. רבי יהודה אומר. רבי אליעזר אומר: ודאן בודאן מותר (כגון ממזרים או נתינים ודאים), ודאן בספקן וספקן בודאן וספקן בספקן אסור. אלו הן ספקות: שתוקי ואסופי וכותי". (שם עד).
גמרא – "אמר רב יהודה אמר רב: הלכה כרבי אליעזר. (שם עה).

הרמב"ם, שו"ע – פסקו ע"פ רבי אליעזר שספק ממזר או ספק נתין או שתוקי ואסופי [וכן כותי – לדעת הטור] כולם אסורים לבוא זה בזה, ואם נשא יוציא והולד נשאר ספק כאבותיו. ותקנתם שישאו מהגרים, כי גר מותר בממזרת ואז הולד הולך אחר הפגום ויהיה גם ממזר. ואם שתוקי או אסופי נשא גיורת ומשוחררת או גר ומשוחרר שנשאו שתוקית או אסופית הולד שתוקי או אסופי כי הוא הולך אחר הפגום.

ממזר בנתינה: ע"פ הרמב"ם, ממזרים ונתינים ודאים מותרים זה בזה. אמנם כל זה לאחר שהתגייר הנתין ואז האיסור להינשא עם נתין הוא משום קדושת ישראל וממזר אינו בקדושתו יותר ומותר בנתין, אבל קודם שהתגייר אסור, ורק בשפחה התיירו את הממזר משום תקנת הולד.
ספק ממזר, שתוקי ואסופי בנתינים: **הש"ך, טנה** – ספק ממזר אסור בנתינה, כי **נתינים אסורים מהתורה** ואז זה כמו ספק בודאי בממזר שאסור. **הרמב"ם** – ספקות מותרים גם בנתינים (בנוסף לגרים), כי נתינים מהתורה הם גרי אמת **ודוד גזר עליהם** (מדרבנן) שלא יבואו בקהל בודאי כגון ממזר ודאי, אבל בספק ממזר לא גזרו. והקלו בשתוקי ואסופי שהם ספק.

סעיף לז

הרמב"ם, שו"ע

1. כתב מדעתו שכל מדינה שיש בה גויה או שפחה שראויה ללדת, הואיל ואסופי הנמצא בה הוא ספק גוי או עבד, אם ישא גיורת [קודם שהטבילוהו לשם יהדות וגיירו אותה] הרי זו ספק אשת איש והבא עליה פטור, כי לא הורגים כשספק עבר עבירה שיש בה מיתה. [לראב"ד אם יש רוב ישראל דינו כישאל והבא עליה חייב מיתה]
 2. שתוקי שנשא אשה שאולי היא ערוה עברור, הרי היא ספק אשת איש ואין קדושין תופסים בעריות. ומדובר באשה שיכולה להיות ערוה עברור כגון שאביה או אחיה קיים כשהתעברה אמו של אותו שתוקי. וכן אשה שהתגרשה או התאלמנה יכולה להיות ערוה עברור שמא היא אשת אביו או אשת אחי אביו.
- חלקת מחוקק** – מדובר בשו"ע גם במקרה שאשתו היא בת ישראל ונשא אותה באיסור, או שהיא גיורת או שנשא בהתר כגון ששאלו את אמו ואמרה שנבעלה לכשר והוא כשר.
- בית שמואל** – אם אין בשתוקי חשש ממזר מותר לישא אשה ולא חוששים שמא ישא אחותו, **ורק אם נשא באיסור** אז אשתו ספק אשת איש.
- רב גטרונאי גאון** – מינים שפרשו מדרכי ישראל והם פרוצים בעריות ולא כותבים כתובות או גיטין ולא חולצים ומייבמים, בניהם בחזקת ממזרים ולא יבואו בקהל שמא ישאו נשים ויביאו עוד ממזרים.

נישואי קראים

הבנו שמשון – אסור להתחתן עם קראים כי הם מקדשים בכסף או בביאה ומגרשים נשותיהם שלא ע"פ ההלכה ונישאות לאחרים בחיי בעליהן ונמצאו הבנים ממזרים מאשת איש.

המ"א – פסק כרבנו שמשון. וכן אין מקבלים אותם אם רוצים לחזור, שמא יתערבבו בישראל וירבו ממזרים. אבל האנוסים החוזרים לדת ישראל מותר להתחתן בהם כמו שאר גרים, כי אינם מקדשים ע"פ ההלכה ולכן גם אינם ממזרים.

גודא גיהודה – מה שהקראים אסורים לבוא בקהל, זה רק במקום שהם קבועים, אבל אם פרש אחד, כל דפריש מרובא פריש. אלא, שאם האשה הזו היתה במקום קביעות הקראים ובהיותה גדולה ובת דעת פרשה מהם, עדין אסורה משום קבוע, כי זה נקרא "פרשה בפנינו". לכן, אם האשה הזו מעולם לא היתה במקום הקביעות ונולדה חוץ למקום הקביעות, הרי זו מותרת להישאר תחת בעלה כי כבר נעשה מעשה, אבל אם בגדלותה כבר היתה במקום הקביעות והיא בעצמה נסעה משם, אינו מכריע האם היא אסורה או מותרת.

ס'ו

סעיף א'

איסור כהן הדיוט בגרושה, חללה וזונה

תורה – "אשה זונה וחללה לא יקחו ואשה גרושה מאישה לא יקחו כי קדש הוא לאלקיו". (ויקרא כא; ז)
המב"ש – מכיון שאיסור זונה, חללה וגרושה הוא מהתורה, אז אפילו בספק גרושה, ספק זונה או ספק חללה חייב להוציא.

ריח הגט

משנה – "זה מדרש דרש רבי אלעזר בן מתאי: ואשה גרושה מאישה, ולא מאיש שאינו אישה". (יבמות צב).
גמרא – "אמר רב יהודה אמר רב: הוה ליה לרבי אלעזר למדרש ביה מרגניתא ודרש ביה חספא. מאי מרגניתא? דתניא: ואשה גרושה מאישה, אפילו לא נתגרשה אלא מאישה (שכתב לה גט ולא התיר אותה לכל אדם ולא התגרשה לגמרי), פסולה לכהונה והיינו ריח הגט שפוסל בכהונה". (שם צד).
הרי"ש – אשת כהן שיש בה ריח הגט והיא עדין יושבת תחת בעלה כופים אותו להוציא בשוטים או בכל כפיה שיוכלו עד שיוציאנה.

גט על תנאי

משנה – "כתב לגרש את אשתו ונמלך: ב"ש אומרים פסלה מן הכהונה, וב"ה אומרים: אע"פ שנתנו לה על תנאי ולא נעשה התנאי, לא פסלה מן הכהונה". (גטין פא).
הא"ש – אפילו לכתחילה יכול הכהן לגרש על תנאי.

איסור כהן הדיוט בחלוצה

משנה – "שנים שקדשו שתי אחיות, זה אינו יודע איזה קידש וזה אינו יודע איזה קידש... מתו... לזה שנים ולזה שנים, אחיו של זה חולץ לאחת ואחיו של זה חולץ לאחת, אחיו של זה מייבם חלוצתו של זה ואחיו של זה מייבם חלוצתו של זה. קדמו (שני אחים של אחד) וחלצו לא ייבמו השנים, אלא אחד חולץ ואחד מייבם, אלא אחד חולץ ואחד מייבם. קדמו וכנסו אין מוציאים מידם". (יבמות כג):
גמרא – "תני שילא: ואפילו שניהם כהנים (ואחד ודאי נשא חלוצה, כי חלצו לשתיהן). מ"ט: חלוצה דרבנן היא, וספק חלוצה לא גזרו בה רבנן. וחלוצה דרבנן היא, והתניא: גרושה, אין לי אלא גרושה, חלוצה מנין? ת"ל: ואשה? מדרבנן, וקרא אסמכתא בעלמא". (שם כד).

שו"ע

- מהתורה כהן אסור בגרושה, זונה וחללה ומדרבנן גם בחלוצה. וכמשנה, שלכן אם נשא ספק חלוצה אין צריך להוציא כי בספק חלוצה לא גזרו חכמים. אבל לכתחילה אסור אף בספק חלוצה (ח"מ).
- כרמב"ם, שספק גרושה חייב להוציא בין התגרשה בין הנישואין ובין מן האירוסין.
בית שמואל, ט"ז – ה"ה ספק חללה או ספק זונה.
- כגמרא, שאפילו ריח הגט פוסל בכהונה וכופים אותו להוציא. וכגון שאמר לה הרי את מגורשת ממני ואין את מותרת לכל אדם. ואע"פ שלא הותרה בזה לכל אדם, נפסלה לכהונה.
- כמשנה וכב"ה, שאם נתן לה גט על תנאי ולא התקיים התנאי, אינו פוסל מן הכהונה. ורשאי הכהן לכתחילה לגרש על תנאי.

הדין כשנתן גט לחומרא האם נפסלת לכהונה

השב"א – שידוכין שהתבטלו והמשודך גט כדי שלא יצא עליה קול מקודשת פוסל אותה מכהונה כי הרואים אינם יודעים שלא היה צורך בגט.
הא"ש – אשה שיצא עליה קול שלא התקדשה בב"ד והכריחוהו קרוביה לגרש אותה, יש לה דין גרושה ופסולה לכהונה.

רמ"א – פסק כרשב"א, שגם אם התגרשה כי יצא עליה קול קידושין, אע"פ שברור שאין בזה ממש והגט הוא חומרה בעלמא, פסולה לכהונה, כי יחשבו שהקדושין היו מעליא וגרושה נישאת לכהן. וגם אם הוציאו קול שהגרשוין לחומרא, אולי מישהו לא ישמע את הקול ויטעה.
ב"ח – במקרה זה אם עבר הכהן ונשא, אבל בדיעבד לא תצא.
ט"ז – חלק על הב"ח, והוכיח מהרשב"א ומהרמ"א שאפילו בדיעבד תצא.

בית שמואל – בתשובת הרמב"ן והרא"ש משמע שפסולה לכהונה רק כאשר ב"ד הצריכו אותו לתת גט מחמת הקול, אבל אם נתן בעצמו ולא היה נצרך ע"פ הדין לא. ומה שפסק הרמ"א את הרשב"א מדובר שיש חשש שיתברר שקידש באמת, והרמב"ן והרא"ש דיברו כשעד אחד מת ואין

חשש כלל שיתברר שהיא מקודשת באמת ולא צריך גט כלל ואז כשרה לכהונה.
חלקת מחוקק – הוכיח מהמרדכי ומהרשב"א במקום אחר שכשרה לכהונה כשנתן גט שאינו צריך. וצ"ע.

סעיף ב'

משנה – "הממאנת באיש הוא מותר בקרובותיה והיא מותרת בקרוביו ולא פסלה מן הכהונה. נתן לה גט, הוא אסור בקרובותיה והיא אסורה בקרובותיו ופסלה מן הכהונה.

נתן לה גט והחזירה. מיאנה בו ונשאת לאחר, נתאלמנה או נתגרשה אסורה לחזור לו..." (יבמות קח).

גמרא – "אלמא אתי מיאון דידיה ומבטל גט... אמר רבא: ומאי קושיא? ודילמא מיאון דידיה מבטל גט דידיה, מיאון דחבריה לא מבטל גיטא דידיה. ומאי שנא [מיאון] דחבריה לא מבטל גיטא דידיה? דאידי דמכרת ברמיזותיו וקריצותיו [של ראשון] אזיל משבש ומייתי לה [למאן בשני], מיאון דידיה נמי לא לבטל גיטא דידיה, דאידי דמכרת ברמיזותיו וקריצותיו אזיל משבש ומייתי לה? הא, כבר שבשא ולא אישתבשא (כי הוא פייס אותה והסכימה לחזור, משא"כ אם קודם נישאה לאחר)". (שם קח):

המב"ס – מכאן למד הרמב"ם שמיאון מבטל את הגט שנתן לה, ולכן אם לאחר שגרשה החזירה ומיאנה בו, מותרת לכהן.

שו"ע – אם אחר שגרש אותה נישאת לאחר ומיאנה בו (באחר) **מותרת לכהן**. ואע"ג שמיאון השני לא מבטל את גט הראשון, זה רק לענין שאסור לה לשוב ולהתחתן עם הראשון, כדי שלא יגרום לה למאן בשני כדי לחזור אליו, כי מכירה ברמיזותיו, אבל לענין כהונה אין חילוק בין מיאון של שני למיאון של ראשון.

בית יוסף – חלק על הטור, וכתב שאין הבדל בין איסור להחזיר גרושתו לבין גרושה לכהן ואם מאנה באחר, כמו שאסורה לחזור לראשון מדין מחזיר גרושתו כך אסורה לכהן. וכן משמע מהרמב"ם.

שו"ע

1. כמשנה, שקטנה שמיאנה בבעלה מותרת לכהן, ואם נתן לה גט אסורה.
חלקת מחוקק – אפילו אם נשאת, תצא.
2. כרמב"ם, שאם לאחר שנתן לה גט החזירה ואז מיאנה בו מותרת לכהונה, כי המיאון מבטל את הגט.
3. כטור, שאם לאחר שגרשה נישאה לאחר ומיאנה בו, אפשר שמותרת לכהן. [אבל מהרמב"ם שאסורה לכהן]
שו"ע – פסק כרמב"ם שאם נישאה לאחר ומיאנה בו אסורה לכהן, כי יאמרו שגרשה מותרת לכהן והדברים ק"ו מאיסור כהן בחלוצה שספק אם צריכה לחלוץ (אע"פ שיתברר אח"כ שהחליצה היתה בחנם, העולם יטעו לומר שחלוצה מותרת לכהן), אלא רק אם חזרה ונישאה לראשון שגרש אותה ומיאנה בו מותרת, כי אז הכל יודעים שנעקר ממנה שם גרושה.
ב"ת – אם נישאה לכהן, לכו"ע לא תצא.

סעיפים ג'-ד'

הדין כשיצא קול שגרש את אשתו

גמרא – "שלח ליה רב יוסף בריה דרב שמואל מדויל לשמואל: ילמדנו רבנו יצא עליו קול איש פלוני כהן כתב גט לאשתו ויושבת תחתיו ומשמשתו, מהו? שלח ליה: תצא, והדבר צריך בדיקה. מאי היא?... אלא דאי קרו לנתינה כתיבה. וכי קרו לנתינה כתיבה, לכתובה גופא מי לא קרו לה כתיבה (ואולי הוא רק כתב)?! אין, דאי מגליא מילתא דקרו לנתינה כתיבה, דלמא נתן.
קאמרי תצא, והא"ר אשי: **כל קלא דבתר נישואין לא חיישינן ליה**: מאי תצא – משני (אם מת כהן זה ונישאה לכהן אחר, תצא כי יצא עליה קול של גרושה לפני הנישואין). א"כ אתה מוציא לעז על בניו של ראשון? כיון דמשני הוא דמפקינן לה ומראשון לא מפקינן לה, אתי למימר סמוך למיתה גרשה". (גטין פא).

גמרא – "...וא"ר אשי כל קלא דבתר נישואין לא חיישינן ליה, הא דבתר אירוסין חיישינן ליה. רב חביבא אמר: אפילו דבתר אירוסין נמי לא חיישינן ליה. **והלכתא לא חיישינן ליה**". (גטין פט):

המב"ס – יצא עליה קול שהיא חלוצה אין חוששים לזה אע"פ שהתחזק בבי"ד.

האב"ז – חלק על הרמב"ם וכתב שחוששים גם אם יצא קול שהיא חלוצה.

מגיד משנה – הסכים עם הרמב"ם לגבי חלוצה, אבל אם עליה קול שהיא זונה אין חוששים לו, כי אנשים קוראים לאשה זונה משום פריצות, וכדי שתיקרא זונה שאסורה לכהן צריך שיעידו עליה בעדות ברורה או שהיא מודה בזה.

שו"ע – פסק כמסקנת הגמרא, שאם יצא קול שפלוני גרש את אשתו והיא יושבת תחתיו, אין מוציאים אותה מידו כי כל קול אחר נישואין לא חוששים לו. אבל אם מת ונשאת לכהן אחר תצא, כי עכשיו יש עליה קול מגורשת לפני הנישואין.

חלקת מחוקק, **בית שמואל** – לא חוששים ללעז הבנים מהראשון, ואומרים שגרש אותה סמוך למיתתו.

הדין כשיצא קול שכתב גט לאשתו

שׁוֹנֵי

1. כמשנה והגמרא, שאם יצא קול שמקודשת ומגורשת מאותם קדושים לקול לאוסרה לכהן. **בית שמואל** – זה לא כראב"ד וכטור שדרשו הגרושין יצא יחד עם קול הקדושין.
2. כמשנה, שאם יצא הקול עם אמתלא, כגון שיצא קול שקידש בתנאי או שזרק לה קדושין, ספק קרוב לו ספק קרוב לה אין חוששים לקול. **בית שמואל** – משמע שאם יש קול רק על הקדושין מותרת לכהן כי אם אין קדושין אין גרושין.
3. כראב"ד והר"ן, שאם יש אמתלא בגרושין ולא בקדושין חוששים לקול הקדושין לאוסרה לכל העולם ולא חוששים לקול הגרושין לאוסרה לכהן. [אבל הרמב"ן חולק]
4. כרבי יוחנן, שצריך שהאמתלא תצא עם הקול **מיד**, אבל אם יצא קול ברור ולאחר זמן יצא אמתלא לא מועילה יותר לבטל את הקול.
5. כמהר"ם מרוטנבורג, שאם התברר שהיה הקול שקר מבטלים את הקול אפילו בלא אמתלא.
6. כגמרא, שכל קול שלא הוחזק בבית דין אינו קול ולא חוששים לו.

יצא עליה קול חלוצה

- הש"י, רמב"ם** – לא חוששים לו אפילו לכתחילה. **והסביר המגיד משנה**, שחלוצה דרבנן ובספק חלוצה לא גזרו וכן בקול לא גזרו אפילו מוחזק בבית דין.
- האב"ד** – קול המוחזק בבית דין נחשב כברור ודאי, ולכן תצא אף בחלוצה.
- רמ"א, בית שמואל** – הלכה כר"ף והרמב"ם ומותרת אפילו לכתחילה.

סעיף ו'

ארחות חיים בשם רב נטרונאי גאון – אם כהן מתחתן עם גרושה או אחת מהפסולות לו מנדים אותו לעולם עד שיפרוש ממנה ויגרש אותה, כי כתוב "וקדשתו – בעל כרחו". ואסור לו לפרוס כפיו, ואם עושה כן מקצצים את ראשי אצבעותיו וקובעים בהם מום שלא יוכל לפרוס כפיו.

שו"ת הרמב"ם (ס' קנ) – עשה מעשה שהחרים כהן שנשא גרושה, ושלח את כתב החרם למקום מגוריהם כדי שיחרימו אותם והחרים כל אדם שישא ויתן עמהם ויאכל וישתה וישב עמהם תוך ד' אמות, ושיכנס עמהם בשמחה וינחם אותם באבלות, וחיוב לסקול את ארונם כשימותו וקבורתו תהיה בלא צדוק הדין, ויראו שמחה כשימותו, וצווה על הנשים שלא יכנסו עם אשתו לבית המרחץ.

וכשירצו לשוב בתשובה יבואו לבית הדין ויגרש אותה וילקה כל אחד מהם מכת מרדות וישבע בס"ת המקודש שלא ישובו לעשות כמעשה זה לעולם ולא ישא נשים בעבירה לעולם ויתוודו על עוונם ברבים, ואז יתירו להם את החרם שהחרימו אותם.

וכל זה מפני שהם הרימו יד ברבים למרות ולכפור בתורה, ולא מפחדים פה משום אדם והכל למען כבוד ה' יתברך.

שׁוֹנֵי – פסק כרב נטרונאי וכרמב"ם, שאם כהן התחתן עם גרושה או אחת מהפסולות מנדים אותם ומחרימים את מי שנושא ונותן עמהם עד שיגרשנה.

בית שמואל – ה"ה לישראל שנשא אשה באיסור ג"כ עושים את הנידויים והחרמות הללו.

סעיף ז'

גמרא – "...ת"ש, דתניא: המגרש את אשתו לא תנשא בשכונתו, ואם היה כהן (ואפילו לא נשאת עכשיו לאחר) לא תדור עמו במבוי (שמא יבוא עליה והוא אסור בגרושה). אם היה כפר קטן, זה היה מעשה ואמרו כפר קטן נידון כמבוי.

מי נדחה מפני מי? ת"ש: **דתניא, היא נדחית מפניו ואין הוא נדחה מפניה. ואם היתה חצר שלה הוא נדחה מפניה.**

איבעיא להו: היתה חצר של שניהם מהו? ת"ש: היא נדחה מפניו. במאי עסקינן? ... אלא לאו כי האי גוונא? דלמא דאגיר מיגר (שדרים בשכירות ואז היא נדחית מפניו). מאי הוי עלה? ת"ש: הנה ה' מטלטלך טלטלה גבר ועטך עטה, **ואמר רב: טלטולי דגברא קשים מדאיתתא** (ולכן היא נדחית מפניו).

ת"ר: לווה ממנה בנכסי אביה (נכסי מלוג), אינה נפרעת אלא ע"י אחר (כדי שלא יתקרבו בדברים). אמר רב ששת: ואי אתו לקמן לדינא (שניהם יחד) לא מזדקקין להו. רב פפא אמר: שמותי משמתין להו. רב הונא בריה דרב יהושע אמר: נגודי מנגדין להו.

אמר רב נחמן תנא באבל רבתי: בד"א, שהתגרשה מן הנשואין, אבל כשהתגרשה מן הארוסין, נפרעת ע"י עצמה, שאין לבו גס בה.

הוא ארוס וארוסתו דאתו לקמיה דרבא. יתיב רב אדא בר מתנא קמיה, אוקי רבא שלוחא בינתייהו. א"ל רב אדא בר מתנא: והאמר רב נחמן תנא באבל רבתי כו'? א"ל: קא חזינן דקא גייסי בהדדי. איכא דאמרי לא אוקי רבא שליח בינתייהו. א"ל רב אדא בר מתנא: ניקום מר שלוחא בינתייהו? א"ל: והאמר רב נחמן תנא באבל רבתי כו'? א"ל: ה"מ היכא דלא גייסי בהדדי, אבל הני קא חזינא להו דגייסי בהדדי". (כתובות כז: -כח.)

תוספות – גרושתו של כהן לא תדור עמו במבוי, כי כיון שהיא פנויה, בקל יוכל לעבור על האיסור, אבל אם נשאת לאחר צריכה להתרחק **רק כדי שכונה** שזה ג' בתים. **משמע שמבוי גדול משכונה** כי כשהיא פנויה צריך להתרחק יותר.

רא"ש, ר"ן – שכונה גדולה ממבוי, ובנשואה צריך להתרחק יותר.

שׁוֹרֵץ – פסק כברייתא, שכהן שגרש את אשתו וכעת היא פנויה לא תדור עמו במבוי. ואם היו דרים בשכירות או בחצר של שניהם היא נדחית מפניו. ואם החצר שלה הוא נדחה מפניה. [וכל דינים אלו מבוארים בהרחבה בס' קיט] **בית שמואל** – כל זה כל זמן שלא נשאת. ואם נשאת לאחר זה מחלוקת תוספות ורא"ש ור"ן, שלתוספות מספיקה הרחקה של ג' בתים ולרא"ש ולר"ן צריך הרחקה יותר. **הבית שמואל הקשה על הרא"ש והר"ן**, שלכאורה מוכח מהגמרא שבאיסור קל צריך הרחקה יותר, אבל באיסור חמור מספיק פחות.

סעיפים ח'ט'

משנה – "לא ישא איילונית שהיא זונה האמורה בתורה. וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות". (יבמות סא). **גמרא** – "גופא: בן ט' שנים ויום אחד גר, עמוני, מואבי, מצרי ואדומי, כותי, נתין, חלל וממזר שבאו על כהנת, לוייה וישראלית פסולה (להינשא לכהן לעולם)... מנא הני מילי? אמר רב יהודה אמר רב אמר קרא: ובת כהן כי תהיה לאיש זר, כיון שנבעלה לפסול לה, פסלה... אי הכי עובד כוכבים ועבד לא ליפסלו? הנך פסלי מדרכי ישמעאל, דא"ר יוחנן משום רבי ישמעאל: מנין לעובד כוכבים ועבד שבא על בת ישראל ועל כהנת ולויה שפסולה? שנאמר: ובת כהן תהיה אלמנה וגרושה היא בתרומת הקדשים לא תאכל, מי שיש לו אלמנות וגרושין בה, יצאו עובד כוכבים ועבד שאין לו אלמנות וגרושין בה..." (יבמות סח-סט).

איזו בעילת זנות מגדירה אשה כזונה?

רש"י גמרא – מדובר בישראלית הנבעלת לפסול לה. משמע כל פסול אפילו לכל ישראל **ואפילו בחייבי לאוין וחייבי עשה**. וכן כשנבעלה לגוי או עבד שהיא אסורה להם. וראייתו מהברייתא ביבמות סח. שהביאה גם חייבי לאוין כפוסלים לכהונה. **תוספות סמ"א, ראב"ד, רא"ש** – מדובר שנבעלה למי שלא תופסים לו בה קידושין, כגון: חייבי כריתות או מיתות בית דין, גוי או עבד, אבל אם נבעלה לחייבי לאוין שתופסים הקדושין, אינה נחשבת כזונה. **בית יוסף** – נשאר בצ"ע על שיטתם מדוע לא פסקו ע"פ הברייתא ביבמות שכתבה מפורש שחייבי לאוין פוסלים לכהונה. משמע שהבין שיש מחלוקת בין הראשונים איך נעשית זונה ונפסלת לכהונה. **ב"ח, בית שמואל, חלקת מחוקק** – חלקו על הבית יוסף, וסברו שאין נפק"מ במחלוקת זו אלא לענין מלקות בלבד, כאשר כהן בא על אותה זונה האם חייב מלקות, אבל לכו"ע נעשית זונה אפילו בביאה של חייבי לאוין וחייבי עשה.

סוג הביאה הפוסלת:

משנה – "הבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד בין באונס ובין ברצון אפילו הוא שוגג והיא מזידה, הוא מזיד והיא שוגגת, הוא אנוס והיא לא אנוסה, היא אנוסה והוא לא אנוס... קנה ולא חילק בין ביאה לביאה (דרכה או שלא כדרכה). וכן הבא על אחת מכל העריות שבתורה או פסולות כגון אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, ממזרת ונתינה לישראל, בת ישראל לנתין ולממזר פסלה (לכהונה) ולא חילק בין ביאה לביאה". (יבמות נג:)

הגיל שבו נאסרה לכהונה אם נבעלה לפסול לה:

משנה – "בת ג' שנים ויום אחד מתקדשת בביאה ואם בא עליה יבם קנאה וחייבים עליה משום אשת איש... בא עליה אחד מן הפסולים, פסלה מן הכהונה (כי זינתה בהיותה אשת איש)...". (נדח מד:). **גמרא** – "ת"ר: מעשה באשה אחת שבאת לפני ר"ע. אמרה לו: רבי, נבעלתי בתוך שלש שנים, מה אני לכהונה? אמר לה: כשרה את לכהונה. אמרה לו: רבי, אמשול לך משל למה הדבר דומה: לתינוק שטמנו לו אצבעו בדבש, פעם ראשונה ושניה גוער בה, שלישית מצצה. אמר לה: אם כן פסולה את לכהונה. ראה התלמידים מסתכלים זה בזה, אמר להם: למה הדבר קשה בעיניכם? אמרו ליה: כשם שכל התורה הלכה למשה מסיני, כך פחותה מבת שלש שנים כשרה לכהונה הלכה למשה מסיני. ואף רבי עקיבא לא אמרה אלא לחדד בה את התלמידים". (שם מה). **משנה** – "בן תשע שנים ויום אחד שבא על יבמתו קנאה, ואין נותן גט עד שיגדיל..." (שם).

שׁוֹרֵץ

1. פסק כחכמים וכרמב"ם, שזונה היא זו שאינה בת ישראל, או בת ישראל שנבעלת לאדם שהיא אסורה להינשא לו איסור השוה לכל ואפילו איסור עשה וכ"ש היא ערוה לו, או שנבעלה לחלל אע"פ שמותרת להינשא לו, וכן יבמה שבא עליה זר. **מה הכוונה "שאינה בת ישראל"? חלקת מחוקק** – גיורת ומשוחררת. **בית שמואל** – כל גויה אפילו לא זינתה. וכן כותי או עבד.
2. הביא כ"א את דעת תוספות ורא"ש, שזונה היא זו שנבעלה לחייבי כריתות ומיתות ב"ד בלבד שאז לא תופסים הקדושין, אבל הנבעלת לפסול לה בין באיסור עשה או איסור לאו לא עשאה זונה, חוץ מהבא על היבמה כי גם בה הקדושין לא תופסים. **מהרש"ל, ב"ת** – אע"פ שצריכה גט זה רק לחומרא, אבל קדושין לא תופסים בה, כי כתוב "לא תהיה אשת המת החוצה לאיש זר", לא תהיה הויה. **בית שמואל** – עכו"ם ועבד לכו"ע עשאה זונה.

ג'ה. חלקת מחוקק, בית שמואל – כתבו שאין מחלוקת בין השיטה הראשונה לשיטה השניה אלא לענין מלקות, שאם נבעלת לכהן לוקים משום זונה רק אם היא נבעלה לחייבי כריתות או מיתת בי"ד, אבל נעשית זונה ונפסלת לכהונה בכל מקרה לכו"ע גם אם נבעלה לנתין, ממזר, גר, עמוני או מואבי.

3. כמשנה, שהנבעלת לאדם שעושה אותה זונה באונס, ברצון, כדרכה או שלא כדרכה, נאסרת רק אם היא בת ג' שנים ויום אחד והוא בן ט' שנים ויום אחד.

פתח. תשובה – לא רק אם נבעלה לפסול לה אסורה לכהונה, אלא אפילו נכנסה לחופה עם אחד הפסולים. ואע"פ שהפוסקים הזכירו רק אם נבעלה, מ"מ נראה שכך הדין.

האם בעילת מחלל שבת בפרהסיא (כגון אלמנתו) פוסלת לכהונה מדין זונה?

אבני מילואים – צ"ע אם להתירה, ושמה אסורה מדרבנן.

פתח. תשובה בשם חת"ס – הכריע שמוותרת לכהונה.

דין נרבעת לבהמה

גמרא – "אמר רב שימי בר חייא: נבעלה לבהמה כשרה לכהונה. תניא נמי הכי: נבעלה למי שאינו איש, אע"פ שבסקילה כשרה לכהונה". (יבמות נט:)

רמב"ם, שו"ע – מכאן למד שהנרבעת לבהמה אע"פ שהיא בסקילה לא נעשית זונה ולא נפסלה לכהונה, כי לא נבעלה לאדם. **בית שמואל** – ה"ה הנבעלת לרוח או לשד.

דין הבא על הנידה

גמרא – "ת"ר: ... [כהן גדול] אנוסת חברו ומפותת חברו לא ישא, ואם נשא: רבי אלעזר בן יעקב אומר הולד חלל, וחכמים אומרים הולד כשר: ... רב אשי אמר ביש חלל מחייבי עשה קמפילגי: רבי אליעזר בן יעקב סבר יש חלל מחייבי עשה, ורבנן סברי אין חלל מחייבי עשה. מ"ט דראב"י? דכתיב: אלמנה וגרושה וחללה זונה את אלה לא יקח, כי אם בתולה מעמיו יקח אשה, ולא יחלל זרעו בעמיו – אכולהו. ורבנן, אלה הפסיק הענין (שבחייבי לאוין יש חילול ובחייבי עשה אין). ורבי אלעזר בן יעקב, אלה למעוטי נדה.

מכאן אזלא הא דתניא: מאלה אתה עושה חלל ואי אתה עושה חלל מנדה? כמאן – כרבי אליעזר בן יעקב". (יבמות נט: -ס.)

רמב"ם, רשב"א, רא"ש, שו"ע – מכאן משמע שהבא על הנידה לא עשאה זונה, כי אם היתה זונה אז בנה היה חלל, ומזה שבנה לא חלל משמע שהיא כשרה לכהונה. ואע"פ שהיא בכרת, מכיון שתפסי בה קדושין ומותרת להינשא לו כשתטהר, אינה זונה. **בית שמואל** – אע"פ שלרמב"ם אסור לעשות חופת נידה, מ"מ לא עשאה זונה כי יש תקנה לאיסורה.

דין הבא על הפנויה

גמרא – "...והתניא: זונה: זונה כשמה, דברי רבי אליעזר. רבי עקיבא אומר: זונה זו מופקרת. רבי מתיא בן חרש אומר: אפילו הלך בעלה להשקותה ובא עליה בדרך עשאה זונה. רבי יהודה אומר: זונה זו איילונית, וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות. רבי אלעזר אומר: פנוי הבא על הפנויה שלא לשם אישות עשאה זונה... אמר רב עמרם: אין הלכה כרבי אלעזר". (יבמות סא:)

רמב"ם – מכיון שהלכה כחכמים אז זונה היא רק גיורת, משוחררת ושנבעלה בעילת זנות, אבל לא פנויה שנבעלה, ואפילו הפקירה עצמה לכל, אע"פ שעברה על "לא תהיה קדשה בבנות ישראל" וחייבת מלקות, כיון שתופסים בה קדושין ואינה אסורה להינשא לו, אינה זונה.

סמ"ג – מכיון שהגמרא פסקה שאין הלכה כרבי אלעזר, אז פנוי שבא על פנויה לא עשאה זונה, אבל ראוי להחמיר כשאר התנאים, ולכן לא ראוי שכהן יש מופקרת.

שו"ע – פסק כרמב"ם שאין איסור לכהן לשאת קדשה.

דין איסור גיורת ומשוחררת בכהונה

משנה – "לא ישא איילונית שהיא זונה האמורה בתורה. וחכמים אומרים: אין זונה אלא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות". (יבמות סא:)

גמרא – "תניא: רבי שמעון בר יוחאי אומר: גיורת פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד כשרה לכהונה, שנאמר: וכל הטף בנשים אשר לא ידעו משכב זכר החיו לכם, והרי פינחס עמהם. ורבנן, לעבדים ולשפחות (החיו אותם).

אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בר יוחאי... ההוא כהנא דאינסיב גיורת פחותה מבת שלוש שנים ויום אחד. אמר ליה רב נחמן בר יצחק: מאי האי? אמר ליה: דאמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בר יוחאי. אמר ליה: זיל אפיק, ואי לא מפיקנא לך ר' יעקב בר אידי מאונך". (שם ס:)

הראשונים הסכימו ע"פ הגמרא שאין הלכה כרשב"י, ונחלקו בטעם הדבר:

רש"י – מדובר שהגיורת נבעלה לעכו"ם.

תוספות. ה"ה. רמב"ם. רא"ש – גיורת, אע"פ שלא נבעלה קרויה זונה מהתורה, כי הגוים שטופי זימה ובניהם ילדי זנונים. ופסולים מדין אשה זונה.

ראב"ז. רשב"א – גיורת ומשוחררת אינה פסולה מדין אשה זונה אלא משום שכתוב "בתולות מזרע ישראל" (יחזקאל מד; כב).

שו"ע – פסק כחכמים שגיורת ומשוחררת פסולה לכהן, וכרב נחמן בר יצחק שאפילו התגיירה או השתחררה לפני גיל שלוש אסורה כי אינה בת ישראל.

סעיף י'

גמרא – "אמר רבה: אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום זונה. משום זונה אין, משום טומאה לא ("אחרי אשר הוטמאה" – לרבות סוטה שנבעלה)? אימא אף משום טומאה..."

ואיכא דאמרי אמר רבה: אשת כהן שנאנסה בעלה לוקה עליה משום טומאה (מחזיר גרושתו). משום טומאה אין משום זונה לא! אלמא באונס לא קרינא ביה זונה...". (יבמות נו:)

רמב"ם – הלכה כלישנא קמא. **וכתב המגיד משנה**, שמדברי הרמב"ם נראה שאינו לוקה עליה משום טומאה כי זהו לאו שבכללות. אמנם במקום אחר משמע שכן לוקה עליה משום טומאה, ונשאר בצ"ע.

טוה – כתב מפורשות שלוקה עליה הן משום טומאה והן משום זונה.

שו"ע – פסק כלי"ק של רבה ורמב"ם, שאשת כהן שנבעלה אפילו באונס, אסורה לבעלה.

בית שמואל – ה"ה אם נאנסה מישראל או מעכו"ם ג"כ נעשית זונה, כי כל הביאות פוסלים בין באונס ובין ברצון.

סעיף יא'

גמרא – "אמר רב עמרם: הא מילתא אמר לן רב ששת ואנהרינהו לעיינין ממתניתין (האיר עינינו מהמשנה): אשת ישראל שנאנסה, אע"פ שמתרת לבעלה פסולה לכהונה (אם מת בעלה)". (יבמות נו:)

רש"י – לישראל מותרת כי כתוב "והיא לא נתפשה" אסורה, הא נתפשה מותרת.

שו"ע – כרב עמרם, שאשת ישראל שנאנסה אע"פ שמתרת לבעלה, אסורה לכהן.

בית שמואל – תחילת ביאה באונס וסופה ברצון, נחשב כאונס.

פת"ש – אם עשתה מעשה של רצון בסוף הביאה, **לרש"ל** נחשב רצון ולנובי"י נחשב כאונס.

סעיפים יב'-יג'

משנה – "בראשונה היו אומרים שלוש נשים יוצאות ונוטלות כתובה: האומרת טמאה אני לך... חזרו לומר שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומתקלקלת על בעלה. האומרת טמאה אני לך, תביא ראיה..." (נדריים צ:)

גמרא – "איבעיא להו: אמרה לבעלה טמאה אני, מהו שתאכל בתרומה? רב ששת אמר אוכלת, שלא תוציא לעז על בניה. רבא אמר: אינה אוכלת, אפשר דאכלה חולין. אמר רבא: ומודה רב ששת שאם נתאלמנה, שאינה אוכלת. מידי הוא טעמא, אלא משום שתוציא לעז על בניה! נתאלמנה ונתגרשה, אמרי השתא דאיתניסא". (שם)

גמרא – "איבעיא להו: אשתו זינתה בעד אחד ושותק (אמר לו עד אחד שאשתו זינתה והוא שותק), מהו? אמר אביי: נאמן. רבא אמר: אינו נאמן, הוי דבר שבערוה, ואין דבר שבערוה פחות משנים.

אמר אביי: מנא אמינא לה? דהוא סמיא דהוה מסדר מתנייתא קמיה דמר שמואל. יומא חד נגה ליה ולא הוה קאתי (לפני שמואל בזמן שהיה רגיל לבוא). שדר שליחא אבתריה. אדאזיל שליח בחדא אורחא, אתא איהו בחדא. כי אתא שליח אמר: אשתו זינתה. אתא לקמיה דמר שמואל, א"ל: אי מהימן לך, זיל אפקה, ואי לא, לא תפיק. מאי, לאו אי מהימן עלך דלאו גזלנא הוא (כלומר, הוא עד כשר)! ורבא, אי מהימן כבי תרי, זיל אפקה, ואי לא, לא תפקה". (קדושין סו.)

רמב"ם – אשת כהן שאמרה שנאנסה או בשוגג נבעלה לאחר בין באונס ובין ברצון, אינה אסורה לו **שמא עיניה נתנה באחר**. וכמו שאינה אוכלת בתרומה כך אסורה להינשא לכהן אחר אחרי מות בעלה כי שויה אנפשה חתיכא דאיסורא. ואם היא נאמנת לבעל כשני עדים אז יוציא כדי לצאת מהספק. וכן אם אמר ע"א שזינתה והוא נאמן לו כשנים יוציא בין אם הוא כהן ובין אם הוא ישראל.

שו"ע

1. פסק כמשנה וכרבא, שאשת כהן שאומרת לבעלה שנאנסה או ששגגה ובא עליה אחר או שבא עד אחד ואמר שזינתה באונס או ברצון לא נאסרת, שמא נתנה עיניו באחר.
 2. **בית שמואל** – אם מכחישה אותו, העד אינו נאמן. אם היא מודה לו, דינה כאילו הודתה שזינתה וכנ"ל, ואם שותקת, יש מחלוקת האם שתיקה כהודאה דמי או לא.
3. כרבא, שאם היא נאמנת לו או שהעד נאמן לו וסמך דעתו לדבריה, יוציא כדי לצאת ידי הספקות.

3.

כרמב"ם, שאשת כהן שאמרה לבעלה שנאנסה, אע"פ שמותרת לבעלה כפי שאמרנו שמה נתנה עיניו באחר, לאחר מות בעלה אסורה לכל כהן אחר בעולם, כי שויה אנפשה חתיכה דאיסורא שהרי הודתה שהיא זונה.
ב"ת, בית שמואל – כל זה לכתחילה, אבל בדיעבד אם נשאת לכהן אחר לא תצא, אא"כ אם הוא מאמין לדבריה. **ובניה כשרים בכל מקרה**, כי נאמנת לפסול עצמה ולא את בניה (כי זה יכול לעשות רק האב). ואם האב אומר שהוא מאמין לה שנאנסה, אז נאמן לעשות את בניו חללים כמו שנאמן לומר שבנו הוא בן גרושה או בן חלוצה.
ב"ת שמואל – אם ידוע שהתייחדה עם אחד ואומרת שטמאה היא, אז מאמינים לה אפילו לכתחילה, כי רגלים לדבר.

הדין אם נתנה אמתלא לדבריה כשאמרה שנאנסה

ראב"ד – אם אמרה לאחר מות בעלה שאמרה שנאנסה רק כדי שבעלה יגרש אותה כי רבו, נאמנת וכשרה להינשא לכהן אחר.
מג"ת משנה – חלק על **הראב"ד** שלא נאמנת באמתלא זו, כי בעלה אינו חייב לגרשה. וכתב הבית שמואל, שבאמתלאות אחרות כן נאמנת.
ט"ז – פסק כמגיד משנה.

סעיף יד'

גמרא – "אמר רבי אלעזר: האומר פתח פתוח מצאתי נאמן לאוסרה עליו. ואמאי, ספק ספיקא הוא, ספק תחתיו ספק אין תחתיו. ואם תמצא לומר תחתיו, ספק באונס ספק ברצון? לא צריכא, באשת כהן (שיש רק ספק אחד שמה היה תחתיו, כי היא נאסרת גם באונס)...". (כתובות ט.)
תוספות – **הקשו**, נעמיד אותה על חזקתה שהיא כשרה לכהונה? **ותרצו**, שנגד זה יש חזקת הגוף שלא נבעלה כל הזמן, ולכן נאמר שנבעלה כמה שיותר מאוחר, והיינו תחתיו.
רמב"ם ט"ו – כל זה כשבא עליה לאחר זמן, אבל אם **קידש ובעל מיד**, ודאי מותרת לו אפילו היא אשת כהן כי ודאי לא נבעלה תחתיו. וכן אם בא עליה לאחר זמן ועדים מעידים שלא נפרדו ממנה כל הזמן ואומרים שלא נבעלה, ג"כ מותרת אפילו לאשת כהן.

רמב"ם, רשב"א – כל זה שנאמן לאוסרה עליו זה רק כאשר הוא טוען פתח פתוח **והיא מכחישה אותו** ואומרת בתולה שלמה נבעלתי או כששותקת, אבל אם טענה טענת בריא טענה שמתירה אותה, כגון שמודה וטוענת שנאנסה קודם שהתארסה באשת כהן או שהיא מוכת עץ נאמנת.

ט"ו – חלק על **הרמב"ן ורשב"א** לענין לאוסרה עליו שכשיש ספק אחד אסורה עליו ולא משגיחים במה שטוענת, אלא רק לענין הכתובה.

הראשונים הקשו מדוע לא אומרים ספק נוסף שמה מוכת עץ היא? רשב"א, מג"ת משנה – מוכת עץ דבר שאינו מצוי הוא ולא משגיחים בכך.
תוספות – חלק על התרוץ הזה, והסביר שאם זה היה נכון היה היתה טוענת את זה, כי אין גנאי כ"כ בזה כמו טענת אונס, **ומזה שלא טענה אין להחשיב זאת כספק**.

שו"ע – פסק כרבי אלעזר, שאשת כהן שבעלה בא עליה ואמר שמצא פתח פתוח נאסרת עליו מספק שמה קודם קידושין נבעלה או אחר קדושין, אבל ישראל שטען טענה זו לא נאסרת עליו כי יש ספק ספיקא, שמה קודם קדושין ושמה אחר קדושין, ואפילו אם אחר הקדושין שמה באונס היה, והאנוסה מותרת לישראל.
ב"ת שמואל – כל זה כשלא קידש ובעל מיד, אבל אם קידש ובעל מיד או שיש עדים שלא זינתה אחר קדושין, אז מותרת אפילו אשת כהן כי ודאי זה לא היה תחתיו.

סעיף טו'

גמרא – "ת"ר: שלוש פעמים האמורים בפרשה: אם נטמאה, נטמאה ונטמאה למה? אחד לבעל ואחד לבעול ואחד לתרומה, דברי רבי עקיבא. אמר רבי ישמעאל ק"ו, ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה, זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה!..." (סוטה כח).
רמב"ם, שו"ע – מכאן נלמד שאשה שקינא לה בעלה [או בית דין] ונסתרה ולא שתתה מי סוטה מכל סיבה שהיא (לא רצתה היא, לא רצה הוא, לא ראויה לשתות, יש עדים וכו') אסורה לבעלה שמה נטמאה ברצון, ואם מת אסורה לכהונה משום ספק זונה.

סעיף טז'

גמרא – "אמר רבא: יצא לה שם מזנה (לגוי ועבד שפוסלים אותה מכהונה) בעיר, אין חוששים לה (ומותרת לכהן). מ"ט: פריצותא בעלמא הוא דחזו לה". (גיטין פט.)

שו"ע

1. פסק את הגמרא.

ב"ת, זרישה – מדובר כשהקול לא הוחזק בבית דין.

ב"ת שמואל – אפילו אם הקול הוחזק בבית דין, ג"כ תולים בפריצות בעלמא.

הקשו האחרונים, הרי בס' ד סע' טו' נפסק שאם היו מרננים אחר אשת איש שזינתה תחת בעלה, אמנם בניה כשרים אך בעלה חושש

לה מהתורה שמא היה זונה ופסולה לכהונה. ואם היה בעלה כהן חוששים שבניה חללים?

הב"ח תרץ, ששם מדובר בנשואה וכאן בפנויה, ובאשת איש חוששים יותר.

החלקת מחוקק והבית שמואל דחו את תרצו, כי כאן מדובר גם באשת איש, שהרי הגמרא שם בסוף גטין מנסה להעמיד את דברי רבא כמחלוקת בין רבי מאיר לרבי עקיבא, המדברים באשת איש, שהרי נאמר שם "לא הנחת בת לאברהם יושבת תחת בעלה". (אמנם רש"י כתב שמדובר בפנויה, ומהטור משמע שבין פנויה ובין אשת איש)

החלקת מחוקק והבית שמואל תרצו, שכאשר **כל העם מרננים אחריה מחמירים יותר**, משא"כ כאן שמדובר שרק היו שני עדים שראו בה דבר מכוער.

2. אפילו אם הוציאה בעלה משום שעברה על דת יהודית או בעדי דבר מכוער ומת קודם שגרש, מותרת לכהן, כי לא אוסרים אשה מסיבות אלו אלא בעדות גמורה או כשמודה.

סעיפים יז'-יח'

נבעלה לאחד בשדה או בדרך ולא ידוע מי הוא

משנה – "ראוה מדברת (מתייחדת בסתר) עם אחד, ואמרו לה: מה טיבו של איש זה? איש פלוני וכהן הוא: רבי גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת (שנבעלה לכשר וכשרה לכהונה), ורבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיים, אלא הרי זו בחזקת בעולה לנתין ולממזר עד שתביא ראיה לדבריה. **היתה מעוברת ואמרו לה**: מה טיבו של עובר זה? איש פלוני וכהן הוא: רבי גמליאל ורבי אליעזר אומרים נאמנת, ורבי יהושע אומר לא מפיה אנו חיים, אלא הרי זו בחזקת מעוברת לנתין ולממזר עד שתביא ראיה לדבריה". (כתובות יג.)

גמרא – "א"ר יוחנן: לדברי המכשיר בה, מכשיר בבתה (ובתה גם כשרה לכהונה). ורבי אלעזר אומר: לדברי המכשיר בה, פוסל בבתה (כי אין לעובר חזקת כשרות)... והאמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא! **הלכה כרבן גמליאל** ואת לא תעביד עובדא עד דאיכא רוב כשרים אצלה... הלכה ואת לא תעביד עובדא? אלא מאי אית לך למימר, הא לכתחילה והא דיעבד...". (שם יד.)

משנה – "א"ר יוסי: מעשה בתינוקת אחת שירדה למלאות מים מן העין ונאנסה. אמר רבי יוחנן בן נורי: אם רוב אנשי העיר משיאים לכהונה, הרי זו תינשא לכהונה.

גמרא – "א"ר רבא לרב נחמן: רבי יוחנן בן נורי דאמר כמאן? אי כרבן גמליאל, אפילו ברוב פסולים נמי מכשר, אי כרבי יהושע, אפילו ברוב כשרים נמי פסיל? אמר ליה: **הכי אמר רב יהודה אמר רב: בקרונות של צפורי** (זמן השוק שהרבה שיירות עוברות) **היה מעשה** וכדרכי אמי, דאמר רבי אמי: **והוא שהיתה סיעה של בני אדם כשרים עוברת שם** (ואז יש רוב סיעה של כשרים ורוב עיר כשרים ואפשר לומר שהיה מהכשרים), וכדברי ינאי, דאמר רבי ינאי: נבעלת בקרונות כשרה לכהונה. בקרונות סלקא דעתך? **אלא נבעלת בשעת קרונות כשרה לכהונה, אבל פרש אחד מצפורי ובעל הולד שתוקי**.

כי הא דכי אתא רב דימי אמר זעירי א"ר חנינא, ואמרי לה אמר זעירי אמר רבי חנינא: הולכים אחר רוב העיר ואין הולכים אחר רוב סיעה... אלא הולכים אחר רוב העיר והוא דאיכא רוב סיעה בהדה, ואין הולכים אחר רוב העיר גרידתא ולא אחר רוב סיעה גרידתא. מ"ט: גזרה רוב סיעה אטו רוב העיר (שהם קבועים). ורוב העיר נמי, אי דקא אזלי איהו לגבה, כל דפריש מרובא פריש? לא צריכא, **דקא אזלא איהי לגביהו**, דהוה ליה קבוע, וא"ר זירא כל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ומי בעינן תרי רובי, והתניא: תשע חנויות, כולן מוכרות בשר שחוטה ואחת מוכרת בשר נבלה ולקח מאחת מהן ואינו יודע מאיזה מהן לקח ספקו אסור, ובנמצא הלך אחר הרוב?... מעלה עשו ביוחסין". (שם יד.)

לכאורה קשה, הרי בסוגיה בדף יד. משמע שמאמינים לה ובדף יז: מצריכים תרי רובי?

הש"ג.ה"ה.ה"ה – רב נחמן הסביר לרבא שרבי יוחנן בן נורי סובר כרבי יהושע שאינה נאמנת אלא אם כן יש תרי רובי כמו כאן שהיה רוב עיר ורוב סיעה כשרים ולכן גם רבי יהושע מודה שנאמנת. אמנם לרבן גמליאל ולרבי אליעזר שהלכה כמותם נאמנת אפילו ברוב אחד. **ה"ה.ה"ה.ה"ה.ה"ה** – רב נחמן הסביר לרבא את רבי יוחנן בן נורי כדעת רבן גמליאל שנפסקה הלכה כמותו, שהוא התיר רק כשיש תרי רובי. משמע שרבי יהושע אסר תמיד.

המה"א.ה"ה.ה"ה.ה"ה – שתי הסוגיות כדעת רבן גמליאל, אלא שרבי יוחנן בן נורי הצריך תרי רובי כדי להאמין לה **כשלא טענה טענת ברי שנבעלה לכשר או שלא טענת בכלל** ושותקת כגון תינוקת זו שלא יודעת לטעון, וזה מעכב בין לכתחילה ובין בדיעבד וחיבת תרי רובי ואם נישאת בלא זה, תצא.

אבל אם טוענת שלכשר נבעלה נאמנת, והיא ובתה כשרות לכהונה בדיעבד כפסק רבן גמליאל (אם כבר נישאה לכהן, לא תצא) ונאמנת להכשיר העובר שבמעיה אפילו ברוב פסולים, ולכתחילה משום חומרה צריכה שיהיו רוב כשרים. ומספיק רוב אחד לכתחילה ובדיעבד אפילו ברוב פסולים.

המה"א – הסוגיה מדברת גם כשהיא טוענת ברי, ולכן בין טוענת שלכשר נבעלה ובין לא טוענת צריך לכתחילה תרי רובי להתייר להינשא לכהונה, ובדיעבד אפילו רוב פסולים אם נישאת לא תצא כשטוענת, וכשלא טוענת חיבת תרי רובי אפילו בדיעבד, ואז לבית יוסף תינשא רק בדיעבד אבל לכתחילה לא כי הסוגיה עוסקת רק כשאומרת ברי, ולמגיז משנה הסוגיה מדברת גם במקרה שלא אומרת ברי, ולכן אין חילוק ותינשא אפילו לכתחילה.

הרא"ש תמה על הרמב"ם, כי בסוגיית התינוקות מדובר שלא טוענת כלום ורק במקרה זה כתוב שצריך תרי רובי, וא"כ מנין לקח הרמב"ם שצריך תרי רובי גם כשטוענת שלכשר נבעלה? ומה שאמרה הגמרא שפסק רבן גמליאל הוא בדיעבד, זה שלא צריך שום רוב ולכתחילה מספיק רוב אחד, ומנין שצריך שנים? ונשאר בצ"ע.

הבית יוסף הסביר את טעמו של הרמב"ם, שבסיפור עם התינוקות בצפורי מדובר שבדקו אותה ואמרה שלכשר נבעלה (משא"כ לרא"ש ולר"ן שבארו שלא ידעה לטעון), ובכל זאת הגמרא אמרה שצריך תרי רובי. וזה מוכח כי אם מדובר שלא טענה כלום מדוע רבא ורב נחמן טרחו לבאר את רבי יוחנן בן נורי עם רבן גמליאל הרי מדובר במקרים שונים: אלא שגם רבי יוחנן בן נורי מדבר שנבדקה כמו במחלוקת ר"ג ור"י, ולכן מסבירה הגמרא שגם ר"ג התייר בתרי רובי לכתחילה, וזאת משום שמעלה עשו ביוחסין ולכן מצריכים תרי רובי.

לסיכום שיטות הראשונים:

אינה טוענת כלום או שאינה יודעת מי הבעל		אומרת "לכשר נבעלתי"		
בדיעבד	לכתחילה	בדיעבד	לכתחילה	
חייבים תרי רובי להתיירה לכהונה ואז מותרת אפילו לכתחילה, ואם נשאת תצא אפילו בדיעבד		אפילו אם הרוב פסולים כשרה לכהונה	צריכה רוב אחד של כשרים להתיירה כהונה. ואם נשאת בלא זה לא תצא	רמב"ן, רשב"א, רא"ש, ר"ן, תרוץ ראשון בתוספות
חייבים תרי רובי להתיירה לכהונה, ואם נשאת תצא אפילו בדיעבד	לבית יוסף לא תינשא כלל, למגיד משנה תינשא לכתחילה כשיש תרי רובי להתיירה לכהונה. ואם נשאת, תצא		צריכה תרי רובי להתיירה כהונה. ואם נשאת בלא זה לא תצא	רמב"ם
מספיק רוב אחד להתיירה לכהונה ואז מותרת אפילו לכתחילה		אפילו אם הרוב פסולים כשרה לכהונה	צריכה רוב אחד של כשרים להתיירה כהונה. ואם נשאת בלא זה לא תצא	רש"י, בעל המאור

שנו"ע

1. פסק כרבן גמליאל והרמב"ם, שפנויה שראוה שנבעלה לאחד והבעל אינו לפנינו, ואמרה שהוא כשר, נאמנת. ואפילו ראוה מעוברת ואמרה שמעוברת מאדם כשר, נאמנת.
 2. כרבי יוחנן, שהיא ובתה כשרות לכהונה.
 3. כרב נחמן וכמסקנת הגמרא וכפרוש הרמב"ם, שמה שנאמנת לומר שכשרה לכהונה וכן בתה זה רק כשיש תרי רובי, כגון שהיה המקום בדרך או בקרונות שבשדות שעוברים שם מלא אנשים ורובם כשרים. וכן רוב העיר שפרשו הם העוברים מהקרונות האלו, כי עשו מעלה ביוחסין.
- ג'ת. שמואל** – כתב שכל מה שצריך תרי רובי זה רק כשיש גם מיעוט פסולים, אבל כשאין מיעוט פסולים
4. אבל אם רוב העוברים שם פסולים כגון כותים או ממזרים, אע"פ שבאו מעיר שרובה כשרים (כלומר יש רוב אחד) או שרוב אנשי המקום פסולים אע"פ שרובה העוברים שם כשרים, חוששים לה ולא תינשא לכהן לכתחילה. אמנם בדיעבד אם נשאת לא תצא.
- ג'ת. שמואל** – אפילו אם יש רוב פסולים לא תצא, וכוונת השו"ע שרוב אחד כשרים בדיעבד.
5. הביא כ"א את דעת הרמב"ן, הרשב"א והרא"ש, שכשאומרת שנבעלה לכשר מספיק רוב אחד אפילו לכתחילה, ובדיעבד אפילו ברוב פסולים כשרה לכהונה.
- ג'ת. שמואל** – הלכה כרמב"ם שאפילו אם אומרת לכשר נבעלתי, צריך תרי רובי, וכשאינה אומרת צריך תרי רובי אפילו בדיעבד. ואם יש תרי רובי מותרת לכהונה אפילו לכתחילה אפילו לא אמרה לכשר נבעלתי כרוב הראשונים, וכרמב"ם ע"פ הסבר המגיד משנה. ואם ידוע מי הוא הבעל, אז לא יעזור תרי רובי אפילו הוא בא אליה, ורק כשאינו ידוע מיהו אז מועיל תרי רובי.
- 6. לכולי עלמא, אם היתה חרשת או אלמת או שלא יודעת למי נבעלה, הרי היא ספק זונה ואם נשאת לכהן תצא, א"כ היו שני רובים מצויים שכשרים.

נבעלה לאחד בעיר ולא ידוע מי הוא ויש בעיר פסולים

המב"ם. השב"א. היטב"א – כל מה שמכשירים בתרי רובי זה כשנבעלה בפרשת דרכים או בקרונות שבשדות שהכל הולכים שם ואין אף אחד קבוע שם והיו רוב העוברים שם ורוב אנשי העיר שמהם הם יצאו כשרים, אבל אם נבעלה בעיר או התעברה שם, אפילו יש שם גוי או עבד אחד לכתחילה לא תנשא לכהן כי כל קבוע כמחצה על מחצה דמי ואפילו אם יש תרי רובי, ואם נשאת לא תצא אם אומרת שנבעלה לכשר. ואין הבדל במקרה זה שנבעלה בעיר בין אם הלכה היא אליו או הלך הוא אליה, כי גם אם הוא הלך אליה יש להחמיר גזרה אטו הלכה היא אליו.

הש"ג. תוספות. טור – אפילו אם התעברה בעיר, אם הלך הבועל אליה תינשא לכתחילה כי יש תרי רובי וכל דפריש מרובא פריש, ורק אם הלכה היא אליו ממש אז הוא נידון כקבוע ואסורה להינשא לכהן אפילו בתרי רובי. ומכיון שמעלה עשו ביוחסין, אז מסתמא הוא הלך אליה ומותרת להינשא בתרי רובי עד שנדע שהוא הלך אליה.

במה נחלקו הרמב"ם והטור?

גית יוסף – הסביר את מחלוקתם בגרסת הגמרא, שלרמב"ם הגרסא היא "דלמא אזיל איהו", ולרש"י ולטור הגרסא היא "לא צריכא, דקא אזלא איהי לגבייהו".

גית שמואל – דחה את הסבר הבית יוסף, וכתב ששניהם גורסים אותה גרסא "דלמא אזיל איהי", אלא שהמחלוקת היא בתרוץ הגמרא שמעלה עשו ביוחסין שצריך תרי רובי, וסובר הרמב"ם שאם הביאה היא בעיר ויש חשש שהיא תלך אליו, אז אין יותר תרי רובי, ולכן תרי רובי אומרים רק בפרשת דרכים, אבל הטור סובר שלא מחמירים כ"כ אא"כ הלכה היא אליו ממש, אבל אם אינו ידוע לא מחמירים.

שנ"ע

1. פסק כרמב"ם, שאם נבעלה בעיר והיה בה אפילו כותי אחד או חלל אחד וכיו"ב, לא תנשא לכתחילה לכהן כי הוא קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ואם נשאת לא תצא אפילו ברוב פסולים כי היא אומרת שנבעלה לכשר כדעת רבן גמליאל.
 2. ולכולי עלמא, אם היתה חרשת או אלמת או שלא יודעת למי נבעלה, הרי היא ספק זונה ואם נשאת לכהן תצא, אא"כ היו שני רובים מצויים שכשרים.
 3. הביא כ"א את שיטת הטור, שאם בעיר הלך הבועל אליה תינשא לכתחילה בתרי רובי: רוב עיר ורוב סיעות שכשרים. וה"ה בסתמא אם לא יודעים מי הלך למי. אבל אם היא הלכה אליו, ודאי לא תנשא לכתחילה לכהן כי הוא קבוע וכמחצה על מחצה דמי.
- חלקת מחוקק** – כל זה כשאינה טוענת שנבעלה לכשר, אבל אם טוענת שנבעלה לכשר ברוב אחד מספיק כמו שראינו לעיל בדעת הטור (ע"פ רוב הראשונים).
- גית שמואל** – אם ידוע מי הוא הבועל, אז לא יעזור תרי רובי אפילו הוא בא אליה, ורק כשאינו ידוע מיהו אז מועיל תרי רובי.
- גית שמואל** – להכלה יש לחשוש לדעת הרמב"ם.

ס' ט

סעיף א'

גמרא – "...והתניא: נישאת לראשון ומת, לשני ומת, לשלישי לא תנשא, דברי רבי. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לשלישי תנשא לרביעי לא תנשא... אלא נישואין מאי טעמא? א"ל רב מרדכי לרב אשי, הכי אמר אבימי מהגרוניא משמיה דרב הונא: מעין גורם. ורב אשי אמר: מזל גורם (שנגזר עליה להיות עניה). מאי בינייהו? איכא בינייהו דאירסה ומת (למ"ד מעין גורם מותרת להנשא, כי לא בא עליה שיהיה המעין גורם, ולמ"ד מזל גורם אסורה). אי נמי דנפל מדיקלא ומת (שלמ"ד מעין גורם מותרת להינשא, כי לא מת מחולי, ולמ"ד מזל גורם אסורה, כי מזלה גרם שימות)". (יבמות סד:). ופסקה הגמרא הלכה כרבי.

השב"א, ה"ה, נמוקי יוסה, ט"ו – הלכה כרב אשי שהמזל גורם. ולכן בכל מקרה לא תנשא לשלישי אפילו אם רק התארסה, בין שמת על מטנו או שנפל וטבע, כי מזלה גורם. לכן בכל מיתה שמת, אפילו נפל מדקל, אסור לה להינשא בשלישית.

הדין כשעברה ונשאת לשלישי

השב"א, ה"ה, נמוקי יוסה, הריטב"א, הגהות אשה"י, ט"ו – כופים אותו לגרש אותה כי חמירא סכנתא מאיסורא, ועובר על איסור "שופך דם האדם באדם דמו ישפך", ומנדים אותו בב"ד עד שיגרש. וכשמגרש אותה הבעל השלישי, אם לא הכיר בה שהיא קטלנית אין לה כתובה, ואם הכיר בה יש לה כתובה. אבל מהבעל השני שנפטר יש לה כתובה ולא אומרים שנגלה למפרע שהיא קטלנית.

המב"ם, הרמב"ן, ריב"ש – אם נשאת לא תצא, ואפילו אם התקדשה בלבד מתירים לו לכנוס, "כי לישא קטלנית אינו איסור אלא הוא על צד הניחוש, הפחד והתמהון שיש ברוב השעות שינוקו בהם הגופות החלשים...".

משמע מדבריהם שגזרו לכתחילה שלא תנשא, אבל בדיעבד אם נשאת לא תצא. ואפילו אם התרו בו בית הדין ובכל זאת כנס והמרה את פיהם, ג"כ לא תצא. וכתב הרמב"ם שהיו אומרים לה שאם תמצא מי שיקדש אותה לא יחייבו אותה להתגרש, וכתב שעשו כך הרבה וכך עשו במצרים.

הרשב"א ניסה למצוא מקור לשיטתו של הרמב"ם, וכתב שאולי סמך על אביי שנשא אשה שהתאלמנה פעמים קודם לכן ואע"פ ששמע שהלכה כרבי לא גרש אותה. ואע"פ שרבי השיג עליו שאף אחד לא נוהג כמו אביי בזה, מ"מ לא הכריחו אותו לגרש אותה.

בשו"ת הרמב"ם הסביר שזה חשש סכנה סגולית ומי שלא מקפיד רשאי לישא. ובבית דינו ובב"ד של רבותיו הרי"ף ור"י מיגש השיאו קטלנית.

המנהג למעשה

תהומת הדשן – כתב שראה חכמים גדולים ואנשי מעשה שלא מקפידים ונושאים אשה שמתו לה שני בעלים ולא מוחים בידם. והוא מחה וכתב שלא נוהגים כדון כי הראשונים פסקו כרב אשי. אמנם כתב בשם האור זרוע, שכל מה שאמרנו שלא תנשא לשלישי, זה לא חשש ודאי אלא ספק ורואים מעשים בכל יום שנושאים אשה שלישי ומאריכים ימים ומולידים בנים ובנות.

וכתב תרומת הדשן שאולי על פי זה לא חששו אותם חכמים גדולים לספק חשש ולכן מתירים לשאת בעל שלישי.

והוסיף עוד טעם שאם אשה צעירה יקרה לה דבר כזה שימותו לה שני בעלים ויהיה אסור לה להנשא יותר יש לחשוש שמא ח"ו תצאנה לתרבות רעה.

ועוד כתב להתיר במקרה שהבעל מת בשינוי אויר בדבר או אם נהרג ונשרף בגזרה עם הציבור, ובכל אלו לא לומר שהמזל גרם כי זוהי מכת מדינה.

מהר"ן – העולם לא נוהר בזה, ואולי משום שאם אחד הבעלים היה זקן או מת בדבר אינם נחשבים כאילו מתו בגללה, אלא במקרה בו שני הבעלים הראשונים מתו מאותה מחלה, ואז אפילו הרמב"ם מודה שכופים להוציא.

שו"ע

1. פסק כגמרא וכתב אשי וראשונים, שאשה שנשאת או שהתארסה (כמ"ד מזל גורם) לשני אנשים ומתו, לא תינשא לשלישי כי הוחזקה שבעליה מתים. ורמב"ם, שאם נשאת לא תצא, ואפילו התקדשה יכנוס.

בית שמואל – אם נשאת לא תצא אפילו התרו בו (רמב"ם).

פת"ש בשם חת"ס – אם הלך לשאול שאלת חכם והורו לו לא לשאת ואח"כ הלך ונשא, אז כן כופים אותו להוציא, כי הראה שזה חשוב לו והוא מקפיד על כך וזה סכנה לו.
2. כרא"ש, שאם הכיר בה שמתו שני בעליה וכנס בכל זאת, יש לה כתובה, ואם לא הכיר בה בשעת הנשואין וכשנודע לו רוצה לגרשה אין לה כתובה משלישי, אבל משני יש לה.

בית שמואל – תמה על השו"ע, מדוע ערבב השו"ע את דעת הרמב"ם עם דעת הרא"ש, שהרי הרא"ש שחייב לגרש אותה הוא מחלק בין הכיר בה ללא הכיר בה, אבל לרמב"ם שלא צריך לגרש, פשוט שבכל מקרה נותן לה כתובתה אם מגרש?

הבית שמואל תרץ, שאולי צריך להוסיף בדברי השו"ע את דעת הרא"ש ש"א שתצא ואז יש חילוק אם הכיר בה או לא.

ע"פ גרסתנו תרץ, שלענין הכתובה לא יכולה לקבל אותה אם לא הכיר בה, כי י"ל שהלכה כרא"ש והוא יכול לומר קים לי כרא"ש,

ולענין כפיה לגרש י"ל שהלכה כרמב"ם.

חלקת מחוקק – כתב שמכיון שע"פ תקנת רבנו גרשום לא מגרשים אשה בעל כרחה, אז גם אם לא הכיר בה אינו צריך לגרש, כי זה לא נחשב מום גמור שמצדיק לכפות גרושין.

למה משני יש לה כתובה, הרי ברגע שמת השני כבר נעשית קטלנית?

רא"ש – כאשר יש סכנת נפשות כמו כאן או במילה אז הולכים לפי רבי שחזקה היא אחר פעמים, אבל בממון הלכה כרשב"ג שחזקה היא אחרי שלוש פעמים כמו בשור המועד.

ר"ן – שמא הבעל השני מת כדרך כל הארץ, אלא שבבעל השלישי יש ריעותא כי לא גילתה לו, ולכן אין לה כתובה.

מקרים בהם מקלים לשאת גם לאחר שמתו שני בעלים

מוות מסיבה שאינה מחלה:

רמ"א – הביא כ"א את הרמב"ן שפסק כמ"ד מעין גורם, שכל זה כשמתו בעצמם, אבל אם נהרג אחד מהם או מת בדבר (כמהרי"ו) או שנפל ומת, לא חוששים לזה, ולכן רבים מקלים בכל זה ולא נזהרים בזה לכתחילה ולא מוחים בידם. וכ"כ הרבה פוסקים.

חלקת מחוקק, בית שמואל – לפי מ"ד זה, ה"ה אם התארסה ומת ג"כ מותרת להינשא, כי למ"ד מעין גורם, כאן לא בא עליה שיהיה מעיינה גורם שימות.

מכת מדינה:

תרומת הדשן, ה"ב"ש, בית שמואל – אם יש מכת מדינה אפילו למ"ד מזל גורם לא חוששים, כי מכת מדינה לא תלויה במזל. **פת"ש בשם רדב"ז** – הסכים להלכה שאם מתו שני בעליה בדבר מותרת להינשא לשלישי, ודוקא כשידוע שמתו מחמת דבר, כגון שיש סימן שזו סיבת המיתה, אבל אם זה ספק אז אסור לה להינשא בשלישית כי חמירא סכנתא מאיסורא. ודוקא כשמתו שנים בדבר, אבל אם מתו שלושה באותה מגפה, אסורה להינשא לרביעי בכל מקרה, כי זו כבר חזקה גדולה. **שבט הלוי** – כל דבר מצוי מאוד נידון כמכת מדינה, כגון התקפי לב או מחלות נפוצות אחרות.

מת מזקנה:

בית שמואל בשם מהרי"ן – הוסיף שאם מת כשהוא זקן אינה נחשבת קטלנית. וכן שאם מתו בעליה במיתה אחת אף הרמב"ם מודה שכופים להוציא.

פת"ש – יש פוסקים שהחמירו בזה, אבל יש שהקלו (תשובה מאהבה, חת"ס).

אגרות משה, שבט הלוי, יביע אומר – יש לצרף זאת כסניף להקל.

מה נחשב זקן? חת"ס – גיל 70. **שבט הלוי, יביע אומר** – גיל 60.

אשה שמוצלחת בפרנסה: פת"ש בשם נוב"י, קהלת יעקב – אם מוצלחת בפרנסה מותרת אף למ"ד מזלה גורם. וניתן לצרף את כסניף להקל, **חשש לקלוקול ולתרבות רעה או משום מצוה: פת"ש בשם חת"ס** – במקום מצוה כגון יבום לא חוששים וגם במקרה שאשה צעירה וא"כ הנושא אותה הוא כשומר מצוה.

חינו ביחד הרבה שנים: פת"ש בשם חת"ס – מותרת להינשא כי רואים שמת לא בגלל מזלה או מעיינה. **וכ"פ שבט הלוי וביע אומר**.

נולדו ילדים: קהלת יעקב – זהו סניף להקל, **וכ"פ שבט הלוי וביע אומר**. **אגרות משה חלק ולא הסכים**.

היה חולה לפני הנישואין: קהלת יעקב – זהו סניף להקל, **וכ"פ שבט הלוי**.

פת"ש – ההתרים של פרנסה, שהתה עם בעלים ראשונים זמן רב ונולדו להם ילדים וכן שהיה חולה, זה רק להתירה לשאת בעל שלישי ולפסוק כרשב"ג שחזקה היא לאחר שלוש פעמים, אבל אם גם השלישי מת אלו לא צדדים להקל.

הדין כשהתגרשה פעמים

הש"ג, נמוק"י – אף כשהתגרשה פעמים לא תנשא לשלישי.

תוספות, ר"ן, הגהות מיימוניות – דוקא כשמתו שני בעליה הראשונים, אבל אם התגרשה כמה פעמים אין בכך כלום.

רמ"א – הביא את דעת רש"י ור"ן שה"ה אשה שהתגרשה שתי פעמים אין לישא אותה בשלישית, והביא את דעת תוספות שדוקא במיתה אסור, אבל מגורשת פעמים מותר, וכך החלכה.

יבום קטלנית: פת"ש – לדעת הרמב"ם, ודאי שמותר כי זה רק חשש סגולי (שו"ת הרמב"ם, מהר"ם אלשקר). **לדעת הרא"ש**, לחכם צבי ורד"ך אסורה ולרמב"ם ולרא"ם מותרת, וצ"ע לדעתם אם התייבמה פעמים ומתו אם מותרת לרא"ש גם בפעם השלישית.

הא"ש – איש שמתו לו שתי נשיו אינו צריך להימנע מלשאת אשה שלישית, כי אם אסור היה לו כמו שאשה אסורה להינשא בפעם השלישית, חז"ל היו אומרים זאת כי זה צורך חיי נפש, והיה על חז"ל להשגיח על חיי האשה כחיי האיש, אלא שקים לחכמים שמידה זו נוהגת רק בנשים. **הרא"ש הסביר לפי שני הטעמים מדוע איש לא צריך להימנע מלהינשא בשלישית ואשה כן צריכה להימנע:**

1. האשה נשחת מקורה ומעיינה ומחליש וממית כל המשמש עמה, וזה שייך רק באיש המשמש.
2. האשה גורם מזלה שאנשים מתים לה. וזה תלוי במזל כי האיש שיוצא לפרנסתו תלוי באיזה מזל נולד וזה יקבע אם יהיה עשיר או עני, אבל האשה כלואה בביתה ואינה יכולה להתפרנס ע"י עצמה ולכן **נגזר על אשה זו שבעליה מתים שתהיה כל ימיה בעוני ואין מי שיפרנסנה**. וזה לא שייך באיש שמפרנס את עצמו ואין פרנסתו ע"י אשתו.

שו"ע – פסק כרא"ש, שאיש שמתו שתי נשיו אינו מונע את עצמו מלהינשא.

חלקת מחוקק – ברא"ש כתוב שמותר לו לשאת בפעם השלישית אפילו אם מתו מאותה סיבה, כגון מסיבוך בהריון. **אמנם סייג זאת החלקת מחוקק**, שכמו שבברית מילה, נפסק ביו"ד סי' רסג סעי' ב שמי שמל בנו ראשון ושני ומתו מחמת מילה, לא ימול את השלישי וכן אשה לא תמול, א"כ אם מתו שתיהן מאותה סיבה, לא ינשא שוב וכ"ש אם ג' נשיו מאותה סיבה.

גית שמואל, בהבג. יוסף, חת"ס – **חלקו על החלקת מחוקק**, וכתב שיש לחלק בין זה לברית מילה, שבברית זה משום חלישות הכח, משא"כ כאן שתלוי במזל ומותר אפילו אם מתו יותר משתי נשים.

ס' יג

סעיף א'

משנה – "היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיש לה שלושה חודשים. וכן כל שאר הנשים לא יתארסו ולא ינשאו עד שיהו להן שלושה חודשים, אחד בתולות ואחד בעולות, אחד גרושות ואחד אלמנות, אחד נשואות ואחד ארוסות. רבי יהודה אומר: הנשואות יתארסו והארוסות ינשאו (כי אין חשש שלא יוכלו להבדיל בין זרע של ראשון לזרע של שני) חוץ מן הארוסות שביהודה (שהיו מייחדים את החתן והכלה קודם החופה ויש חשש שיבעל). רבי יוסי אומר: כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה מפני האיבול". (יבמות מא.)

הש"י – רבי יוסי מסכים עם רבי יהודה שכל הנשואות יתארסו, אלא שחולק באלמנה מן הנשואין שלא תתארס מפני האיבול.

כמי הלכה?

גמרא – "רבי אלעזר לא על לבי מדרשא. אשכחיה לרבי אסי. אמר ליה: מאי אמור רבנן בבי מדרשא? אמר ליה: **הכי א"ר יוחנן: הלכה כרבי יוסי**. מכלל דיחידאה פליג עליה? אין, והתניא: הרי שהיתה רדופה לילך לבית אביה (כל ימיה ולכן אין חשש שהיא מעוברת) או שהיה לה כעס בבית בעלה או שהיה בעלה חבוש בבית האסורים או שהיה בעלה זקן או חולה או שהיתה היא חולה או שהפילה אחר מיתת בעלה או שהיתה עקרה או זקנה או קטנה או איילונית או שאינה ראויה לילד (אין לה רחס), כולן צריכות להמתין שלושה חודשים, דברי רבי מאיר (כי גזרו לא ראויה אטו ראויה). רבי יהודה מתיר לארס ולהנשא מיד.

אמר רבי חייה בר אבא: חזר בו רבי יוחנן. אמר רב יוסף: אי הדר ביה, ממתניתין דכרמא הדר ביה, דתניא: אמר רבי ישמעאל בנו של רבי יוחנן בר ברוקא: **שמעתי מפי חכמים בכרם ביבנה כולן צריכות להמתין שלושה חודשים**". (שם מב.)

ה"נ. רמב"ם. רא"ש – הלכה כרבי מאיר הוא ת"ק שכל הנשים צריכות להמתין שלושה חודשים, כי רבי יוחנן חזר, ועוד שתמיד הלכה כרבי מאיר בגזרותיו.

הגהות אלפסי – שלושה חודשים הכוונה ל-90 ימים מלאים.

ה"נ. רא"ש – אשת סריס ג"כ צריכה להמתין ג' חודשים.

מה טעם התקנה?

גמרא – "...אלא שאר כל הנשים אמאי? **אמר רב נחמן אמר שמואל אמר קרא: להיות לך לאלקים ולזרעך אחרוך, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני** (השכינה שורה רק על הודאים, שזרעו מיוחס אחרי אביו בודאות)... **רבא אמר: גזרה שמא ישא אחותו מאביו וייבם אשת אחיו מאמו ויוציא את אמו לשוק ויפטור את יבמתו לשוק**". (שם מב.)

באור רש"י לדוגמאות של רבא – **חשש ראשון** אם לא תמתין ג' חודשים, אולי היתה מעוברת מהראשון והוא חושב שהוא של הבעל השני, ויש חשש שישא בת אחרת של הבעל הראשון מאשתו החדשה ובעצם היא אחותו מאביו. **ויש חשש נוסף** שתלד לאחרון בן נוסף שימות בלא בנים, ויבוא בן זה ליבם את אשת אחיו המת ויחשוב שהוא מאחיו מאביו ומאמו ובעצם הוא רק אחיו מאמו, ויעבור איסור כרת, כי רק אח מאב מייבם. **ויש חשש נוסף**, שהראשון יהיה לו בן אחר שימות בנים ויצטרך בן זה אם הוא אחיו היחיד לייבם את אשת אחיו מאביו, והוא בכלל חושב שהוא בנו של אחרון ולא ייבם ולא יחלוץ לאשת אחיו ויפטור את יבמתו לשוק.

דין יום המיתה או הגרושין

גמרא – "אמימר שרא לארס ביום תשעים. אמר ליה רב אשי לאמימר: והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו צריכה להמתין ג' חודשים חוץ מיום שמת בו וחוץ מיום שהתארסה בו? ההוא לענין מינקת איתמר... והא ההוא דעבד סעודת אירוסין ביום תשעים ואפסדיה רבא לסעודתיה? ההיא סעודת נישואין הוא. **והלכתא: צריכה להמתין כ"ד חודש חוץ מיום שנולד בו וחוץ מיום שהתארסה בו, וצריכה להמתין ג' חודשים חוץ מיום שמת בו וחוץ מיום שהתארסה בו**". (שם מג.)

דין האם מותר לשדך

רא"ש. תלומת הדשן – מה שאסור זה לארס קודם, כלומר להתקדש, אבל לשדך מותר. ומ"מ צריך להשבע המשודך שלא להכנס לבית המשודכת עד סוף ג' החודשים כדי שלא יבוא לידי תקלה.

נכתב ביום אחד וניתן ביום אחר, ממתי מתחילים לחשב את שלושת החודשים

גמרא – "איתמר: מאימתי מונים לגט? רב אמר: משעת נתינה, ושמואל אמר: משעת כתיבה... תניא כוותיה דרב, תניא כוותיה דשמואל... רב כהנא ורב פפי ורב אשי עבדי משעת כתיבה, רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע עבדי משעת נתינה. [והלכתא משעת כתיבה]". (גטין יח.)

ה"נ. רמב"ם. סמ"ג. רשב"א. ה"נ. ה"נ. רא"ש – פסקו כשמואל שמונים משעת כתיבה, כי רב אשי הוא בתראה וכן נפסק בירושלמי.

רא"ש – פסק כרב שמונים משעת נתינה, כי הלכה כרב באיסורי וכן נהגו רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע, וכך נהגו בכל אשכנז וצרפת. (הרא"ש לא גרס "והלכתא משעת כתיבה")

שנ"ע

1. פסק כמשנה וכת"ק וכרי"ף, הרמב"ם והרא"ש ורבי יוחנן שחזרו בו שכל אשה שהתגרשה או התאלמנה, הרי זו לא תינשא ולא תיארס לאחר עד שתמתין 90 יום חוץ מיום הגרושין או מהיום שמת בעלה (כגמרא בדף מג.). וחוף מיום שהתארסה בו, כדי להבדיל בין זרעו של ראשון לזרעו של שני במקרה שמעוברת (כהסברו של רבא).
המ"א – כרא"ש וכתרומת הדשן שמותר לעשות שידוכין בלא ארוסין קודם לכן, רק שלא יכנוס עמה בבית. **וכתבו החלקת מחוקק והבית שמואל בשם הבית יוסף**, שצריך להישבע המשדך שלא יכנוס את המשודכת עד סוף הזמן כדי למנוע תקלה.
ג'ת שמואל – הלכה כרבא **שדין זה הוא מדרבנן**. ויש לומר גם לשמואל זה מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, וכ"כ פת"ש בשם ברכ"י באריכות.
2. כרי"ף וכרמב"ם שפסקו כשמואל שמונים לגט משעת כתיבתו, ואפילו היה על תנאי או שהגיע לידה לאחר כמה שנים, שהרי מרגע שכתבו לה אינו מתייחד עמה יותר.
המ"א – הביא כ"א את דעת הרא"ש שמונים מיום הנתינה, וראוי להחמיר.
ג'ת שמואל – ואם נשלח ע"י שליח אז מהיום שבו הגיע הגט לידה.
3. כברייתא בגמרא בדף מב.; שאפילו אשה שאינה יכולה ללדת (מכל סיבה שהיא וכ"ש כשמוכחה שלא היתה בהריון כגון בדיקת הריון או קבלת וסת), וכמשנה שאפילו אפילו התגרשה או התאלמנה מן הארוסין צריכה להמתין 90 יום ואפילו קטנה, זקנה, איילונית ואפילו בעלה במדינת הים או סריס או חולה או חבוש בבית האסורים והמפלת אחר מיתת בעלה צריכה להמתין 90 יום.

סעיף ב'

- משנה** – "היבמה לא תחלוץ ולא תתייבם עד שיש לה שלושה חודשים" (יבמות מא).
גמרא – "יבמה שחלצו לה אחים בתוך שלושה – צריכה להמתין ג' חדשים (מיום המיתה), לאחר שלושה – אין צריכה להמתין שלושה חדשים. הוי הג' חדשים שאמרו משעת מיתת הבעל ולא משעת חליצת היבם" (שם מא -מב).
שנ"ע – כמשנה ביבמות שיבמה שמת היבם שלה גם צריכה להמתין שלושה חודשים.
חלקת מחוקק, ג'ת שמואל – אם יש שני יבמים מותרת להתייבם לשני תוך 90 יום למיתתו של הראשון ולא חוששים שזה שמת כנס אותה.

הדין בזה"ז שלא מביימים:

- פתח: תשובה בשם ישועות יעקב** – אף בזמן הזה שאין יבום ממש, מ"מ כיון שיבמה בכלל הגזרה צריכה להמתין 90 יום כי לא בטלה הגזרה.
ג'ת שמואל (ס' קסד ס"ג ג') – בזה"ז שלא מייבמים אז אפשר שאולי לא צריכה להמתין.

סעיף ג'

- תשובת הרא"ש, שנ"ע** – ראובן שבא על נערה והתעברה ממנו ושניהם מודים שממנו התעברה ואומר הבעל שבא לשם קידושין, והלכה ונישאה לשמעון וגרשה שמעון, צריכה להמתין ג' חדשים, כי קדושי ראובן אינם נחשבים כי לא היו בעדים וקדושי שמעון היו קדושין גמורים. ואע"פ שהיתה מעוברת מראובן לא חילקו חכמים בזה, ובכל הנשים הצריכו להמתין שלושה חודשים בין מעוברת ובין לא מעוברת.
חלקת מחוקק, ג'ת שמואל – הוסיפו באור, שבמקרה זה לא ידוע לרבים שהיתה מעוברת לראובן ולא דומה למחזיר גרושתו. **משמע שאם ידוע לרבים מותרת להינשא מיד.**

סעיף ד'

- רבי'ש, סמ"ק, שנ"ע** – מחזיר גרושתו אינה צריכה להמתין ג' חדשים, כי לא גוזרים במקרה שלא שייך עניין הבחנה.

סעיפים ה'-ו'**דין אנוסה ומפותרה**

- גמרא** – "אמר שמואל: וכולן צריכות להמתין שלושה חודשים חוץ מגיורת ומשוחררת קטנה, אבל קטנה בת ישראל צריכה להמתין ג' חדשים. ובמאי, אי במיאון, והאמר שמואל דלא בעיא! ואי בגט, האמרה שמואל חדא זימנא, דאמר שמואל: מיאנה בו אינה צריכה להמתין שלושה חודשים, נתן לה גט צריכה להמתין שלושה חודשים: אלא בזנות, וגזרו רבנן קטנה משום גדולה (וגיורת קטנה לא שכיחא)...
לישנא אחרינא אמרי לה אמר שמואל: כולן צריכות להמתין שלושה חודשים, חוץ מגיורת ומשוחררת גדולה, אבל קטנה בת ישראל אינה צריכה להמתין שלושה חודשים. במאי, אי במיאון, האמרה שמואל חדא זימנא (שלא צריכה להמתין)! אי בגט, הא קאמר שמואל דבעיא, דאמר שמואל: **מיאנה בו אינה צריכה להמתין שלושה חודשים**, נתן לה גט צריכה להמתין שלושה חודשים?
אלא בזנות (אנוסה ומפותרה), וזנות בקטנה לא שכיח. גיורת ומשוחררת דשכיח בהו זנות ליגזור! הוא דאמר כרבי יוסי, **דתניא: הגיורת והשבויה והשפחה שנפדו, שנתגיירו ושנשתחררו צריכות להמתין ג' חודשים דברי רבי יהודה, רבי יוסי מתיר לארס ולהנשא מיד.** מ"ט דרבי יוסי?...

וכי תימא כל דממילא מודה רבי יוסי, והתניא: אנוסה ומפוחה צריכה להמתין ג' חודשים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי מתיר לארס ולהנשא מיד? אלא אמר אביי: אשה מזנה מתהפכת שלא תתעבר. ואידך (רבי יהודה), חיישינן שמא לא מתהפכת יפה יפה". (יבמות לד: -לה).

ה"נ, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א – הלכה כרבי יוסי, שאנוסה ומפוחה בין גדולה ובין קטנה לא צריכה להמתין ג' חודשים כדעת רבי יוסי, כי משמרת עצמה שלא תתעבר, וגורו רק בגרושה או אלמנה.

רא"ש בשם הר"ה, חלק מהגאונים, טור – הלכה כרבי יהודה, שאנוסה ומפוחה גדולה צריכה להמתין ג' חודשים וקטנה לא צריכה. והטעם בזה הוא לא מטעמו של רבי יהודה אלא משום שבגדולה בזנות גוזרים אטו נשואה, וקטנה שלא שכיח בה זנות לא גורו. שתי סיבות גרמו להם לפסוק כרבי יהודה:

1. מכיון שהלכה כרבי מאיר בגזירותיו שגם עקרה וזקנה צריכה להמתין ג' חודשים, גם כאן תהיה הלכה כרבי יהודה המחמיר ומצריך להמתין ג' חודשים, שמא האנוסה והמפוחה לא התהפכה יפה יפה כפי שהסבירה הגמרא.

2. שמואל בדבריו סבר כרבי יהודה באנוסה ומפוחה, כי רק בגיורת ומשוחחררת סבר כרבי יוסי וכן בקטנה בת ישראל, אבל גדולה בזנות כן מצטרף להמתין ג' חודשים.

אור זרוע – אם נאנסה תחת בעלה צריכה להמתין ג' חודשים. וכל זה כשלא נבעלה תחילה תחת בעלה, אבל אם נבעלה תולים שהולד מהבעל ואינה צריכה להמתין.

דין שבוייה שנפדתה

רא"ש בשם הר"ה, טור – הלכה כרבי יהודה שצריכה להמתין, כי גם בזה שמואל לא סובר כרבי יוסי, כי התיר רק בגיורת ומשוחחררת. **רמב"ם, רמ"ה** – שבוייה אפילו גדולה לא צריכה להמתין. **הב"י והב"ח הסבירו** שטעמו שפוסק הלכה כרבי יוסי, **והדרישה והבית שמואל הסבירו** שזה ספק זנות, ולכן לא מחמירים.

דין גיורת ומשוחחררת

גמרא – "...אלא שאר כל הנשים אמאי? אמר רב נחמן אמר שמואל אמר קרא: להיות לך לאלקים ולזרעך אחרך, להבחין בין זרעו של ראשון לזרעו של שני (השכינה שורה רק על הודאים, שזרעו מיוחס אחרי אביו בודאות). **מתיב רבא: לפיכך גר וגיורת צריכים להמתין ג' חודשים**, הכא מאי להבחין איכא? ה"נ איכא להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה". (יבמות מב).

רמב"ם ע"פ המגיד משנה, רא"ש, טור – גיורת ומשוחחררת שהיו נשואות בגיורתן ובעבודתן קודם שבאו להתגייר, ג"כ צריכות להמתין ג' חודשים כי לא מתהפכות, אבל אם לא היו נשואות לא היו צריכות להמתין, כי לרמב"ם בזנות לא צריכה להמתין, וכ"ש בגיורת כי דואגות להתהפך. **רמב"ם ע"פ הבית יוסף והרדב"ז** – גיורת ומשוחחררת בין שהיתה נשואה קודם ובין שלא היתה נשואה קודם, דינה כמו גר וגיורת וצריכות להמתין ג' חודשים. ואע"פ שבאנוסה ומפוחה פסק הרמב"ם כרבי יוסי, כאן פסק כרבי יהודה, כי בנות ישראל צנועות וקדושות ומתביישות להתעבר אבל סתם עכו"ם ושפחה זונות הם ולא מתביישות מעיבור.

ה"ג"ש – גר וגיורת שהיו נשואים כשהתגיירו, צריכים להמתין שלושה חודשים לפני שידקקו זה לזה שוב, כדי להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שנזרע שלא בקדושה.

הלכה

שו"ע

1. פסק כשמואל, ששפחה וגיורת שהיו נשואות (כפרוש המגיד משנה, והבית יוסף חזר בו) בגיורתן ובעבודתם והתגיירו או השתחררו צריכות להמתין.
פת"ש בשם רדב"ז – חלק השו"ע שחזר בו ופסק כמגיד משנה, ולכן שום שפחה נשואה לא תנשא עד שיעברו 90 יום מרגע שיגיע הגט לידה.
2. **חלקת מחוקק** – הסתפק האם גם גיורת ושפחה קטנה או זקנה צריכה גם הפרשה כאשר לא שייכת סברת ההבחנה בין זרע קדוש לזרע לא קדוש.
כריב"ש, שאפילו גר ואשתו שהתגיירו מפרשים אותם 90 יום להבחין בין זרע שנזרע בקדושה לזרע שלא נזרע בקדושה.
דגול מרבבה – אם היא זקנה אז לא צריכים הפרשה.
3. פסק כרוב הראשונים שפסקו כרבי יוסי וכשמואל, שממאנת לא צריכה להמתין ג' חודשים, כי גורו רק בגרושה, וכן במזנה (כולל גיורת ושפחה רווקות), אנוסה ומפוחה לא צריכות להמתין, וכרמ"ה שה"ה בשבוייה אפילו גדולה שלא צריכה להמתין.
רמ"א – הביא כ"א את הרא"ש והר"ה ששבוייה צריכה להמתין אם היא גדולה וראויה להתעבר, וכן אנוסה ומפוחה כאשר הן גדולות וראויות להתעבר, שמא לא התהפכו יפה יפה. אבל ממאנת וקטנות בזנות או אונס וגיורת בכל מקרה לא צריכות להמתין.
פת"ש – כתב שיש הוכחות לדעת הרי"ף שפסק כרבי יוסי וכפי שפסק השו"ע.
רמ"א – כתב את האור זרוע, שאשה שנאנסה תחת בעלה, אם לא נבעלה לבעלה [תוך ג' חודשים] צריכה להמתין.

חלקת מחוקק, ג'ת שמואל – זה לדעת הרא"ש והרז"ה שפסקו כרבי יהודה שבזנות צריכה להמתין, אבל לראשונים שפסקו כרבי יוסי שבזנות לא צריכה להמתין פשוט שגם כאן לא צריכה.

סעיף ז'

ה"ג, שו"ע – פילגש המיוחדת לאיש שרוצה להנשא לאחר צריכה להמתין 90 יום אפילו לדעת רבי יוסי, כי פילגש קרובה לאישות.
חלקת מחוקק – מדובר שהתעברת ממנו בעבר.
ג'ת שמואל – דין זה מוסכם גם על רוב הראשונים (רמב"ם וסיעתו) שלא גזרו בזנות (אנוסה ומפותה), כי פילגש קרובה לאישות ולא מתהפכת.
חלקת מחוקק – אם התעברה ממנו, והלכה והתקדשה לאחר והתגרשה, מותרת לחזור לראשון בלא להמתין כמו מחזיר גרושתו בסעי' ד'.
פתח.תשובה – הביא אחרונים שתמהו על החלקת מחוקק, מה ההבדל בינה לאשה רגילה בסעי' ג' שנבעלה לו ונישאה לאחר והתגרשה שצריכה להמתין ג' חודשים לפני שתינשא לראשון.

סעיף ח'

משנה – "שנים שקידשו שתי נשים ובשעת כניסתן לחופה החליפו את של זה לזה ואת של זה לזה, הרי אלו חייבים משום אשת איש... ומפרישים אותם שלושה חודשים שמא מעוברות הן. ואם היו קטנות שאינו ראויות לילד מחזירים אותן מיד..." (יבמות לג:).
תשובת הרא"ש, שו"ע – למדו מהמשנה שמי שנשאת בטעות ונדע שהיא אסורה לבעלה ובית הדין הוציא אותה ממנו, אם היתה קטנה שלא ראויה ללדת לא צריכה להמתין, כי בדבר שאינו מצוי לא גזרו חכמים. אבל גדולה צריכה להמתין.
ג'ת שמואל – אם היתה גדולה כו"ע מודים שצריכה הבחנה אפילו לראשונים הסוברים שבזנות לא צריכה להמתין וכפסק השו"ע, כי כאן לא מתהפכת למנוע עיבור כי סבורה שהוא בעלה וכשר לה.

סעיף ט'

ה"ה, מגיד משנה – אשה שהתגרשה ויצא קול של פסול הגט והצריכו אותה לקבל גט שני מפני הלעו, **מותרת להנשא לאחר ג' חודשים מגט ראשון** ולא צריכה להמתין שוב ג' חודשים, כי הגט השני לא מוציא מהבעל אלא מבטל את הקול.
ה"ה, רשב"א, רא"ש – **צריכה להמתין ג' חודשים מרגע קבלת הגט השני**, כי בגט זה מתגרשת. וכל גט שבי"ד מצריכים ליתן אותו, ממנו מונה והוכחה, שאפילו קטנה שהשיאוה אמה ואחיה שיכולה למאן ולצאת בלא גט, אם יצאה בגט מונה ג' חודשים, וכ"ש זו שיצא עליה קול, יאמרו שחכמים הכריעו שקדושיה היו קדושין ולא הוצרכה להמתין ג' חודשים. ואע"פ שהגט היה לרווחא דמלתא לבטל הקול, חוששים שאחד ישמע שהיה קדושין ולא ידע שהגט השני היה לבטל קול ולכן בכל גט צריכה להמתין ג' חודשים.
הרשב"א הביא בתשובותיו מקרה נוסף בו פסק כשיטתו:
 אלמנה שיצא עליה קול שהתקדשה לראובן, והלכו לראובן ונתן לה גט, אע"פ שהוא נשבע לאחר נתינתו שלא קידש אותה מעולם ואותו קול היה שקר מוחלט, כיון שנתן גט מעצמו בלא שכפו אותו היא אסורה בקרובותיה, וכ"ש שאסורה להנשא ג' חודשים.
הרשב"א ציין שבמקרה שבו הקול היה שהתקדשה והתגרשה מחמת קול זה והתברר כשקר שמעולם לא התקדשה, אינה צריכה להמתין ג' חודשים, וכ"כ גם התוספות ורבונו ירוחם. **הרשב"א הביא בתשובה מקרה כזה:**
 נערה שהיתה משודכת לבנו של ראובן ולא עלה השידוך. אח"כ שידכה אביה ליהודה והתקדשה לו. ואחר הקדושין עמד ראובן ואמר שהוא היה שליח בנו לקדשה בפני אביה וקידש אותה בפני שנים ואחד מהעדים מת, והן הנערה והן אביה מכחישים שקדשה. במקרה זה, עד אחד לאו כלום הוא, וכן שיש חזקה ש"לא חציף איניש לשויי לאבוה שליחי", וזה שהביא לה גט אחר הארוסין לא כדין עשה כי לא היתה צריכה גט וודאי שלא נפסלת לכהונה כי התגרשה מאיש שאינה אישה, וגט זה הוא חספא בעלמא, ולכן גזרת רבי מאיר לא שייכת פה כי התברר שדברי ראובן הם שקר, ולכן לא חוששים לאסרה לכהונה ולא להצריכה להמתין ג' חודשים.

שו"ע – אשה שהתגרשה ויצא קול שהגט פסול והצריכוה גט נוסף בגלל זה, לדעת ר"י ורא"ש צריכה להמתין ג' חודשים מהגט השני, ולדעת ר"ת מותרת להינשא מיד ולא צריכה להמתין שוב, וכך פסק השו"ע.

המ"א

1. הלכה כסברת ר"י ורא"ש להחמיר.
2. פסק את הרשב"א, שאם התגרשה רק בגלל שיצא קול שהיא מקודשת, ג"כ צריכה להמתין.

הדין כאשר הגט הראשון היה בטל מן הדין ולא רק בגלל קול בעלמא

מהר"ם מלובלין – בשעת הדחק אפשר לסמוך על ר"ת ולמנות מזמן הגט הראשון.
חלקת מחוקק, בית שמואל – **חלקו עליו**, וכתב שפשוט שמונים מהגט השני, ורק כאשר יצא קול פסול בעלמא מונים מהראשון.
ח"ת"ם סו"פ – כתב ליישב דעת מהר"ם מלובלין, שמה שהתיר בשעת הדחק מגט ראשון בצרוף דעת ר"ת, זה רק במקרה המדובר שטעה הסופר וכתב בגט הראשון שהוא לוי והוא לא היה לוי, **וזה טעות שאינה שכיחה ולא פוסלת מדאורייתא**, אבל אם אחד סידר גט ונמצאו ד' ערעורים על הגט שמעכבים מדאורייתא ורואים שאותו מסדר גט אינו בקי בכתיבת גטין כלל, אז גם מהר"ם מודה שמונים מהגט השני ואין לצרף כלל שום קולות אפילו בשעת הדחק.

סעיף י'

קידש או נשא תוך ג' חודשים ולא ברח

המב"ם – מנדים אותו, אבל אין כופים אותו לגרש אלא מפרישים אותו עד אחר שלושת החודשים ואז יעמוד עם אשתו. וסיבת הנידוי היא עונש על כך שעבר איסור מדרבנן, כי גלות מכפרת.

הש"ג, ראב"ד, רא"ש, נמוקי יוסף – כתב שחייב לגרש ואף כופים על כך ואם לא מגרש מנדים אותו כדי שיגרש (זו סיבת הנידוי), אבל לא כופים אותו בשוטים. ואם הוא ישראל יחזירנה אחר שלושה חודשים. וכתב ע"פ השאלות, שאפילו הוא כהן חייב לגרש אע"פ שתאסר עליו. **נמוקי יוסף** – כל זה כשנמצאת לאחר ג' חודשים שאינה מעוברת, אבל אם נמצאה מעוברת עומד בנידוי עד שתלד ותניק כ"ד חודשים או עד שיגרש.

מהרי"ו בשם האור זרוע – פסק כרא"ש שכופים אותו לגרש עד זמנו כמו רוב הראשונים. ודוקא אם עבר במזיד ממש או שהורו התר לעצמם, אבל אם **שניהם שוגגים** כי הם לא יודעים שאסור היה להם, מספיקה הפרשה עד סוף הזמן בלא כפיה לגרש, ודי כשיברח לעיר אחרת מהלך יומיים או שלושה ויעשה שבועה שלא ישוב אל המקום שהיה שם עד תום כ"ד חודשים.

תרומת הדשן, גנימין זאב – פסקו כרא"ש שכופים אותו לגרש עד זמנו כמו רוב הראשונים. והסיקו שאין לסמוך להקל בשוגג אלא בכהן שאם יגרשנה אסור לו להחזיר אותה, אבל בישראל אין לסמוך על האור זרוע בזה.

בית יוסף – פסק הלכה כרמב"ם, שלא כופים אותו לגרש אלא רק מנדים אותו, ואין חילוק בזה בין כהן לישראל, בין בשוגג ובין במזיד. **זרבי משנה** – בכהן יש לסמוך להקל לפי הרמב"ם שפורש ממנה בלא גרושין **בין בשוגג ובין במזיד**, ובישראל יש לסמוך על דברי מהרי"ו בשם אור זרוע להחמיר במזיד כדעת הרא"ש ולהקל בפרישה בלבד כששניהם שוגגים.

היכן גר לאחר שמגרש אותה? רא"ש, ריב"ש – לא ידור עמה באותו מבוי. **היציב"א** – באיסורי דרבנן אסור רק באותה חצר, אבל במבוי מותר.

מה נקרא שוגג?

תרומת הדשן, גנימין זאב – שוגג נקרא דוקא כשלא ידע שמת בעלה תוך ג' חודשים או שהוא עם הארץ ולא יודע שאסור, אבל אם מורה התר לעצמו נקרא מזיד, וכן אם ידע וטעה בחודש העיבור נחשב כמזיד, וכן אם הוא תלמיד חכם שטעה בדבר שראוי להסתפק בו, אינו נקרא שוגג אלא מזיד.

משנה למלך – אם גדול הדור הורה לו התר אין לך שוגג גדול מזה.

בית אפרים – נחלק עליו, שהרי אדרבא, כיון שיש לו על מי לסמוך יבוא להקל ולסמוך על המתירים. לכן חייב להוציאה בגט ולא מועילה הפרשה.

הלכה

שו"ע – פסק כרמב"ם שהמקדש תוך תשעים יום מנדים אותו אבל לא כופים אותו לגרש.

בית שמואל – נפק"מ בין שיטת הרמב"ם לרש"י:

1. אם עברו ג' חודשים ולא נידו אותו: לרמב"ם חייבים לנדות אותו על מעשה האיסור שעשה, אבל לרש"י וסיעתו לא.
2. לרמב"ם לא צריך הרחקה עד שיעור חזרתו, אלא רק משהו כדי שיענש על האיסור שעבר. לרש"י צריך הרחקה כך שלא יוכל לחזור עד סוף הזמן.

רמ"א

1. הביא כ"י"א את הרא"ש שצריך לגרש. ואם הוא ישראל יכול להחזיר אותה אחר ג' חודשים, ואם הוא כהן לא יחזיר.
 2. אם קידש בשוגג, למהרי"ו אין צריך לגרש ומספיק לפרוש ממנה, ולתרומת הדשן יש להחמיר אפילו בשוגג. והכריע כדבריו בדרכי משה ע"פ מהרי"ו, שבכהן שאסור להחזיר יש לסמוך על המקלים שלא לגרש אלא לפרוש, ובישראל אין לסמוך על המקל אלא להחמיר כדעת הרא"ש. **חלקת מחוקק, ט"ז** – כתב שתרומת הדשן הסתפק אם להחמיר, ולכן אין לדחות את מה שפשוט לאור זרוע בגלל ספקו של תרומת הדשן.
- לכן אין חילוק בין כהן לישראל אלא בין מזיד לשוגג בלבד**: תלמיד חכם שטעה בדין חייב לגרש אפילו הוא כהן כי זה כמו מזיד, אבל ישראל עם הארץ שלא יודע שאסור או שהוא שוגג גמור כגון שלא ידע שמת בעלה תוך ג' חודשים אפשר להקל בדבר שהוא מדרבנן ולא לגרש אלא לפרוש כדעת הרמב"ם.
- בית שמואל** – ע"פ הסברו את הרמ"א, חלק על מה שכתב החלקת מחוקק שתלמיד חכם כהן חייב לגרש, כי אם הוא כהן אפילו במזיד גמור יש להקל, כי בכהן מקלים לגמרי כדעת הרמב"ם, ובישראל כמהרי"ו, שבמזיד מחמירים ובשוגג מקלים. ומה שכתב כאן הרמ"א שבשוגג אין להקל בישראל זה טעות סופר. וכ"פ גם בישועות יעקב שבדבר שיסודו הוא קנס דרבנן אפשר להקל.
- מהרש"ל** – חלק על החלקת מחוקק והבית שמואל ובפרוש אסר אפילו בשוגג להתיר בהפרשה וחייב גט בין בכהן ובין בישראל.

למה הרמ"א לא כתב בדעת מהרי"ו שצריך לפרוש מהלך שנים או שלושה ימים כדברי מהרי"ו? משקנות יעקב – סמך על מה שכתב מהרי"ו ומה שכתב הוא בדרכי משה. **פתחי תשובה** – לא היה ברור לו שכך הדין ולא רצה להחמיר בזה, אלא שצריך לפרוש אפילו הוא באותה עיר, רק שלא יבוא לביתה. וזה ע"פ דברי השו"ע עצמו לקמן שלא צריך בריחה לעיר אחרת.

3. כריב"ש, שלאחר שגרש אסור לדור עמה במבוי.

בית שמואל – וה"ה לכל איסורי דרבנן חוץ משבויה שבה הקלו.

4. כמרדכי בשם מוהר"ם, שאם עברו ג' חודשים ולא כפו אותו לגרש, אין כופים אותו יותר כי כבר עבר הזמן. **והסביר הבית שמואל**, שזה לשיטת הפוסקים הסוברים שהנידוי הוא כדי שיגרש, וא"כ כעת כשיכול לשאת אותה מחדש, אין צורך יותר בנידוי.

ט"ז? – בכל הדינים הללו אין שום חילוק בין קידש לנשא.

הדין כשקידש או כנס קטנה תוך ג' חודשים: גמקו יוסף בשם כמה יש מרבנותיו – לא כופים אותו לגרש ולא מנדים אותו, אלא כופים אותו לפרוש ממנה ג' חודשים. **תוספות** – מגמגמים בזה. **בית שמואל** – פסק שאין שום חילוק בכל הדינים הנ"ל בין קטנה לגדולה.

קידש תוך ג' חודשים וברח

גמרא – "איתמר: קדשה בתוך שלושה וברח, פליגי בה רב אחא ורפרם: חד אמר משמתין ליה, וחד אמר עירוקיה מסתייה (לא כופים אותו לכתוב גט כי גילה בדעתו שלא כונס עד שיעברו שלושת החודשים). הוה עובדא ואמר להו רפרם: עירוקיה מסתייה". (יבמות לז).

הש"ג הרמב"ם ט"ז – הלכה כרפרם שאם ארס וברח הועילה בריחתו להצילו מן הנדוי ואין מנדים אותו ולא כופים אותו לגרש.

הב"י וחיאל מפרי"ז – אומרים לו לכתחילה לברוח כדי שלא יצטרך לגרש.

אוה זרוע – דוקא אם ברח מעצמו, אבל לכפות אותו לברוח כשהיה בדעתו לכנוס לא מועיל.

שו"ע – פסק כרמב"ם שאם קידש וברח אין מנדים אותו.

המ"א – כרבנו יחיאל מפרי"ז, שמלמדים אותו לברוח.

לאיזה מרחק צריך לברוח? הא"ש – צריכה שתהיה למקום שיקח לו לחזור עד לאחר שיעברו שלושת החודשים, כי אם יברח רק לעיר אחרת

בטלה תקנת חכמים. **בית יוסף ט"ז** – אין נראה כן מדברי שאר הפוסקים שסתמו דבריהם ולא ציינו לאן יברח, ומשמע שמספיקה בריחה

כלשהי, ורק שלא יהיה עמה בביתה. וכ"פ בשו"ע וכ"פ הט"ז.

הט"ז הוסיף, שאין לומר שכל אדם יעשה כן, היינו יקדש תוך ג' חודשים ויברח לעיר אחרת, כי כיון שהוא ירא מבית הדין שימחו בידו, בודאי ירא לכנוס אותה.

הדין כשכנס ואח"כ ברח

המב"ם ט"ז – לשיטתם שהנידוי הוא כפרה על שעבר איסור דרבנן אין הבדל בין קדש או גם כנס, ובריחתו מסייעת לו לכפר ולא כופים אותו לגרש. וסתם נידוי שלושים יום.

הש"ג הרמב"ם ט"ז – חלקו על הרמב"ם והר"ן, וכתבו שכל מה שאמרה הגמרא שבריחתו מסייעת לו זה רק כשקידש, אבל אם גם כנס אז כופים אותו בנידוי עד שיגרש או ישאר בנידוי עד שיגיע זמנו לכנוס שהוא לאחר תשעים יום.

מהרמב"ן והרשב"א משמע שאף שמבינים כרש"י שהנידוי הוא כדי שיגרש, מ"מ מודים שבברח לא צריך לנדות.

הראב"ד כתב שבנוסף קונסים אותו גם לאחר זמנו שלא יכנוס עד שיעברו מספר הימים שעמד עמה בתוך תשעים הימים באיסור, שאל"כ מה

הפסיד כשבעל באיסור. **אבל הרמב"ן והרשב"א והתוספות הטור חלקו על הראב"ד**, וכתבו שכופים אותו לגרש בגט עד זמנו בלבד ולא לאחר

מכן, כי בשל דבריהם הולכים להקל.

סעיף יא'

גמרא – "...אלמא תניא: לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו. ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית, גזרה שמא תעשה עוברת סנדל..."

(יבמות מב.)

גמרא – "אמימר שרא לארס ביום תשעים. אמר ליה רב אשי לאמימר: והא רב ושמואל דאמרי תרוייהו צריכה להמתין ג' חודשים חוץ מיום שמת בו וחוף מיום שהתארסה בו? ההוא לענין מינקת איתמר, דרב ושמואל דאמרי תרוייהו: צריכה להמתין כ"ד חודש חוץ מיום שנולד בו וחוף

מיום שנתארסה בו. והא ההוא דעבד סעודת אירוסין ביום תשעים ואפסדיה רבא לסעודתיה? ההיא סעודת נישואין הואי.

והלכתא: צריכה להמתין כ"ד חודש חוץ מיום שנולד בו וחוף מיום שהתארסה בו, וצריכה להמתין ג' חודשים חוץ מיום שמת בו וחוף מיום

שהתארסה בו". (שם מג.)

למה מעוברת צריכה להמתין שלושה חודשים?

המב"ם – משום שחסה (לחץ אותו וממעך בשעת תשמיש) ואולי יהרג העובר. טעם זה נדחה בגמרא, **והקשה הכסף משנה** מדוע הרמב"ם הזכיר אותו.

ה"ף ר"א – סתם מעוברת תהיה מניקה אח"כ, ושמה תתעבר בימי מניקתה ויתעכר חלבה לא יהיה לה חלב להניק לבנה.

גִּית שְׂמוּאֵל – אשה שיש לה צימוק דדים ולא תוכל להניק, לכאורה מותרת אפילו היא מעוברת כי לא שייך הטעם שתהיה מניקה, אלא שלפי תוספות שחלק על הר"ש, וסבר שגרשה מניקה אסורה כמו שגרשה מעוברת אסורה משום חסה, א"כ ה"ה מי שיש לה צימוק דדים אע"פ שלא תניק, אסורה משום הטעם של חסה. ואע"פ שנדחה טעם זה מ"מ לא חזרה הגמרא ממה שאסור לפי הטעם הזה. כלומר, הטעם שמא תתעבר בימי מניקתה מוסיף על הטעם הראשון ולא מחליף אותו. לכן כתב הרמב"ם רק את הטעם משום שחסה, משום שמה שאסור לפי טעם שחסה אסור אף לפי המסקנה.

אופן חישוב החודשים

מהר"ם מרוטנבורג – מדובר בחודשים מלאים שהם 720 ימים לכ"ד חודשים. ואם השנה מעוברת חודש העיבור לא עולה בגלל החודשים. **מהרז"ג בשם ה"ש מפרשים הגה"מ** – מדובר בחודשי לבנה שאחד מלא ואחד חסר שהם 708 ימים לכ"ד חודשים. והוסיפו, שמכיון שהכל תלוי בחודשים ולא בשנים, אם השנה מעוברת חודש העיבור נכלל במנין החודשים, כי לתינוק מספיקה יניקת כ"ד חודשים. **וכ"פ הבית יוסף**.

הדין בגרושה מינקת

ה"ש זקנו של הרשב"א (מובא בתוספות יבמות מב.) – גרושה לא צריכה להמתין כ"ד חודשים, כי לא משועבדת להניק את בנה. והבינו הסמ"ג והמגיד משנה, שמותרת בין כשהולד מכיר אותה ובין אם לא מכיר אותה. **תוספות. רא"ש ור"ן בשם ר"ת. שאילתות. רמב"ם. ריב"ש. טור** – בין אלמנה ובין גרושה צריכה להמתין כ"ד חודשים. **וכתב המגיד משנה** שכך נראה מדברי הגמרא שלא חילקה בין מניקה למעוברת, וכן אין חילוק בין מכירה ללא מכירה. **השב"א** – **סובר שיש חילוק מבין מכירה ללא מכירה**, שהגרושה צריכה להמתין דוקא כשהתחילה להניק קודם שהתגרשה עד שהולד הכיר אותה, אבל קודם שהכיר אותה לא צריכה להמתין כ"ד חודשים, כי יכולה עכשיו לא להניק אותו כלל. **הריב"ש חלק על הרשב"א** וכתב שאין שום חילוק בזה וכמו הראשונים הנ"ל.

גמלה את הנער או נתנה למינקת אחרת אחר שבעלה מת כבר

גמרא – "ת"ר: נתנה בנה למינקת או גמלתו או מת, מותרת להנשא מיד. רב פפא ורב הונא בריה דרב יהושע סבור למיעבד עובדא כי הא מתניתא. אמרה להו ההיא סבתא: בדידי הוה עובדה ואסר לי רב נחמן. איני, והא רב נחמן שרא להו לבי ריש גלותא (שאלמנותיהם היו נותנות למניקות)? שאני בי ריש גלותא דלא הדר בהו (לא חוזרת בה המניקה לשוב ולהניק כי הם בני אדם מאוימים)... **והלכתא: מת (הולד) מותר, גמלתו אסור**. מר בריה דרב אשי אמר: אפילו מת נמי אסור, דלמא קטלה ליה ואזלא ומינסבא. הוה עובדא וחנקתיה. ולא היא, ההיא שוטה הואי דלא עבדי נשי דחנקן בנייהו" (כתובות ס:)

מהר"ם מרוטנבורג. רא"ש – פסק ע"פ הגמרא, שאם גמלתו אסורה להנשא עד כ"ד חודש כי חוששים שמא תמהר לגמול אותו מלינק והוא יסתכן. וגם אם נתנה למינקת אחרת, חוששים שמא תחזור בה המניקה, והמניקות של בי ריש גלותא לא היו חוזרות בהן כי שם היו אנשים אלימים וחזקים וריש גלותא אחד היה והיה כמו מלך בישראל ולכן היו מפחדות מלחזור בהן, אבל שאר נשים אפילו נשבעה המניקה לאדם גדול או נדרה ברבים שלא תחזור בה, אסור, שמא תחזור במקרה שלא נשבעה ותעקר תקנת חכמים. **מהרז"ג בשם ה"ש. הזקן** – גם אין להתיר ע"י זה שתתן המינקת ערבון גדול שלא לחזור בה, כי לא כולם יודעים על הערבון הזה ויבואו להתיר בלא ערבון. וכן לא מועילה שבעה אפילו לאדם גדול, ולא משכון ולא שתי מניקות, ובכל ענין אסורה. **הר"ן והמגיד משנה הביאו דעות** שאם נשבעה המינקת לאדם שדומה לריש גלותא שלא תשוב להניק מועילה שבעתה, **ויש דעות** שאפילו אם נשבעה לכל אדם שבעתה מועילה, **אך חלקו ואמרו שאין זה עיקר**, שלא אמרו אלא לריש גלותא בלבד שנודע פחדם של אנשיו על הבריות ויש לזה קול ויודעים כולם שהמניקה לא תחזור בה ולא יבואו להתבלבל במקרה רגיל, אבל שבעה בין מניקה רגילה לאשה אין לה קול, ואחרים יבואו לחשוב שמותר להנשא בתוך כ"ד חודש אם נותנים את התינוק למניקה. **ויסיים הר"ן** שכך סוברים גם הר"י והרמב"ם לא כריש גלותא, וכל מי שמבקש עילה להקל אינו אלא פורץ גדר של חכמים, ואם היו ארוסין בלבד מפרישים אותו ממנה, אבל לא כופים אותו לגרש, אבל אם נשאה כופים אותו לגרשה.

הלכה

שו"ע

1. פסק את הברייתא שלא ישא אדם ולא יקדש אדם מעוברת חברו ולא מינקת חברו עד שיהיה לולד כ"ד חודשים חוץ מיום שנולד בו ויום שהתקדשה בו. **המ"א** – כמדרכי, שמחשבים את החודשים אחד מלא ואחד חסר. **חלקת מחוקקים. בית שמואל** – אסור במינקת חברו שמא תתעבר ויתעכר חלבה. וגדר איסור זה הוא כמו בהבחנה של גי חודשים. ולכן אסור אפילו הוא סריס ואין חשש שתתעבר כי לא פלוג חכמים, וכן מותר לשדך.
2. כהגה"מ, שחודש העיבור נכלל במנין החודשים. **והסביר הגר"א**, שלא נכתב בגמרא שתי שנים, אלא הדגש היה על החודשים שיהיו כ"ד.

המ"א – החמיר כמהר"ם לחשוש אפילו לחודש העיבור. **והסביר הבית שמואל**, שאע"פ שבאבלות כתוב לשמור י"ב חודש וחודש העיבור נכלל, כאן יש מחמירים משום חשש סכנת נפשות לולד.

ט"ז – כתב שמשון הרמ"א משמע שאינו מחליט להחמיר, ובדברי חכמים ודאי הולכים להקל כשיש מחלוקת. ואם קרה ונגמרו כ"ד החודשים ביום ר"ח אדר שני, גם לפי מהר"ם אין צורך לחכות עוד חודש, אלא רק אם חודש העיבור בתוך החודשים אז מחמירים לשיטתו.

והסיקו הט"ז והבית שמואל, שבכל מקרה בו יש איזשהו צד להקל לא מכלילים את חודש העיבור, כי בדברי חכמים הולכים לקולא. ובדיעבד אם לא המתין את חודש העיבור לא מנדים אותו ולא מפרישים אותו.

גנדע ביהודה – האריך לחלוק על דברי מהר"ם, אמנם מכיון שהוא אור גדול אין לנו כח להקל נגד דעתו. אמנם מחלק וסובר שלא החמיר מהר"ם אלא במקרה בו התינוק עדין יונק בחודש העיבור, אבל אם כבר הפסיק לינוק מזמן ונגמל, אין שום סיבה לחכות סתם את החודש הזה. **וכ"פ שבט הלוי.**

ישנאות געגה – הקל כאשר נתנה בנה למניקה, שאז ממתין רק כ"ד חודש בלא חודש העיבור.

3. פסק כרוב הראשונים (ר"ת ורמב"ם) שבין אלמנה ובין גרושה צריכות להמתין עד שיהיה לולד כ"ד חודש.

4. כמדרכי, שגם במזנה והתעברה או מניקה צריך להמתין כ"ד חודש.

המ"א – הביא דעת י"א שמקלים במזנה. **והכריע להלכה שיש להקל במופקרת לזנות** כדי שתהיה נשואה ויהיה בעלה משמר אותה מלזנות.

גנדע ביהודה ועוד אחרונים – הקל רק אחר הלידה וכשתתן את הולד למינקת, ותשבע שלא תחזיר את הולד קודם כ"ד חודש.

גית שמואל – אם הוא והיא מודים שזינתה איתו וממנו התעברה, מותרת בלא המתנה להינשא לו ולא חוששים שזינתה עם אחר. **וכ"כ הפת"ש.**

5. פסק כרב נחמן שאפילו נתנה בנה למינקת או גמלתו בתוך כ"ד חודש לא תינשא, כי חוששים שתמהר לגמול אותו ויסתכן ושמה תחזור בה המינקת. וכרא"ש, שאפילו נשבעה המינקת על דעת רבים שלא תחזור בה ואפילו נשבעה על דעת אדם גדול לא תינשא (ולא נתינת משכון ולא שתי מניקות – מרדכי).

המ"א – י"א שאם נשבעה המינקת וכנס לא יוציא (מרדכי).

גית שמואל – אם נתנה משכון צ"ע אם מועיל בדיעבד.

מקרים בהם לא צריכה להמתין כ"ד חודשים

גמלה בחיי בעלה: רא"ש – אם גמלה את התינוק מלינוק בחיי בעלה מותרת להנשא, כי אין סיבה לגזור שום גזרה וגם לא אטו לא גמלתו בחיי בעלה, כי גם אצל ריש גלותא לא גזרו אטו לא תתן למינקת, ולכן מה שגוזרים זה רק שמה תחזור בה המינקת או שתמהר לגמול אותו, וכאן אם כבר גמלה בחיי בעלה אין חשש.

אשה שלא יכולה להניק ו/או שכרו לה מינקת:

רא"ש ע"פ גית יוסף, מהרש"ל, ט"ז ובית שמואל – אשה שדדיה צמקו ואינה רגילה להניק לעולם או שפסק חלבה בחיי בעלה **וכבר** אז שכרו לה מינקת שתניק במקומה, ג"כ מותרת להנשא מיד אם מת אח"כ.

רא"ש ע"פ טור וב"ח – כתב רק שצמקו דדיה ופסק חלבה גם **אם לא שכרו לה מינקת עדין**. וכן, אם שכרו לה מינקת בחיי בעלה אפילו אם לא פסק חלבה, ג"כ לא צריכה להמתין כ"ד חודשים.

אשה ששכרה מינקת בחיי בעלה והפסיקה להניק:

סמ"ג ור"מ מקוצי בשם הגאונים – אם פרשה **לגמרי** מלהניק ונתנה למינקת יותר משלושה חודשים קודם מיתת הבעל, אינה נקראת יותר מינקת חברו ולא צריכה להמתין כ"ד חודשים. **וכתב הרא"ש טעם לדבר**, שבתוך ג' חודשים אפשר שיחזור החלב לאשה, אבל אם פסקה לחלוטין ג' חודשים אפשר שצמקו דדיה ולא ישוב החלב אליה יותר אף אם תרצה בכך. **והוסיף הר"ן**, שיש נשים שאם פוסקות חודש כבר לא יכולות להניק יותר, ויש נשים שזמנם ששה שבועות ויש שני חודשים, **אבל אחר שלושה ודאי רוב המוחלט הנשים לא חוזרות להניק** כי לא יישאר להן חלב אלא לאחת מני אלף ומשום מיעוטא דמיעוטא לא חוששים ומתקנים תקנות.

הר"ן, הנמוקי יוסף והמרדכי פסקו את שיטת הגאונים הלכה למעשה, כי דבריהם דברי קבלה ובגזרות חכמים הולכים להקל.

רא"ש, ריב"ש – כתב הרא"ש שאפשר לסמוך על הר"מ מקוצי בשעת הדחק, **אבל הוא לא רצה להתיר מה שקיבל מרביתו לאיסור ולפרוץ גדר**, ולכן לכתחילה לא מועיל לשכור מינקת ולהתיר להנשא אף אם הפסיקה קודם ג' חודשים למיתת הבעל, כי כתוב בגמרא "מינקת חברו", משמע מניקה כלשהי בין מת תוך ג' חודשים ובין מת אחר ג' חודשים, כי אחרת כל אשה תפסיק להניק ותגמול את בנה כדי להנשא, ולכן רק אם שכרו לה מינקת כשהיא לא יכולה להניק כלל, כגון שצמקו דדיה או פסק חלבה או שמת בנה מתירים להנשא קודם כ"ד חודשים. **וכ"פ הריב"ש להחמיר.**

שו"ע – פסק את המקרים בהם לא צריך להמתין כ"ד חודשים:

1. כמסקנת הגמרא להלכה שאם מת הולד מותרת להינשא ואין חוששים שמא תהרוג אותו.
2. כרא"ש, שה"ה אם גמלתו בחיי בעלה.
3. כרא"ש, שמותרת להינשא במקרה בו שאין לה חלב כגון שיש לה צימוק דדים.
באר היטב בשם חכם צבי ושב"ת יעקב – אשה שחלבה ארסי ומתו ילדיה הראשונים שהניקה וכשתנה למינקת חי, אז מותרת להינשא אם התאלמנה מעוברת.
- פת"ש** – אשה שהיתה מניקה והתעברה לזוונים ורוצה להינשא לאבי העובר, מותרת, כי כעת כשהיא מעוברת כבר חלבה נעכר ודינו כאילו הוא ארסי. והסכים להתיר אם יצטרפו להתר עוד גדולים.
- בית שמואל** – לעיל הבאנו דבריו, שהרא"ש שליטתו שאסורה להינשא תוך ג' חודשים כי סתם מעוברת תצטרך להניק וזו לא יכולה, אבל לטעם משום "חסה" הוא שייך גם כאן ולכן גם אשה שיש לה צימוק דדים אסורה להינשא.
4. כרא"ש, שמותרת להינשא גם כשפסק חלבה (או שנעכר – פת"ש) בימי בעלה וגם שכרה לו מניקה בחייו.
בית שמואל – מהרש"ל פסק כגירסת הרא"ש, ששכירת מינקת לבד לא מספיק וצריך גם שיפסיק חלבה, אבל הב"ח קיים גרסת הטור "או ששכרו מינקת" בלבד, וזה גם מועיל.
5. כסמ"ג בשם הגאונים, שגם אם נתנה את בנה למניקה בחיי בעלה שלושה חודשים ולא הניקה כלל קודם מיתת בעלה, מותרת להינשא.
בית שמואל – כאן מדובר שמרצונה הפסיקה להניק ונתנה למינקת. לעיל מדובר שפסק חלבה מסיבה מסויימת ולכן שכרה מינקת שבמקרה זה אפילו יום אחד שפסק מותרת להינשא.
בית שמואל – אם ילדה לאחר מות בעלה ואינה רוצה להניק כלל, מ"מ אסורה להינשא.

סעיף יב'

גמרא – "...דתניא: לא ישא אדם מעוברת חברו ומינקת חברו, ואם נשא יוציא ולא יחזיר עולמית, דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: יוציא, ולכשיגיע זמנו לכנוס, יכנוס... אמר רבא: ולדברי חכמים יוציאה בגט (ולא מועילה הפרשה בעלמא)... הכא גבי מעוברת חברו ומינקת חברו הנשואה לכהן מאי? מי עבוד רבנן תקנתא לכהן או לא (שתפסיק לו הפרשה בלבד, כי אם יגרש לא יוכל להחזיר)? אמר ליה: הכי השתא... הכא כמאן נעביד: אי כרבי מאיר הא אמר יוציא ולא יחזיר עולמית, ואי כרבנן, האמרי בגט!". (יבמות לו:)
מהר"ם מרוטנבורג – אפילו הדיר הנאת תשמיש עליו על דעת רבים עד השעה שיגיע זמנו לכנוס, ג"כ צריך לגרש.

האם גובה כתובתה כשמוציא בגט? רא"ש – תלוי בה, אם תרצה תתבע כתובתה כשאר כל הנשים המתגרשות, ואם תרצה לחזור אליו יכולה לדרוש ממנו לכתוב כתובה אחרת. ואפילו עדין לא פרע את הראשונה עדין צריך לכתוב לה כתובה אחרת, כי נמחל שעבודה.

הדין כשקידש ולא נשא

תוספות ורא"ש בשם ה"ר יוסף מאורליינג, רמב"ם, ר"ן – הורה לאחד שקידש מינקת חברו ולא נשא שלא צריך לתת גט ומספיקה הפרשה בעלמא, כי בלאו הכי אסורה לו, כי כלה בלא ברכה אסורה כנידה, ודוקא כשנשא ממש צריך להוציא בגט. **וכ"פ הבית יוסף**.
שאלתות דרב אחאי, ראב"ד, תוספות ורא"ש – חלקו עליו ולא חילקו בין קידש לנשא, ואפילו הוא כהן. **וכ"כ הריב"ש**, שדוקא כשברח למקום אחר אז מראה בדעתו שלא רוצה לכנוס עד שיעבור הזמן, אבל כאן שלא ברח ובדעתו לכנוס, חייב להוציא בגט עד שיעבור הזמן ואפילו הוא כהן.

הדין כשברח

רא"ש, טור, רמב"ם, רמב"ן, רשב"א, ריב"ש – כמו במקדש תוך ג' חודשים את אלמנת חברו, ה"ה כאן אם ברח עד למקום שלא יכול לחזור בו תוך כ"ד חודשים, לא צריך לגרש. ואף למ"ד אם נשא תוך ג' חודשים וברח צריך לגרש, כאן מקלים יותר כי יודעים של מי הולד.
מגיד משנה ע"פ הראב"ד, נמוק"י – כמו שבכונס תוך שלושה אפילו אם ברח כופים אותו להוציא בגט, כך גם כאן כופים אותו להוציא. **הנמוקי יוסף הוסיף**, שאפילו לפוסקים הסוברים שבנשא תוך ג' חודשים וברח אי"צ לגרש, כאן חייב כי לזמן כ"כ רב לא מועילה בריחה.

שו"ע

1. פסק כברייתא וכחכמים שאם עבר ונשא מעוברת חברו או מינקת חברו יוציא בגט ומנדים אותו, וא"כ ברח שאז לא צריך לגרש (כריב"ש).
- בית שמואל** – אפילו שליטת הרמב"ם שאם עבר ונשא תוך ג' חודשים אין צריך לגרש אלא מספיקה הפרשה, כאן חייב לגרש, ואם גרש א"צ נידוי כי ביטל מעשיו.
- פת"ש בשם אדמו"ר הזקן** – כל מקום שכתוב בגמרא רק "יוציא" אז אין כופים אותו לגרש מחשש גט מעושה, והנידוי הוא לא ע"מ לכופו אלא כעונש על זה שעבר על גזרת חכמים. ואם לא רוצה לגרש ניתן להבריח אותו מדירת אשתו וישביעוהו שלא יחזור עד תום הזמן. ואם לא יעשה כן מותר לקרותו עברייך.

2. כמסקנת הגמרא שאפילו הוא כהן חייב לגרש. ונותן לה כתובה. ואם הוא ישראל מחזיר אותה לאחר כ"ד חודש וכותב לה כתובה חדשה כי נמחל שעבודה של הראשונה (רא"ש).
- חלקת מחוקק, בית שמואל** – אם אמרה בפירוש שתוצה להחזיק את כתובתה הראשונה, הרשות בידה.
3. כרא"ש, שאם נשא וברח ולאחר זמן ישב עם אשתו לא צריך לגרש.
- חלקת מחוקק, בית שמואל** – לכתחילה לא עשה טוב שברח, כי אם נשא אז היה צריך לגרש. ורק כאשר קידש ולא נשא מלמדים אותו לברוח (לעיל בסעי' י' כדעת רבי יחיאל מפריז).
- בית שמואל** – וצריך שיברח עד מרחק שאינו יכול לחזור עד כ"ד חודש.
4. כרמב"ם והר"י מאורליינש, שאם קידש ולא נשא לא צריך לתת גט אלא פורש ולא יכנס עד אחר זמן היניקה שהוא כ"ד חודש או עד שימות הולד, כי דוקא כשנשא ממש חייב להוציא.
- בית שמואל** – ריב"ש כתב שלרמב"ם מנדים אותו כמו בקידש תוך ג' חודשים של הבחנה, שאם לא מגרש אז מנדים אותו, ואם מגרש אז לא מנדים אותו, כי ביטל מעשיו. אמנם סייג, וכתב שי"ל שכאן אין מנדים אותו כי זה זמן ארוך.
- רמ"א** – פסק כדעת השאלות והראב"ד שאין חילוק בין קידש לנשא ואפילו הוא כהן וחייב לגרש אא"כ ברח.
- בית שמואל ע"ג דהרי"מ** – **אם קידש בשוגג מעוברת או מניקה** אין צריך לגרש ולסמוך על הרמב"ם וסיעתו, וכן בכהן לא חייב לגרש אפילו במזיד.

סעיף יג'

השב"א, תרומת הדשן, שו"ע – אלמנה שהיתה מניקה יכולה לומר שמניקה רק בשכר, ויכולה לתבוע כתובתה לאלתר אע"פ שאינה רשאית להינשא תוך כ"ד חודשים ללידת הולד.

בית שמואל – מדובר שמת בעלה לאחר שילדה וכבר התחילה להניק.

רמ"א – כמהר"ם מפדואה, שאין חילוק בין התחילה להניק או לא התחילה. (ועיין לקמן בסעי' יד)

חלקת מחוקק – זה דין בפני עצמו, שמניקה נקראת בין אם התחילה ובין אם לא, כל עוד שראויה ויש לה חלב נקראת מניקה.

בית שמואל – הסכים, והדגיש שמדובר שילדה בעת מיתת בעלה, שאע"פ שאין רצונה להניק, נקראת מניקה ואסורה להינשא עד כ"ד חודש אחר הלידה.

סעיף יד'

תוספות והא"ש, בשם רבנו שמשון, רשב"א – **הסכימו שגם גרושה שמניקה את בנה צריכה להמתין כ"ד חודש**, אבל כתב שדוקא כשהתחילה להניק קודם שהתגרשה עד שהכירה עד בעלה החדש, אבל אם לא התחילה להניק וכבר התגרשה וילדה אח"כ לא צריכה להמתין כ"ד חודשים, כי יכולה עכשיו לא להניק אותו כלל. וכל זה בגרושה, אבל אלמנה לעולם לא יכולה להנשא בין שהתחילה להניק קודם מות בעלה ובין שלא התחילה להניק קודם מות בעלה, ואפילו פסקה מלהניק ונתנה למינקת ג"כ אסורה להנשא עד שיעברו כ"ד חודשים, כי זאת נאסרה כבר משום מעוברת חברו.

ה"ת, רא"ש, ריב"ש – **הסכים עם הרשב"א לגבי אלמנה וחלק עליו לגבי גרושה** וכתב שאין שום חילוק בזה, וה"ה לגרושה שילדה ולא הניקה את בנה, שמותרת רק בסוף כ"ד חודשים.

בית יוסף – כתב שראה מורים שמורים התר כדעת הרשב"א בגרושה שלא הניקה קודם גרושיה, ולא מחה בידם כי יש להם אילן גדול על מה שיסמכו. ועוד, שבגזרות דרבנן הולכים להקל.

שו"ע

1. פסק כרשב"א בשם י"א, שגרושה שממתנה כ"ד חודש זה דוקא כשהתחילה להניק קודם שהתגרשה עד שהולד הכיר אותה, אבל אם התגרשה קודם שהולד הכיר אותה לא צריכה להמתין, כי אם תוצה לא תניק כלל אפילו בשכר.
2. הביא כ"א את הריב"ש, שהאשה שמת בעלה והניחה מעוברת ואח"כ ילדה ולא הניקה כלל, צריכה להמתין כ"ד חודש, וה"ה גרושה שילדה ולא הניקה, שמותרת רק בסוף כ"ד חודש.
- ט"ז, בית שמואל** – יסוד דינו של הרשב"א הוא שיטת הר"ש הובאה בתוספות וברא"ש, שגרושה לא צריכה להמתין כלל, כי לא מחויבת להניק. **מכאן למד בספר אמונת שמואל שגם באלמנה הזין כך**, שאם לא התחילה להניק לא צריכה להמתין כ"ד חודשים.
- אמנם כתב הבית שמואל שאין להקל בזה**, כי רק בגרושה הקלו שאינה מחויבת להניק, אבל אלמנה שמחויבת להניק עדין נקראת מינקת חברו.
- והכריע הט"ז לאסור כדעת ריב"ש**, שמלשון הגמרא שלא ישא מינקת חברו אין חילוק בין התחילה להניק או לא התחילה, ובסעי' יא' פסק השו"ע שבין אלמנה ובין גרושה צריכה להמתין כ"ד חודשים, **א"כ אין להקל בזה בשום מצב אלא להחמיר כריב"ש**, אלא שאם נישאת כבר כך א"צ גט ובוזה יש לסמוך על הרשב"א.
- ג"ת** – פסק כרשב"א שגרושה מותרת כאשר הולד אינו מכירה והיא לא רוצה להניק..

ס' כו

סעיף א'

המב"ם – לאחר מתן תורה, כל הבעל אשה לשם זנות בלא קדושין לוקה מן התורה כי עבר על "לא תהיה קדשה בבנות ישראל", ובין בזומנת ובין בפילגש אסור (אלא רק למלך) **אבל לא נעשית זונה ומותרת לכהן**.

הא"ש. ט"ו – **הסכימו לרמב"ם** שעובר על "לא תהיה קדשה" וכתבו **שזוהי הזונה האמורה בתורה**. כמו"כ פנויה המשרתת בבית ראובן ויצא קול שהם מתייחדים, יכולים למחות בידו וכופים אותו להוציאה מביתו כי דבר ידוע הוא שהיא מתיבישת לטבול ונמצא שבעל נידה. ואם טובלת היא פילגש ופגם הוא שתהיה כך.

הבית יוסף תמה על דבריו של הטור, הרי היא זונה רק לפי שיטת רבי אליעזר, אבל אין הלכה כמותו וגם לא כדעת רבי עקיבא שאמר שזונה היא המופקרת, אלא כחכמים שאמרו שזונה היא גיורת ומשוחררת ושנבעלה בעילת זנות לפסול לה מן העריות שבתורה או לנתין וממזר והיא האסורה לכהן?

הבית יוסף תרץ, שאין כוונת הטור שנעשית זונה האסורה לכהן, **אלא שנקראת זונה** כמו שכתוב על תמר שנבעלה ליהודה בדרך והתורה אומרת "זנתה תמר כלתך" ואין זה משום שהיתה יבמה ואסורה עליו, כי לא היתה מצות יבום קודם מתן תורה, ואע"פ שהיו מיבמים, לא היו קוראים לה זונה בגלל זה).

הר"ר יחיאל תרץ באופן אחר, שאם נבעלת לפסול לה בדרך עראי, אזי היא זונה רק אם נבעלה לפסול לה שלא תופסים בה קדושין, אבל כאן מדובר במופקרת והיא זונה לפי רבי עקיבא.

הדרכי משה דחה את תרצו של הר"ר יחיאל כי נפסק שמופקרת מותרת לכהן, **וכן דחה את תרצו הבית יוסף**, כי את תמר דנו לשריפה, ואם היתה פנויה מדוע שתשרף?!

המב"ז. ראב"ד – **חלקו על הרמב"ם**, שקדשה היא אחת שמזומנת ומופקרת לכל אדם, אבל אשה שמייחדת את עצמה לאיש מסוים אין בה מלקות ולא איסור לאו, אלא זו פילגש האמורה בתורה ומותרת. אמנם הדגיש החלקת מחוקק, שגם לשיטתם ביאת פנויה (שאינה מופקרת לכל אדם אך לא ייחדה את עצמה למישהו מסוים) אסורה מדרבנן אע"פ שמותרת מהתורה, כמו שגזרו על יחוד הפנויה.

שו"ע – כרמב"ם שאשה לא נקראת אשת איש אלא ע"י קדושין בלבד, ואם בעל זו בעילת זנות בלבד ולא לוקה עליה (כרמב"ן והראב"ד) ואפילו בא עליה לשם אישות בינו לבניה אינה נקראת אשתו, ואפילו ייחד אותה לעצמו כמו פילגש, כופים אותו להוציאה מביתו (רא"ש), כי ודאי מתיבישת לטבול והרי הוא בועל נידה (רמ"א).

בית שמואל – אם בא עליה לשם אישות בגלוי הוי קדושין בביאה כי זה כאילו יש עדים, ורק כשאינו גלוי אינו כלום.

המ"א – הביא כ"י את הראב"ד והרמב"ן, שאם מייחד אליו אשה וטובלת בשבילו, מותר וזו הפילגש האמורה בתורה. והביא כ"י את הרמב"ם והרא"ש והטור שחולקים וסוברים שזו היא הקדשה האמורה בתורה ולוקים על זה.

חלקת מחוקק. בית שמואל – **חלקו על הרמ"א**, וכתבו שמדברי הרמב"ם, הרא"ש והטור לא משמע שלוקים על פילגש, אלא שביאת זנות באחת שמזומנת לכך סתם ולא מיוחדת לו או מופקרת לכל לוקים עליה משום קדשה, אבל פילגש המיוחדת לו וטובלת, לרמב"ם אסורה בלא מקלות, ולרא"ש והטור מותרת אלא שיש בזה משום פגם משפחה והעדר כבוד.

לכן הסיק הבית שמואל שאין לוקים על פילגש לכ"ע. ואין לאסור משום שהיא כלה בלא ברכה, וכבר הסביר הרמב"ן, שכלה צריכה ז' ברכות רק כאשר הוא רוצה לשאת אותה שתהיה קנויה לו לכל דבר, אבל פילגש לא צריכה חופה וקדושין.

דין נישואי גויים או נישואין אזרחיים האם צריכה גט?

המ"א – כריב"ש ותרומת הדשן, שכותי שנשא כותית ומומר שנשא מומרת בחוקות הגויים והתגירו אח"כ לא חוששים כלל לקדושין ומותרת לצאת ממנו בלא גט וזוהי זנות בעלמא אע"פ שהיו יחד כמה שנים. **והסביר הגר"א**, שאין חשש לנתינת כסף קדושין כי הכומר נתן לכל אחד מהם טבעת. ואפילו הוא עדי ייחוד, לא אומרים שעדים הם עדי ייחוד במקום שאין חשש קדושין.

פת"ש. בשם ספר המקנה – אם דרו יחד אחר הגיור ודאי צריכה גט.

חלקת מחוקק. בית שמואל – כל זה במומר לרצונו שודאי עושה בעילתו בעילת זנות, אבל אנוס ואנוסה **ששומרים מצוות בצנעה** ונשא אותה לשם אישות ונהרס בנידה ובטהרה אין להקל בזה, כי התייחדו לפני הרבה אנוסים לשם קדושין.

לרוב האחרונים (מהר"ם שיק, בית יצחק, מנחת אליעזר, יביע אומר, אגרות משה, צ"ץ אליעזר, קול מבשר) לא צריך לתת אפילו גט לחומרא בנישואין אזרחיים או כשחיים יחד בלא נישואין כדעת הריב"ש. ויש שהצריכו גט לחומרא לרווחא בעלמא (שלא יאמרו נשואה יוצאה בלא גט או שחוששים שחזר תשובה וקידש בביאה). וכשיש חשש עיגון מקלים.

סעיף ב'

גמרא – "אמר רב הונא: חופה קונה מק"ו, ומה כסף שאינו מאכיל בתרומה קונה, חופה שמאכלת בתרומה אינו דין שתקנה!... אמר רבא: שתי תשובות בדבר (לזה שחופה קונה בלא כסף): חדא, דשלוש תנן וד' לא תנן (בשלוש דרכים נקנית ולא בארבעה), ועוד, כלום חופה גומרת אלא ע"י קדושין, וכי גמרינן חופה שלא ע"י קדושין מחופה שע"י קדושין?!

א"ל אביי: הא דקאמרת ג' תנן וד' לא תנן, תנא מילתא דכתיבא בהדיא קתני, מילתא דלא כתיבא בהדיא לא קתני. ודקאמרת כלום חופה גומרת אלא ע"י קדושין, רב נמי ה"ק: ומה כסף שאינו גומר אחר כסף, קונה, חופה שגומרת אחר כסף, אינו דין שתקנה?!". (קדושין ה-ה):

ה"ף. בה"א. תוספות. רמב"ם. רמב"ן – אין הלכה כרב הונא ולכן חופה לא קונה לענין קידושין, אלא הלכה כרבא לעומת אביי. [הר"ן באר שהר"ף שכתב שהמנין במשנה שהאשה נקנית בג' דרכים בא למעוטי חליפין, זה לא כי הוא סובר כרב הונא, אלא שחופה פשוט שלא קונה, והוצרך לפרש למעוטי חליפין כי אפשר להתבלבל בין זה לקדושי כסף]

הש"י. (ע"פ הוכחת שער המשפט). רבנו חננאל. השב"א. מסקנת הר"ן. טור – ספק הלכה כרבא ספק כרב הונא, ולכן אם הכניסה לחופה צריכה גט מספק כי בדבר שבערוה מחמירים.

שו"ע – פסק כגמרא ולא כרב הונא וכמו שפסקו הר"ף והרמב"ם ועוד ראשונים, שאם הכניס אשה לחופה אינה מתקדשת (תרוצו של אביי לדבריו של רבא אינם להלכה). והביא כ"י את דעת רבנו חננאל שהיא ספק מקודשת.

הדין בחופת אלמנה האם קונה

פת"ש בשם שער המלך – ראוי להורות לחוש לדעת רבנו חננאל שספק מקודשת. מ"מ ודאי שאינה נחשבת נשואה, אלא שכעת צריכה גט. **וכל זה לאו**

דוקא בבתולה, אלא ה"ה באלמנה, ולמד מבמה מצינו מכסף, שטר וביאה שקונים אע"פ שלא גומרים.

דגול מרבבה – כל זה בבתולה, אבל באלמנה חופה ודאי לא קונה, כי חופה באלמנה לא גומרת אלא הביאה, וא"כ נופל הק"ו של רב הונא.

סעיף ג' וס' נה סעי' א'

משנה – "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה". (כלה פ"א)

הש"י. תוספות. מרדכי – זה מדרבנן, שארוסה לא התירו עד שתיכנס לחופה. אמנם בדיעבד מועילה החופה בלא ברכות, ואינה כנידה ממש.

רמב"ם – מלשונו משמע שאם ארס וכנס הרי זו נשואה ממש, ומה שכתוב "כלה בלא ברכה", הכוונה בלא חופה.

ירושלמי – "א"ר לוי: האוכל מצה בערב פסח כבועל ארוסתו בבית חמיו, והבא על ארוסתו בבית חמיו, לוקה".

רמב"ם – מכת מרדות מדרבנן. ואפילו אם קידשה בביאה, אסור לו לבוא עליה ביאה שנית עד שתיכנס לחופה. **והסביר המגיד משנה**, שזה ע"פ ספק הגמרא האם ביאה נישואין עושה או ארוסין עושה, ואע"פ שלא נפשט ספק זה בגמרא, מ"מ אביי ורבא הסכימו שארוסין עושה.

שו"ע

1. כטור, שלאחר שהתקדשה כדין נחשבת כאשת איש, והבא עליה בכרת וצריכה גט להתירה לשוק, אבל לא לכל דבר.

2. כרמב"ם שכל זמן שהיא ארוסה אסורה לבעלה מדרבנן, ואם בא עליה מכים אותו מכת מרדות.

פתח. תשובה – ואפילו אם בא עליה ויש לו ממנה כבר ילדים, כופים אותו לעשות חופה וז' ברכות ולא חוששים שיצא לעז על ילדיו הראשונים.

רמ"א – כמרדכי והרא"ש, שאפילו בייחוד אסורים [וה"ה משודכת אסורה ביחוד, כי אסורה בביאה] בזמן שהם ארוסים בלא ברכה. לכן ארוס וארוסתו **ששניהם בבית אחד** מברכים להם ז' ברכות (כמרדכי) שמא יתייחדו בלא זה [חלקת מחוקק. בית שמואל – כי הם גרים בבית אחד וייחוד שלהם הוא הנישואין וסומכים שיכוון בביאתו לשם נישואין ואז לא צריך חופה, ולכן מברכים להם ז' ברכות ומותרת לו אחר הברכה].

וי"א שאין להם לדור בבית אחד אפילו בלא ייחוד משום שנאה, שמא יקוצו זה בזה (כלבו בשם מהר"ם מרוטנבורג), ואפילו אם הם רק משודכים יש לחשוש לזה (אגודה בשם גדולים ומדרש רבה בראשית יז, סעי' ז) שלא לדור בבית אחד שמא יקוצו זה בזה.

מהי החופה?

שו"ע. ע"פ הרמב"ם – אפילו קידשה בביאה אסור לבוא עליה בשנית (כי ביאה עושה ארוסין) עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו (וביאה אחת ואח"כ משלח אותה איננה נישואין, **אלא צריך יחוד הראוי לביאה**, חלקת מחוקק ובית שמואל), ויחוד זה הוא הנקרא כניסה לחופה והוא נקרא נישואין בכל מקום. וכשבא על ארוסתו לשם נישואין, משיערה בה קנאה ונקראת נשואה והרי היא כאשתו לכל דבר וקודם לכן מברך ברכת חתנים בבית החתן.

חלקת מחוקק. בית שמואל – הר"ן הקשה לגבי סוף דברי השו"ע ממה נפשך, אם היתה חופה קודם, קנה אותה בלא ביאה, ואם לא היתה חופה הביאה אסורה ומכין אותו מכת מרדות וכנ"ל? ות"ך, **שהביאה האסורה היא ביאה סתם שלא לשם נישואין, אבל אם היתה ביאה לשם**

נישואין, קנאה וא"צ חופה ואין איסור כלל.

רמ"א

1. י"א שחופה אינו היחוד אלא רק כשמביאה לתוך ביתו (ר"ן).
חלקת מחוקק – כתב שכולם מודים בדין זה, שחייב להביאה לתוך בית. ולמד זאת הר"ן מהפסוק "ואם בית אישה נדרה".
בית שמואל – חלק על החלקת מחוקק, וכתב שלרמב"ם חייב להביאה לביתו וגם להתייחד עמה יחוד הראוי לביאה.
האם מועיל באלמנה?
חלקת מחוקק – גם אלמנה נקראת נשואה אם הביא אותה לתוך ביתו. ולכן אם היתה נידה מותרת לטבול בשבת, כי כבר קנה אותה קודם.
בית שמואל – חלק על החלקת מחוקק, שדוקא בתולה מועילה הבאה לתוך ביתו אפילו בלא יחוד, אבל אלמנה צריכה ייחוד הראוי לביאה. לכן אם הביא את האלמנה לתוך ביתו בליל ה' והיתה נידה, אסורה לטבול בליל שבת כי לא קנה אותה קודם שבת ואסור לעשות חופה בשבת. **וכן המגן אברהם** (או"ח סי' שלט ס"ק יא) **חולק על החלקת מחוקק בזה וכתב שם שגם מהרי"ל והרמ"א סוברים כך. וכ"פ הפתחי תשובה שראוי להחמיר בזה.**
2. י"א שהחופה היא פריסת הסודר על ראש החתן והכלה (ארחות חיים בשם בעל העיטור).
חלקת מחוקק – הבית יוסף דחה שיטה זו, כי כתוב בגמרא "עד שתיכנס לחופה", משמע שנכנסת למקום מיוחד).
3. י"א שבתולה נקראת נשואה החל מהרגע שתצא בהינומא ואלמנה משהתייחדו (תוספות).
4. כעת המנהג שפורסים יריעות ע"ג כלונסאות וזו החופה, ומכניסים שם את החתן והכלה ומברך ברכת ארוסין וברכת חתנים ואח"כ מוליכים אותם לביתם ואוכלים ביחד במקום צנוע וזו החופה הנוהגת עכשיו. וה"ה אם אוכלים מיד אח"כ בבית אחר.
ג"ח – כיום נוהגים את כל השיטות, וכשמכסים ראש הכלה זה נקרא הינומה, וכל זמן שלא התקדשה החופה לא קונה, וכשנתקדשה נקראת נשואה למפרע משעת כיסוי ראש הכלה לדעת תוספות, ולדעת שאר הפוסקים אינה נקראת נשואה עד שמתייחדים יחד אחר החופה ואוכלים במקום צנוע. ולכן יש למנוע שלא יהיה שם אדם כדי שיהיה יחוד גמור (הוספת הבית שמואל).

סעיף ד'

- משנה** – "האשה נקנית בשלושה דרכים: בכסף, בשטר ובביאה". (קדושין ב.)
- גמרא** – "הוא גברא דקדיש בשוטיא דאסא (בד של הדס) בשוקא. שלחה רב אחא בר הונא לקמיה דרב יוסף, כה"ג מאי? שלח ליה: נגדיה כרב, ואיצטריך גיטא כשמואל, דרב מנגיד על דמקדש בשוקא ועל דמקדש בביאה ועל דמקדש בלא שידוכי... ועל חתנא דדייר בי חמוה (שמא יכשל בחמותו)... נהרדעי אמרי: בכולהו לא מנגיד רב אלא על דמקדש בביאה בלא שידוכי. ואיכא דאמרי: אפילו בשידוכי נמי משום פריצותא". (קדושין יב:)

רמב"ם. רא"ש. ע"פ הבית יוסף – הלכה כלישנא קמא שבכל הדברים האלו רב היה מלקה, כי רב יוסף לא סובר את שיטת נהרדעי.
רא"ש. ע"פ הטור – הלכה כנהרדעי שמלקים על המקדש בביאה, ועל זה סומכים כיום החתנים שגרים בבית חמיהם.

שו"ע – כתב את המשנה שהאשה נקנית בכסף, בשטר ובביאה מהתורה, אבל חכמים אסרו לקדש בביאה משום פריצות. ואם עבר מכים אותו מכת מרדות (כרב, שהכה את מי שמקדש בביאה) והיא מקודשת. ואפילו קידשה בכסף או בשטר ולא עשה שידוכין קודם או שקידש בשוק, מכים אותו מכת מרדות (כרמב"ם שהלכה כרב שהלכה גם את מי שמקדש בלא שידוכין).
פתחי תשובה בשם ישועות יעקב – אם קידש בביאה מכים אותו ולא אותה אפילו הסכימה.
רמ"א – כטור בשם הרא"ש, שלא מלקים את מי שקידש בכסף או בשטר בשוק או בלא שידוך.

קידושין בלילה

מהר"ם מינצ. אור זרוע. רא"ם – גט פסול בלילה כי ע"י הגט גובה כתובתה ואין דנים דיני ממונות בלילה. אי"כ י"ל שה"ה לנישואין כי הוקשה הויה ליציאה וא"כ ספק אם מקודשת.
גאון. ה"טב – ספק שאין לקדש בלילה, ספק מקודשת ע"פ רא"ם.
פת"ש בשם מעגן גנים וברב"י – יש אוקימתא בגמרא בקדושין יא. "כגון שקדשה בלילה". לכן מותר לקדש בלילה.
שער המלך – יש לחלק בין קדושי כסף לקדושי שטר. קדושי כסף כו"ע מודים שכשר בלילה, אבל קדושי שטר הוקש לגט ואת זה אי"א לעשות בלילה לפי מהר"ם מינץ והרא"ם.
לקו"ט ינסה – לרוב הפוסקים מותר לקדש בלילה וכך נוהגים. ויש מחמירים.

ס' כז

סעיפים א'-ב'-ג'

דין קידושי כסף בקרקע או במחובר לקרקע

בגל העיטור – קדושי כסף בנתינת קרקע או במחובר לקרקע פסולים בגלל הקש בין גט לקדושין.
תוספות. רשב"א, ר"ן – חלקו וסברו שרק קדושי שטר הוקשו ובוזה לא מקודשת אבל לא כסף, ולכן יכול לקדש בקרקע.
בית שמואל – הלכה כר"ן וסיעתו, שאם קידש בקרקע או במחובר לקרקע מקודשת, כי כסף לא הוקש לגט.

האומר "טלי כסף קידושך מע"ג קרקע"

בית שמואל בשם רש"ז – הרי זו ספק מקודשת.
פת"ש – יש סוברים שודאי קדושין (מקנה), כי זה כמו כסף מחובר לקרקע, ולמהרי"ל ולחת"ס אינה מקודשת.

דין לשונות שהם ודאי לשונות של קדושין

גמרא – "ת"ר: כיצד בכסף? נתן לה כסף או שוה כסף (ולומדים מעבד עברי), ואמר לה: הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו, הרי זו מקודשת. אבל היא שנתנה ואמרה היא, הריני מקודשת לך, הריני מאורסת לך, הריני לך אינתו אינה מקודשת". (קדושין ה:).
גמרא – "ת"ר: הרי את אשתי, הרי את ארוסתי, הרי קנויה לי, מקודשת. הרי את שלי, הרי את ברשותי, הרי את זקוקה לי, מקודשת... (שם ו).
המב"ם, רא"ש – יכול ג"כ לקדש בכל לשון שמשמעותו לשון קדושין שנוהג באותו מקום, והוא שהיא מכירה בו שהוא לשון קדושין.

ה"ג, מגיד משנה – לשונות שהן ודאי לשון קדושין אם מדבר עמה על עסקי גטה וקדושיה או שאמרה שמקבלת לשם קדושין אע"פ שלא מדבר עמה על עסקי גטה וקדושיה, ודאי מקודשת. אבל אמרה שלא מכירה שאלו לשונות קדושין וגם לא דבר איתה על עסקי גטה וקדושיה, אז אינה מקודשת.

מהר"ג – לאו דוקא אם מדבר עמה, אלא אפילו אם מדברים עם אחרים בפניה.

[פרושי האחרונים בשיטת הר"ן והמגיד משנה יבוארו לקמן]

רא"ש – כתב שלשונות ודאיים שהם לשם קדושין אינה יכולה לומר בהם שלא ידעה שהם לשונות קדושין, ואפילו אומרת שלא מכירה מקודשת. ורק לשונות הספקות יכולה לומר שלא מבינה וצריך לדבר עמה על עסקי קדושיה.
פרוש הבית יוסף – הרא"ש מסכים לר"ן ולמגיד משנה שצריכה להבין שהיא מתקדשת, ומה שכתב שלא צריך להכיר שהלשון היא של קדושין מדבר על האיש, שכיון שהוציא מפיו לשונות אלו, חזקה שלשם קדושין הוציאם.
רא"ש ע"פ הבית שמואל – הרא"ש מסכים לר"ן והמגיד משנה (ע"פ הסברו את הר"ן והמגיד משנה), שבלשונות הודאיים, גם אם אומרת שלא מכירה נשאר הדבר בספק קדושין.

רא"ש ע"פ המהר"ט, הט"ז, והגר"א – חלק על הר"ן והמגיד משנה, וכתב שבלשונות שהן ודאי לשון קדושין וכולם מכירים בהם שהן לשון קדושין האשה מתקדשת בכל מקרה אפילו אומרת שאינה מכרת שהם לשונות של קדושין. והאיש נאמן שלא כיון לשם קדושין, כי יש לו מיגו שיכול לגרשה מיד.

נתינת כסף בלא כוונה לקדושין

גמרא – "גופא: היה מדבר עם האשה על עסקי גטה וקדושיה ונתן לה גטה וקדושיה ולא פרש: רבי יוסי: אומר דיו. רבי יהודה אומר: צריך לפרש. אמר רב יהודה אמר שמואל: [דברי רבי יוסי שדיו, מדברים] והוא שעסוקים באותו ענין [עד שעת הנתינה]. וכן אמר רבי אלעזר א"ר אושעיא: והוא שעסוקים באותו ענין.

כתנאי: רבי אומר: והוא שעסוקים באותו ענין, ר' אלעזר בר ר"ש אומר: אע"פ שאין עסוקים באותו ענין. ואי לאו דעסוקים באותו ענין מנא ידעה מאי קאמר לה? אמר אביי: מענין לענין באותו ענין (שהפסיקו לדבר על קדושין, והתחילו לדבר על צרכי זיווגם)". (שם).
ה"ג, המב"ם, רא"ש, ר"ן, רשב"א, בגל העיטור, טור – הלכה כרבי יוסי ורבי ורבי יהודה אמר שמואל, שרק כשעסוקים באותו ענין מקודשת. ולכן אם נתן לאשה כסף סתם אינה מקודשת, אע"פ שאומר שמן הסתם כיון לקדושין אע"כ עסוקים בענייני קדושין.
והוסיף הרשב"א, שאפילו אם חזר ואמר לה אח"כ שהיא מקודשת, אינה מקודשת עד שתתן לו את הכסף במתנה גמורה ויחזור ויתן לה ויאמר לה שמקודשת בכסף זה או שיעסקו בענין הקדושין.

מהר"ב בשם מהר"ם מרוטנבורג – אם אין עדים שהתרצתה להתקדש ושניהם מודים שהתרצתה צריכה גט, ואפילו לא דיברו כלל אלא שהיה בלבו שכסף זה יהיה לקדושין והיא כיוונה בלבה לשם קדושין, הולכים אחר המחשבה.

1. כגמרא, כיצד מקדשים בכסף? נתן לה בפני שני עדים פרוטה או שווה פרוטה ואומר לה הרי את מקודשת לי בזה. **רמ"א** – נוהגים לומר שמקודשת "כדת משה וישראל" וכן נוהגים. ונוהגים לקדש בטבעת, וזה מתיקוני הזוהר. **באר היטב בשם מהר"ם מינץ** – מראה הטבעת לעדים והעדים חייבים לראות את נתינת הטבעת על האצבע ויקדש ביד ימין שלו וישים על יד ימין הכלה ובאצבע הסמוכה לאגודל ישים את הטבעת. **פת"ש בשם כרם לשלמה** – יש להקפיד שלא תהיה חציצה בין הטבעת לאצבע, ולכן אם הכלה לובשת כפפות כלשהן צריכה להסירן. **קדושין במטבע שיש בו צורה: גית שמואל ע"פ המהר"ג** – אין מקדשים לכתחילה במטבע (כסף). **אבני מילואים** – המרדכי כתב זאת על דרך העיון, שמא דעתו על הצורה, אך יש הבדל בין תורת חליפין שם דעתו על הצורה לבין תורת דמים שרק רוצה את הכסף.
2. כברייתא, שה"ה אם אמר הרי את מאורסת לי או הרי את לי לאשה. וכרמב"ם והרא"ש, שיכול לקדש בכל לשון שמשמעותה לשון קידושין ודאית באותו מקום ובלבד שהיא תבין שזה לשון קדושין.
3. כרבי יוסי ורבי ורבי יהודה אמר שמואל, שאם היה מדבר עמה על עסקי קדושה ונתן לה אפילו בשתיקה הרי זו מקודשת, כל עוד שעסוקים באותו ענין. וכ"ש אם אמר לשון קדושין אלא שאינה מבינה אותו, מכיון שעסוקים בענייני קדושין, מקודשת. **רמ"א** – י"א שאפילו אם מדברים מענין לענין באותו ענין ג"כ מקודשת אם נתן בשתיקה (רשב"א), וי"א שאפילו אם מדברים לפני זה מספיק (מרדכי).
4. כגמרא, שאם אמר לה הרי את אשתי, הרי את זקוקתי, הרי את קנויה לי, הרי את ארוסתי, הרי את שלי, הרי את לקוחתי מקודשת.

ההלכה בהבנת האשה את הלשונות הודאיים

- רמ"א** – כר"ן והמגיד משנה, שצריכה להבין את דבריו או שידבר עמה קודם בעסקי קדושין, ואם לא דיבר לא מקודשת.
- גית יוסף, הלכת מחוקק, נודע ביהודה** – אם אומרת שלא הבינה ולא דיברו קודם מעסקי קידושין אינה מקודשת כלל ע"פ הר"ן והמגיד משנה (בלשונות מאורסת, את לי לאשה וכו'). אבל אם אמר לה בלשון שכל הנשים יודעות שהוא לשון קדושין, כגון "הרי את מקודשת לי", אז אפילו אם אומרת שלא הבינה אינה נאמנת.
- מ"מ לחומרא נאמנת שאם קידשה אחר צריכה גט משני**, אבל לשונות שלא הכל מכירים בהם שהם לשון קדושין, נאמנת לומר שלא הבינה.
- ג"ת, גית שמואל** – צריכה להבין גם בלשון את הרי את מקודשת לי, כי לא כל הנשים מבינות לשון הקודש. ואם אמרה שלא הבינה אינה מקודשת. ובשאר הלשונות, אם אמרה שלא מבינה הוי ספק קדושין, שמא משקרת.
- הנוב"י תמה על הבית שמואל** מדוע לא נאמין לה ונשאיר אותה בספק, הרי יש לה חזקת התר.
- ט"ז** – תמוה, כי אלו נשמעים לשון קדושין יותר מאשר הרי את מקודשת לי! אלא הכוונה ל"כל לשון קדושין ודאי באותו מקום", והיא חייבת להבין שזה לשון קדושין, אבל הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאשה מקודשת בכל מקרה.

האם האיש צריך להבין לשונות הקדושין שאומר

- רמ"א** – כרא"ש ע"פ הבית יוסף, שהאיש לא נאמן לומר שלא כיון לשם קדושין. **וכן הסכים החלקת מחוקק**. ודוקא בלשונות שהן ודאיים ומוכרים לכולם כלשונות קדושין (לעיל), אבל לשונות שניתן לפרש אחרת, גם הוא נאמן לפרשם אחרת כמו שהיא נאמנת לומר שלא הבינה.
- ט"ז, גה"א** – כבר בארנו לעיל שהם חולקים על הסבר הבית יוסף בדעת הרא"ש, וסוברים שדבריו מתייחסים לכך שבלשונות ודאיים האשה לא נאמנת כלל, והאיש תמיד נאמן כמו האשה.

דין לשונות שהן ספק לשונות קדושין

- גמרא** – איבעיא להו: מיוחדת לי מהו? מיועדת לי מהו? עזרתי מהו? נגדתי מהו? עצורתי (לשון שנאספת עמי לבית) מהו? צלעתי מהו? סגורתי (כמו ויסגור בשר תחתנה) מהו? תחתי מהו? תפושתי מהו? פשוט מיהא חדא, דתניא: האומר לקוחתי, הרי זו מקודשת משום שנאמר כי יקח איש אשה...
- במאי עסקינן? אילימא בשאין מדבר עמה על עסקי גטה וקדושה מנא ידעה מאי קאמר לה? ואלא במדבר עמה על עסקי גטה וקדושה, אע"ג דלא אמר לה נמי, דתנן: היה מדבר עם אשה על עסקי גטה וקדושה ונתן לה גטה וקדושה ולא פרש, רבי יוסי אומר: דיו, רבי יהודה אומר: צריך לפרש, ואמר רב הונא אמר שמואל: הלכה כר' יוסי?
- אמר, לעולם במדבר עמה על עסקי גטה וקדושה ואי יהיב לה ושתיק הכי נמי, הכא במאי עסקינן דיהב לה ואמר לה בהני לישני, וכי קמיבעי ליה: הני לישני לקדושי קאמר לה או דלמא למלאכה קאמר לה? תיקו". (שם)
- ה"ג, מגיד משנה** – מכאן משמע שבכל הלשונות הנ"ל שהן ספק לשון קדושין, אם לא היה מדבר עמה על עסקי קדושין אין כלל לחשוש בהם לקדושין. ואם ידעה ומכירה שלשונות אלו לשום קדושין והכוונה היתה לקדושין, הרי היא מקודשת מספק, כי לשונות הללו הן ספק לשון קדושין שמא כיון לקדושין שמא למלאכה.

לשון חרופתי

גמרא – "איבעיא להו: חרופתי מהו? ת"ש, דתניא: האומר חרופתי מקודשת, שכן ביהודה קורים לארוסה חרופה. ויהודה היא רובא דעלמא? ה"ק: האומר חרופתי מקודשת, שנאמר: והיא שפחה נחרפת לאיש. ועוד, ביהודה קורים לארוסה חרופה. ויהודה ועוד לקרא? אלא ה"ק: האומר חרופה ביהודה מקודשת, שכן ביהודה קורים לארוסה חרופה". (שם ו.)

רמב"ם. השב"א. רא"ש – ה"ה חרופתי הוא אחד מלשונות הקדושין הודאיים בכל מקום.

מהר"ם מרוטנבורג. ר"ן – מכיון שהגמרא לא הכריעה בלשון "חרופתי" האם זה תופס בשאר מקומות שאינם יהודה, לכן היא ספק מקודשת.

אמר לה "הרי את נשואתי"

השב"א – אם אמר הרי את נשואתי ודאי שלא מקודשת, כי לא שמענו שתיקרא נשואה עד שתיבעל או עד שתכנס לחופה.

הבית יוסף תמה על זה, כי ראינו קודם שאם אומר "הרי את לי לאינתו הרי זו מקודשת", ועוד ראינו בברייתא שאם אמר "הרי את אשתי מקודשת", וסתם אשתי משמע שנשואה לו: **ולכן כתב הבית יוסף**, שאולי כוונת הרשב"א לומר שהיא **ספק מקודשת**.

שו"ע

1. אמר לה הרי את מיועדת לי, מיוחדת לי, עזרתי, נגדתי, צלעתי סגורתי, תחתי, עצורתי, תפוסתי (שהן לשונות שהגמרא הסתפקה בהן) הרי זו ספק מקודשת, וה"ה חרופתי (ר"ן), **אע"פ שמדבר עמה בעסקי קדושה ומגלה שאין כוונתו למלאכה ואפילו שניהם טוענים שכיוונו לקדושין**, אבל אם אינו מדבר עמה על עסקי קדושה לא חוששים ללשונות אלו כלל אפילו מספק. **חלקת מחוקק. בית שמואל** – בלשונות אלו אף האיש נאמן לומר שלא כיון לשם קדושין.

רמ"א

1. אמר הרי את נשואתי, י"א שלא חוששים לזה כלל (רשב"א). משמע אפילו אם דיבר בעסקי קדושין. **חלקת מחוקק** – חלק על הרמ"א וכתב שלרשב"א כל זה כשלא דיברו מענייני קדושין, אך אם דיברו מענייני קדושין לא גרע משתיקה ומקודשת כמו כשנתן בשתיקה. **בית שמואל** – הסכים לחלקת מחוקק שאם דיברו אז מקודשת, והוסיף שגם אם לא דיברו מ"מ ספק מקודשת (כהסבר הבי"י).
 2. כ"ן, שאם לא דיבר עמה על עסקי גטה וקדושה כשאמר את לשונות אלו אבל היא ידעה שזה לשון קדושין וקיבלה לשם קדושין, מקודשת מספק.
 3. **בית שמואל** – מהר"י ומהר"ט פסקו שכאן לא מקודשת כלל כי לא דיברו מעסקי קדושין כי העדים לא ידעו וכאילו אין עדים בדבר. כמהר"ם מרוטנבורג, שמי שאמר לאשה שנתן לה בשביל אהבה וחיבה חוששים לקדושין כמו לשון מסופקת, שמא זה כמו שאמר שתהיה אהבה וחיבה ביניהם בעתיד או שמתכוון לעבר שכבר יש ביניהם אהבה. ודין זה הוא כמו הרי את מיועדת לי או מיוחדת לי.
 4. כמרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג, שאם נתן לה בשתיקה והיא אומרת שקיבלה לשם קדושין ולכך כיוונו, הרי זה קדושין. **בית שמואל** – חלק ואמר שלא משמע כן מהפוסקים.
 5. **חלקת מחוקק** – הסכים שאין הלכה כך. וכתב שגם מהר"ם דיבר כשדיברו מעסקי קדושין וכשנתן אמר שזה לשם אהבה וחיבה ורק העדים לא ידעו שהתמצו להתקדש ואז הדין שספק מקודשת (כמו הדין הקודם).
 5. כרשב"א, שבכל מקרה בו לא חוששים לקדושין, אפילו אם חוזר אח"כ ואמר לה שהיא מקודשת לו, צריך לחזור ולתת לה את הכסף בתורת קדושין.
- ט"ז** – הקשה, אולי הכסף הוא כפקדון וכמקדש מוחל על הפקדון והכסף שלה ומתקדשת.
- אבני מילואים** – תרץ, כי כיון שנתן לה בסתם, זה כמתנה וכעת הכסף כבר שלה. לכן כשחוזר ומקדש צריך לתת מחדש את הכסף.

סעיף ד'

גמרא – "אמר שמואל: בקדושין נתן לה כסף ושוה כסף ואמר לה הרי את מקודשת, הרי את מאורסת, הרי את לאינתו, הרי זו מקודשת. הריני אישך, הריני בעלך, הריני ארוסיך, אין כאן בית מיחוש (אין אפילו ספק קדושין)..."

א"ל רב פפא לאביי, למימרא דסבר שמואל, ידים שאין מוכיחות (כי לא אמר שמקודשת לו) הויין ידים, והתנן: האומר אהא הרי זה נזיר. והויין בה, ודילמא אהא בתענית קאמר? ואמר שמואל והוא שיהיה נזיר עובר לפניו. טעמא דנזיר עובר לפניו, הא לאו הכי לא?

הכא במאי עסקינן? דאמר לי. אי הכי מאי קמ"ל? הני לישיני בתראי קמ"ל: הכא כתיב כי יקח ולא שיקח את עצמו, והכא כתיב ושלחה, ולא שישלח את עצמו". (שם ה:ו.)

בית יוסף בשם תשובות הרשב"א ובמיוחדות לרמב"ן – מכאן לומדים שאם לא אמר 'לי' זהו ספק קדושין. **הבית יוסף כתב שלא סומכים על תשובה זו**.

ה"נ. רמב"ם. ריב"ש. ומגיד משנה ובית יוסף. בשם רמב"ן. ורשב"א. רא"ש. ר"ן – חלקו וכתבו שאם לא אמר "לי" אין כאן שום ידים מוכיחות כלל ואין כאן אפילו ספק **ודאי לא מקודשת** ולא צריכה אפילו גט לחומרא. ואם היה מדבר איתה על עסקי קדושה, מקודשת כי זה מוכיח אפילו יותר מנזיר שעובר לפניו.

המ"ה – אם קידש תחלה אשה אחת קדושין גמורים ואמר לאחרת בפניה תהא מקודשת ולא אמר לי, אלו ידים מוכיחות שמתכוון לקדושין, וחוששים לקדושין אלו. **והסביר הבית יוסף**, שזה דומה לנויר שעובר לפניו והוא אומר "אהא", אלא שאינה מקודשת בודאות כי יש לחלק בין זה לנויר שעובר לפניו, כי בנויר אומר "אהא" כמו זה שעובר וכאן קידש אחרת וכאשר תהא מקודשת לא מוכחא בודאות שהוא מתכוון שהיא מקודשת לו, כי אולי רוצה לקדשה לחברו, ולכן היא ספק מקודשת וצריכה גט לחומרא.

שו"ע

1. כגמרא, וכרא"ש והר"ן שאם אמר הרי את מקודשת ולא אמר לי, אינה מקודשת. ואם היה מדבר עמה על עסקי גטה וקדושיה מקודשת. **והדגיש החלקת מחוקק**, שזה אפילו אם שניהם מודים שהבינו שהוא מקדש אותה, מ"מ זה נקרא ידים שאינם מוכיחות כי צריך שיאמר לשון שיוכח ממנה שקונה אותה וכוונה לא מספיקה. ולכן גם אם קידש בשתיקה אינה מקודשת. **המ"א** – הביא את תשובת הרשב"א ובמיוחסות לרמב"ן, שיש מחמירים שספק מקודשת אך כתב שהעיקר כדעה ראשונה. **ב"ח** – פסק להחמיר למעשה. **חלקת מחוקק** – בדרכי משה הרמ"א פסק כדעת המקלים שאינה מקודשת, ולכן יש להקל. **בית שמואל** – פסק כשו"ע לסמוך על רוב הפוסקים ולהקל. אלא כתב שיש להחמיר כששניהם מודים שספק מקודשת. ואפילו לדעת המחמירים אם יש עוד רעותא או שזה ספק קדושין, מקלים. **פתחי תשובה** – למעשה יש להחמיר, ולהקל רק במקרים של רעותא או ספק קדושין כמו שאמר הבית שמואל או שיש חשש לעיגון (מהר"ם אלשקר)
2. כרמ"ה, שאם קידש אשה קדושין גמורים ואמר לאחרת בפניה תהא מקודשת, אלו הן ידים מוכיחות וחוששים לקדושין, **והיא ספק מקודשת** שמא קידש אותה לחברו.

סעיף ה'

הג"ש

1. אם כשנתן את הטבעת אמר שהוא נותן לה אותה בתורת קדושין ולא אמר "הרי את מקודשת לי", זה דיבור שלם של קדושין, כי הזכיר שנותן לה בתורת קדושין וברור שהוא המקדש והיא המתקדשת. **השב"א** – במקרה זה הוי ספק קדושין.
2. גם אם שליח החתן אמר שנותן בתורת קדושין לשליח הכלה ג"כ מקודשת. **וכ"פ חלקת מחוקק ובית שמואל**.

מהר"י גי. רב בשם התשב"ע. (רשב"צ זוראן)

1. אם אמר לאב קח טבעת זו קדושין על בתך, אין בדבריו כלום.
2. צריך שיאמר לשון להבא, כגון "יהו קדושין" או "הרי הן קדושין" אבל לשון "קדושין הן" אינו כלום. **שו"ע** – פסק כריב"ש, שאם נתן את הכסף ואמר שנותן בתורת קדושין, נחשב כאילו אמר לי. **חלקת מחוקק. בית שמואל** – משמע ברשב"א ובריב"ש מדובר שבמקרה זה זהו רק ספק קדושין. **פת"ש** – מוכח מריב"ש שמקודשת לגמרי כפסק השו"ע.

אמר אני נותן לך לקידושין: מהר"ט – לא מקודשת. **השב"א** – נחשב כאומר "לי".

המ"א – כתשב"ץ, שצריך שיאמר "הרי הן קדושין" או "יהיו קדושין", אבל סתם "יהו קדושין", אינה מקודשת. **חלקת מחוקק** – צריך עיון למעשה, כי דין זה דומה להקדש, וכמו ששם אם אומר בלשון הוה מהני, כך גם כאן. **בית שמואל** – אם דיברו תחילה בעייני חו"ק יש לחשוש ומקודשת מספק אפילו בלשון הוה.

סעיף ו'

גמרא – "אמר שמואל: ... הריני אישך, הריני בעלך, הריני ארוסיך, אין כאן בית מיחוש (אין אפילו ספק קדושין)..." הכא במאי עסקין: דאמר לי. אי הכי מאי קמ"ל? הני לישני בתראי קמ"ל: הכא כתיב כי יקח ולא שיקח את עצמו, והכא כתיב ושלחה, ולא שישלח את עצמו". (שם ה' ו-ו.)

רא"ש – בלשונות אלו כשלא אומר לי אינם כלום אפילו היה מדבר עמה על עסקי קדושין כי זה גרוע יותר מאם נתן לה בשתיקה. **רבנו ירוחם** – יש אומרים שמקודשת בודאות, ויש אומרים שמקודשת מספק.

שו"ע – פסק את דברי שמואל, וכרא"ש שאפילו אם היה מדבר עמה על קדושין גם אינם כלום, כי לא יכול לקחת את עצמו. **בית שמואל** – רבנו ירוחם ומהר"י סגל מחמירים אם מקדש עמה על עסקי קדושיה.

דברנו משה בשם הגהות אלפסי. המ"א – אם נתן כסף לאביה ואמר הרי אתה חמי ולא אמר הרי בתך מקודשת, אין זה קדושין כלל. והוסיף **הבית שמואל לפי זה**, שאפילו היו מדברים על עסקי קדושין, ג"כ אינה מקודשת כלל.

חלקת מחוקק – דחה את דברי הגהת אלפסי, כי משמע שאפילו אם מדבר עם אביה על עסקי קדושין אינה מקודשת, וזה אינו, כי כאשר אומר הריני אישך וכד', עובר על מצות התורה לקנות את האשה, אבל כאשר אומר הרי אתה חמי זה משמע כלקחת בתו, וכן כתוב בפסוק "את בתי נתתי לאיש הזה", אלא שזה דרך רמז. **ולכן צריך עיון למעשה אפילו לא דיבר עמו עסקי קדושין ושתק, וכ"ש אם דיבר, ולכן ספק מקודשת. בית שמואל בשם מהרי"ט** – אפילו אם רומז שמקדש את בתו לא מהני, כי צריך לשון ברור.

סעיפים ז' ח' ט'

גמרא – "ת"ר: כיצד בכסף? נתן לה כסף או שוה כסף, ואמר לה: הרי את מקודשת לי, הרי את מאורסת לי, הרי את לי לאינתו, הרי זו מקודשת. אבל היא שנתנה ואמרה היא, הריני מקודשת לך, הריני מאורסת לך, הריני לך לאינתו אינה מקודשת... אלא ה"ק: נתן הוא ואמר הוא פשיטא דהו קדושין, נתן הוא ואמרה היא נעשה כמי שנתנה היא ואמרה היא ולא הו קדושין. ואי בעית אימא: נתן הוא ואמר הוא מקודשת. נתנה היא ואמרה היא אינה מקודשת. נתן הוא ואמרה היא ספיקא היא, וחישינן מדרבנן". (קדושין ה:)

הש"י – החשש הוא שאם בא אחר וקידשה ממש צריכה גט משניהם שמא לא היו קדושי הראשון קדושין וחלו קדושי השני או שמא של ראשון היו הקדושין ואז לא של השני.

המב"ם. סמ"ג – ספק מקודשת, וחוששים מהתורה.

ה"ח. רא"ש. ה"ח – ספק מקודשת מדרבנן, אבל כשמדברים בעסקי קדושין ודאי מקודשת כי אפילו נתן לה בשתיקה מקודשת. **וכך משמע גם מרש"י הנ"ל.**

פתחי תשובה – הנפק"מ בזה תהיה אם בא אחר וקידשה גם כשנתן הוא ואמרה היא, שאם חוששים מדרבנן שמא זה כמו נתן הוא ואמר הוא, צריכה גט משני כי גם בו שייך לגזור, אבל אם נאמר שזה ספק דאורייתא, אינה צריכה גט משני ממ"נ.

המ"ה – כ"ש אם אמר הבעל "הן" בשעת נתינה על אמירתה שודאי נחשבים כקדושין אפילו אין עסוקים באותו ענין, כי זה נחשב כאילו הוא אמר.

שנו"ג

1. כברייתא, שאם היא נתנה לו כסף ואמרה הריני מקודשת לך, אינה מקודשת. **הדין כשהיא אמרה והיא נתנה והוא אדם חשוב וקיבל בשתיקה:**
חלקת מחוקק – אם נתנה ואמרה והוא לא אמר כלום **והוא אדם חשוב**, נחשב כאילו נתן הוא ואמרה היא ספק מקודשת וחוששים מדרבנן.
הר"ש. באר היטב – חלקו ואמרו שאפילו אם הוא אדם חשוב אינה מקודשת.
הדין כשהיא אמרה והיא נתנה והוא אדם חשוב ודיברו מעסקי קדושין:
בית שמואל – אם מדברים מעסקי קדושין, זה נחשב כאילו נתנה היא ואמר הוא, ולפי מה שנפסק לקמן שאם הוא אדם חשוב אז מקודשת בודאות, ה"ה כאן אע"פ שאמרה היא.
הר"ש. באר היטב – משמע שאינה מקודשת אף במקרה זה.
2. כרא"ש, שאם נתן הוא ואמרה היא, אם מדבר עמה על עסקי קדושין ודאי מקודשת, ואם לא דיבר עמה על עסקי קדושיה, הרי היא ספק מקודשת כלישנא בתרא בגמרא.
3. כרמ"ה, שאם נתן הוא ואמרה היא וענה הוא הן, מקודשת אפילו לא עסוקים, כי זה כאילו הם עסוקים.
ג"ח – דוקא כשדיבר תחילה על עסקי קדושין, אבל כשלא דיברו כלל הוי ספק קדושין.
מהרש"ל. בית שמואל – **חלקו על הב"ח**, כי מה שעונה "הן" זה נחשב כאילו הם מדברים מעסקי קדושין ממש עכשיו.

נתנה היא ואמר הוא

גמרא – "בעי רבא: הילך מנה ואקדש אני לך (והוא קיבל את המנה ואמר התקדשי לי בכך) מהו? אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא: מקודשת. אמר ליה רב אשי למר זוטרא: אם כן הוה ליה נכסים שיש להם אחריות (אדם שהוקש לקרקעות) נקנים עם נכסים שאין להם אחריות ואין איפכא תנן...? אמר ליה: מי סברת דאמרה ליה אגב, הכא באדם חשוב עסקינן (שלא רגיל לקבל מתנות) דבההיא הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשה". (קדושין ז.)

הש"י. ה"ח. רמב"ם. רא"ש. ה"ח – מדובר כאן שהיא נתנה לו כסף והוא אמר **הרי את מקודשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה**, ואז אם הוא אדם חשוב מקודשת, כי יש לה הנאה שאדם חשוב קיבל ממנה מתנה. **ואם הוא אינו אדם חשוב אז אם נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת כלל ואפילו ספק אין.**

הר"ן הסביר את ההבדל בין נתן הוא ואמרה היא שספק מקודשת לנתנה היא ואמר הוא שאם אינו אדם חשוב אינה מקודשת כלל, שבנתן הוא ואמרה היא, כיון שבשעת הנתנה אמרה היא והוא שתק הרי זה כהסכמה לדבריה וכאילו מדבר עמה על עסקי קדושיה ונתן לה קדושין שאז קי"ל כרבי יוסי שדיו ומקודשת, ולכן י"ל שזה כמו נתן ואמר הוא, אבל כשנתנה היא ואמר הוא והוא לא אדם חשוב לא קיים כאן "כי יקח" ולכן זה אפילו לא ספק.

איד מגדירים מיהו אדם חשוב? הא"ש – צריך חקירת חכם מי נקרא אדם שאינו חשוב כדי שנדע מתי תהיה מותרת בלא גט. משמע שסתם בני אדם הם חשובים. **רשב"א** – סתם בני אדם נקראים אינם חשובים.

בה"ג – סבר שאם נתנה היא ואמר הוא, אע"פ שאינו חשוב ספק מקודשת. **הר"ן דחה את שיטת בה"ג.**

שו"ע

1. פסק כרוב הראשונים, שאם נתנה היא ואמרה לו שנותנת לו מתנה ע"מ שאתקדש לך, ואמר לה הוא שמקודשת לו בהנאה שיש לה מזה שקיבל ממנה את המתנה, אז אם הוא אדם חשוב מקודשת, כי נהנית שמקבל ממנה את המתנה.
2. **כרא"ש**, שצריך חקירת חכם מי נקרא אדם שאינו חשוב כדי להתירה בלא גט. משמע שסתם בני אדם הם חשובים וצריכה גט מספק. **ג"ה** – מחמיר כדעת בה"ג שאפילו אדם שאינו חשוב הוי ספק קדושין. **פת"ש** – כאן מדובר שנותנת לא סתם פרוטה אלא דינר חשוב, כי הנאת דבר חשוב שמה הנאה, אבל בסתם שווה פרוטה אינה מקודשת.

האם צריכה לומר "ואתקדש אני לך"

רשב"א – יש להחמיר גם אם נתנה היא בסתמא והוא אמר לה התקדשי לי ושתקה, שספק מקודשת שמא ניחא לה להתקדש. **רמ"א** – פסק כרשב"א, שמחמיר אפילו לא אמרה שנותנת מתנה ע"מ שתתקדש לו, אלא אפילו נתנה סתם והוא אמר הרי שתתקדש לו ושתקה, הרי היא מקודשת. **בית שמואל** – כתב שרוב הפוסקים מסכימים לזה, שמקודשת אפילו לא אמרה ע"מ שאתקדש לך.

סעיף י'

ה"נ. שו"ע – שיעור הכסף שהוא שוה פרוטה ומקדשים בו הוא משקל חצי שעורה כסף צרוף (פחות מחצי גרם כסף, היינו כמה אגורות). **חלקת מחוקק. בשם סמ"ע** – אם לא ניתן לקנות עם שיעור זה כלום, כי הכל יקר צ"ע אם צריך להוסיף יותר, אחרת אולי זה קדושי ספק. **גר"א. ערוה"ש. אבני מילואים. חזו"א** – אפילו אם לא ניתן לקנות כלום מקודשת כי זו הפרוטה שהיתה בימי משה.

ס' כט

סעיף א'

גמרא – "אמר רבא: הילך מנה ע"מ שתחזירהו לי: במכר (קרקע שנקנית בכסף) לא קנה, באשה אינה מקודשת, בפדיון הבן אינו פדוי, בתרומה יצא ידי נתינה ואסור לעשות כן מפני שנראה ככהן המסייע בבית הגרנות. מאי קסבר? אי קסבר מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה אפילו כולהו נמי! ואי קסבר לא שמה מתנה, אפילו תרומה נמי לא! ועוד, הא רבא הוא דאמר מתנה ע"מ להחזיר שמה מתנה, דאמר רבא: הילך אתרוג זה ע"מ שתחזירהו לי, נטלו והחזירו יצא, ואם לאו לא יצא! אלא אמר רב אשי: בכולהו קני לבר מאשה, לפי שאין אשה נקנית בחליפין...". (קדושין ו:)

תוספות. רא"ש – כשעושים קנין סודר מחזירים את הסודר שמקנים בו, ולכן אם אשה נקנית במתנה ע"מ להחזיר, יאמרו שנקנית גם בחליפין בקנין סודר. ולכן, אע"פ שמהתורה אשה נקנית במתנה ע"מ להחזיר, **באו חכמים והפקיעו את הקדושין ולכן אפילו מדרבנן אינה מקודשת**. **רמב"ם** – הסכים שאינה מקודשת כלל במתנה ע"מ להחזיר אבל מטעם אחר, שאפילו אם החזירה לו את הכסף, הרי לא נהנית ולא הגיע לידה כלום.

הגהות אלפסי – **מקודשת מדרבנן**, וצריך לחזור ולקדשה קדושין ודאיים.

שלטי גיבורים – צריכה גט כי מדאורייתא מקודשת.

מתנה לזמן ידוע: רבנו ירוחם. רמב"ם. וה"ו. ע"פ הבית שמואל – יש מפרשים שאם קידש אותה במתנה לזמן ידוע והקדושין הם באותה הנאה שנהנית באותו זמן, מקודשת כי את ההנאה לא מחזירה, ויש מפרשים שאינה מקודשת, ופסק כדעה ראשונה. **בעל העיטור. ע"פ החלקת מחוקק** – חולק וסובר שהקדושין לא חלים כלל.

שו"ע – פסק את דברי רבא, שהאומר לאשה שמקודשת בדינר זה ע"מ להחזיר אינה מקודשת.

חלקת מחוקק – אפילו גט לא צריכה, כי חכמים הפקיעו את הקידושין. ומכיון שיש חולקים על כך, פסק שצריכה גט לחומרא, ואם קידש אחר צריכה גט משניהם.

בית שמואל – פסק כרוב הפוסקים שלא צריכה גט כלל.

האם צריך לכפול את התנאי? ב"ת – דוקא בכפל התנאי, אבל אם לא כפל אז אין תנאי וזה קידושין רגילים. **בית שמואל** – זה רק לשיטת הרא"ש והטור שבאתרוג תנאו בטל אם לא כופל ולכן גם בקידושין אם לא כופל המעשה קיים והיא מקודשת, אבל לתוספות שבאתרוג לא צריך לכפול ואם לא החזיר את האתרוג לא יצא אפילו לא כפל, אז גם כאן לא צריך לכפול

רמ"א

1. כרא"ש, שאשה שנתנה מתנה לאחד מתנה ע"מ להחזיר לאחר לי יום כדי לקדשה בה תוך לי יום (או סתם מתנה ע"מ להחזיר – חלקת מחוקק) וקידש תוך לי יום מקודשת.
2. **בית שמואל** – הסכים עם פסק הרמ"א שגם אם מקבל מהאשה מקודשת, וה"ה אפילו בלא הגבלה של לי יום. כפסק רבנו ירוחם, שאם נתן לה מתנה ע"מ להחזיר וקידש בהנאה שנהנית, מקודשת כי את ההנאה לא מחזירה. **חלקת מחוקק** – הסביר שלשיטת בעל העיטור אינם קידושין ולכן זה ספק קידושין, וצריכה גט לחומרא. **בית שמואל** – פסק כרבנו ירוחם שמקודשת, כי דברי בעל העיטור מתייחסים כשהשאל כל ע"מ להחזיר, אבל בהנאה מודה שיכול לקדש כי את ההנאה לא מחזירה לו. **פת"ש בשם מהלל יעקב** – אפילו אם המקדש עצמו קיבל את החפץ במתנה ע"מ להחזיר יכול לתת אותו לאשה במתנה ע"מ להחזיר ולקדש בהנאת הזמן, כי יש לו רשות.

סעיף ב'

גמרא – "אמר רבא: תן מנה לפלוני ואקדש אני לך מקודשת מדין ערב (שמשתעבד למלוה). ערב, לאו אע"ג דלא מטי הנאה לידה קא משעביד, האי איתתא נמי אע"ג דלא מטי הנאה לידה קא משעבדא ומקניא נפשה". (שם ז.)

רש"י – מדובר כשנותן את הכסף לפלוני ואומר לה התקדשי לי.

רמב"ם. רשב"א. ר"ג. רבנו ירוחם – **הסכימו לרש"י**. והוסיפו שצריך לומר "התקדשי לי בהנאת מתנה זו שנתתי על פיך". **המגיד משנה ציין** שנוסח זה הכרחי, כי אחרת היא ספק מקודשת, וזה כמו נתן הוא ואמרה היא [וזה שאמרה שאתקדש אין זה נחשב כעסוקים באותו ענין כי הוא לא אמר כלום]. ואם דיבר עמה בעסקי קידושין מהני אפילו לא אמר כלום. אבל אם הוא התחיל ואמר לה התקדשי לי במנה והיא אמרה תנהו לפלוני או לאבא או לאביך אינה מקודשת.

שׁוֹנֵי – פסק כרבה וכראשוני, שאם אמרה תן מנה לפלוני ואתקדש לך ונתן ואח"כ אמר שמקודשת ב"הנאת מתנה זו שנתתי על פיך", מקודשת.

האם צריכה לומר "ואתקדש אני לך"? **מהרש"ל, פת"ש** – אפילו לא אמרה ואתקדש אני לך, מקודשת. **גר"א בשם הראשוני** – אם לא אמרה אינה מקודשת.

ג'ת – מדובר שאמר תוך כדי דיבור לנתנת המנה לפלוני, אבל אם אמר זמן זה אינה מקודשת, כי זה כשתיקה לאחר מתן מעות. **הח"מ והט"ז דחו דבריו**, כי שתיקה לאחר מתן מעות זה כשנותן לה מעות כפקדון ושותק ואח"כ אומר שזה לקדושין, אבל כאן נתן מעות בשליחותה וכל רגע נהנית מזה, וברור שיכול לומר לה אח"כ שמה שנתן ונהנית כרגע תתקדש בו.

ט"ז – אם אמר הוא מיד אחרי שאמרה היא ואח"כ נתן את המעות בשתיקה בלא לומר כלום, ג"כ מקודשת, כי הנתינה נגררת אחר האמירה. **הט"ז רצה ללמוד מכאן** למקרה שאמר לה שתתקדש בשכר שיעשה לה כלי שלא צריך לקדש מחדש אחר העשיה של הכלי, אפילו אם לא אמר אז כלום. **אבל הבית שמואל כתב שיש לדחות**, כי כאן ממש מביא את המעות לפלוני מיד ושם עדין לא עשה כלל את הכלי ולכן צריך לקדש מחדש.

רמ"א

1. אם עסוקים באותו ענין, אפילו לא אמר כלום מקודשת.
 - בית שמואל** – לכאורה נראה שהיא חייבת לומר תנם לפלוני **ואתקדש לך**, כי אחרת כאילו אמרה תן לאבא. אבל מכריע שמדובר שאמרה תן לפלוני ואח"כ דנו בעסקי הקידושין, אע"פ שלא אמרה מפורשות ואתקדש אני לך, מקודשת.
 2. כל זה דוקא כשהיא התחילה, אבל אם אמר הוא והיא אמרה שיתן את כסף הקדושין לפלוני אינה מקודשת.
 3. כרשב"א, שה"ה אם אמרה הלוח מנה לפלוני ואתקדש לך ואמר שמקודשת בו, מקודשת כמו במתנה, כי כמו שערב מוכן שישתעבד כדי שילוו לפלוני, כך אשה מוכנה להשתעבד כדי שילוו לפלוני.
 4. כרשב"א, שאם אמרה להרויח זמן מלוה לפלוני ואתקדש לך אינה מקודשת, כמו שערב לא משתעבד לאחר הלוואה.
- ט"ז... חלקת מחוקק. בית שמואל** – קשה, הרי גם פה יש הנאה של שווה פרוטה. להלכה ספק מקודשת.

סעיף ג'

גמרא – "אמר רבא:.... תן מנה לפלוני ואקדש אני לו מקודשת מדין שניהם (ערב ועבד כנעני). ערב, לאו אע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה משעבד נפשיה, האי איתתא נמי, אע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה קא מקניא נפשה. מי דמי? ערב, האי דקא קני ליה קא חסר ממונא, האי גברא קא קני לה להאי איתתא ולא קא חסר ולא מידי? **עבד כנעני יוכיח דלא קא חסר ממונא (אותו עבד, כי אחרים משלמים בשבילו) וקא קני נפשיה.** מי דמי? התם, הך דקא מקני קא קני (בעל העבד קונה את הכסף), הכא, האי איתתא קא מקניא נפשה ולא קא קניא ולא מידי? **ערב יוכיח, אע"ג דלא קא מטי הנאה לידיה משעבד נפשיה".** (שם)

רמב"ם – מדובר שלאחר קבלת הכסף קידשה אותו פלוני ואמר לה שתתקדש לו בהנאת מתנה זו שקבל ממנה ואז מקודשת. **מגיד משנה בשם נש מפרשים (רש"י והשב"א)** – מדובר שאותו פלוני מינה אותו שליח לקבל את הכסף מהאשה, כי בלא זה אפילו הודיעו לבסוף והתרצה אינה מקודשת כי לא היה יודע מכך בשעת מתן הכסף.

השב"א – **תמה על הרמב"ם** הרי אם הוא שליח (לשיטתו שמדובר שהוא שליח), מדוע צריך לומר שתתקדש לו! **ועוד תמה על הרמב"ם**, הרי זה דומה למקרה שאמרה לו הילך מתנה ואתקדש אני לך שאינה מקודשת אלא דוקא באדם חשוב (ס' כז סע' ט)! ונשאר בצ"ע. **מגיד משנה** – **תמה על הרשב"א. לגבי תמיהתו הראשונה**, אם מדובר שעשאו שליח, ודאי שהשליח היה צריך לומר שתתקדש לפלוני בהנאת המתנה, ולכן לא חייב לעשותו שליח כדי שתתקדש. **לגבי תמיהתו על הרמב"ם**, במקרה של הילך מנה ואתקדש אני לך, היא נותנת כסף משלה והיא חסרה ממון ולכן צריך שיהיה אדם חשוב שהנאתה תהיה חשובה ותתקדש, אבל כאן אינה חסרה ממון כלל, שהרי משהו אחר נותן בשבילה אלא נהנית שמתקיימת מצוותה בממון של אחרים ולכן לא חייב להיות אדם חשוב.

שׁוֹנֵי – פסק ע"פ הגמרא, שאמרה תן מנה לפלוני ואתקדש לו, ואמר לה הרי את מקודשת לי בהנאה שקבלתי מתנה זו, מקודשת. **חלקת מחוקק. בית שמואל** – כאן מקודשת אע"פ שאינו חשוב (ולא כס' כז סע' ט) ע"פ תרוץ המ"מ שכאן לא חסרה ממון.

סעיף ד'

גמרא – "בעי רבא: הילך מנה ואקדש אני לך (והוא קיבל את המנה ואמר התקדשי לי בכך) מהו? אמר מר זוטרא משמיה דרב פפא: מקודשת. אמר ליה רב אשי למר זוטרא: אם כן הוה ליה נכסים שיש להם אחריות (אדם שהוקש לקרקעות) נקנים עם נכסים שאין להם אחריות ואנן איפכא נתנן...? אמר ליה: מי סברת דאמרה ליה אגב, הכא באדם חשוב עסקינן (שלא רגיל לקבל מתנות) דבהאי הנאה דקא מקבל מתנה מינה גמרה ומקניא ליה נפשיה". (שם ז).

הַשִּׁיבֵנוּ הַיְיָ אֱלֹהֵינוּ רַחֵםנוּ וְרַחֵם אֶת כָּל בְּרִייתְךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ – מדובר כאן שהיא נתנה לו כסף והוא אמר הרי את מקודשת לי בהנאה זו שקבלתי ממך מתנה, ואז אם הוא אדם חשוב מקודשת, כי יש לה הנאה שאדם חשוב קיבל ממנה מתנה. **ואם הוא אינו אדם חשוב אז אם נתנה היא ואמר הוא אינה מקודשת כלל ואפילו ספק אין. והדגיש הרא"ש, שצריך חקירת חכם מי נקרא אדם חשוב כדי שנדע מתי תהיה מותרת בלא גט.**

הר"ן הסביר את ההבדל בין נתן הוא ואמרה היא שספק מקודשת לנתנה היא ואמר הוא שאם אינו אדם חשוב אינה מקודשת כלל, שבנתן הוא ואמרה היא, כיון שבשעת הנתנה אמרה היא והוא שתק הרי זה כהסכמה לדבריה וכאילו מדבר עמה על עסקי קדושה ונתן לה קדושין שאז קי"ל כרבי יוסי שדיו ומקודשת, ולכן י"ל שזה כמו נתן ואמר הוא, אבל כשנתנה היא ואמר הוא והוא לא אדם חשוב לא קיים כאן "כי יקח" ולכן זה אפילו לא ספק.

בה"ג – סבר שאם נתנה היא ואמר הוא, אע"פ שאינו חשוב ספק מקודשת. **הר"ן דחה את שיטת בה"ג.**

שו"ע – פסק ע"פ מר זוטרא וכפסק הרמב"ם, שאם נתנה לו כסף ואמרה לו הילך מנה ואתקדש אני לך ואז אמר הרי את מקודשת וכו' מקודשת אם היא אדם חשוב. וע"ע לעיל בזה בס' כו סעי' ט'.

סעיף ה'

גמרא – "אמר רבא: ... הילך מנה והתקדשי לפלוני, מקודשת מדין עבד כנעני. עבד כנעני, לאו אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני נפשיה, האי גברא נמי אע"ג דלא קא חסר ולא מידי קא קני לה להאי איתתא". (שם)

ה"ש"י – מדובר שהוא שליח של המקדש אך נותן מעות משלו ולא של המקדש, ומקודשת אע"פ שהמעות לא של המקדש, כמו עבד כנעני שאחרים יכולים לשלם לאדון ולפדות אותו וכך קונה את עצמו בלי שהוא עצמו ישלם כלום.

המב"ם, הרא"ש – מדובר שהבעל קידש ואמר "הרי את מקודשת לי בהנאה זו הבאה לך בגללי" ומקודשת אע"פ שהמקדש לא נתן לה כלום. לפי זה נותן הכסף אינו שליח של המקדש. ואם המקדש לא אומר שמקודשת בהנאה זו תהיה מקודשת רק אם יעשה שליח.

שו"ע – כגמרא ורמב"ם והרא"ש, שאם אמר לה קחי דינר והתקדשי לפלוני, אם עשאו שליח מקודשת. ואם לא עשאו שליח, אז אם פלוני אח"כ אמר לה שתתקדשי במנה שכבר קבלת, ג"כ מקודשת [אבל אם לא אמר אינה מקודשת].

סעיף ו'

גמרא – "אמר רבא אמר רב נחמן: אמר לה התקדשי לי במנה והניח לה משכון עליה אינה מקודשת, מנה אין כאן, משכון אין כאן". (שם ח.)

מה פרוש "מנה אין כאן"?

המב"ם, השב"א – הכוונה שכסף הקדושין אגוד אצל הבעל ואין המשכון שלה אלא רק נועד להבטחת השעבוד.

הראב"ד, הרא"ש, וע"פ הבית שמואל – לא התחייב לתת את הכסף, ודבריו הם מילים בעלמא והמשכון ניתן כאילו בטעות.

הנפק"מ במחלוקת הראשונים:

1. אם אמר לה "קני משכון זה בשעבוד מנה", לרמב"ן ולרשב"א אע"פ שמשכה את המשכון ג"כ אינה מקודשת, כי המשכון הוא להבטחת השעבוד, וכיון שמנה אין כאן, כלומר, שכסף הקדושין אגוד אצלו, אז גם משכון אין כאן. אבל לראב"ד ולרא"ש, אם ע"י המשכון מחייב את עצמו לתת את הכסף, מקודשת.
2. אם כתב לה שטר חוב על כסף הקדושין, לרמב"ן ולרשב"א אינה מקודשת כי כסף הקדושין אגוד אצל הבעל, ולראב"ד ולרא"ש מקודשת כי התחייב לתת את הכסף.
3. אם מקנה את טבעת הקדושין בקנין סודר, לרמב"ן ולרשב"א אינה מקודשת כי הטבעת אצלו, ולראב"ד ולרא"ש מקודשת, כי הטבעת שלה.

שו"ע – כרב נחמן, שאם נתן משכון במקום הכסף עד שיתן את הכסף אינה מקודשת.

חלקת מחוקק – אם אמר קני משכון זה בשעבוד מנה חוששים לדעת הרשב"א והראב"ד וספק מקודשת.

המ"א

1. כרמב"ן והרשב"א, שאפילו כתב שטר חוב על כסף הקדושין, ג"כ אינה מקודשת, כי כסף הקדושין אגוד אצל הבעל. **חלקת מחוקק, בית שמואל** – זה רק לפי הרמב"ן והרשב"א, אבל לראב"ד שסובר שאם מתחייב לתת את הכסף מקודשת, אז ה"ה כאן שכותב שטר חוב עליו מקודשת. לכן הסיקו להלכה לחשוש לחומרא במחלוקת הנ"ל **וספק מקודשת, מה גם שייתכן שהנייר עצמו של השטר שווה פרוטה. וה"ה** שספק מקודשת גם אם אמר לה קני משכון זה בשעבוד המנה, וגם אם הקנה לה את הטבעת בקנין סודר [הרמ"ך כתב שמקודשת, אבל להלכה חוששים לחומרא ורק ספק מקודשת].
 2. כרבנו ירוחם, שאם אמר לה שתתקדש בדינר ותזכה בו בגוף המשכון (כלומר, נתינת המשכון מזכה את האשה בבעלות על הכסף), מקודשת.
- בית שמואל** – קשה, הרי לרמב"ן ולרשב"א סוף סוף גוף הכסף נשאר אצל המקדש! ויש לתרץ שכאן גוף הקדושין הוא המשכון, ולכן זה

לכרי"ע תופס.

אמר לה לא להחזיר את המשכון עד שיתן את הדינר

חלקת מחוקק ג'פ.תוספות – למד ע"פ תוספות שאם אמר לה לא להחזיר את המשכון עד שיתן את הדינר, יכולה לעכב את המשכון וא"צ שיאמר שתזכה בו בגוף המשכון, כמו בהבטחה לנתינת מנתה שנותן משכון במקומה והמתנה היא מתנה גמורה.
ג'ת.שמואל – חלק על החלקת מחוקק וכתב שכל זה רק במתנה ולא לענין קדושין, כי צריכה לקבל הכסף לידיה. ועוד, שהסמ"ג והרא"ש חלקו על תוספות אפילו במתנה, ולשיטתם תמיד צריך לומר שתזכה בגוף המשכון. **לכן למעשה הלכה כרמ"א.**

סעיף ז'

גמרא – "אמר רבי אלעזר: התקדשי לי במנה (מאה דינרים) ונתן לה דינר הרי זו מקודשת וישלים. מאי טעמא? כיון שאמר לה מנה ויהב לה דינר, כמאן דאמר לה על מנת דמי, ואמר רב הונא אמר רב: כל האומר ע"מ כאומר מעכשיו דמי.
מיתבי: התקדשי לי במנה והיה מונה והולך ורצה אחד מהם לחזור אפילו בדינר אחרון הרשות בידו (כלומר רק כשמיים את כל הדינר מקודשת ולא מקודם)? הכא במאי עסקין: דאמר במנה זו (ואז דעתה על כל המנה ורק כשתקבל את כולו מתקדשת).
הא מדסיפא במנה זו, רישא במנה סתם, דקא תני סיפא: אמר לה התקדשי לי במנה זו ונמצא מנה חסר דינר או דינר של נחשת אינה מקודשת. דינר רע הרי זו מקודשת ויחליף!
לא, רישא וסיפא דאמר במנה זו ופרושי קא מפרש: רצה אחד מהן לחזור אפילו בדינר אחרון הרשות בידו. כיצד? כגון דאמר לה במנה זו...
רב אשי אמר: מונה והולך שאני, דדעתיה אכוליה (אם ראתה אותו מתחיל למנות כסף דעתה על כל הכסף, אבל כשנתן לה מראש רק דינר וקבלה, קבלה לשם קידושין ע"מ שישלים אח"כ).
האי דינר של נחשת היכי דמי? אי דידעה ביה, הא סברה וקבלה! לא צריכא דיהביה ניהליה בליליא. אי נמי דאשתכח ליה ביני זוזי (ולא שמה לב בהתחלה שהוא מעורב בין הדינרים).
האי דינר רע היכי דמי? אי דלא נפיק, היינו דינר של נחשת! אמר רב פפא: כגון שנפיק על ידי הדחק". (שם)
המ"ה – דינר שאינה יכולה להוציאו אינה מתקדשת בו, אבל אם אמר לה אח"כ התקדשי לי בו ושתקה הרי זה ספק קדושין, כי אולי זה ששתקה מראה שהתרצתה להתקדש בו.

נחלקו התנאים האדם הלכה כתרופך הראשון של הגמרא או כתרופך השני:

המ"ה.המ"ה – פסקו כרבי אלעזר וכמו התרופך הראשון בגמרא, ולא כרב אשי, שאם אמר מנה סתם מקודשת, **אבל אם אמר לה ב"מנה זו"** ואפילו היה מונה והולך יכול לחזור אפילו בדינר האחרון. משמע שלא פסקו כרב אשי שמונה והולך מועיל לחזור אפילו כשאמר "במנה סתם".
המ"ה.המ"ה – פסקו כשני התרופים, ולכן אם אמר שתקדש במנה סתם, מקודשת. אבל אם אמר לה מנה זה **אז** מנה סתם אבל היה מונה והולך ורצה לחזור אפילו בדינר האחרון הרשות בידו. כלומר, **רב אשי שתרף במונה והולך לא חולק על התרופך הראשון**, אבל מוסיף שאפשר לפרש את הברייתא לא רק ב"מנה זו" אלא גם ב"מנה סתם" כאשר מונה והולך.

האם כשאמר "מנה זה" ונמצא דינר רע צריכה לחזור? ה"ש? – צריכה לחזור בה מלהתקדש. **המ"ה** – לא צריכה לחזור והקדושין בטלים מאליהם.

הדין כשקידש במנה ונמצא חסר דינר

גמרא – אמר רב: המקדש במלוה אינה מקודשת. מלוה להוצאה ניתנה. נימא כתנאי: המקדש במלוה אינה מקודשת, וי"א מקודשת... אמר רב נחמן: הונא חברין מוקים לה במילי אוחרי, והכא במאי עסקין כגון שאמר לה התקדשי לי במנה, ונמצא מנה חסר דינר: מר סבר כסיפא לה מילתא למיתבעיה (ולא סמכה דעתה ולא מתקדשת), ומר סבר לא כסיפא לה מילתא למיתבעיה.
ואלא הא דאמר רבי אלעזר התקדשי לי במנה ונתן לה דינר הרי זו מקודשת וישלים, לימא כתנאי אמרה לשמעתי? אמרי, מנה חסר דינר כסיפא לה מילתא למיתבעיה, מנה חסר תשעים ותשע לא כסיפא לה מילתא למיתבעיה". (שם מז.)

המ"ה.המ"ה.המ"ה.המ"ה – פסק כדעת הי"א, שמקודשת. ואין חילוק בין אם חסר מנה או חסרים צ"ט דינרים ולא מתביישת לתבוע את הדינר החסר ואפילו העמיד כמלוה. ורק ב"מנה זו" או שהיה מונה והולך אינה מקודשת. [לרא"ש היתה גרסא הפוכה בברייתא ואז הלכה כת"ק]
השב"א – פסק כת"ק שאינה מקודשת, כי מתביישת לתבוע דינר אחד, ורבי אלעזר דיבר כשחסרים צ"ט דינרים.

שו"ע

1. פסק את רבי אלעזר וכרי"ף והרמב"ם, שהמקדש אשה במאה דינרים ונתן לה אפילו דינר אחד, מקודשת וישלים את השאר, ודינו כמו מי שאמר הרי את מקודשת ע"מ שאתן לך מאתים זו, שמקודשת מעכשיו וחיבב לתת אותם.
המ"ה – כרמב"ם, רא"ש והרמב"ן, שה"ה אם נתן צ"ט דינרים והיה חסר אחד שמקודשת. והביא את דעת הרשב"א שחולק וסובר

- שבכל מקרה אינה מקודשת כי מתביישת לתבוע דינר אחד.
- חלקת מחוקק** – השו"ע סובר שהלכה כרמב"ם והרא"ש שאין הבדל בין חסר דינר לחסר צ"ט דינרים.
2. כהמשך הרי"ף הרמב"ם, שכל זה כשאמר שמקדש במאה דינרים סתם, אבל אם אמר במאה דינרים **אלו** והתחיל למנות אותם לתוך ידה או שנמצא מנה חסר דינר אינה מקודשת עד שישלם לה את כולם, ואפילו אם לא שילם את הדינר האחרון שניהם יכולים לחזור בהם.
- המ"א** – הביא את דעת הרא"ש והטור שמספיק תנאי אחד, כלומר, שבין אם התחיל למנות ואמר סתם או שאמר אלו ולא התחיל למנות ג"כ אינה מקודשת עד שיתן את כל מה שהתחייב.
3. **חלקת מחוקק, בית שמואל** – הן לשו"ע והן לרמ"א, אם לא השלים אינה מקודשת, כי זה כמו שאמר ע"מ וכפל את התנאי. כגמרא, שאם אמר לה שהדינר החסר יהיה במלוח **ונתצתה**, מקודשת.
- חלקת מחוקק** – מדברי השו"ע שכתב "ונתצתה", משמע שאם שתקה ולא התרצתה, אינה מקודשת כי תתבייש לתבוע את הדינר האחרון. וא"כ תימה, הרי השו"ע עצמו פסק כרמב"ם והרא"ש שלא חוששים שתתבייש לתבוע ואם נתן לה צ"ט דינרים בסתם ג"כ מקודשת אפילו לא נתרצתה! ומדוע כתב כאן "ונתצתה"? וצ"ע.
- הבית שמואל תרץ**, שלעיל מדובר במנה סתם ואז יודעת שלא תקבל הכל עכשיו, וכאן מדובר כשאומר "מנה זו" ואז אינה מקודשת אז שתתצתה.
4. כגמרא, שאם התברר שאחד הדינרים היה של נחושת ולא הכירה בו מהתחלה או שנתן ואמר "אלו" ונמצא דינר סתם, אינה מקודשת. **בית שמואל** – גם הוא יכול לחזור בו אפילו אמרה התקבלתי. **החלקת מחוקק** נשאר על זה בצ"ע.
- המ"א** – הביא את דעת רש"י שיכולה לחזור בה, וכי"א שאינה מקודשת אפילו לא חזרה (רמב"ן ור"ן), כי הקדושין **בטלים מאליהם**, אא"כ ידעה מראש **ושתקה**, כי סברה וקבלה ואז מקודשת.
- הבנת הרמ"א לפי חלקת מחוקק ובית שמואל** – בטלים מאליהם, הכסף הופך לפקדון ובכל מקרה חייבים אמירה ונתינה מחדש.
- הבנת פ"ט הרמ"א** – אם שתקה לא מקודשת אך אם התרצתה בפרוש נתינתו הראשונה לא התבטלה.
- בית שמואל** – השו"ע סובר כרש"י שיכולה לחזור בה, ולא מתבטלים הקידושין מאליהם.
- חלקת מחוקק** – **הקשה על הרמ"א**, מנין לקח ששתיקה מועילה לקדושין, הרי הקדושין לא נגמרים עד הדינר האחרון ומה שנתן עד אז **הרי זה כפקדון**. **לכן פסק כרמ"ה שספק מקודשת אם שתקה**. וכ"כ **הבית שמואל והגר"א שזו כוונת הרמ"א שספק מקודשת**. [אמנם לפי הבנת הרמב"ן והר"ן ע"פ הרמ"א (שהבאנו לעיל) שאין הכסף בתורת פקדון אז כן מועילה שתיקה]
5. כרב פפא, שאם הדינר מתקבל בשוק ע"י הדחק, מקודשת. **וכתב הבית שמואל**, שחייב להחליף לה את הדינר, אבל זה לא מעכב את הקידושין.

סעיף ח'

- תוספתא** – "הוא אומר התקדשי לי במנה והיא אומרת לא אתקדש לך אלא במאתים, והלך הוא לביתו והיא לביתה ואח"כ תבעו זה את זה וקידשה, אם האיש תבעה יעשה כדבריה ואם היא תבעתו יעשה כדבריו". (קדושין פ"ב הי"א)
- ה"ג** – מדובר שהוא אומר שתתקדש לו בדינר ע"מ שישלם למנה, והיא רוצה שישלם לה למאתים, ואח"כ שילם את הדינר וקידש אותה **סתם**. אם הוא תבע אותה ישלם למאתים כדבריה, ואם היא תבעה אותו ישלם למנה כדבריו.
- ה"ד, רמב"ם, רא"ש, שו"ע** – פסקו את דברי התוספתא ע"פ דיוק הר"ן.
- חלקת מחוקק** – ואם לא קיים תנאו, ולא השלים לק' או ר' אינה מקודשת.
- בית שמואל** – אם סיכמו ביניהם על מחיר ואח"כ חזר אחד מהם מהסיכום ותבע הצד השני, ישלם כפי הסיכום הראשון ואין דעתו למחול.

סעיף ט'

- גמרא** – "ת"ר: התקדשי לי בכוס זה: תני חדא: בו ובמה שבתוכו, ותניא אידך: בו ולא במה שבתוכו, ותניא אידך: במה שבתוכו ולא בו, ולא קשיא: הא במיא, הא בחמרא, הא בציהרא (ציר דגים או שמן)". (קדושין מח:)

הא במיא	הא בחמרא	הא בציהרא
רש"י, רבנו חננאל בו ולא במה שבתוכו, כי מים אינם חשובים כ"כ ולכן דעתה על הכלי בלבד והמים לא מצטרפים לשווה פרוטה	במה שבתוכו ולא בו, כי יין הוא חשוב ולכן דעתה על מה שבתוכו ולא בכלי שאותו מחזירה ולכן הכלי לא מצטרף לשווה פרוטה	בו ובמה שבתוכו, כי מים אינם חשובים כ"כ ולכן דעתה על הכלי בלבד והמים לא מצטרפים לשווה פרוטה
ר"ת, רמב"ם בו ובמה שבתוכו, כי המים בטלים לגבי הכוס ולכן דעתה על שניהם	בו ולא במה שבתוכו, כי היין חשוב ולא בטל כלפי הכוס, אבל אינו חשוב כ"כ, ולכן דעתה רק על הכוס	במה שבתוכו ולא בו, כי ציר הדגים או השמן חשובים יותר מהכוס ודעתה עליהם, ואינם בטלים לכוס

שנו"ע – פסק את הברייתא וכפרו ר"ת ורמב"ם, שאם קידש בכוס: אם היתה מלאה מים, מקדש בו ובמים ומצטרפים לשווה פרוטה. אם היתה מלאה יין מתקדשת רק בכוס. אם היתה מלאה שמן, מקודשת רק בשמן.

ובכל הני"ל, אם לא היה בו או במה שבתוכו שווה פרוטה, הרי זו ספק מקודשת (ע"פ החלקת מחוקק) והביא כ"א את דעת ר"ח ורש"י שבמים בו ולא במים, ובשמן או ציר דגים בו ובמה שבתוכו וביין במה שבתוכו ולא בו. **חלקת מחוקק, בית שמואל** – כל זה כשאמר כוס סתם, אבל אם אמר התקדשי לי בכוס זה של יין או מים, מקודשת במה שבתוכו. ואם נמצא דבש או דבר אחר אינה מקודשת כי ממש מתכוון למה שבתוכו.

סעיף י'

גמרא – "ההוא גברא דהוה קא מזבין חומרי פתכייא (גלילים חוטים של בדיל). אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד שוכא (את כל החוט). אמר לה: אי יהיבנא לך מיקדשת לי? אמרה ליה: הבה מיהבה (כמו נתן נתן). אמר רב חמא: כל הבה מיהבה לאו כלום הוא. ההוא גברא דהוה קא שתי חמרא בחנותא. אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: הב לי חד כסא. אמר לה: אי יהיבנא לך מיקדשת לי? אמרה ליה: אשקויי אשקויי. אמר רב חמא: כל אשקויי אשקויין לאו כלום הוא. ההוא גברא דהוה קא שדי תמרי מדקלא. אתאי ההיא איתתא, אמרה ליה: שדי לי תרתי. אמר לה: אי שדינא לך מיקדשת לי? אמרה ליה: שדי מישדא. אמר רב זביד: כל שדי מישדא לאו כלום הוא. איבעיא להו: הב, אשקי ושדי מהו? אמר רבינא: מקודשת, רב סבא בר רקתא אמר: אינה מקודשת, והלכתא אינה מקודשת...". (שם ח:ט).

תוספות, רמב"ם, רא"ש, טור – למדו מהגמרא שלשון כפולה או "תן", "השקה" או "זרוק" אינן לשון קדושין בין בכלים, בין במיני מאכל ובין במיני משקה ובין בשאר מינים, כי רצונה לומר שיתן פעם אחת את מה שביקשה ולא להתקדש, ולא ישחק עמה בדברים אלא רק שיתן את הכלי או המאכל. **רמב"ם** – אם אמרה "הן", אז משמע שמסכימה להתקדש ולכן מקודשת.

שנו"ע

1. פסק כגמרא וכתוספות והרא"ש והרמב"ם, שאם היו לו מיני כלים או אוכלים או שאר דברים ואמרה "תן לי מעט מאלו", ושאל אותה אם תתקדש לו אם יתן לה, ואמרה "הן" אז מקודשת, אבל אם אמרה "תן לי" או "השלך לי" וכד' אינה מקודשת, כי אלו לא לשונות קדושין.
2. עוד כגמרא, שה"ה אם היה שותה יין ורצתה שיתן לה כוס, ושאל אם תתקדש לו אם יתן לה, אז אם אמרה "השקני" אינה מקודשת, כי כוונתה שישקה אותה ולא שיקדש.

תן לי מעט מאלו ושאל אם תתקדשי לי בזה, וענתה "תן" ואמר הרי את מקודשת וקיבלה בשתיקה

ראב"ד, רא"ש – אם אמר לה בשעה שנתנו לה "הרי את מקודשת לי" וקיבלה [בשתיקה] הרי זו מקודשת. **רשב"א** – לא מקודשת, כי דבריו היו בלשון שאלה, וכיון שלא ענתה בצורה חיובית שהיא מוכנה להתקדש לו, אלא רק שיתן את הכלי או המאכל, אינה מקודשת אפילו חזר אח"כ ואמר שהיא מקודשת בזה, כי מראה שלא התרצתה להתקדש אלא לקבל את המתנה בלבד. **ה"ג** – בכל מקרה שאמרה בלשון שאינה כמו לשון הגמרא ספק מקודשת, וצריכה גט לחומרא.

רמ"א – פסק כראב"ד כרא"ש שאם כשנתן לה את הכלי אמר לה "הרי את מקודשת לי" וקיבלה בשתיקה, מקודשת.

חלקת מחוקק – לר"ן ספק מקודשת.

בית שמואל – תמה על פסק זה, שהרי הרשב"א סובר שלא מקודשת כי לא אמרה הן, והר"ן פסק שספק מקודשת ויש לחשוש לשיטות אלו.

תן לי מעט מאלו ושאל אם תתקדשי לי בזה, וענתה "תן" ואמר הרי את מקודשת, וחזרה ואמרה "תן לי" או "השלך"

רשב"א, ראב"ד, רא"ש – אינה מקודשת, כי אלו לא לשונות קידושין.

ה"ג – הביא מ"ד שגם בזה מקודשת.

רמ"א – פסק כרא"ש שאינה מקודשת.

תן לי מעט מאלו ושאל אם תתקדשי לי בזה, ונתן לה את הכלי וקיבלה בשתיקה:

בית יוסף – מקודשת כאילו אמרה "הן", כי אם לא כן, אז הכלי גזל בידה ולא נחשוד בה שהיא גוזלת.

דרכי משה, ב"ת, חלקת מחוקק, בית שמואל – אינה מקודשת. וזה לא נחשב כעסוקים בענייני קדושין כי לא אמר כלל שרצונו לקדשה אלא רק

בדרך שאלה.

ט"ז. בית שמואל – ספק מקודשת.

שאל הוא ראשון אם אתן לך תתקדשי לי, ואמרה תן וקיבלה בשתיקה

השג"א – אינה מקודשת, כי לא ענתה "הן".

תוספות – בד"כ היא סומכת על דיבורה הראשון שלא התכוונה לקידושן, וכאן לא דיברה כלל לכן מקודשת.

ה"ג – הדבר הוא ספק וספק מקודש.

המ"א – כל זה כשהיא התחילה וביקשה את הכלי או היין, אבל אם הוא התחיל לשאול אותה אם יתן לה תתקדש לו, וקיבלה, הרי זו ספק מקודשת לא משנה מה אמרה. (ע"פ הר"ן)

ס' לד

סעיף א'

גמרא – "תניא אידך: מברכים ברכת חתנים בבית חתנים וברכת ארוסין בבית הארוסין. ברכת הארוסין, מאי מברך? רבין בר רב אדא ורבא בר רב אדא תרוייהו משמיה דרב יהודה אמרי: בא"י אמ"ה אשר קדשנו במצוותיו וצונו על העריות ואסר לנו את הארוסות (מדרבנן בגלל יחוד של פנויה וכן ארוסה קודם שתכנס לחפה) והתיר לנו את הנשואות ע"י חפה וקדושין. רב אחא בריה דרבא מסיים בה משמיה דרב יהודה: בא"י מקדש ישראל על ידי חפה וקדושין...". (כתובות ז:)

המב"ם – ה"ה אם מקדש ע"י שליח אז מברך השליח.

גרסאות שונות בברכת הארוסין

המב"ם – "בא"י אמ"ה אקב"ו והבדילנו מן העריות".
ה"ג בשם ה"ת – "והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה וקדושין".
הג. הא. גאון – "והתיר לנו ע"י חפה וקדושין", והמנהג לא לומר "את הנשואות".
בעל העיטור – "ע"י חופה בקדושין", אלא שבי"ת זו רפה כי סמוכה לה"א וטעו הסופרים וכתבוה בוא"ו.

נוסח חתימת הברכה

הבנו הא. גאון. ה"ג בשם רמב"ו. רמב"ם. טור – לא ראוי לברך על החפה שאינה נעשית עכשיו (בזמן הארוסין), ולכן חותמים **רק "מקדש ישראל"**. ועוד, שאין קדושת ישראל בכך שיש להם חפה וקדושין, ולכן צריך לחזור להלכה, למנהג ולהסכמת הכל לחתום רק "מקדש ישראל".
הא"ש – נהגו לומר "מקדש ישראל ע"י חפה וקדושין".
דרכי משה – המנהג הוא לסיים "מקדש עמו ישראל ע"י חפה וקדושין" כמו שכתב הרא"ש.

הראשונים הקשו, מדוע תקנו ברכה על איסור העריות, הרי לא מצאנו בשום מקום ברכה על איסור, שהרי לא מברכים על שאסר לנו אבר מן החי והתיר את השחיטה? ועוד, מדוע לא תקנו ברכה קצרה "אקב"ו על הקדושין"?

תהו"ד ה"ג – ברכת הארוסין אינה ברכת המצוות, כי אין המצוה גמר מלאכתה, שזה קורה במסירתה לחפה, ובשעת חפה אי אפשר לברך על חפה וקדושין כי כבר התקדשה. וגם כשמקדש וכונס בבת אחת לא ראוי לברך על הקדושין כדי שיהיה טופס ברכה שווה לכל, ולכן תקנו בה לברך על קדושתן של ישראל, שהקב"ה בחר בהם וקידשם בענין זיווג באסור ובמותר. וכדי שלא נטעה לחשוב שהקדושין מתירים, חותמים "חפה וקדושין".

תהו"ד ה"א"ש – ברכת הארוסין אינה ברכת המצוות, כי המצוה היא פריה ורבייה, ולכאורה אפשר לפילגש ואז לא יצטרך להינשא. **אלא ברכה זו נתקנה לתת שבח לקב"ה** שהבדיל אותנו מהעמים וצוה לקדש אשה המותרת לנו ולא אחת מן העריות. והוזכר כשבח איסור הארוסות והתיר הנשואות בחפה וקדושין שלא יטעה אדם לחשוב שהברכה היא על הקדושין והם מתירים, אלא החפה היא המתירה, ולכן אומרים חפה וקדושין, היינו ע"י חפה שאחר ברכת הקדושין.

שו"ע – פסק את הגמרא ע"פ הרמב"ם שמברכים ברכת אירוסין בין אם מקדש בעצמו ובין אם ע"י שליח: אקב"ו על העריות ואסר לנו את הארוסות והתיר לנו הנשואות ע"י חופה בקדושין (כבעל העיטור). בא"י מקדש ישראל.

המ"א – נוהגים לומר "על ידי חופה בקדושין". וכן נוהגים כדעת הרא"ש שחותמים "בא"י מקדש עמו ישראל ע"י חפה וקדושין".
ג'ת. שמואל. הלכות מתנהג – המנהג כר"ת לומר "את הנשואות לנו".

ט"ז – בעל העיטור התקשה מדוע אומרים חופה קודם קדושין, שהרי להיפך צריך להיות. לכן אמר חופה בקדושין. אבל כיון שהקדושין ממילא תחת החופה א"צ לזה, ולכן יש לנהוג כרמ"א.

מנהג אשכנזים: נוסח הברכה כר"ת "והתיר לנו את הנשואות לנו" וכרמ"א: "ע"י חופה וקדושין... מקדש עמו ישראל...".

מנהג ספרדים: נוסח הברכה כר"ת וכבעל העיטור "והתיר לנו את הנשואות לנו ע"י חופה בקדושין...", וחותמים כרמ"א "מקדש עמו ישראל...". (ילקוט יוסף, סידור הרב אליהו)

מנהג תימן: הנוסח כרמב"ם "והבדילנו מן העריות" ולא כבעל העיטור וחותמים כשו"ע: "בא"י מקדש ישראל".

מתי מברכים ומתי מקדשים?

ה"ג. רמב"ם. רא"ש – קודם מברכים ברכת הארוסין ואח"כ מקדשים, כי כל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. ואם קידש ולא ברך, לא יברך אחר הקדושין כי זו ברכה לבטלה.

תוספות ומרדכי בשם ר"ת, הגה"מ, הגהות אשר"י – בכל מקום שבו אחר מברך את הברכה מברכים אחר המצוה, כי אין כאן עובר לעשייתו. ולכן כאן מברכים ברכת ארוסין אחר הארוסין וכן במילה אבי הבן מברך "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו" אחר המילה. והרא"ש כתב טעם בזה שמא תחזור בה האשה ותהיה הברכה לבטלה. **ועוד באר בהגהות אשר"י**, שלא מברכים כאן "לקדש אשה" ולכן אין זה ברכת המצוות, ומכיון שלא מזכיר את המצוה בברכה, אין צריך לברך עובר לעשייתו. **גית: יוסף, דרכי משה, שו"ע** – הלכה כר"ף, הרמב"ם והרא"ש וכן המנהג למעשה. **חלקת מחוקק, בית שמואל** – אם שכח לברך קודם, יש לברך אחר שקידש, במיוחד למנהגי שאחר מברך. **זקנוט: יוסף** – אין לברך בשום מצב אחר הארוסין כי ספק ברכות להקל.

מי מברך ברכת ארוסין?

המב"ם, טור – המקדש מברך. ואם מקדש ע"י שליח, השליח מברך. **רא"ש, סמ"ג, הגה"מ** – אע"פ שבגמרא משמע שהחתן מברך, אין נוהגים כן, אלא אחר מברך ואין זה דומה לשאר ברכת המצוות. **מרדכי, רש"ל בבאורי הסמ"ג** – הטעם בזה משום יוהרא. לכן אם אין אחר יברך הוא. **דרכי משה** – כיום נוהגים שאף פעם החתן לא מברך כדי לא לבייש את מי שאינו יודע לברך. ולכן בקריאת התורה ג"כ העולה לא קורא אלא הש"ץ. **הקשה בספר מעשה רוקח** (על הרמב"ם פ"ג מהלכות אישות הכ"ג), מדוע לא נאמר כן בברכת "להכניסו בבריתו של אברהם אבינו"? **ל"ל**, שהיא ברכה קצרה וברכת הארוסין היא ארוכה. **ועי"ל**, שחתן דומה למלך ויש לחשוש שמא יתבייש בפני בני אדם אחרים ולפי מעלתו תתרבה חרפתו ויתבייש מכלתו שאינו יודע לברך, משא"כ בברית מילה שהם כבר נשואים.

שו"ע – פסק כטור, שהמקדש מברך: הוא או השליח.

המ"א – נוהגים כסמ"ג והגה"מ שאחר מברך.

גית: שמואל בשם פרישה – כדי לא לבייש את מי שלא יודע. ואם אין אחר יברך החתן.

זקנוט: יוסף – המנהג כיום אף אצל עדות המזרח שהרב יקדש.

פתחי תשובה בשם גודע ביהודה – בנישואי אנדרוגינוס שאינו חייב בנישואין או בנישואי חרש עם חרשת לא מברכים ברכת הארוסין, כי החרש אינו שומע ולא יוצא י"ח, וכל מה שאחר מברך זה להוציא י"ח את החתן והכלה, ואם הם לא שומעים או לא חייבים אז לא מברכים. וברור שהם נשואים לגמרי כי ברכה לא מעכבת מצוות.

וטוב להצמיד את חופתם לחתן וכלה אחרים ויברכו ברכה אחת לשניהם ויצאו י"ח. ואם הכלה פיקחת יש להסתפק שמא את הכלה צריך להוציא ג"כ.

סעיף ב'

המב"ם – נהגו להסדיר את ברכת הארוסין על כוס של יין או שכר וקודם מברך על הכוס ואח"כ מברך ברכת הארוסין. ואם אין שם יין או שכר מברך אותה בפני עצמה כי זה רק מנהג.

טור בשם רבנו נסים – מסדרים אותה רק על היין, ואם אין יין אפילו יש שכר מברך בלא כוס, כי אין זה מצוה מן המובחר.

שו"ע – כרמב"ם שאפשר גם יין וגם שכר.

האם המברך צריך לטעום?

פתחי תשובה – הפני יהושע הקשה איך המקדש מברך בפה"ג הרי לא שותה ממנו אלא נותן לחתן ולכלה ולשיטתו זו ברכת הנהנין לכל דבר? וניסה לומר שאולי עיקר היין זה לא הנאה אלא חלק מברכת הארוסין ולכבוד המצווה. ונשאר בצ"ע.

נטיצי גבריאל, נישואין בהלכותם, תשב"צ, מהר"י מינצ – לרוב עדות אשכנז אין המברך שותה אלא רק מטעימים לחתן ולכלה.

זקנוט: יוסף, הרב אליהו – קודם שותה המברך ואח"כ נותן לחתן לטעום ואח"כ אם הכלה נותנת לכלה.

כמה צריך לשתות מהכוס?

באר היטב בשם באר שבע – ישתה החתן רביעית ויברך ברכה אחרונה.

גזנת הגדולה בשם הרשב"א, ערוך השולחן, זקנוט: יוסף, נישואין בהלכותם – מספיק טעימה, כי רק בקדוש והבדלה צריך מלא לוגמיו ולא בשאר ברכות שעל הכוס.

סעיף ג'

רב. שריהא גאון – המארס בלא ברכה חיסר את ברכת ארוסין. והמברך ברכת ארוסין בבית חתנים מברך ברכה שאינה צריכה ועובר על "לא תשא". וכך ראינו לעיל שזו סברת הרי"ף והרמב"ם שמברכים אותה רק קודם הקדושין, אחרת זו ברכה לבטלה.

הבנן גסיה, רא"ש – חלקו, וכתבו שאם לא ברך ברכת ארוסין בשעת ארוסין יברך אותה בשעת הנשואין. ודבר זה דומה למי שלא ברך על המזון אחר האכילה, שמברך כל זמן שמתעכל המזון שבמעיו. וה"ה כאן, כל זמן שהיא עדין אסורה עליו והיינו שעוד לא היתה החפה, מברך גם בשעת הנשואין.

ריב"ש – כתב שאם לא ברך בזמן הקדושין, חוזר ומקדש שוב בשעת הנשואין ומברך קודם וכך לא תראה ברכתו לבטלה. אבל אם כבר ברך בזמן הקדושין לא יכול לחזור ולברך תחת החפה כי זו ברכה לבטלה.

גלבן – אם לא היו עשרה בארוסין הראשונים, יחזור ויקדש שוב בעשרה בזמן הנשואין וודאי יכול לברך אז ברכת הארוסין.

מרדכי – המנהג כיום שמברכים ברכת הארוסין בשעת הנשואין ואז גם מקדשים תחת החפה.

שו"ע – כרב שרירא גאון, שאם לא ברך ברכת ארוסין, לא יברך אותה שוב בזמן הנישואין.

המ"א

1. פסק כמרדכי שמברכים אותה בשעת הנישואין. וכרא"ש, שכן נוהגים אפילו קידש הרבה קודם ולא ברך ועכשיו נושא, ג"כ מברך בשעת הנישואין.
2. וי"א (ריב"ש), שיחזור ויקדש שוב בזמן הנישואין ויברך במקום שנוהגים לקדש תחת החופה, ואם כבר ברך קודם יברך בלא הזכרת שם [י"א עם הזכרת מלכות וי"א בלי].

סעיף ד'

הבי שמואל הנגיד – ברכת ארוסין לא צריכה עשרה, אלא רק ברכת חתנים, כי הגמרא מצריכה עשרה רק בברכת חתנים. ועוד, שקדושין מספיקים להיות בפני שני עדים וזהו.

רב אחאי גאון, רב האי גאון, רא"ש – ברכת ארוסין צריכה להיות בעשרה, כי לומדים מבועז שעשה ברכת ארוסין בפני עשרה, שנאמר "ויקח עשרה אנשים מזקני העיר...". וגם מי שלומד ברכת חתנים מהפסוק "במקהלות ברכו אלוקים ה' ממקור ישראל", ברכת ארוסין באה על עסקי מקור וצריכה קהל, כי אי אפשר לישא בלא ארוסין.

שו"ע – כגאונים והרא"ש שברכת ארוסין צריכה לכתחילה עשרה (חתן, שני עדים ועוד שבעה קרובים).

בית שמואל – ואם אין עשרה ניתן לקדש וזה לא מעכב, אבל לברכות הנישואין זה מעכב.

ס' מב

סעיף א'

גמרא – "...וניתני האיש קונה ומקנה? משום דאיכא מיתת בעל דלאו איהו קא מקני, מן שמיא הוא דמקני לה. ואב"א: **אי תנא קונה, ה"א אפילו בע"כ, תנא האשה נקנית, דמדעתה אין, שלא מדעתה, לא!**"... (קדושין ב:)

גמרא – "אמר אמאימר: תליוה וקדיש, קידושיו קדושין. מר בר רב אשי אמר: באשה, ודאי קדושין לא הו, הוא עשה שלא כהגן לפיכך עשו עמו שלא כהוגן, ואפקעינהו רבנן לקדושין מיניה. אמר ליה רבינא לרב אשי: תינח דקדיש בכספא, קדיש בביאה מאי איכא למימר? אמר ליה: שויה רבנן לבעילתו בעילת זנות". (ב"ב מח:)

ה"א – אפשרות אחת, שאע"פ שמהתורה מקודשת, חכמים הפקירו מעותיו ועשו אותן מעות מתנה. אפשרות אחרת, שגם מהתורה לא הו קדושין, כי מקדש על דעת חכמים, וכאן חכמים לא מסכימים לקדושין ולכן ע"פ תנאו הם לא חלים כלל.

ה"א. ה"א. ה"א. ה"א. ה"א. – הלכה כמר בר רב אשי שאשה לא מתקדשת בעל כרחא אלא רק לרצונה. והסביר החלקת מחוקק, שמדינא אשה שהתקדשה בעל כרחא מקודשת, אלא כאן עשו תקנת אפקעינהו.

האיש שהוכרח לקדש

ה"א. ה"א. ה"א. – אם אנסוהו לקדש קדושיו קדושין. **המגיד משנה הסביר** מדוע אשה לא מתקדשת בעל כרחא והפקיעו ממנו את הקדושין ואילו כאן כן, כי אשה לא יכולה להתגרש אח"כ ללא רצון בעלה, ואילו הוא אם ירצה יוכל אח"כ תמיד לגרש.

ה"א. ה"א. ה"א. ה"א. ה"א. – חלקו על הרמב"ם, ופסקו שאינה מקודשת לפי דעת מר בר רב אשי שהלכה כמותו (אבל לאמימר מקודשת) שהפקיעו את הקדושין (באור הסמ"ג). ועוד אפשר לומר שמוכר בכפיה מקבל כסף מתרצה, אבל המקדש שקונה אינו מקבל כלום ולא מתרצה לקדש (באור בעל העיטור)

האם כשאנסו אותו אמר רוצה אני? ה"א. – כן, ורק אז קדושיו קדושין. **המגיד משנה** – לא אמר רוצה אני.

שו"ע

1. כגמרא שאשה נקנית רק לרצונה ולא בעל כרחא, וכמר בר רב אשי, שאם קידש בעל כרחא אינה מקודשת כי חכמים הפקיעו ממנו את הקדושין.
 2. כרמב"ם והרשב"א, שאיש שאנסוהו לקדש קדושיו קדושין. וי"א שלא (רי"ף ובעל העיטור), ולכן מקודשת מספק.
- ט"ז.** – זה מפני שיכול לגרש בעל כרחא. וכיום שיש חרם דרי"ג שלא לגרש בע"כ לכאורה שווה האיש לאשה וקדושיו אינם קדושין, **אלא ש"ל שאין חרם דרי"ג חל במקרה כזה ויכול לגרש בע"כ.**
- חלקת מחוקק** – הקשה מדברי הרמ"א בח"מ ס' רה, שאם אנסו אדם לקנות אינו קנין ע"פ דעת בעל העיטור, וכאן פסק כרמב"ם שקנין אונס נחשב.

נתן לה קידושין מרצונה וזרקה אותם

תשובת מהר"ם

1. ראובן שקידש את לאה וזרק לה קדושין לתוך חיקה ונענה בגדיה להשליך הקדושין ממנה תוך כדי דיבור, כיון שהחצר שם אינה שלה אז אינה מקודשת אפילו אם זרק את כסף הקדושין לתוך ד' אמותיה. ואין זה דומה לגרושין שאם זרק לה תוך חיקה או קלתה מגורשת, כי הגמרא אומרת לגבי קדושין: "התקדשי לי במנה, נטלתו וזרקתו לים או לאור או לכל דבר האבד אינה מקודשת". (שם ח:)
 2. אשה שביקשה מפלוני שיקדש אותה, **ושמעו העדים שאמרה לו בהתחלה "בוא וקדשני"**, וגם בשעת הקדושין כשאמר בפני העדים שפלונית ביקשה שאקדש אותה וכך אעשה **ושתקה ולא אמרה כלום**, וזרק לה את כסף הקדושין לתוך חיקה או ארבע אמותיה, וזרקה את הכסף אחר שנפל לרשותה ואמרה שכל מה שאמרה היה לצחוק בעלמא, **מקודשת** כי דברים שבלב אינם דברים, ואפילו אם זרקה את הכסף בתוך כדי דיבור, ג"כ משום חומרה של אשת איש ספק מקודשת. ואפילו אם יש אומדן דעת לומר שזה היה בצחוק ג"כ מחמירים משום חומרה של אשת איש.
- וכל זה כשראו שני העדים שכסף הקדושין הגיע לרשותה, אבל אם לא ראו שנפל לרשותה אינה מקודשת אפילו מדרבנן ואינה צריכה גט. וכן אם אחד אומר קרוב לו ואחד אומר קרוב לה, ספק מקודשת.

המ"א – פסק את תשובת מהר"ם, שאם ביקשה מפלוני שיקדש אותה ואמרה לו קדשני וזרק לה קדושין ואמר לה הרי את מקודשת לי וניערה בגדיה להשליך הקדושין ואמרה שלא התכוונה כך אלא לצחוק, עדין מקודשת, כי לא הולכים אחר אומדן וכוונות שבלב.

קיבלה מעות קידושין בע"כ ולא זרקה אותם

מֵרֵבֵּי – אם לקח את ידה בחזקה ונתן לה קדושין ולא זרקה את הכסף, מקודשת כי דיבר איתה מענייני קידושין.

רַמְ"ה (ס' כח סע' ד), ריב"ש – אם זרק לתוך חיקה ואמר שמקודשת ושתקה, לא אמר כלום.

חֲלֵקֶת מַחֻזָּקָה – מחלוקת זו היא מחלוקת רב הונא ורב אחאי, שלרב הונא אם לא נוח לה בקדושין, שתזרוק את הכסף, ולרב אחאי לא כולן ת"ח וחושבות שאם תזרוק את כסף הקדושין תתחייב באחריותו. והמרדכי פסק כרב הונא, והרמ"ה כרב אחאי. והרמ"א שפסק בס' כח כרמ"ה וכאן כמרדכי סותר עצמו.

רַמְ"א – כאן פסק כמרדכי, ובס' כח ס' ד' פסק כרמ"ה.

חֲלֵקֶת מַחֻזָּקָה – בס' כח סע' ד' שאם נטלה מעות בתורת פקדון ואח"כ אמר לה שמקודשת בזה ושתקה, אינו כלום אא"כ אמרה הן, כי זו שתיקה שלאחר מתן מעות. א"כ ה"ה כאן **שצריכה להיות מקודשת מספק וצריכה גט לחומרא**.

קשה על הרמ"א מדבריו בס' כח שם ע"פ הרמ"ה?

ג"ח – תרץ, שדברי הרמ"ה מדברים שלאחר שזרק לחיקה נייערה בגדיה, וכך לא קשה מדברי הרמ"א על עצמו.

חֲלֵקֶת מַחֻזָּקָה – מפרש את הרמ"ה כפשוטו שחולק על המרדכי. וכ"כ גם הריב"ש, שכל שלא עשתה מעשה שמראה שרוצה להתקדש אינה מקודשת, וזה שלא מחתה זה משום שלא אכפת לה. והרמ"א סתר את עצמו.

בית שמואל – הסביר שדברי המרדכי כאן מתייחסים שקודם רצתה להתקדש לו ואז לקח ידה בחזקה ונתן לידה קדושין, ואז כדי שלא להתקדש צריכה לנער את הכסף מעליה. וכ"כ הפת"ש שמשמע והעיקר כתרופו זה.

תרוצו גוססו בפת"ש – כאן מדובר שתחב הטבעת לאצבעה דרך קישוט, והיתה צריכה להסיר אותה ולשמור בתוך ידה ולא להתקשט במה שלא רוצה. ומזה שלא עשתה כן צריכה גט אפילו לא גילתה רצונה בקדושין מתחילה.

קידש בחוב שחייב לה, האם מקודשת

תשובת הרא"ש – לאה שאמרה לראובן שיחזיר לה מנה שחייב לה, ונתן לה ג' פשיטים ואמר לה הרי את מקודשת לי בזה וכששמעה זאת

השליכה המעות מידה ואמרה שלא רוצה להתקדש ועדים מעידים בזה, ודאי אינה מקודשת ואינה צריכה גט כלל אפילו לא לחומרה.

רמ"א – כתשובת הרא"ש, שאם היה חייב לה כסף וכשהתחיל להחזיר לה אמר לה שמקודשת וזרקה את המעות מידה, אינה מקודשת. ואפילו נתן את כל המעות בבת אחת (ח"מ).

בית שמואל – ואם לא זרקה מקודשת, כי לא אמר שהמעות הם לפרעון החוב. **והחידוש בדיון זה, שאפילו שחייב לה כסף, מ"מ צריכה לזרוק את הכסף כדי לא להתקדש, אחרת תהיה מקודשת ולא תולים את זה בפרעון החוב.**

סעיף ב'

גמרא – "אמר רב יהודה: המקדש בעד אחד אין חוששים לקדושיו. בעו מיניה מרב יהודה: שניהם מודים (לדברי העד) מאי (האם עד אחד לא נאמן וכששניהם מודים האמינוהו או שאין קדושין חלים כלל בלא שני עדים בגלל גז"ש דבר-דבר מממון: "ערות דבר"-על פי שני עדים יקום דבר")? אין ולא, ורפיא בידיה.

אמר רב נחמן אמר שמואל: המקדש בעד אחד אין חוששים לקדושיו ואפילו שניהם מודים...

אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא משמיה דרב: המקדש בעד אחד, בי דינא רבה אמרי: אין חוששים לקדושיו ואפילו שניהם מודים. אמר רבה בר רב הונא: המקדש בעד אחד בי דינא רבה אמרי אין חוששים לקדושיו. מאן בי דינא רבה? רב...

מאי הוה עלה? רב כהנא אמר: אין חוששים לקדושין. רב פפא אמר: חוששים לקדושיו...". (שם סה.-:)

ה"נ רמב"ם, בה"ג, מהר"ם, רא"ש, סמ"ק – הלכה כרב שמואל ורב כהנא ורב אשי [ורב פפא יחיד בזה] שהמקדש בעד אחד אין אלו קדושין

כלל ואפילו שניהם מודים, כי חייבים שני עדים לקדושין כמו כל דבר שבערוו. וכן לא צריכה גט לחומרא כדי שלא תיפסל לכהונה.

והוסיף מהר"ם, שאם יצא עליה קול מתחילה שהיא מקודשת, ורק לאחר זמן יצא קול נוסף שזה היה בעד אחד, י"א שלא מבטלים את הקול וצריכה גט, **אבל ראב"ה פסק** שהקול מתבטל ולא צריכה גט.

סמ"ג ומרדכי בשם הרא"ם, תרומת הדשן – כיון שבסוף הגמרא לא הכריעה בדבר יש להחמיר כרב פפא, ואם קידש בעד אחד ושניהם מודים חוששים לחומרא לקדושין וצריכה גט. וכל זה כששניהם מודים לעד, אבל כשמכחישים אותו אין לחשוש כלל ובוזה אין כלל מחלוקת.

שו"ע – פסק כרב ורב נחמן וכרוב הראשונים, שהמקדש שלא בעדים ואפילו בעד אחד אינם קדושין אפילו שניהם מודים בזה [ואפילו אמרו שהתכוונו לשם קדושין – ט"ז]. ואפילו קידשה בעד אחד ואח"כ קידש בפני עד אחר ג"כ לא מקודשת.

רמ"א – הביא את המחמירים כשקידש בפני עד אחד אם שניהם מודים לו [שהתכוונו לשם קדושין], אבל אם אחד מכחיש את העד אין לחוש. ובמקום עיגון ודוחק יש לסמוך על המקלים בזה.

בית שמואל ע"פ הרשב"ע – אפילו לדברי סמ"ג שחוששים לעד אחד לעדות נשים לא חוששים כלל.

חֲלֵקֶת מַחֻזָּקָה – מסביר ברמ"א שמדובר שאין לחוש כלל כשצד אחד מכחיש.

פתחי תשובה – מהר"ם מפדוואה חזר בו והקל שע"א בהכחשה אינו כלום, וכ"פ הנודע ביהודה.

הדין כשצד אחד מודה והשני אומר להד"מ: ג'ה. חלקת מחוקק – אותו שמודה שקידש אסור בקרובי השני, והמכחיש לא חושש, משום שויה אנפשיה חתיכא דאיסורא.

הדין כשצד אחד מודה והשני אומר "משטה הייתי בכך":

ג'ה. ט"ז – במקרה זה שני הצדדים לא צריכים לחשוש ומותרים בקרובי שניהם, ומאמינים לו במגו שהיה יכול לומר להד"מ, ולכן טענת משטה הייתי מועילה בעד אחד.

חלקת מחוקק – **הקשה על הרמ"א**, גם במקרה שאחד אומר משטה הייתי, הרי אלו דברים שבלב, וכשם שבשני עדים דברים שבלב אינם דברים, ה"ה בע"א צריך לסמוך על מה שנאמר בפה ולא על מה שבלב!

ג'ת. שמואל – **הסכים לה"מ**, וכתב שאם מדובר שאמר "משטה הייתי" אינו נאמן, כמו שאינו נאמן כשאומר חטפתי ואת שלי חטפתי במגו שיכול היה לומר שלא חטף.

הדין כשאחד מעיד שהתקדשה בפניו ובפני אחר והשני מכחישו

תרומת הדשן – אם אחד מעיד שהתקדשה בפניו ובפני חברו, אע"ג שחברו מכחישו חוששים לקדושין. ויש לדמות דין זה לתולה דבריו בחברו, לרמב"ן יכול להכחישו, ולרא"ש לא יכול להכחישו ולא מוציאים ממון וחוששים להחמיר. וה"ה כאן לדעת הרא"ש לחשוש לחומרא.

השב"א – לא חוששים לקדושיו אם חברו מכחישו. וכ"פ הבית יוסף, וכתב שאפילו תרומת הדשן חזר בו.

רמ"א – פסק ע"פ הרשב"א והבית יוסף, שאין חילוק בין אם העד אומר שהתקדשה לפניו לבד או שאומר שהתקדשה לפני שנים ורק הוא ראה **והאחרים אומרים שלא ראו**.

חלקת מחוקק. ג'ת. שמואל – אינה מקודשת דוקא אם אומר שהיו עוד עדים ורק הוא ראה ואינו יודע אם אחרים ראו, אבל אם אומר שהקדושין היו בפני שנים כדין והשני מכחישו, ע"פ תרומת הדשן דינה כאילו ע"א אומר כסף הקדושין נפל קרוב לו והשני אומר קרוב לה, שחוששים לדברי האומר קרוב לה ומקודשת מספק.

וסייג זאת תרומת הדשן, שכל זה כשהיו הרבה עדים והלכו נשאר שנים, אז חוששים, אבל אם היו מלכתחילה רק שנים ואחד מכחיש את השני לא חוששים לקדושין גם במקרה של הכחשה כי היא בחזקת פנויה.

אמנם למסקנה, מסיק תרומת הדשן, שתמיד מעמידים אותה בחזקת פנויה כיון שמכחישים זה את זה. ולכן מותרת גם אם תלה דעתו בעוד הרבה עדים שהלכו למדינת הים, כי מעמידים אותה על חזקתה.

אמנם אם אורעה חזקתה, כגון שמודים שבאו להתקדש או שמעידים שזרק לה קדושין ומתווכחים האם זה היה קרוב לו או לה, אז לא תינשא לכתחילה כי אורעה חזקתה. וכן אם אחד מהם מודה לדברי העד, אז שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא.

באר היטב:

אחד אומר התקדשה ושנים אומרים שראו ולא התקדשה – תינשא לכתחילה אפילו אין לה חזקת פנויה.

אחד אומר בפניו ובפני פלוני התקדשה והשני אינו כאן – לכתחילה לא תינשא, ואם נישאת לא תצא.

אמרה התקדשתי בפני שנים והם מכחישים – מקודשת, משום שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא.

אמרה התקדשתי לפלוני ולא היו עדים בדבר ואח"כ אמרה שיש עדים – שוויה אנפשיה חתיכה דאיסורא.

אמרה שהתקדשה לפלוני ואח"כ אמרה שזה לא היה בפני עדים כי לא ידעה שצריך – נאמנת ולא מקודשת.

עד אחד מעיד שהתקדשה ואחר מעיד ששמע שהתקדשה – מצטרפים ומקודשת.

אחד העדים קרוב

רבנו ירוחם בשם מהר"ם – המקדש בפני שני עדים והאחד מהם קרוב, מתירים אותה להינשא לכתחילה בלא גט.

ג'נסת הגדולה – ה"ה אם נמצא אחד מהם פסול.

רמ"א – כמהר"ם, שאם אחד העדים קרוב, הרי זה כאילו קידש בפני עד אחד בלבד ואינה מקודשת.

חלקת מחוקק. ג'ת. שמואל – העד השני שאינו קרוב לא נפסל בצירופו לקרוב, ואם ימצא עד אחר שאינו קרוב יוכל להצטרף אליו ולהעיד.

ומדובר שלא התכוון הפסול להעיד בשעת ראייה (לדעת הרא"ש שחייב כוונה בעדות) או שנאמן לומר שלא הכיר בקורבתו (לדעת הרי"ף). אבל אם התכוון להעיד או שידע בקורבתו אז נפסל הכשר ואין לחוש כלל לקדושין.

עוד הוסיף הב"ש ע"פ שיטות הרא"ש, שהתבטלה עדותן רק לענין זה שבית הדין לא יכול לפסוק על פיהם, אבל אם היו עדים נוספים, נחשב שקידש בפני עדים כשרים, כי עדות קדושין איננה ברור המציאות אלא קיום המעשה עצמו.

סעיפים ג'ד'

תוספתא – "ראוה שנים שנתייחדה עמו (עם בעלה שהתגרשה ממנו) צריכה ממנו גט שני. אחד, אין צריכה ממנו גט שני. אחד בשחרית ואחד בין הערבים, זה היה מעשה ושאל ר' אליעזר בן תדאי לחכמים ואמרו: אחד, אין צריכה ממנו גט שני". (גיטין פ"ה ה"ד)

ה"ה. רמב"ם. השב"א. רא"ש – פסקו להלכה את התוספתא, שהמקדש בעד אחד אין קדושיו קדושין אפילו בא עליה לשם קדושין.

קידש בפני עדים אבל הבעל או האשה לא ידעו מקיומם

השב"א. הני"ש

1. אם מקדש בצורה כזו שהעדים רואים אותו ולא הוא רואה את העדים אינה צריכה ממנו גט, כי אדם יודע שהמקדש בינו לבין עצמו אינה מקודשת ולכן אע"פ ששניהם מודים אינה מקודשת כי כיון את בעילתו לבעילת זנות.
 2. ה"ה אם הבעל החביא את העדים במקום אפל וראו את מעשה הקדושין, אבל היא לא ידעה מהם ולא ראתה אותם, ג"כ אינה מקודשת, כי אם לא רואה את העדים אין ראייה שהיא מקבלת את הכסף לשם קדושין. ואף אם שמעו מפיה שהיא מקבלת אותם בתורת קדושין, אינה ראייה שמתרצית בקדושין, אלא אומרת כן סתם לצחוק בעלמא, כי יודעת שבלא עדים אין קדושין.
- שו"ע** – כרשב"א והריב"ש, שצריך שיראו המקדש והמתקדשת את העדים, אבל אם העדים ראו אותם מהחלון ואינם נראים לפני החתן או הכלה אינה מקודשת ולא צריכה אפילו גט לחומרא. [ואין זה דומה להלוואה, שאם החביא עדים שראו את ההלוואה נאמנים, כי שם עדין מגיעים למנוע שקרים, אבל כאן אין קדושין בלא עדים – ב"ש]

המ"א

1. הוסיף מהריב"ש שאפילו אם שמעו מפיה שמקבלת לשם קדושין, אינה מקודשת, כי יכולה לומר שיודעת שאין קדושין בו עדין ומתכוונת לצחוק בלבד.
 2. פסק ע"פ מהר"ם מפדוואה, שאם לא אומרת שקיבלה בצחוק, אלא אומרת שלא קיבלה כלום והעדים מעידים שקיבלה אז מקודשת ולא יכולה כבר לומר שקיבלה בצחוק.
- ג"ת שמואל** – לדעת מהר"ם מפדוואה, **הכל תלוי בכוונה. ואם לא ראו את העדים הרי זה סימן שלא התכוונו.** לכן אם כוונתם לשם קדושין מועיל אפילו בלא ראיית עדים, לכן אם אמרה שזה בצחוק נאמנת ואם מכחישה לא נאמנת.
- מהר"ט** – **חלק על מהר"ם מפדוואה, וכתב שלא מועיל אפילו אם היתה כוונתם לשם קדושין, כי התורה הפקיעה קדושין בלא עדים מסויימים.**
- חלקת מחוקק** – **חלק על מהר"ם מפדוואה מטעם אחר, שהכל יודעים שאין קדושין בלא עדים וזה שאומרת שכוונה לקדושין זה לא עוזר כי העדים צריכים לדעת את זה, ומן הסתם לא קיבלה לשם קדושין, ואף אם כן העדים לא יודעים את זה.**
- הבית שמואל כתב נפק"מ בזה** אם קידש בפני שני עדים פסולים, ושני עדים כשרים אחרים ראו אותם אבל החתן והכלה לא ראו את העדים הכשרים, לדעת מהר"ם מפדוואה הוי קידושין כי התכוונו לכך, לדעת חלקת מחוקק נחשב כקדושין כי יודעים שכוונתם היתה לשם קדושין, ולמהרי"ט לא מקודשת כי זה לא היה בפני שני עדים כשרים.

קידש בפני עדים ולא אמר להם "אתם עדי"

- גמרא** – "איתמר: רב אמר שליח נעשה עד, דבי רבי שילא אמרי: אין שליח נעשה עד. מ"ט דבי רבי שילא? אילימא משום דלא א"ל הוי לי עד, אלא מעתה קידש אשה בפני שנים ולא אמר להם אתם עדי, ה"נ דלא הווי קידושי? אלא רב אמר שליח נעשה עד, אלומי קא מאלימנא למילתיה. דבי רבי שילא אמרי אין שליח נעשה עד, כיון דאמר מר שלוחו של אדם כמותו, הוה ליה כגופיה". (קדושין מג).
- המ"ס** – מכאן למד שאם קידש בפני שנים ולא אמר להם "אתם עדי", מקודשת.
- הני"ש** – אפילו אם ייחד עדים יכולים אחרים גם להעיד כי עדים לא צריכים הזמנה.

שו"ע – כגמרא וכרמב"ם, שאם קידש בפני שנים ולא אמר אתם עדי, מקודשת.

המ"א – כריב"ש, שאפילו ייחד עדים, יכולים אחרים שראו את המעשה להעיד.

פת"ש בשם ג"ת מאיר – אפילו העדים מעצמם לא התכוונו להעיד, ג"כ נחשב כעדות ומקודשת.

פת"ש בשם פ"ה מגדלים – נהגו להחמיר לכתחילה ולייחד שני עדים לקדושין והוא מנהג קדום ע"פ הריטב"א, כי בין אלו שעומדים שם יש גם קרובים ועדות כולם עלולה להתבטל. וזה כי חוששים לפרוש רש"י שבכוונה להעיד בלבד יש צרוף ועדות כולם בטלה.

נמצאו עדי הקידושין שיוחדו פסולים, האם סומכים על אחרים כשרים שראו?

באר היטב בשם מהר"ט – לא לכו"ע הוי קידושין, כי כשיוחדו העדים אז התכוונו רק לאלו, ולשיטת מהר"ט החתן והכלה חייבים להתכוון לעדי הקידושין.

פת"ש בשם חת"ס ואגרות משה – לכו"ע הוי קידושין. ובקידושין שנעשים עם רב, א"צ לקדש שנית כי כולם יודעים שהתקדשה כדין ולא שייך פסול צרוף ע"י כל האנשים הנוכחים שם, ועוד שהחתן והכלה מעוניינים בעד כשר ומכוונים על הכשרים. ובלאו הכי כל דבר ש"אנן סהדי" לא נפסל ע"י צרוף כשרים ופסולים. ומהיות טוב אין הפסד ואין זלזול אם בסתר בפני שני עדים כשרים יקדש שנית.

עדים שלא ראו את מעשה הקדושין או את הכלה

- השב"א** – שנים שהיו עומדים אחורי גדר בית אחד ושמעו שאמר ראובן ללאה התקדשי לי באתרוג ולא ראו את נתינת האתרוג מידו לידה, אפילו ראו את האתרוג יוצא מתחת ידה, אין כאן קדושין, ואפילו היא מודה שלקחה אותו לשם קדושין, כי צריך עדות ראייה ממש.
- המ"ה, מרדכי** – אפילו לא ראו העדים הנתינה ממש, **אבל ראו דבר המוכיח**, אין לבטל הקדושין, כמו כשמקדש בביאה שאומרים שעדי היחוד נחשבים כעדי ביאה. הרמ"ה גם סבר כך ודימה את הקידושין לדיני ממונות שמתקיימים בידיעה בלא ראייה, כמו לענין דרישה וחקירה.

הרשב"א דחה דבריו, כי בביאה לא ניתן לראות כמכחול בשפופרת, אבל בקדושי כסף, כן.

רמ"א

1. כרשב"א, שהעדים צריכים לראות ממש את נתינת הקידושין לידה או לרשותה. אבל אם לא ראו אינה מקודשת אפילו שמעו זאת, ולא הולכים בזה אחר אומדנות והוכחות.
בית שמואל – זה כדעת הרשב"א, אבל המרדכי חולק וסובר שאפילו לא ראו ממש מקודשת.
פת"ש – הרבה אחרונים חולקים וסוברים שאין מחלוקת. הרשב"א מדבר במקרה משהעדים רחוקים מהקידושין וסומכים על שמיעה בלבד ועדין ניתן להסתפק אם היו קידושין, אבל אם הקידושין נעשים ברוב עם לפני העדים וראו שיש לחתן טבעת ושמעו את אמירתו וראו את הטבעת על יד הכלה גם אם העלימו עין ממעשה הנתינה, מקודשת לכו"ע.
ילקוט יוסף, נישואין כהלכתם – לא ראו העדים את מעשה הנתינה עצמו יחזור ויקדש.
2. כרשב"א, שמי שקידש דרך חור שבקיר, כלומר, שהעביר את הכסף דרך חור ולא ראה אותה והיא אומרת שלא שמעה שקידש, נאמנת במגו שיכלה לומר שלא היא התקדשה אלא מישהי אחרת. **והסביר הב"ש**, שמדובר שידעת שיש עדים, והעדים ראו את נתינת הקדושין לידה דרך החור, אבל היא לא שמעה.
חלקת מחוקק, בית שמואל – מדובר שידעת שיש עדים שראו את נתינת הקידושין, אבל היא לא שמעה שקידש. משמע שאם היא מודה ששמעה וקבלה לשם קידושין מקודשת אע"פ שלא ראתה את העדים והם לא ראו אותה. **וכ"פ הפת"ש**.
באר היטב בשם המב"ט – חלק וסבר שעדים חייבים לראות את פני הכלה לפני הקידושין וזהו חלק מגוף עדות הקידושין. וכ"פ החת"ס ועוד.

דרישה וחקירה בעדי קדושין

גמרא – "אין בודקים עדי נשים בדרישה וחקירה (כי יש כתובה וזה כדיני ממונות). ר"ע ור' טרפון אומרים: בודקים (כי מתירים אשת איש שהיא בחנק וזו מיתה קלה מסקילה על מקודשת)". (יבמות קכב:).
גאונים, רמב"ם, רמב"ג, רשב"א – הלכה כת"ק שעדי נשים לא טעונים בדיקה בדרישה וחקירה בין בקדושין ובין בגרושין. **והסביר הריב"ש**, שזה מפני שמדמים עדות זו לעדות ממון, כי הטעם שלא תנעול דלת בפני לויין שייכת גם כאן. ולכן "שלוחתייהו קא עבדינן" גם בדיני גטין וקדושין.
רמ"א – כראשונים, שעדי קדושין אינם צריכים דו"ח, אא"כ מוכח שיש רמאות.
בית שמואל – אם האשה מכחישה צריך דו"ח. וכן לאסור על בעלה (כגון שזינתה, וכ"כ השו"ע בס' יא) או לאסור על העולם צריך דו"ח, אבל עדי גט לא צריכים.
פת"ש בשם נודע ביהודה – כל זמן בעדות על פנויה שהתקדשה, אבל אשה שכבר נישאה ועכשיו מעידים שנישאה לאחר, ודאי צריכים דו"ח, כי מעורב בזה דיני נפשות, שאם זינתה כשהיא אשת איש, דינה בחנק.

נמצא שטר קדושין וכתוב בו פלוני קידש פלונית וחתומים עדים:

מהרז"ג – אם השטר לא מקוים אין לחשוש לקדושין אם מכחישים. משמע שאם ניתן לקיימו או שהוא מקוים תהיה מקודשת. **וקיום זה חובה אפילו כתבו בידיעת האשה. והסיבה לכך, כי שטר ראיה על קדושי. בס"פ לא ניתן להיכתב וצרינו להיות מפייהם ולא מפי כתבם.**
מהר"ק – מחמיר לחשוש לקדושי אפילו שיש הכחשה. היינו שאפילו באים העדים ואומרים שלא חתמו על שטר זה מעולם לא משגיחים בהם אחרי שהשטר הגיע לבי"ד.
השב"א – אין סומכים על השטר אם כתבו וחתמו ונאפילו השטר מקוים אבל זה נעשה שלא מדעתה, כי זה **מכתבם ולא מפייהם וכפינקס בעלמא** ועדות מהכתב. משמע שאם היה כתוב בשטר שהאשה אמרה להם כתבו וחתמו ותנו לבעל המקדש, הרי זה שטר גמור.
רמ"א – פסק כמרדכי שאם השטר מקוים חוששים לו.
בית שמואל, חת"ס, נודע ביהודה – פסקו כרשב"א שרק אם השטר מקוים וכתוב בו שנכתב ע"פ בקשת האשה חוששים לו.
גר"א – **פסק כרבנו שמחה** שאף פעם לא חוששים לשטר בשום מצב שהוא ואין לשטר שום משמעות, כי זה מפי כתבם ולא מפייהם ושטר לא ניתן לכתוב באשה.

סעיף ה'

גמרא ע"פ גרסת רש"י ובעל העיטור – "אמר רב נחמן: חשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת: עני מר ארבעין בכתפיה וכשר. אמר רבא: ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. **אמר רבינא ואיתימא רב פפא: לא אמרן אלא לאפוקה, אבל לעיולה לית לן בה**". (סנהדרין כו:).
גמרא ע"פ גרסת הר"ן, הרמב"ם והרא"ש – "אמר רב נחמן: חשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת: עני מר ארבעין בכתפיה וכשר. אמר רבא: ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. **אמר רבינא ואיתימא רב פפא: בין לאפוקה בין לעיולה**". (סנהדרין כו:).

מהו חשוד על העריות?

רש"י, הר"ן, ר"ת – מדובר שבא על הערוה אך לא התרו בו, ורב נחמן מכשיר כי יצרו תקפו.

תוספות. רא"ש. ה"ה. – מתייחד עם העריות ויש רק **חשד** שבא עליהם אך בלא עדים.

פסולי עדות מדרבנן

רבנו האי גאון. רמב"ם – אם קידש בפסולי עדות מדרבנן (שאו מחמירים שהם קדושי ספק) או בעדים שהם ספק פסולים מהתורה, אם רוצה לכנוס חוזר ומקדש בעדים כשרים, ואם לא רוצה לכנוס צריכה גט מספק ואפילו כופרת בזה ומכחישה את העדים. **וכתב המגיד משנה**, שאם עמד אחר וקידשה אחר כך מקודשת גם לשני מספק וצריכה גט משניהם או מגרש ראשון ונושא אח"כ שני (אבל לא מגרש שני ונושא ראשון שלא יאמרו שהחזיר גרושתו מן הארוסין).

ה"ה. בעל העיטור. בשם תשובות הגאונים. – אם מקדש בפני עדים פסולים מדרבנן אפילו שניהם מודים אינו כלום ולא צריכה גט כלל, כי כל דמקדש אדעתה דרבנן מקדש.

מיהם אלו שפסולים מהתורה ומיהם אלו שפסולים מדרבנן?

רמב"ם – הפסולים הנלמדים מהדרשות כגון קרובי האם הם מדרבנן ורק אלו שמפורשים (הקרובים מן האב) הם מהתורה.
רמב"ם. השב"א. רבנו יהודה בן הרא"ש – כל הבאים מהמדרש הם מהתורה בין קרובי האם ובין קרובי האב. הרשב"ץ הסביר שגם הרמב"ם מודה לזה שקרובי האם פסולים מהתורה אלא שאינם נכללים במנין המצוות.

הלכה

שנ"ג

1. פסק כגמרא וכרב ששת ורב נחמן שהמקדש בפסולי עדות מהתורה אינה מקודשת.
 2. בפסולי עדות דרבנן או עדים שהם ספק פסולי תורה פסקו רב האי גאון והרמב"ם, שצריך לחזור ולקדש בעדים כשרים (ולא חוזר ומברך – ב"ש), ואם לא רוצה לכנוס אז ספק מקודשת וצריכה גט מספק. ואפילו כפרה האשה ואומרת שלא היו קדושין, [טור – כופים אותו לתת גט, רמב"ם – כופים אותה לקבל גט] מספק, כי מהתורה עדותם עדות. וכן בכל קדושי ספק.
ג"ה – מתרץ גרסת הרמב"ם שכופים אותה, שלא תינשא בלא גט. **ולגרסת הטור כופים אותו**, כי עדותם נחשבת כאילו הוא אומר קדשתך והיא אומרת לא קדשתני שכופים אותו לתת גט מספק אם לא מעוניין לקדשה לגמרי.
 3. פסק כמגיד משנה, שאם עמד אחר וקידשה, מקודשת לשני מספק וצריכה גט לחומרא משניהם או מגרש ראשון ונושא שני, אבל לא מגרש שני ונושא ראשון.
- בית יוסף** – קדושין של אחר תופסים מספק בין בפסולי דרבנן [הקדושין מהתורה] ובין בקדושי ספק. והוכחה מדברי הרי"ף והגאונים, שהמקדש בעדים שפסולים מדרבנן אין חוששים כלל לקדושין, כי כל המקדש ע"ד חכמים מקדש. ולכן אם קידש אחר גם קידושיו מספק.

רמ"א

1. כרשב"ץ, כל זה בקדושין דאורייתא ועדים פסולים מדרבנן, אבל בקדושין שתופסים מדרבנן [כגון המקדש קטנה שלא התרצה אביה] וגם העדים פסולים מדרבנן לא חוששים לקדושין כלל.
2. כתוספות ורא"ש, שחשוד בעלמא בלא עדים על העריות פסול לעדות בין לענין קדושין ובין לענין גרושין (כגרסת הרמב"ם).
חלקת מחנה – מדובר שחשוד שהתייחד עם הערוה שאינו לאו מפורש בתורה, אבל אם יש עדים שבא על הערוה לרב ששת פסול מהתורה ולרב נחמן פסול מדרבנן לעדות אשה כי יצרו תקפו.
בית שמואל – אם חיבק או נישק לערוה שהיא חייבי כריתות או מיתת בי"ד, הרי הוא פסול מהתורה, אבל בהתייחדות מדרבנן.

קידש בפני עדים שאנוסים לעבור עברות

ה"ה – אם לאחר שחזרו בתשובה אמרו שקדושיו קדושין, צריכה גט, כי ישראל אע"פ שחטא ישראל הוא. ועוד, שמא הרהרו תשובה בלבם.
מהרי"ה. מהר"י מינץ – ממעשה דרש"י למדו שמחמירים בפסולי עדות משום רשעה, שמא הרהרו תשובה והם צדיקים והקדושין תפסו ולכן צריך גט לחומרה.
מהר"ם מנאה. ה"ה – אין לחשוש לזה. ואף לדברי רש"י דוקא שהאנוסים שקידש בפניהם חזרו בתשובה, ואז חוששים שגם בהתחלה הרהרו תשובה בלבם, אבל אם לא חזרו לא. **והוי"פ הריב"ש**, שצריך חקירה איזה אנוסים פסולים או כשרים, שמי שיכול להמלט על נפשו ולא נמלט, פסול בכל מקרה, אבל מי שלא יכול לברוח או שממתין להוציא גם את בניו הקטנים, אע"פ שלא עושה כדון, מ"מ הוא נחשב כשוגג וגם עושה את המצוות בצנעא ורק בפרהסיא עוברים, ולכן אם קידש בפניהם חלו הקדושין ואומרים שהרהרו בתשובה.

רמ"א

1. קידש בפני אנוסים לעבור עברות (תחלתו באונס וסופו ברצון) או רשעים, למהר"י מינץ ע"פ רש"י מקודשת מספק שמא חזרו בתשובה, ולמהר"ם מפדוואה לא מקודשת.
חלקת מחנה – אין מחלוקת בין מהר"י מינץ למהר"ם מפדוואה. מהר"ם מפדוואה דיבר על מומר שאין בו סימני טהרה ולכן לא אומרים לגביו שמא הרהרו תשובה בלבם, אבל מי שחזר אח"כ בתשובה אומרים שסופו הוכיח על תחלתו ולבו היה תמיד לשמים ולכן חוששים לקדושיו כדעת מהר"י מינץ.
2. כריב"ש, שהאנוסים שהמירו דתם מיראה ובסתור מקיימים מצוות, כשרים להעיד.

ס' סא (וס' נה סע' א')

גמרא – "אמר רב הונא: חופה קונה מק"ו, ומה כסף שאינו מאכיל בתרומה קונה, חופה שמאכלת בתרומה אינו דין שתקנה!... אלא פריך הכי: ומה כסף שאינו גומר קונה, חופה שגומרת אינו דין שתקנה?...". (קדושין ה. -):

מתי מתחייב בעיקר ותוספת כתובה?

משנה – "נתאלמנה או נתגרשה בין מן הארוסין בין מן הנשואין גובה את הכל. רבי אלעזר בן עזריה אומר: מן הנשואין גובה את הכל, מן הארוסין בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, שלא כתב לה אלא ע"מ לכונסה". (כתובות נד.):

האם חופת נידה קונה?

גמרא – "בעי רבין: נכנסה לחופה ולא נבעלה מהו, חיבת חופה קונה או חיבת ביאה קונה?... בעי רב אשי: נכנסה לחופה ופרסה נידה מהו? אם תמצא לומר חיבת חופה קונה, חופה דחזיא לביאה אבל חופה דלא חזיא לביאה לא או דילמא לא שנה? תיקו". (כתובות נו.).

ר"ל, רמב"ם – כאשר הגמרא אומרת את"ל משמע שפוסקת כך הלכה, ולכן חיבת חופה קונה, ומהרגע שנכנסה לחופה מתחייב בעיקר ותוספת כתובה אפילו לא נבעלה עוד.

גאונים, ר"ל, ר"י, מייגש, הרמב"ם – ספקו של רב אשי על כל מה שנקנה בחופה, ולכן אם פרסה נידה קודם החופה, אע"פ שכנסה לחופה והתייחד עמה לא גמרו הנשואין (כי יש ספק האם חופה שלא ראויה לביאה קונה או לא) והיא נחשבת עדין ארוסה (היינו מקודשת) ולכן מתחייב רק בעיקר ולא בתוספת. ולא תנשא כנדה עד שתטהר, ולכן קודם לא מברכים לה ברכת חתנים. ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך.

ה"ל, ר"א, ש"ך, ה"ן – חלקו על זה ואמרו שחופת נדה היא חופה לכל דבר (וזכאי במציאתה ובמעשה ידיה וכו') וספקו של רב אשי הוא רק לגבי תוספת כתובה. ויכולים לברך ברכת חתנים, אבל לא מתייחדת עמו והוא ישן בין האנשים והיא ישנה בין הנשים.

ור"י הסביר שכל הספק בגמרא האם חופה שלא ראויה לביאה קונה או לא קונה זה כאשר לאחר החופה הודיעו לחתן שהיא נידה ולא יכול לבעול עכשיו ואילו ידע זאת שמא לא היה כונס, אבל אם ידע זאת קודם ובכל זאת כנס היא ודאי קנויה לו. וסיים הר"ן שכשר הדבר שלא תכנס לחופה עד שתטהר.

קושית החלוקה מחוקק על שיטת הרמב"ם – מדוע אמר ששאלת רב אשי לגבי פרסה נידה היא על כל הדברים (כולל האם היא נחשבת כאשתו לכל דבר), הרי קושית רבין ורב אשי ודאי לא היתה לגבי ירושה, שהרי כשמוסר האב לשלוחי הבעל עדין לא נבעלה ובעלה כבר יורש! וודאי שעומדת בחופה יותר נקראת נשואה מכאשר רק נמסרה לשלוחי הבעל (פשוט בגמרא), וכמו ששם יורש, כ"ש כאן שנחשב כבעלה ויורש! אמנם הרמב"ם יפרש שגם שם מדובר כשמוסר לשלוחי הבעל וראויה לביאה.

תרוצ הבית שמואל לקושיותו – הבעיה של רבין ורב אשי עוסקת גם בירושה. ואין להשוות למקרה בו נמסרה לשלוחי הבעל כי שם זכאי בירושה מטעם מחילה, אבל כשחופה בבית אביה אין מחילה במקרה בו לא ראויה לביאה.

קושית הבית שמואל על הרמב"ם – לפי שיטתו שחופה היינו יחוד, לא ברורה שאלת הגמרא לגבי פרסה נידה, שהרי אם פרסה נידה איך עושה לה חופה ומתייחד הרי אסור להתייחד איתה כלל, ואיך תקנה חופת איסור?

תרוצ ראשו של הבית שמואל – לפי הרמב"ם שאלת הגמרא מדברת כאשר פרסה נידה תוך כדי שהם מתייחדים ואז השאלה האם זה קונה. (ולא כרא"ש שפרש שפרסה נידה קודם החופה).

תרוצ שני של הבית שמואל – מדובר בגמרא שקידש בביאה ולכן יכול להתייחד איתה אע"פ שהיא נידה.

הדין אם פרסה נידה באמצע החופה: ר"א, ש"ך – לכו"ע קנאה לכל דבר בתחלת החופה, כי סוף החופה היא תחלת הביאה. **מרדכי** – לא קנאה כי פסקה חיבת הביאה. וסובר שסוף החופה קונה. ותחלת הביאה היא אחר סוף החופה.

שנו"ע

1. פסק כרמב"ם שכיון שהכניסה לחופה קנה אותה, והרי היא אשתו לכל דבר אע"פ שלא נבעלה, וגובה עיקר כתובה ותוספת אם התאלמנה או התגרשה.
 2. פסק כרמב"ם שאם היא נידה וכנסה לחופה (והוא לא ידע מזה כלל), אינה כאשתו אלא לכל הדברים היא כארוסה, ואינו יורשה ולא מטמא לה ולא זכאי במעשה ידיה ובמציאתה ובפירות, ושאר תנאי כתובה גם אין לה, כי כל אלו התנאים הם ע"מ לכונסה וכעת א"א לכנס. וה"ה אם נמסרה לשלוחי הבעל אם אינה ראויה לביאה הרי היא כמאורסת עדין. [ח"מ וב"ש]
- והביא כ"א את דעת הרא"ש, שרק לענין תוספת כתובה אינה כנשואה, אבל לשאר דברים כן.
- ג"ת שמואל** – השו"ע פסק כרמב"ם.

3. כרמב"ם וסיעתו, שאם פרסה נידה, כשר הדבר לא תינשא עד שתטהר ואין מברכים לה קודם ברכת חתנים. ואם עבר ונשא וברך אינו חוזר ומברך.

רמ"א – כמרדכי בשם ר"י, שכיום המנהג לא לדקדק ולא לחכות אלא רק להודיע לחתן שהיא נידה.

האם מועיל לשיטת הרמב"ם להודיע לחתן שהיא נידה?

חלקת מחוקק, בית שמואל – אם מודיעים לו שהיא נידה ועושה חופה, ודאי קנה אותה לכל דבר לכו"ע וגם לענין תוספת, כי עושה חופה כדי לבעול כשתטהר. [ורק כשאינו יודע שפרסה נידה קודם אין קנין, כי קנה על דעת לבעול בסוף החופה] **פתחי תשובה בשם פנינים מאירות ובית מאיר** – **חלקו על הח"מ והב"ש**, שלשיטת הרמב"ם, גם אם ידע שהיא נידה אינו קונה החופה, והלכה זו של ר"י נאמרה רק ע"פ שיטת הרא"ש שחופת נידה קונה. **וכ"פ ביביע אומר**.

חלקת מחוקק – אע"פ שהרא"ש כתב בתשובה הנ"ל כדעת הרמב"ם, מ"מ בתשובה אחרת וגם בפסקיו חזר בו, ופסק שחופת נידה היא חופה לכל דבר, אע"פ שלאחר ייחוד מפחדת עדין לטבול ולא ראוייה לביאה, מ"מ יורש. **וכ"פ הדרכי משה והבית שמואל למעשה**. לכן נידה שכנסה קודם שבת, זכאי לכל הדברים ולכן יכולה לטבול בשבת. ואין כאן שום איסור אע"פ שקונה בזה תוספת כתובה.

נתינת טבעת לכלה נידה

מהר"ל – מניח לטבעת ליפול לידה.

אור זרוע – מקבלת הטבעת כמו בכל קידושין כי אינה אשתו עדין ואין איסור מסירה ואין לחשוש לנגיעה.

באר הגאון – המנהג כאור זרוע, **וכ"פ ילקוט יוסף ונישואין כהלכתם**.

רמ"א

1. לפי שיטת הרמב"ם וסיעתו צריכים לכתוב הכתובה קודם החופה, כדי שתהיה חופה הראויה לביאה. לפי שיטת הרא"ש וסיעתו, אפשר לכתוב גם אח"כ. מ"מ נוהגים לתת קודם לכן.

חלקת מחוקק, בית שמואל – אפילו לדעת הרמב"ם שחופת נידה אינה חופה ניתן להקל בכתובה בדיעבד כי איסור שהיה בלא כתובה הוא מדרבנן. אמנם לכתחילה צריך לכתוב קודם כדי שתהיה מיד ראוייה לגמרי לביאה. ולדעת הרא"ש אפילו לכתחילה אפשר לכתוב ולתת כתובה אח"כ.

שער המלך – לשיטת הרמב"ם, אפילו אינה ראוייה לביאה מחמת איסור דרבנן כגון כתובה אינה חופה.

2. אעפ"כ, כתב הרא"ש בתשובה שאשה שחולה במחלה סופנית וכנסה במטתה תחת החופה, אינו יורשה כי זו ודאי חופה שאינה ראוייה לביאה.

חלקת מחוקק – **הקשה על הרמ"א**. שהרי הרמ"א הביא את ההלכה מתשובת הרא"ש, והוא פסק ע"פ שני טעמים:

טעם אחד שזו כמו חופת נידה. אבל לפי מה שפסקנו לעיל לפי רוב האחרונים שפסקו שחופת נידה הוי חופה **וכן פסק הדרכי משה בעצמו**, ה"ה כאן. ועוד, שזו עדיפה מנידה כי ראוייה להערה. ורוב חולים לחיים.

טעם נוסף שלא יורש זה משום אומדן דעת אביה במקרה המדובר, שכתב לבתו נכסים כדי שילכו להקדש ולא כדי שמישהו ינצל את זה, יתחתן איתה ויזכה בירושה. משמע שבלא הקדש של אביה כן יורש אותה וזה נחשב כחופה לכל דבר.

ט"ז – ג"כ הקשה קושיה דומה על הרמ"א מדוע החליט שתמיד הקדושין פוקעים גם במקרה בו האשה יש לה נכסים ורוצה שבעלה שמקדש אותה יהיה יורש שלה, שהרי בממון דברי שכיב מרע קיימים וכ"ש כאן. לכן חלק על הרמ"א וכתב שהקדושין תופסים.

ועוד, גם במקרה של הרא"ש הקדושין תפסו והבא עליה חייב מיתה, אלא רק לענין הירושה אינו יורש.

בית שמואל – הסביר שהרמ"א מחלק בין נידה שתהיה בסוף ראוייה לביאה, לחולה סופנית שלא תהיה ראוייה אף פעם. **וכ"כ בפת"ש**.

דיני ארוסה

שו"ע

1. כרמב"ם, שארוסה אסורה לבעלה מדרבנן עד שיכנסו. ואם בא על ארוסתו בבית חמיו מכים אותו מכת מרדות.

פת"ש – אפילו אם בא עליה בלא חופה וז' ברכות ויש לו ממנה כמה ילדים, כופים אותו לעשות חופה ולא חוששים ללעז על ילדיו הראשונים. **רמ"א** – אפילו בייחוד אסורים, כי דינה כפנויה לענין יחוד. **לכן כתב המרדכי** שאם הם דרים בבית אחד מברכים ז' ברכות פן יתייחדו. **ובכלבו כתב**, שלכן אסור להם לדור בבית אחד שלא יקוצו זה בזה. וה"ה במשודכים שאסורים בייחוד גם יש לחוש שלא לדור בבית אחד (אגודה).

לכאורה קשה, מה יועיל לעשות ז' ברכות, הרי בסעיף ב' נפסק שז' ברכות בלא יחוד לא מהני ונחשבת עדין כארוסה?

חלקת מחוקק – אם הם שוהים בבית אחד **אז זה בחצר של שניהם**, ולכן היחוד שלהם נחשב כנישואין וממילא צריך לברך ז' ברכות ומותרת. והאיסור הוא רק **חתן הדר בבית אחר** כגון בבית אביה, שאז לא נחשב כיחוד ואז אין טעם לברך ז' ברכות.

בית שמואל – אם דרים בבית אביה צריך שיתכוון בביאה לשם נישואין ואז מותרת לו. **לרמב"ם** מותרת מיד אפילו בלא ברכות, ורש"י, **תוספות ומרדכי** צריך שיברך ז' ברכות. אם זה בבית שלהם מן הסתם כוונתו לשם נישואין.

2. זה שאסור לארוס לבוא על ארוסתו קודם חופה זה אפילו אם קידשה בביאה, שאסור לו לבוא עליה בשנית עד יעשה לה חופה.

מהי חופה?

רמב"ם – הבאה לתוך ביתו וייחוד לשם נישואין (לשיטתו שצריך חופה הראויה לביאה). ואפילו קידש בביאה אסור לו לבוא עליה פעם נוספת עד שיתייחד לשם נישואין.

האם לרמב"ם צריך ייחוד ממש? ב"ת שמואל, לחם משנה, שער המשפט – צריך ייחוד גמור. **חלקת מחוקק, ב"ת מאיר** – מספיק ייחוד במקום צנוע וכיון שיכול לומר "הוציאו כל איש מעלי" זה נקרא הראוי לביאה, **וכ"כ בפני יהושע ובילקוט יוסף**.

ר"ן – חופה זה כל שהביאה הבעל מבית אביה לביתו אפילו בלא ייחוד. ונלמד מהפסוק "ואם בית אישה נדרה", משמע שכל זמן שהיא בבית בעלה היא ברשותו.

חלקת מחוקק – כו"ע מודים לדברי הר"ן שיחוד לבד אינו חופה. וכן הדין בין בבתולה ובין באלמנה.

ב"ת שמואל – הרמב"ם חולק על הר"ן, אלא אינה נשואה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה. וגם לר"ן זה דוקא בבתולה, אבל באלמנה חייב ייחוד, כי חופה לא קונה באלמנה ע"פ הירושלמי ולכן הבאה לביתו שהיא חופה לא מספיקה אלא צריך ייחוד.

ארחות חיים בשם העיטור בשם ר"א – חופה זה הסודר שפורסים על ראש החתן והכלה בשעה שמברכים ברכת חתנים. (זה המקור לחופת הכלונסאות שלנו) **הבית יוסף דחה דעה זו** כי כתוב בירושלמי שצריכה להיכנס לחופה. משמע מקום מיוחד.

ארחות חיים בשם בעל העיטור, רא"ש – כאשר מוסרה האב לבעל ומכניסה לבית שיש בו חידוש כגון סדינים המצוירים. וזה נחשב כהכניסה לתוך ביתו.

תוספות – חופה של בתולה היא משעה שיוצאת בהינומה (חופה לשון כיסוי), ושל אלמנה משעת הייחוד, כי אלמנה לא יוצאת בהינומה ע"פ הירושלמי: "הלן דכנסין ארמלין בע"ש צריך למכנסה מבע"י".

הבנו ירוחם – כל מקום שמכניסה לרשותו נקרא חופה.

שו"ע

1. פסק כרמב"ם, שחופה זה המביאה לתוך ביתו ומתייחד עמה וזה נקרא נישואין. **וכ"פ שער המלך**.
2. **חלקת מחוקק, ב"ת שמואל** – אבל אם הביא אותה לתוך ביתו רק לפי שעה שלא לשם נישואין, אינה נקראת נשואה.
2. פסק כר"ף, שאם בא על ארוסתו לשם נישואין אחר הקדושין בלא חופה, משיערה בה בביאה, קנאה והרי היא כאשתו לכל דבר.
- הר"ן הקשה על זה** מדוע אם עבר איסור ובעל בלא חופה קונה אותה? **ותרץ**, שאכן אם בא באיסור בלא כוונת נישואין אכן לוקה ולא קונה, אבל אם בא עליה לשם נישואין קונה ואינו לוקה, ואח"כ יברך ז' ברכות. (חלקת מחוקק ובית שמואל)

רמ"א

1. הביא את שאר הדעות לגבי הגדרת החופה: דעת הר"ן שמספיק הבאה לבית גם בלא ייחוד, דעת העיטור שהסודר שפורסים מספיק ודעת התוספות משתצא בהינומה ואלמנה משתתייחד.
 2. כיום נוהגים שהחופה היא מקום בו פורסים יריעה ע"ג כלונסאות ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים ומקדש אותה שם ומברכים ברכת ארוסים וגם ברכת נישואים ומוליכים אותם לבית ואוכלים יחד במקום צנוע וזו החופה הנוהגת עכשיו.
- חלקת מחוקק** – ופשוט שכל זמן שלא קידש אותה אין חופה קונה קודם קידושין, וכשהתקדשה נקראת למפרע נשואה לדעת התוספות. ולשאר הפוסקים הנשואין נגמרים רק בזמן הייחוד כשאוכלים במקום צנוע.

המנהג למעשה בחופה

שער המלך – הלכה כרמב"ם והשו"ע שהחופה היא ייחוד הראוי לביאה.

ב"ת – מנהגינו בגלל הספק לנהוג את כל המנהגים, ולכן נוהגים שהחתן מכסה ראש הכלה בסודר וזה נקרא שמסר האב לבעל וזו ההינומה. וכן נוהגים, שבשעת הקדושין וברכת החתנים שפורסים יריעה ע"ג כלונסאות ומעמידים שם החתן והכלה ומברכים את הברכות כדי שכולם ישמעו ואח"כ מתייחדים במקום צנוע ואוכלים שם וא"צ ייחוד גמור (כדעת בעל העיטור), **שזה עיקר החופה**. **וכ"פ חלקת מחוקק ורבי יעקב מליסא**. ואם היתה נידה אז אח"כ כטובלת מותר לו לבוא עליה ביאה ראשונה ואפילו בשבת ואין כאן איסור קונה קנין בשבת כי כבר קנה קודם.

ב"ת שמואל – כתב את דברי הב"ח אך הדגיש שבמקום שאוכלים צריך ייחוד גמור הראוי לביאה. הפת"ש הסביר בשיטתו שהלכה כר"ן שחופת בתולה לא צריכה ייחוד הראוי לביאה, אלא שיש לצאת גם לדעת הרמב"ם, אך אין זה לעיכובא.

גר"א, ט"ז (ס' סא ס"ק א) – העיקר כדעה שצריך לפרוס כלונסאות.

דה"ש (ס' סה ס"א) – העיקר כדעה שמכסים את הכלה בהינומה.

חופת אלמנה

ירושלמי – "הני דכנסין ארמלין בע"ש צריכים להיכנס מבע"י".

חלקת מחוקק. גדעת הר"ן – לדעת הר"ן שהבאה לתוך ביתו קונה, ה"ה באלמנה, ולכן אם נישאה ביום ששי בלא יחוד, מותרת להתייחד בשבת ואם נישאה נידה מותרת בטבילה בשבת. הירושלמי שחייב ייחוד, דיבר במקרה שכונסים אלמנה ועדין לא היתה בביתו כלל. **וכ"פ הר"ר אליעזר אשכנזי**.

תוספות. רא"ש. רמב"ם. ע"פ הבית שמואל – פסקו ע"פ פשטות הירושלמי שצריך יחוד הראוי לביאה ושונה דין אלמנה וחמורה מבתולה. ולכן אסור לה לטבול בשבת אם היתה נידה או להתייחד אם לא התייחדו קודם. [ולרמב"ם לא שונה דין בתולה מאלמנה]. **וכ"פ שו"ע (ס' סד סע' ה) והב"ש (שם) ופתי"ש ומשאת בנימין**.

מהר"ל. ג"ח – פסק כרמב"ם וגם כירושלמי ולכן באלמנה לא מספיק יחוד הראוי לביאה כי החמירו יותר אלא צריך ביאה ממש. הבית שמואל ציין שלשיטה זו לא צריך גמר ביאה אלא העראה, ותמה על מהרי"ל ששמע מדבריו שצריך גמר ביאה.

מנהגים נוספים בחופה

רמ"א

1. כרמב"ם והרא"ש, שאם כנס ולא ברך ז' ברכות של חתנים, החופה נחשבת חופה גמורה כי ברכות לא מעכבות. ומברך אחר כמה ימים ולכתחילה קודם שמתייחד עמה. וכיום נוהגים לברך אותם תחת החופה קודם שהתייחדו.
בית שמואל – זה דעת הרמב"ם והרא"ש, שמה שכתוב "כלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנידה" הכוונה כלה בלא חופה, **אבל המרדכי סובר** ברכות ממש **וכן סברו רש"י ותוספות**.
בית שמואל – אע"פ שאמרו שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנידה, מ"מ זה לא כנידה ממש, שהרי זה רק איסור מדרבנן ובידו לברך הברכות.
2. נהגו להתענות ביום החופה.
מדוע? מהר"ם מינץ – זהו יום סליחה ומחילה על עונותיהם (ב"ח). לכן ראוי להשלים התענית. ועוד טעם, שמא ישתכרו ולא תהיה דעתם מיושבת עליהם. לפי זה א"צ להשלים את התענית, אבל ולפי טעם זה אם האב מקבל קידושין בשביל בתו אז הוא צריך להתענות.
גנזת הגדולה – בימים שאין מתענים יעשה החופה בשחרית ולא יאכל עד לאחריה.
פת"ש בשם ספר המקנה – אם עושים החופה בלילה יש לסמוך על הטעם הראשון בלבד, ויכול לשתות ולאכול כבר מזמן צאת הכוכבים, כי לא מחמירים בזה יותר מתעניות אחרות, מה גם שזה לא מוזכר בגמרא. ויזהרו לא לשתות משקה משכר עד החופה.
ילקוט יוסף – מנהג עדות המזרח שאין מתענים ואין אומרים וידוי ביום החופה.
3. כהגה"מ, מרדכי, רש"י ועוד, שאם קידש בטעות וברך ז' ברכות ואח"כ נודע שאלו קדושי טעות, לא מברך שוב אם מחליט מרצון לקדש אותה אח"כ, וסומכים על הברכות הראשונות, כי ברכות לא מעכבות.
בית שמואל – פסק כרמ"א. והוסיף, שגם לא צריך לכתוב כתובה אחרת אם הראשונה קיימת, כי כשם שסומכים על ברכות ראשונות כך סומכים על הכתובה.
פת"ש בשם ספר המקנה – גם ז' ימי המשתה מתחילים משעת חופה ראשונה.
4. נוהגים לעשות החופה תחת כיפת השמים לסימן טוב.
חת"ס – יש לעשות החופה עם כלונסאות בחצר בית הכנסת לסימן ברכה ולקיים מנהג הרמ"א.
ילקוט יוסף – מנהג עדות המזרח לעשות חופה תחת קורת גג.

באר היטב

1. מעמידים החתן לשמאל הכלה, שנאמר "נצבה שגל לימינך"
 2. יש שיטות שונות לאיזה כיוון להעמיד את החתן והכלה, אבל כנה"ג כתב שבזמנינו לא מקפידים להעמיד את החתן והכלה לצד מסוים.
 3. המברך עומד פניו למזרח וכשמגיע לברכת שמח תשמח הופך פניו לכיוון החתן והכלה (מהרי"ל). ויש שאין מדקדקים בזה (כנה"ג).
- פת"ש בשם הרם לשלמה** – ביום שמתענה החתן מתפלל במנחה את כל סדר הוידוי כמו ביום הכיפורים. וה"ה אם זהו ראש חודש או שאר ימים שלא מתענים בהם.
- ברכ"ל. גו. איש חי. פנ החיים. ילקוט יוסף** – נהגו שהחתן מתעטף בטלית משום "ופרשת כנפך על אמתך" אחר הקידושין לפני קריאת הכתובה. ומברך על טלית חדשה ומברך שהחיינו ומכוון על הטלית ועל הכלה. ואם לפני שקיעה מברך גם להתעטף בציצית.

ס' סב

סעיף א'

גמרא – "תנו רבנן: מברכים ברכת חתנים בבית חתנים. רבי יהודה אומר: אף בבית הארוסין מברכים אותה. אמר אביי: וביהודה שנו מפני שמתייחד עמה". (כתובות ז:)
הש"י – מברכים כשנכנסת לחופת נישואין.

מתי מברכים ברכת חתנים?

המב"ם, המב"ן – מברכים קודם הכניסה לחופה **כי תמיד מברך עובר לעשייתו**. הטור והבית יוסף הסבירו את טעמם משום שכל המצוות מברך עליהן עובר לעשייתן. **הר"ן הסביר** שהרמב"ם לשיטתו שהחופה היא הייחוד וצריכה להיות ראויה לביאה וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה. **הרא"ש** – לשיטתו שאין צריך חופה הראויה לביאה, א"כ לא חייבים לברך קודם הכניסה לחופה. הטור פסק כרא"ש ופסק שמברכים קודם, כי ברכות לא מעכבות ואם אפשר מברך קודם, ואם זו חופת נידה מברך אע"פ שא"א להתייחד כרגע.
בה"ג, ר"ן – מברכים אחר הכניסה לחופה **כי אלו ברכות תפילה ושבח**, ולכן מברכים אותם כל שבעה ימים.
דרכי משה – בזמן הזה המנהג שמברכים תחת החופה אחר שכבר נכנסה אליה ע"פ בה"ג.

נוסח שש הברכות

גמרא (עם פרוש רש"י) – "מאי מברך? אמר רב יהודה:

1. בא"י אמ"ה שהכל ברא לכבודו – ברכה לאסיפת העם הנאספים לגמול חסד כמו שהקב"ה נהג עם אדם הראשון, ומסדרים אותה על הכוס יחד עם שאר הברכות. **ולכן אינה מסדר שאר ברכות וכולה הודאה אחת ולא חותמת בברוך.**
2. בא"י אמ"ה יוצר האדם – תקנו ברכה זו ליצירה ראשונה של אדם הראשון **וג"כ אינה מסדר ברכות הזיווג.**
3. בא"י אמ"ה אשר יצר את האדם בצלמו (הזכר) בצלם דמות תבניתו והתקין לו ממנו בנין עדי עד (הנקבה), בא"י יוצר האדם. **ברכה ראשונה לסדר ברכות הזיווג ולכן פותחת ומסיימת בברוך.**
4. שוש תשיש ותגל העקרה בקבוץ בניה לתוכה בשמחה, בא"י משמח ציון בבניה – העלאת זכרון ירושלים. **ברכה הסמוכה לחברתה ולכן לא פותחת בברוך.**
5. שמח תשמח רעים האהובים כשמחך יצריך בן עדן מקדם, בא"י משמח חתן וכלה – ברכה ותפילה לחתן ולכלה שיצליחו בשמחה וטוב לב. **ברכה הסמוכה לחברתה ולכן לא פותחת בברוך.**
6. בא"י אמ"ה אשר ברא ששון ושמחה, חתן וכלה, גילה, רינה, דיצה וחדוה, אהבה ואחוה ושלוש ורעות, מהרה ה' אלוקינו ישמע בערי יהודה ובחצות ירושלים, קול ששון וקול שמחה, קול חתן וקול כלה, קול מצהלות חתנים מחפתם ונערים ממשנתם נגינתם. בא"י משמח חתן עם הכלה" (שם ז: ח). – ברכה לשם כל ישראל ושבח לקב"ה שהחתן שמח עם הכלה. **ברכה זו נאמרת יחידית ברוב ימי המשתה כשאינן פנים חדשות אינה נחשבת כסמוכה ולכן פותחת ומסיימת בברוך.**

ברכת חתנים על היין

המב"ם – אם יש יין מביאים כוס ומברך **תחילה** בפה"ג על היין ואח"כ מסדרים את שש הברכות הללו ונמצא מברך שבע ברכות.
הראב"ה – בין בברכת ארוסין ובין בברכת נישואין מברכים על היין **בסוף**.
דרכי משה – בברכת ארוסין ובברכת נישואין שבחופה נוהגים כרמב"ם, אבל לאחר סעודה מברכים בפה"ג בסוף כדעת ראב"ה.

שו"ע – כרמב"ם, שצריך לברך ברכת חתנים בבית החתן קודם נישואין ואלו שש ברכות, ומסדר אותם על היין, היינו שמברך על היין תחילה ואח"כ מסדר את שש הברכות ונמצאו שבע ברכות. וכר"ן, שאם אין יין מברך על השכר.

המ"א (ס' סא) – היום נהגו לברך תחת החופה קודם שיתייחדו.

גית שמואל – בזמנינו עושים ברכת נישואין בחופה עצמה תחת הכלונסאות, כי בחופה עצמה אין יחוד, והברכות הן עובר לעשייתו קודם שהולכים לאכול במקום צנוע. אמנם אין להוכיח מכאן שצריך לברך עובר לעשייתו, כי בברכת הארוסין מזכיר את הארוסין אבל בברכת נישואין לא.

פת"ש בשם ספר המקנה – לכאורה קשה, כי אם ברכת נישואין היא קודם הייחוד, אז יש הפסק בהליכה מהחופה לחדר בו מתייחדים? אלא, שמכיון שכיום גם מקדשים תחת החופה שהיא העיקר (לשיטתו) א"א לברך קודם ברכת נישואין כי עוד לא קידש ולכן מברכים תכף אחר הקדושין בעודם בחופה.

מתי מברכים את ברכת בפה"ג?

ג'ת שמואל – בחופה מקדימים בפה"ג לשש הברכות, ובברכת המזון מאחרים את בפה"ג לסוף (וראבי"ה חולק). והטעם בזה שלא יהיה נראה כאילו הכוס היא שם ברכת המזון ולא של שבע הברכות.

הדין כשאינן יין:

המב"ס ע"פ מגיד משנה וחלקת מחוקק – אם אין שכר יברך בלא כוס, כי כוס לא מעכב, כי לא נזכר בגמרא.
המב"ס ע"פ הבית שמואל, הרא"ש, ר"ן – יקח צימוקים וישרה אותם במים ויסחט אותם, ויברך עליו. **ואם אין יברך על השכר ברכת שהכל, כי ברכת חתנים חייבת להיות על כוס**. וכל זה בברכת חתנים, אבל בברכת ארוסין אם אין יין יברך על שכר. ואם אין שכר יברך בלא כוס כי כוס בברכת ארוסין אינה כ"כ מצוה מן המובחר.
החלקת מחוקק תמה מנין למד הר"ן חילוק זה, שהרי בגמרא ברכת חתנים וברכת ארוסין כתובות יחד ולא הוזכר כוס לא בזו ולא בזו.
הבית שמואל תרץ שצריך ז' ברכות דוקא, ולכן אם אין יין יברך על השכר כדי שתהיה ברכה שביעית.
שו"ע – פסק כר"ן והרא"ש שאם אין יין מצוי יברך על שכר.

הדין כשטעה וברך ברכת חתנים קודם ברכת ארוסין: הרא"ם – חוזר ומברך ברכת חתנים. **היב"ע** – אינו חוזר ומברך ברכת חתנים.

סעיפים ב'–ג'

המב"ס – יש לו לאדם לשאת נשים רבות כאחד ביום אחד ומברך ברכת חתנים פעם אחת לכולם, אבל ז' ימי משתה עושה לכל אחת בפני עצמה ולא מערבים שמחה בשמחה.
הרא"ש – אם יש שני חתנים שעושים חתונה בבית אחד מברכים לשניהם יחד ברכת חתנים כמו שתי חבורות שאוכלות זו לעצמה וזו לעצמה שאחד מברך ברכת המזון עבור כולם כל עוד שרואות זו את זו.
השב"א – הסכים לדעת הרא"ש, אך דעתו נוטה שכל כת וכת מן החתנים מכניסים אותה לחדר אחר כדי שיהיה ניכר שיש שתי חתונות. וכל זה בברכת הארוסין ובשבע הברכות שעושים אחר החופה, אבל בשבע הברכות שנוהגים בסעודות לא צריך להפריש.
ספר חסידים – לא עושים חופות לשתי אחיות בשבוע אחד. אבל בשני נשים שאינן אחיות אין לחשוש.
מהר"ג, הגה"מ, סמ"ק – לא נוהגים לעשות שתי חופות כאחת משום עין הרע, וגם משום איבה שלא יקלסו שתי כלות כאחת שמא יפה והשניה כעורה. ולכן מברכים לכל חתן ברכת חתנים בפני עצמו. אבל סעודה אחת עושים להרבה חתנים ומברכים פעם אחת ברכת חתנים.

שו"ע

1. פסק כרמב"ם שיש לשאת נשים רבות ביום אחד ומברך ברכת חתנים פעם אחת לכולם, אבל עושה ז' ימי משתה פרטיים לכל אחת בנפרד כי אין מערבים שמחה בשמחה.
2. פסק כרא"ש שאם יש שני חתנים אז מברכים ברכת חתנים אחת לשניהם.

המ"א

1. כספר חסידים, שלא עושים חופת שתי אחיות יחד.
 2. כמרדכי, שנוהגים לא לעשות שתי חופות כאחת אפילו לשתי נשים שאינן אחיות שמא יכבדו אחת יותר מחברתה. אבל יש נוהגים דוקא לעשות הרבה חופות יחד שלא יהיה הבדל בין עשירה לעניים.
 3. כרשב"א והגה"מ, שלא לברך לשני חתנים יחד משום עין הרע. **וכן נוהגים לעשות כל חופה בפני עצמה וברכה לכל אחד בפני עצמו. אבל אם עושים סעודה אחת להרבה חתנים אז מברכים לכולם ברכת חתנים פעם אחת.**
- הדג"ל** – אם החתנים לא מעוניינים לעשות סעודה אחת לכולם וכל אחד רוצה ברכה בפני עצמו, מותר לעשות כן ואין כאן שום בעיה של ריבוי בברכות.
- הדין בברכת מילה אחת לכמה מילות: פרי"ש** – ה"ה שלא מברכים ברכה אחת לכמה מילות. **ט"ז** – יש הבדל.

סעיפים ד'–ה'

גמרא – "אמר רב נחמן אמר רב: חתנים מן המנין ואין אבליים מן המנין... איתמר: אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: חתנים מן המנין ואין אבליים מן המנין. מיתבי: חתנים ואבליים מן המנין? **כי תניא ההיא בברכת המזון**, כי קאמר רבי יוחנן בשורה. ואלא הא דאמר רבי יצחק א"ר יוחנן: מברכים ברכת חתנים בעשרה כל שבעה וחתנים מן המנין וברכת אבליים בעשרה כל שבעה ואין אבליים מן המנין...". (כתובות ח:)
המב"ס – מברכים רק בעשרה גדולים ובני חורין (ולא עבדים או קטנים), וה"ה לתפלה ולכל דבר שצריך עשרה.

מה הדין אם לא נמצאו בשום מקום עשרה אנשים?

השב"א – אם אין עשרה לא מברכים ברכת חתנים ולא עושים נישואין.

תרומת הדשן – אם לא נמצאו עשרה בשעת החופה אז הברכות לא מעכבות, כי מה שכתוב שכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, הכוונה בלא חופה, אבל ברור שברכות לא מעכבות. וכי תעלה על דעתך שלא תינשא אשה כי ברכת חתנים בעשרה!?

פת"ש בשם חת"ס, שבט הלוי, יגיע אומה – בחורה שאינה בתולה דינה כאלמנה אבל לענין בחור לא, כי הברכה נתקנה גם ביאה חדשה וגם על שמחתו בנישואיו הראשונים, ואם נושא אלמנה דינו כבחור שנושא אלמנה שמברך ז' ימים ושמו שבעה ימים.

פת"ש בשם גינת ורד"ג – אפילו בחורה שנאנסה דינה כאלמנה לענין ברכה, אבל מוכת עץ דינה כבתולה.

כמה פעמים מברכים ז' ברכות לאלמן שנשא אלמנה ביום הראשון?

רא"ש, רבנו ירוחם, טור – רק בסעודה הראשונה. כלומר, אם אכלו ביום הראשון הרבה סעודות, מברכים רק בראשונה. ויש ספק האם כוונת הגמרא "יומא קמא בריך כולהו" זה בסעודה הראשונה ביום הראשון ואח"כ חייב פנים חדשות, ובאלמנה שוב לא מברך, או שהכוונה לסעודה הראשונה אפילו היתה בלילה והחופה ביום שלא צריך בה פנים חדשות לבתולה ובאלמנה יכול לברך.

לכן הסיקו הטור ורבנו ירוחם שאלמן שנשא אלמנה ביום והסעודה בלילה, מספק לא יברכו, ורק אם שני התנאים מתקיימים יברך. [אבל בבתולה כן יברך כי כל האורחים הם פנים חדשות]

רא"ש ע"פ הבית יוסף והאגודה – לאלמנה אפילו נישאה ביום והסעודה היתה בלילה מברכים. וכוונת הרא"ש היא שגם באלמנה מברכים בלילה, כי לא גרע מפנים חדשות של בתולה.

ר"ן, רמב"ם, תוספות, ר"ן – כל היום הראשון מברכים אפילו עשו בו כמה סעודות. ובסעודה השנייה מברכים אפילו לא היו בה פנים חדשות. והטעם הוא, שכמו שבבתולה אם יש פנים חדשות מברכים כל היום אפילו אם אכלו כמה פעמים, כן הוא באלמן, כי כיון שבסעודה הראשונה כולם פנים חדשות, מברכים אפילו אם אכלו כל היום כולו.

ג"ת שמואל – בכל המחלוקת הנ"ל בין הראשונים ספק ברכות להקל, ולכן מברכים רק בסעודה הראשונה כאשר החופה והסעודה הם באותו יום.

פת"ש – הרבה נהגו כספר האגודה שתמיד מברכים בסעודה ראשונה אפילו היא בלילה. **ויש לחלק במקרה בו היו יכולים לאכול מיד אחר החופה אלא שלא רצו לאכול אלא בלילה** [והיה יחוד ביום שזהו חופת אלמנה] שאז לא מברכים בסעודה שעושים בלילה, **לבין שהחופה היתה סמוך למנחה קטנה** ולא היה פנאי לאכול מבעו"י, וכן שלא היה יחוד הראוי לביאה (נתיבות המשפט), אז כן מברכים בסעודה הראשונה שתהיה בלילה, כי רק אז הגיע זמן חיוב הסעודה וגם זהו גמר החופה כי בלילה התייחדו, ולכן כן מברכים.

ג"ת מאיר – בגלל הספק ראוי לא לעשות חופת אלמן ואלמנה סמוך לחשיכה.

ערוך השולחן, אגרות משה – מברכים בסעודה הראשונה כי אין לך נישואין בלא שבע ברכות בסעודה אחת.

מתי מתחילים למנות ז' ימי משתה

רמ"א, חלקת מחוקק, פת"ש – כרא"ש, ששבעת ימים המשתה מתחילים מיד אחרי שברך ז' ברכות ראשונות של החופה. (ולא מזמן האכילה הראשונה – חלקת מחוקק)

פת"ש בשם כנסת יחזקאל – מתחילים למנות מהסעודה הראשונה.

האם אומרים בז' ימי המשתה מקצת היום ככולו או שמחשבים אותם מעת לעת?

כנסת יחזקאל – הסברה היא שמקצת היום ככולו ולא מעת לעת. אלא שיש לחלק: במקומות בהם אחר החופה מתעכבים מלעשות סעודה כמה זמן, כגון שהחופה ביום והסעודה בלילה, אז מתחילים לספור מהסעודה שבלילה. אבל במקומות בהם תכף אחר החופה עושים הסעודה, אז ודאי הימים מתחילים מהחופה ומקצת היום ככולו.

גינת ורד"ג – צריך ז' ימים שלמים.

הגרשת הפת"ש ע"פ ספר המנהג – אפילו עשו החופה שעה אחת סמוך לערב עולה למנין היום הראשון. וזה לענין ז' ברכות, אבל תחנון לא אומרים ז' ימים מעת לעת. וכ"פ ילקוט יוסף ונישואין כהלכתם.

התמשכה הסעודה ביום ז' עד ליל ח' האם מברכים ז' ברכות?

גינת ורד"ג, שבט הלוי, ילקוט יוסף – אע"פ שלענין הזכרת שבת או ר"ח מזכיר אם התמשכה הסעודה, כאן בודאי אין לברך. **כנסת הגדולה** – אם התמשכה הסעודה מברך. **פת"ש** – צ"ע למעשה כמו שאלמן שנשא אלמנה ונמשכה סעודתם לליל ב' מברכים. אמנם יש לתרץ שלהם יש עוד יומיים לשמחה ושיידך בהם ברכה, משא"כ בליל ח' שאינו לא לברכה ולא לשמחה.

סעיף ז'

גמרא – "יתנו רבנן: מברכים ברכת חתנים בעשרה כל שבעה. אמר רב יהודה: והוא שבאו פנים חדשות". (שם ז:)

גמרא – "רב אשי איקלע לבי רב כהנא. יומא קמא בריך כולהו, מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא, אפושי שמחה בעלמא הוא, מברך שהשמחה במעונו (בזימון) ואשר ברא...". (שם ח.)

מה הכוונה "יומא קמא בריך כולהו" ללא פנים חדשות?

הא"ש. טור. – יש מפרשים שמדובר בסעודה הראשונה אחר החתונה שבה מברכים שבע ברכות. ואם לא אכלו עד הלילה מברכים ג"כ, ורק

מסעודה שניה ואילך צריך פנים חדשות, ואם אין פנים חדשות אומרים רק שהשמחה במעונו ואשר ברא.

תוספות – כל יום החופה אפילו אכלו כמה סעודות לא צריך בהן פנים חדשות.

המב"ם – אפילו בסעודה הראשונה לא מברכים שבע ברכות אא"כ היו האוכלים בסעודה אחרים שלא שמעו את ברכות הנישואין בחופה.

המ"נ – חלק על הרמב"ם ופסק כרא"ש, כי ברכת חתנים נתקנה בסעודה. ומנהיגו לברך ברכת חתנים בסעודה הראשונה אע"פ שכל הקהל היו

בשעת הנישואין ושמעו את ברכת החתנים. וכ"פ הטור והבית יוסף וכך נוהגים למעשה.

האם כשאין פנים חדשות ואומרים רק שהשמחה במעונו ואשר ברא צריך עשרה?

המב"ם. הא"ש – שתייהן לא צריכות עשרה.

השב"א – כדי לברך אשר ברא צריך עשרה.

ה"ג בשם הרמב"ן – שהשמחה במעונו מברכים רק כשעושה סעודת מרעות לחתונתו, אבל חתן הסועד עם בני ביתו בלא לזמן אנשים אינו מברך

כלל. משמע לכאורה שברכת אשר ברא יברך אפילו אם בני ביתו. ועל זה הקשה הר"ן, שלפי דבריו גם "אשר ברא" לא צריך לברך.

ה"נ – דחה דבריו כלל, וכתב שאפילו עם סועד עם בני ביתו צריך לברך אשר ברא.

שו"ע – פסק כרב אשי שהברכה שמוסיפים בבית החתנים היא ברכת אשר ברא בלבד אם אין פנים חדשות. ואם יש פנים חדשות מברכים ז'

ברכות כמו בחופה. והוא שיהיו עשרה וחתן מן המנין.

המ"א – פסק ע"פ הרמב"ן שלא מברכים אותה כשאוכל עם בני ביתו אלא כשמוזמין אנשים ועושה סעודה. וכן נוהגים.

חלקת מחוקק. וביית שמואל – לכאורה משמע מהרמ"א שהשמחה במעונו כן אומרים. ולא משמע כן מרמב"ן שאמר במפורש שלא אומרים שמחה

במעונו כשאוכל עם בני ביתו. והמנהג כיום הוא שאין מברכים אשר ברא ולא שהשמחה במעונו כשסוד עם בני ביתו.

ילקוט יוסף – פסק כמו הר"ן שאם יש שלושה ואוכל עם בני ביתו אומר "אשר ברא".

מי נחשב פנים חדשות ע"מ לברך שבע ברכות?

הש"ג. הא"ש. טור – כל יום באים אנשים שלא היו שם אתמול. ומדובר שלא אכלו בסעודה עד עכשיו (אפילו שמעו הברכות בחופה).

המב"ם – אם האוכלים היו אחרים שלא שמעו את ברכת הנישואין מברכים בשבילם ברכת חתנים, אבל אם כבר שמעו, לא.

שו"ע – הביא את דעת הרמב"ם וכיש אומרים את דעת רש"י שאם עכשיו אוכלים פעם ראשונה מברכים עליהם. וכתב שכך נוהגים להקל.

מהרש"ל – פסק כרמב"ם שמדובר שלא שמעו כלל את ברכת הנישואין.

האם צריך לאכול בסעודה?

ה"ג בשם הרמב"ן – כל שבאו פנים חדשות ועומד שם, אע"פ שאינו אוכל, מברכים שבע ברכות.

המ"א – פסק כר"ן בשם הרמב"ן.

ילקוט יוסף – צריך לאכול.

כמה פנים חדשות צריך?

ה"נ – בפנים חדשות מספיק אפילו אחד. וכ"פ ב"ח, חלקת מחוקק וביית שמואל.

ילקוט יוסף. הרב אליהו – צריך שני פנים חדשות.

דין אשה וקטן שלא מצטרפים למנין הזימון

פתח. תשובה – אשה וקטן לא נחשבים לפנים חדשות כי לא מצטרפים לזימון. כמו"כ אם התחילו לברך ברכת חתנים ויצאו חלק מהמנין או הלך

הפנים החדשות, גומרים.

סעיף ח'

תוספות. רא"ש – פנים חדשות זה רק בני אדם שמרבים בשבילם את הסעודה.

הרא"ש הביא מנהג בשם רב האי גאון שהיו הולכים עם החתן בשבת בבוקר אחר התפילה לביתו ומברכים שם שבע ברכות, וכתב שזה לא מנהג

טוב, כי אפילו אם באים אנשים שלא שמעו כלל את הברכה בעבר, מ"מ לא הרבו בשבילם, אבל אין איסור בדבר.

שו"ע – פסק את דברי תוספות ורא"ש.

ב"ח – הכוונה שאפילו אם לא מרבים בשבילם עכשיו, אלא ראוי הדבר (דרך הדבר) להרבות בשבילם, ג"כ נחשבים פנים חדשות.

בית שמואל – כל זה למי שסובר שפנים חדשות הם אלו שממש אוכלים, אבל לדעת הרמב"ן שפסק הרמ"א בסעי' ז' שאפילו עומדים שם אע"פ

שאינן אוכלים נחשבים פנים חדשות, אין צריך להרבות בשבילם, אלא מספיק ששמחים בשבילם.

שבת ויו"ט לענין פנים חדשות

תוספות. רא"ש. – שבת נחשבת פנים חדשות, כי כששבת נכנסת הקב"ה אומר פנים חדשות באו לכאן.
טוה – זה דוקא בסעודת הלילה שהיא חדשה וסעודת הבוקר כי עליה נאמר שכבוד יום עדיף מכבוד לילה וכן שתי סעודות יו"ט, אבל סעודה שלישית או שאר סעודות לא, כי סעודה שלישית גרועה מכל הסעודות שהרי יכול לעשותה במיני תרגימא ואין דרך להרבות בה כמו בסעודת שחרית.

שו"ע – פסק את תוספות ורא"ש וכן את דיוק הטור שבסעודה שלישית לא אומרים שבע ברכות.
רמ"א – המנהג כיום לברך שבע ברכות גם בסעודה שלישית כי רגילים לבוא פנים חדשות. וי"א הטעם שרגיל החתן לדרוש ועיקרי הקהל באים לשמוע את הדרשה וזה נחשב כפנים חדשות. **וכ"פ הב"ח**, והוסיף שהיא עיקר השמחה שמרבים בה בשמחה ובמנות.
פת"ש בשם הרמ"ע מפאנו – סעודה שלישית נקראת גם פנים חדשות ע"פ הזוהר.

סעיף ט'

גמרא – "תנו רבנן: מברכים ברכת חתנים בבית חתנים. רבי יהודה אומר: אף בבית הארוסין מברכים אותה. אמר אביי: וביהודה שנו, מפני שמתייחד עמה".
הש"י – ביהודה היו נוהגים להתייחד מיד בזמן הארוסין כדי שיהיה לבו גס בה, וכלה בלא ברכה אסורה לבעלה כנדה, ולכן מברך שם את ברכות הארוסין.
טוה – כיום נוהגים לארס בשעת החופה, ולכן מברך ברכת ארוסין וברכת נישואין יחד זה אחר זה, וצריך כוס לכל אחת ואחת.
מהר"ג – ומברכים על כוס אחת בפה"ג ומפסיקים ביניהן בקריאת הכתובה. וכ"כ גם התוספות והגהות אשר"י.
המב"ם – אם ארס וברך ברכת חתנים ולא התייחד, עדין אסורה, שאין הברכה עושה נישואין אלא כניסה לחופה. לכן אם ארס וכנס ושכח ולא ברך, מברך אפילו לאחר כמה ימים.

כמה כוסות צריך לשבע ברכות הנאמרות לאחר ברכת המזון?

גמרא – "תנו רבנן: בני חבורה שהיו מסובים וקדש עליהם היום, מביאים לו כוס של יין ואומר אליו קדושת היום ושני אומר עליו ברכת המזון, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר: אוכל והולך עד שתחשך. גמרו (סעודתם), כוס ראשון מברך עליו ברכת המזון והשני אומר עליו קדושת היום. אמאי, ונימרינהו לתרויהו אחדא כסא? אמר רב הונא אמר רב ששת: אין אומרים שתי קדושות על כוס אחת. מאי טעמא? אמר רב נחמן בר יצחק: לפי שאין עושים מצוות חבילות חבילות". (פסחים קב: -קג).
תוספות. רא"ש. – לכן לאחר ברכת המזון אומר שש ברכות על כוס אחר וחוזר ואומר בורא פרי הגפן על כוס ברכת המזון, כי ז' ברכות וברהמ"ז הם שני דברים שונים. וה"ה ברכת ארוסין וברכת נישואין עושים על שתי כוסות, כי רגילים לומר ברכת ארוסין בבית ארוסין וברכת חתנים בבית חתנים. ור"ת כתב שיש מקומות שנוהגים לקרוא את הכתובה בין ברכת ארוסין לברכת הנישואין ולכן צריך שתי כוסות. **וכן המנהג באשכנז וצרפת.**

רבנו משולם – היה אומר את הכל על כוס אחד כי אין זה דומה לברכת המזון וקידוש שהם שני דברים שונים, אלא דומה להבדלה וקידוש בליל יו"ט שחל במוצי"ש שהכל ענין אחד, וה"ה כאן כי ברכת המזון גורמת לברכת הנישואין שתאמר. וה"ה ברכת ארוסין ונישואין שעושים על כוס אחד. **וכן המנהג בספרד.**

דרכי משה – הכריע כתוספות ורא"ש, וכתב שאפילו לברכת אשר ברא בלבד (כשמברכים בלא פנים חדשות) צריכים כוס בפני עצמה.
שו"ע

1. הביא כ"א את התוספות והרא"ש שמברכים ברכת המזון ושבע ברכות על שתי כוסות, וכ"א את רבנו משולם שמברכים הכל על כוס אחת וכך המנהג.
- רמ"א** – נוהגים להלכה כתוספות ורא"ש לברך ברכת המזון ושבע ברכות על שתי כוסות, וכ"א את המנהג שאפילו את ברכת אשר ברא לומר על כוס מיוחדת. **וכתב הב"ח שכך ראוי לנהוג.**
- גת. שמואל** – אבל "דוי הסר" אומרים על כוס ברכת המזון.
2. כתוספות, שאת ברכת הארוסין וברכת נישואין אומרים על שתי כוסות כדעת רוב הראשונים (ומברך על כל כוס בפה"ג, אבל ברכה אחרונה מברך אחרי השניה – חלקת מחוקק).
- רמ"א** – כר"ת שנוהגים לקרוא את הכתובה בין ברכת ארוסין לברכת נישואין.

פתחי תשובה

1. יכול אחד לזמן ואחר לברך ו' ברכות ואז יחזור המברך ברכת המזון ויברך בפה"ג ויוציא אף לזה שברך ו' ברכות.
2. אם ארע שבע ברכות בליל הסדר יש דעות שונות כיצד לברך. י"א לברך את הכל על כוס שלישית כי אין מוסיפים על הכוסות (חיים שאל, יעבץ). י"א שכן יעשה שתי כוסות, וזה שברך ו' ברכות ישתמש בכוס זו לכוס הרביעית של הסדר. י"א שיברך ברהמ"ז על כוס שלו וז' ברכות על כוס של החתן (דרכי משה). וכך פסק הפת"ש.

סעיפים י-יא'

גמרא – "ואמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: חתן והשושבינים וכל בני החופה פטורים מן הסוכה כל שבעה. מ"ט? משום דבעו למיחד. וליכלו בסוכה וליחדו בסוכה? אין שמחה אלא בחופה". (סוכה כה):

תוספות. רא"ש. מרדכי – מכאן למדו שמברכים ברכת חתנים במקום עיקר ישיבת החתן והכלה, ואם הם יוצאים והולכים למקום אקראי לא מברכים שהשמחה במעונו ולא ברכת חתנים אפילו אם הם שם יחד, כי אין שמחה אלא בחופה.

ה"ג – חלק, וכתב שכיום המנהג לברך ברכת חתנים בכל אחד מבתי החתונה כל זמן שהחתן והכלה שם, אלא שיש לחוש לדברי התוספות ולכן אפילו אשר ברא אין לברך שלא במקום עיקר ישיבת החתן והכלה.

רא"ש. ע"ג. הבית יוסף. והטור – כתב את דברי תוספות, והוסיף שהמנהג באשכנז שאם יצאו החתן והכלה ממקום מושבם ודעתם לחזור [בתוך ז' ימים] לא מברכים, אבל אם הולכים לגמרי לבית אחר [ולא יחזרו עוד בז' הימים] יחד עם כל בני החבורה ואין דעתם לחזור, אותו הבית נהיה עיקר ומברכים שם ברכת חתנים. ואפילו אם הולכים לעיר אחרת. וכ"פ הבית יוסף.

רא"ש. ע"ג. הט"ז – דחה את פרושם משני טעמים: אחד, הרא"ש לא הדגיש שהקריטריון לברכה הוא כאשר הולכים לקבוע מקום הנישואין במקום אחר. ועוד, שהרא"ש כתב שאם עוקר לבית אחד אז "גם שם נקרא חופה", משמע שגם הבית הראשון וגם הבית השני נקראים חופה ודעתם לחזור!

לכן פרש הט"ז את הרא"ש כמו הר"ן, שדוקא כשהולך לסוכה ששם אין שמחה אז לא מברכים שבע ברכות וכן בכל מקום שרק הולך לאכול אבל לא עושה סעודת נישואין, אבל אם הולך לשמוח עם כלתו בבית אחר בסעודת נישואין אפילו שיחזור אח"כ לביתו הראשון, מ"מ באותה שעה ששמח בבית אחר גם הוא נקרא חופה ולא חושב אז על ביתו, ומברך שם שבע ברכות.

שו"ע – פסק להלכה כרא"ש וכטור. וכ"פ ילקוט יוסף והרב אליהו שמברכים רק בבית החתן.

ט"ז – פסק כסברת הר"ן, והאריך מאוד לחלוק על הסבר הבי"ת את הרא"ש, וכתב שהרא"ש התכוון שרק אם יוצאים לאכול בסוכה אז לא מברכים, אבל אם הולכים לבית אחר ושמחים שם אז מברכים שבע ברכות. וכן הביא הוכחה מדברי מהר"ל מפראג שכל זה בזמן שהיה בית חופה, אבל כיום שהחופה היא הקלונסאות שעושים לחתן ולכלה אין שום מעלה לבית שעושים בו סעודת נישואין יותר מבתים אחרים שאוכל בהם.

לכן ברור שיש לברך שבע ברכות בכל בית בו עושים סעודת נישואין לכבוד החתן והכלה ושמחים שם. וכן נוהגים. וכ"פ בנישואין כהלכתם.

אכילת סעודה החתונה בכמה בתים

י"א – אם התחלקו בני הסעודה לשנים או שלושה מקומות, אותם שלא רואים את החתן והכלה לא מברכים ברכת חתנים ולא שהשמחה במעונו.

רא"ש – אם יש שמש שמשמש בכל הבתים מצרפם וכולם מברכים ברכת חתנים.

הר"ה. יחיאל בשם ה"ר יהודה – אפילו אין שמש ביניהם, כיון שהתחילו יחד, כולם חשובים כאחד לשמחה ומברכים ברכת חתנים כי אוכלים מסעודת החתונה, וכתב הרא"ש שכן נוהגים.

שו"ע – פסק כר"ר יחיאל.

סעיף יב'

גלגן – השמשים האוכלים אחר סעודה של נישואין, אין מברכים שבע ברכות.

הר"ה. טוביה – המשמשים מברכים שבע ברכות.

שו"ע – הביא את שתי הדעות וכתב שהדעת נוטה לר"ר טוביה שיברך.

ט"ז – חלק על השו"ע ופסק שספק ברכות להקל, כי השמשים עוסקים בענין הסעודה, וכבר שמעו הברכות, וכעת כשאוכלים אחר הסעודה החתן והכלה כבר לא נמצאים ועל מה יברכו?! לכן אין להם לברך כדעת הכלבו וספק ברכות להקל.

נישואינו כהלכתם – בזמנינו המנהג שהמלצרים לא מברכים.

סעיף יג'

גמרא – "רב אשי איקלע לבי רב כהנא. יומא קמא בריך כולהו, מכאן ואילך אי איכא פנים חדשות בריך כולהו ואי לא, אפושי שמחה בעלמא הוא, מברך שהשמחה במעונו (בזימון) ואשר ברא.

משבעה ועד שלושים, בין אמר להו (למוזמנים) מחמת הילולא ובין לא אמר להו מחמת הילולא מברך שהשמחה במעונו. מכאן ואילך, אי אמר להו מחמת הילולא מברך שהשמחה במעונו ואי לא, לא. וכי א"ל מחמת הילולא, עד אימת? אמר רב פפי משמיה דרבא: עד תריסר ירחי שתא. ומעיקרא מאימת (מתחילים לברך שהשמחה במעונו)? אמר רב פפא: מכי רמו שערי באסינתא (מתחילים להכין את צרכי סעודת החתונה)". (שם ח).

סמ"ג – כיום ערבה השמחה ולא אומרים שהשמחה במעונו לאחר שבעת ימי המשתה.

מִרְדָּגוֹ – ה"ה שקודם שבעה, אע"פ שמתחילים להכין צרכי סעודה, מ"מ לא אומרים שהשמחה במעונו אלא בשבעת ימי המשתה בלבד. וכן נוהגים. ונוהגים באלמן שנשא אלמנה, שאע"פ שמברכים ברכת חתנים רק ביום הראשון, שהשמחה במעונו אומרים בשלושת הימים הראשונים כי אלו הימים ששמח איתה.

שְׁנֵי – פסק את הגמרא ואת פסק הסמ"ג שכיום מברכים שהשמחה במעונו רק בשבעת ימי המשתה בלבד (אחר החופה). ובאלמן שנשא אלמנה אומרים במשך שלושה ימים "שהשמחה במעונו".

בֵּית שְׂמוּאֵל – אומרים שהשמחה במעונו רק אם יש לפחות שלושה ואינם מבני ביתו כמו בברכת "אשר ברא".

בֵּית שְׂמוּאֵל – לדעת הטור, באלמן שנשא אלמנה, אע"פ שברכת חתנים מברך רק ביום הראשון, מכיון שכל שלושת הימים הם ימי שמחה, מברכים בה גם שהשמחה במעונו וגם אשר ברא וגם הסמ"ג יודה בזה.

דִּין הַמַּחְזִיר גְרוּשְׁתּוֹ

רַדְבַּ"ז **בְּשֵׁם רַב הָאֵל גֵּאוֹן** – מברכים רק ברכת ארוסין בלבד.

רַמְבַּ"ם – מברכים גם ברכת חתנים כמו כל חתן.

בֵּית שְׂמוּאֵל – לא מברך אלא ביום הראשון בלבד כדין אלמן שנשא אלמנה.

פְּתִ"ש, **נְתִיבוֹת הַמִּשְׁפָּט** – שהשמחה במעונו אין לומר במחזיר גרושתו.

אֲמִירַת שֶׁהַשְּׂמִחָה בְּמַעֲוֹנוֹ כְּשֶׁאֲנָשִׁים וְנָשִׁים בַּחֲדָר אֶחָד

בֵּית עֲזַרְיָה סֵפֶר חֲסִידִים – לא אומרים שהשמחה במעונו, כי אין שמחה כשהיצר שולט.

פְּתִ"ש – אין נוהרים בזה כי רגילים שאנשים ונשים יחד ואין כ"כ הרהורי עבירה.

יְלָחוּט יוֹסֵף, גִּישׁוּאֵי וְהַלְבָּתָּם – נוהגים לברך אף אם נשים וגברים יחד אך נכון להיזהר שלא יסעדו יחד.

ס' סד

סעיפים א'–ב'

גמרא – "אמר רבי חלבו אמר רב הונא א"ר אבא בר זבדא אמר רב: אחת בתולה ואחת אלמנה טעונה ברכה. ומי אמר רב הונא הכי, והאמר רב הונא: אלמנה אינה טעונה ברכה? לא קשיא: כאן בבחור שנשא אלמנה (שטעונה ברכה), כאן באלמון שנשא אלמנה (שלא טעונה ברכה). ואלמון שנשא אלמנה לא? ... מאי אינה טעונה ברכה דאמר רב הונא, אינה טעונה ברכה כל שבעה, אבל יום אחד טעונה ברכה. אלא הא דתניא: שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה ג' ימים, במאי? אי בבחור, האמרת שבעה! אי באלמון האמרת יום אחד? **איבעית אימא**: באלמון יום אחד לברכה ושלושה לשמחה. **ואיבעית אימא**: בבחור שבעה לברכה ושלושה לשמחה". (שם ז).

הראשונים דנו האם שתי הלישנות חולקות אחת על השניה:

מקצת גאונים, רמב"ם, רמב"ן, ר"ן, טור – אין מחלוקת בין הלישנות והלכה כשתיהן. לכן, אין אלמנה שיש בה שמחה יותר מג' אע"פ שנישאת לבחור. ומה **שבחור שנשא אלמנה** יש יותר ימי ברכה משמחה, זה מפני שהברכה באה על שמחה לבו של האדם ולבחור שלא התחתן מעולם יש יותר שמחה ולכן מברכים שבעה ימים, אבל לבטל מלאכתו זה משום האשה ואינה צריכה פיתוי ומספיקים שלושה ימים. **ואלמן שנשא אלמנה** כיון שכבר נשא ועכשיו אינו נושא בתולה אינו שמח כ"כ ולכן מספיק ברכה יום אחד ושמחה ג' ימים ע"פ תקנת בנות ישראל. **ובתולה שנשאת לאלמון כתב הר"י מיגש שהן הברכה והן השמחה הן שבעה ימים, כי האלמן צריך לשמח אותה ביותר. וכן הסכימו הראשונים.**

השב"א – שתי הלישנות חולקות והלכה כלישנא קמא [בגירסת הר"ן והבית יוסף בתרא], שאלמן שנשא אלמנה שלושה לשמחה ויום אחד לברכה, ובחור שנשא אלמנה ברכה ושמחה ז' ימים, כי איך אפשר שישכים למלאכתו לאחר ג' ימים ויברכו לו ברכת חתנים! וכן נהגו.

אלמן שנשא אלמנה	בחור שנשא אלמנה	
יום אחד	שבעה ימים	ברכת חתנים
שלושה ימים	לרמב"ם ולרמב"ן שלושה ימים, לרשב"א שבעה ימים	שמחה

דרכי משה בשם הר"ן – כיום נוהגים שאף בחור שנשא אלמנה משמחה שבעה ימים כמו הברכה.

שו"ע – הנושא בתולה חייב לשמוח שבעה ימים. וכרמב"ם, שהנושא את הבעולה שמח עמה שלושה ימים בין בחור ובין אלמן. והביא את הרשב"א כ"א שאם הוא בחור שנשא אלמנה צריך לשמוח ז' ימים, כי א"א שישכים למלאכתו ויברכו לו ברכת חתנים.

דין השמחה כאשר היא אלמנה שלא נבעלה

חלקת מחוקק – לאלמנה מן הנישואין יש שלושה ימי שמחה בלבד כי היא בחזקת בעולה. ואין הבדל בין בעולה ללא בעולה. **ב"ה, בית שמואל, גר"א, תת"ס** – דוקא בעולה ממש השמחה בה היא שלושה ימים, אבל אלמנה שלא בעולה דינה כבתולה ושמח עמה שבעה ימים.

רמ"א – האשה יכולה למחול על שמחתה ובטול המלאכה כי זו תקנה בשבילה. **והסבירו החלקת מחוקק והבית שמואל**, ששבע ברכות נתקנו על שמחת לבו של האדם, ואם הוא בחור הוא שמח ז' ימים וכ"ש אלמן שנושא בתולה ששמח, אבל שמחת אכילה ושתיה ומלאכה זה משום תקנת האשה ולכן לבתולה נתקנו ז' ימים ולא אלמנה שלושה ימים כי אינה צריכה פיתוי כ"כ.

לכן אשה יכולה למחות על שמחתה ובטול המלאכה של בעלה.

תת"ס – המנהג כרשב"א שבחור שנשא בעולה שמח עמה שבעה ימים.

יביע אומר – הלכה כרמב"ן והשו"ע ששמח רק שלושה ימים.

איסור עשית מלאכה לחתן

גמרא – "...אי הכי אלמנה נמי תיבעל בחמישי? ... אי נמי משום שקדו, דתניא: מפני מה אמרו אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי? שאם אתה אומר תיבעל בחמישי, למחר משכים והולך לאומנותו והולך לשוק לבדו, למחר משכים והולך לאומנותו והולך לשוק לבדו. שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלושה ימים, חמישי בשבת וערב שבת ושבת...". (כתובות ה.)

פרקי דרבי אליעזר – "החתן דומה למלך, מה מלך אינו יוצא לשוק לבדו, אף חתן אינו יוצא לשוק לבדו. מה המלך אינו עושה מלאכה, אף חתן אינו עושה מלאכה". (סוף פרק ט"ז, לא מופיע בגרסתנו)

רמב"ם, ר"ן – מכאן למדו שבימי השמחה החתן אסור בעשית מלאכה בין בבתולה ששמח שבעה ימים ובין באלמנה ששמח ג' ימים.

- שנ"ע** – פסק כרמב"ם שבימי השמחה אסור לעשות מלאכה ולא משא ומתן אלא אוכל ושותה ושמח עם אשתו בין בחור ובין אלמן.
- רמ"א** – כתב את המדרש בפרקי דר"א, שחתן דומה למלך ואסור לו לצאת יחידי ולעשות מלאכה.
- פת"ש** – משא ומתן ע"י שותף מותר, כגון שני אחים השותפים בחנות והקטן נשא בתולה, שמותר לגדול לפתוח את החנות ואין זה דומה לאבל כי כאן אסור רק לחתן ולא לאחרים לעשות מלאכה.
- פת"ש** – חתן אסור להסתפר בשבעת ימי המשתה.

האם האשה יכולה למחול על שמחתה?

- רמ"א** – כרבנו ירוחם שהאשה יכולה למחול על שמחתה.
- ג'ת. שמואל** – השו"ע סובר שיכולה למחול כי השמחה היא תקנה למען האשה. והדבר תלוי במחלוקת הרמב"ם והרשב"א לגבי בחור שנשא בעולה, שלפי הרשב"א ולר"ן שימי השמחה הם ז' ימים לא מועילה מחילה ולרמב"ם שימי השמחה הם שלושה ימים מועילה המחילה. הרמ"א בסעי' א' חזר על איסור מלאכה ע"פ דעת הר"ן לומר שלא מועילה מחילתה. אמנם בסעיף ב' כתב את דעת רבנו ירוחם שכן מועילה מחילתה, וצ"ע.
- חלקת מחוקק** – אשה יכולה למחול על אכילה ושתייה ושמחה כי זו תקנה למענה, אבל לצאת לעבוד בשוק אין בזה מחילה כי חתן דומה למלך.
- פת"ש. ש. ש. ספר המקנה** – חילק בפשטות שבסעי' א' מדובר בשונא בתולה ושם לא יכולה למחול כי האיסור הוא מצד עצמו, משא"כ בסעי' ב' שמדובר בנושא בעולה, שם האיסור אינו מצד עצמו ויכולה למחול

סעיף ג'

זמן נישואי אלמנה

- גמרא** – "... ת"ש: דתני בר קפרא: ... אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי והואיל ונאמרה בו ברכה לאדם... אי הכי אלמנה נמי תיבעל בחמישי והואיל ונאמרה לו ברכה לדגים? ברכה דאדם עדיפא. ואי נמי משום שקדו, דתניא: מפני מה אמרו אלמנה נשאת בחמישי ונבעלת בששי? שאם אתה אומר תיבעל בחמישי, למחר משכים והולך לאומנותו והולך לו. שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא שמח עמה שלושה ימים, חמישי בשבת וערב שבת ושבת. מאי איכא בין ברכה לשקדו? איכא בינייהו אדם בטל, אי נמי יום טוב שחל להיות בערב שבת". (כתובות ה.)
- רא"ש** – עיקר הטעם הוא משום שקדו, כי לא קובעים זמן בגלל שנאמרה בו ברכה לאדם, לכן אם האדם בטל הוא יכול לשאת בכל יום, ואם בעל מלאכה הוא ישא ביום חמישי ויבעל בששי.

זמן נישואי בתולה

- משנה** – "בתולה נשאת ליום הרביעי ואלמנה ליום החמישי, שפעמים בשבת בתי דינים יושבים בעיירות ביום השני וביום החמישי, שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית הדין".
- גמרא** – "ותנשא באחד בשבת שאם היה לו טענת בתולים היה משכים לבית דין? שקדו חכמים על תקנת בנות ישראל שיהא טורח בסעודה שלושה ימים: אחד השבת ושני בשבת ושלישי בשבת ורביעי כונסה". (שם ב.)
- גמרא** – "אמר רב שמואל בר יצחק: לא שנו אלא מתקנת עזרא ואילך שאין בתי דינים קבועים אלא בשני וחמישי, אבל קודם תקנת עזרא שבת דינים קבועים בכל יום, אשה נשאת בכל יום. מאי דהוה הוה? הכי קאמר: אי איכא בתי דינים דקבועים האידנא כקודם תקנת עזרא, אשה נשאת בכל יום. הא בעינן שקדו? דטריח ליה". (שם ה.)

רא"ש

- הקשה**, מדוע תינשא בכל יום, יהא דינה כאלמנה שנשאת ביום חמישי משום ברכה לאדם? **ותרץ**, שמשום ברכה לא מתקנים יום קבוע. וגם לגבי אלמנה הטעם העיקרי הוא משום "שקדו" שלא ילך למלאכה. ובבתולה לא שייך הטעם שילך למלאכה כי יש לו שבעת ימי משתה ולכן יכולה להינשא בכל יום.
- לפי זה אין לכנוס בתולה ביום ששי ולבעול בשבת, כי אין בתי דינים קבועים בשבת. אמנם כיום נוהגים לכנוס ביום ששי ולבעול בשבת, כי ממילא אין בכל ימי השבוע בתי דינים קבועים ומי שיש לו טענה מסוימת מקבץ שלושה ומסדר טענותיו בפניהם.

נישואין ביום ששי וביום ראשון

- גמרא** – "אמר מר: בין כך ובין כך לא יבעול לא בערב שבת ולא במוצ"ש. בשלמא בערב שבת משום חבורה, אלא במוצאי שבת אמאי לא?... אלא אמר רבי זירא: גזרה שמא ישחט בן עוף (בשבת לצורך הסעודה במוצ"ש). א"ל אבוי: אלא מעתה יום הכפורים שחל להיות בשני בשבת ידחה גזרה שמא ישחט בן עוף (להרבות בסעודת יום ראשון שהוא ערב יוה"כ)? התם דלנפשיה לא טריד, הכא דלאחרים טריד. אי נמי, התם אית ליה רווחא (לשחוט בלילה), הכא לית ליה רווחא. השתא דאתית להכי, ערב שבת נמי גזרה שמא ישחט בן עוף". (שם ד: ה.)
- רמב"ם** – מכאן פסק שאין נושאים נשים בערב בשבת וביום ראשון גזרה שמא ישחט בן עוף ויבוא לחילול שבת בהכנת הסעודה. וכ"ש שאסור לישא בשבת. ואע"פ שהגמרא כבר פסקה שמותר לבעול בתחילה בשבת, מדובר שכנס קודם ודחה בעילתו.
- ר"י מיג"ש. רמב"ן** – המנהג לכנוס ביום ששי הוא מנהג בורות, אלא שלא מיחו בידם.

ה'נ"ג. רא"ש – הגמרא פסקה בהמשך שמוותר לבעול בתחילה בשבת, ולכן אין הלכה כמו הגמרא הנ"ל ולא חוששים שמא ישחט בן עוף ולכן מותר להתחתן ביום ששי וביום ראשון.
ג'ת. יוסף – כיום המנהג הפשוט הוא לכנוס ביום ששי.

שנ"ע

1. הביא את דעת הרמב"ם וסיעתו שאסור לשאת ביום ששי וביום ראשון שמא יתקן הסעודה בשבת. והביא את דעת הרא"ש שמתיר וכן נוהגים.
ג'ת. ש. בשם הרמ"א – ביום ראשון אין לשאת נשים מפני חוקות הגויים.
ילקוט יוסף – אין בזה חשש.
 2. כגמרא, שצריך משום תקנת שקדו לטרוח בסעודה שלושה ימים קודם החתונה.
חלקת מחוקק – תקנת שקדו היא לטובת האשה. לכן אם מוחלת אין להקפיד. וכן נוהגים כיום שלא מקפידים על ג' ימים דוקא.
 3. כמשנה, שבמקומות שבי"ד יושבים פעמים בשבוע בתולה נשאת ביום רביעי משום טענת בתולים.
 4. כמשנה, שאלמנה נשאת בחמישי כדי שישמח עמה שלושה ימים: חמישי, ששי ושבת ויוצא למלאכתו ביום ראשון.
- רמ"א** – העם נהגו לשאת נשים בתחלת החודש מתי שהלבנה מתמלאת. [אבל אין זה מנהג ממש שכך חייבים לנהוג – רמ"א בתשובה]
פתחי תשובה בשם פני יהושע – כיום ע"פ הטור וכל הפוסקים אשה נשאת בכל יום בין בתולה ובין אלמנה כשאין בעיה של שקדו, תמה הפני יהושע מדוע לא חששו לטעם ברכה שנאמרה בימים חמישי וששי. ועוד תמה על הרמ"א שהזכיר טעם שלא כתוב בגמרא והשמיט את טעם הגמרא שעדיף להינשא בימים חמישי וששי? והאריך בזה. מ"מ כל הרוצה לקיים דברי חכמים יחוש לכתחילה לטעם הברכה להינשא בימים חמישי או ששי.

סעיף ד'

רא"ש ור"ן בשם הר"ר אפרים, רי"ה, רמב"ן, רשב"א, שו"ע – אם החתן לא רוצה לעשות סעודה לנישואין וקרובי הכלה תובעים אותו לעשות סעודה, כופים אותו שיעשה סעודה לפי כבודו ולפי כבודה, כי אשה "עולה עמו ואינה יורדת עמו".
פתחי תשובה – אם אין קרובי הכלה מקפידים מועילה מחילה. ואין סתירה מסעיף א' שם כתוב שלא מועילה מחילה על אכילה ושתייה, כי שם זה עם כלתו אבל לעשות סעודה לאחרים מועילה מחילה.

סעיפים ה'–ו'

נישואין בשבת לבתולה

רמב"ם, רא"ש, שו"ע – אין לכנוס את הבתולה בשבת כי זוכה במציאתה ובמעשה ידיה ונחשב כקונה קנין בשבת.
ג'ת. שמואל – אם עשו חופה ביום ששי והיתה נידה, אז לרמב"ם שלא קונה בחופת נידה אסורה לטבול בליל שבת כי יקנה בשבת. ולשאר פוסקים שמתירים מהני החופה ומותרת לטבול בשבת. ואע"פ שקונה תוספת כתובה, מ"מ הוא קנה אותה כבר ביום ששי. ולרמב"ם יש גם תקנה אם יודיעו לו שהיא נידה וירצה להינשא בכל זאת.

נישואין בשבת לאלמנה

ירושלמי – "אילין דכנסין ארמלן בערב שבת צריכים למיכנס מבעוד יום, שלא יהא נראה כקונה קנין בשבת". (כתובות פ"א ה"א)
רמב"ם, ע"פ הג'ת. שמואל – אע"פ שבבתולה צריך יחוד הראוי לביאה, באלמנה לא צריך ביאה ממש, כי הוא לא סובר כמו הירושלמי אלא כבבלי שלא מחלק בין בתולה לאלמנה.
רמב"ם, ע"פ מהרי"ל – הרמב"ם פסק כירושלמי ולכן חייב ביאה ממש.
רא"ש – חופה בבתולה קונה ביחוד שלא ראוי לביאה. ולכן באלמנה לא קונה אלא יחוד של ביאה [שלא כמו באלמנה] ואז זוכה במציאתה ובמעשה ידיה, ולכן צריך להתייחד איתה בערב בשבת כדי שלא יהא כקונה קנין בשבת. [וה"ה בבין השמשות, כי שבות לא גזרו במקום מצוה – ט"ז]
שו"ע – פסק כרא"ש.
ג'ת – חייב לבעול כבר בערב שבת כדי שיקנה אותה. ומספיק רק העראה ולא גמר ביאה. וזה קונה.
חלקת מחוקק, ג'ת. שמואל – מספיק יחוד הראוי לביאה אע"פ שלא בעל ממש.
הבית שמואל נשאר בצ"ע על השו"ע איך כאן פסק כרא"ש שמספיק יחוד הראוי לביאה, ובס' סא פוסק כרמב"ם שחופה הוא יחוד הראוי לביאה? וצ"ע.

נישואין בחול המועד ובערב הרגל

משנה – "אין נושאים נשים במועד לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמים מפני ששמחה היא לו, אבל מחזיר הוא את גרושתו...". (מו"ק ח:)

גמרא – "וכי שמחה היא לו, מאי הוי? אמר רב יהודה אמר שמואל וכן אמר רבי אלעזר אמר רבי אושעיא, ואמרי לה אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: **לפי שאין מערבים שמחה בשמחה**. רבה בר רב הונא אמר: **לפי שמניח שמחת הרגל ועוסק בשמחת אשתו**. אמר ליה אביי לרב יוסף: הא דרבה בר רב הונא, דרב הוא! דאמר רב דניאל בר קטינא אמר רב: מנין שאין נושאים נשים במועד, שנאמר: ושמחת בחגך, בחגך ולא באשתך. עולא אמר: מפני הטורח (כי טורח לסעודת הנישואין ואסור לטרוח במועד). רבי יצחק נפחא אמר: מפני ביטול פריה ורביה (שידחה תמיד את הנישואין לחוה"מ כדי לעשות סעודה אחת לרגל ולנישואין)". (שם)

שו"ע

1. כגמרא, שלא נושאים נשים בחוה"מ לא בתולות ולא אלמנות ולא מייבמים, אבל מחזיר גרושתו מן הנישואין.
2. לארס בחוה"מ מותר, וכן להינשא ערב הרגל מותר אע"פ שרוב שבעת ימי השמחה יהיו ברגל, כי עיקר השמחה ביום הראשון [שו"ע או"ח סי' תקמו]

האם מותר לשאת ערב הרגל ולעשות סעודת הנישואין ברגל?

הגמרא – אסור, אא"כ נכנסו מעצמם פנים חדשות.

השב"א – מותר, כי עיקר השמחה בנישואין.

שו"ע (או"ח סי' תקמו ס"ג) – פסק כרשב"א.

ס' סו

סעיף א'

גמרא – "רבי אמי שרא למיבעל בתחילה בשבת. אמרי ליה רבנן: והא לא כתיבא כתובתה? אמר להו: אתפסוה מטלטלי". (כתובות ז).
בגל העיטור. הרמב"ם. טוה – צריך לכתוב כתובה קודם כניסה לחופה.

ה"ג – לא נראית שיטתם ע"פ הגמרא לעיל, שמן הסתם כנס ביום רביעי ע"פ התקנה ולא כתב כתובה עד שבת ובא לבעול. וכן הדין, **שלא מצאנו שתהא אסורה להתייחד בלא כתובה**. והטעם בזה הוא, שאסורה בביאה בלא כתובה מדרבנן. ועוד, שלא תשמע לו כי היא יודעת שהיא קלה בעיניו להוציאה. ועוד, שידועת שמתנאי בית דין יש לה מאתים זוז, ולכן אע"פ שאין לה כתובה סמכה דעתה.

הבעל חייב לשלם את כתיבת הכתובה

משנה – "אין כותבים שטרי ארוסין ונישואין (כתובה) אלא מדעת שניהם (אבי החתן ואבי הכלה) והחתן נותן שכר". (ב"ב קסז):

שו"ע – פסק כרמב"ם שאסור להתייחד עם כלה קודם שיכתוב לה כתובה. וכמשנה, שהבעל משלם את שכר הסופר כי זה אינטרס שלו, שבלא זה לא יוכל לבעול. ואפילו הבעל ת"ח (גמרא).

רמ"א – פסק כר"ן שמותר להתייחד לפני נתינת הכתובה ובלבד שלא יבעול.

ג"ח – גם לפי הרמב"ם אין ממש איסור בדבר, אבל לכתחילה צריך לתת כתובה קודם יחוד.

חלקת מחוקק. בית שמואל – טוב להודיע לכלה קודם שמתייחד שטרם נכתבה כתובה.

שעבוד נכסי הבעל לכתובה

משנה – "...כנסה הרי היא כאשתו לכל דבר... לא יאמר לה הרי כתובתך מונחת לך על השולחן, אלא כל נכסיו אחראים לכתובתה. וכן לא יאמר אדם לאשתו הרי כתובתך מונחת לך על השולחן, אלא כל נכסיו אחראים לכתובתה..." (כתובות פ):

גמרא – "תניא נמי הכי: ... ועדין כשכועס עליה אומר לה טלי כתובתך וצאי, עד שבא שמעון בן שטח ותיקן שיהא כותב לה כל נכסי אחראים לכתובתה". (שם פב):

תוספות. רא"ש. מרדכי – יכול לשעבד עצמו אע"פ שאין לו נכסים בשעת הנישואין, אלא הנכסים שיהיו לו אח"כ משתעבדים.

שו"ע – אם ירצה לייחד את הכתובה בכסף (אפילו נותן לה אותה) או מטלטלים אין שומעים לו (כי עבר על תקנת חז"ל כי לא משתעבדים הנכסים) אלא צריך לכתוב שטר וכל נכסיו משועבדים.

העמדת ערב קבלן

השב"א – מי שנתן קבלן לאשתו בכתובתה והתנה עמה שיהא הוא פטור והקבלן משועבד, הרי זה אסור, כי כעת אין לה על בעלה כלום ותהא קלה בעיניו להוציאה.

רמ"א – כרשב"א, שאם העמיד ערב קבלן על הכתובה אסור לעשות כן, כי דוקא נכסי הבעל חייבים להשתעבד ולא נכסי קבלן.

חלקת מחוקק – אפילו אם בהסכם הקבלנות מגיע לערב פיצוי מהבעל (ואז לא קל בעיניו להוציאה) עדין אסור כי אין לה כתובה ביד ולא משועבד גופו של הבעל.

התחייבות בעדים על הכתובה

הרמב"ם. ג"פ. פרוש הג"ה. והרמ"מ – יכול **לכתחילה** (אפילו יש לו פנאי) במקום לכתוב כתובה להעמיד עדים שיעידו עליו שקנו מידו ואפילו אם יש לו פנאי, ואז הוא מתחייב במאה או מאתים זוז בגלל הקנין, כי **ידוע שסתם קנין לכתובה עומד** (ולכן לא עובר על תקנת חז"ל של שעבוד נכסים), והיא יכולה ללכת לעדים שיכתבו לה כתובה על סמך התחייבות זו אפילו בלעדיו. וה"ה שיכול לתת לה מטלטלין כנגד כתובתה עד שיהיה לו פנאי לכתוב.

ודקדק הבית יוסף, שבקנו מידו מותר לגמרי ובנתן מטלטלים זה זמני עד שיהיה לו פנאי לכתוב, כי סתם קנין לכתובה עומד. והטור שכתב "עד שיהיה לו פנאי לכתוב" גם במקרה שקנו מידו לא דקדק בלשונו.

הרמב"ם. ג"פ. הסמ"ג – עדי קנין מועילים במקום בו לא כותבים כתובה, וזה מועיל עדים, אבל במקום שכותבים לא סומכת על זה שקנו מידו, כי היא לא תטרח ללכת לכתוב את הכתובה. גם תפחד שמא ימות ויגידו הירושים פרענו את הכתובה וקרענוה.

אבן אבן. סמ"ג. טוה. מהרי"ק – לא סומכים על עדי קנין אלא בשעת הדחק לפי שעה כגון בשבת או ששכח לכתוב כתובה ורוצה לכנוס, ואז מותר לפי שעה עד שיהיה לו פנאי ותכף יכתוב את הכתובה, כי לא סומכים לכתחילה על עדי קנין.

שו"ע – פסק כרמב"ם, שיכול להעמיד עדים ויקנו ממנו שהוא חייב לה מנה או מאתים.

רמ"א

1. הורה להלכה כדעת מהרי"ק שיש לסמוך על עדים רק בשעת הדחק ומתי שיש לו פנאי מיד חייב לכתוב כתובה. ולכן אין לסמוך עליהם לכתחילה.
ב"ת – אפילו בשעת הדחק לא סומכים על עדי קנין אלא אם התפיס מטלטלין.
חלקת מחוקק, בית שמואל – המחמיר כב"ח תבוא עליו הברכה, אבל אם אין לחתן מטלטלין להתפיס, יכול לסמוך על דעת הסמ"ג והטור והמהרי"ק לסמוך על עדים בשעת הדחק כי לא נבטל בשביל זה מצות עונה.
פת"ש – מחלק בין מקרה בו היה לו פנאי לכתוב אלא שקיבל שעבוד בקנין בעדים והיא ידעה והיה בכוחה לבקש שיכתבו לה את השעבוד ולא עשתה כך, שזה מועיל אפילו לכתחילה כי היא מראה שמוסכת דעתה על הקנין וכל זה מועיל לכתחילה, לבין מקרה בו לא היה לו פנאי לכתוב בגלל שבת שאז לא סמכה בדעתה על הקנין ולכן זה מועיל בשעת הדחק בלבד וברגע שיהיה לו פנאי יכתוב כתובה.
2. עדים צריכים לחתום לאחר שעשה החתן את הקנין. ויש מקומות שנוהגים שחותמים קודם ויש לו שקר כי כל הזמן עוסקים באותו ענין.
3. כאור זרוע, שיש עדים שחותמים על הכתובה אע"פ שלא שמעו את מה שכתוב בה. ואין זה ראוי אלא שאין להוציא לעז על הכתובות הראשונות.

סעיף ב'

- גמרא** – "רבי אמי שרא למיבעל בתחילה בשבת. אמרי ליה רבנן: והא לא כתיבא כתובתה? אמר להו: אתפסוה מטלטלי". (כתובות ז.)
ר"מ, רמב"ם, רא"ש – אם אינו יכול לכתוב לה כתובה כי זה שבת או ששכח (כגון שזכר ביום חול לאחר שהתייחד עמה בלילה ולא יכול עכשיו בלילה למצוא סופר), מייחד לה מטלטלים (ששויים את שווי הכתובה) בשבילה כדי שיבעל, ויכתוב לה מיד אח"כ כשיוכל לכתוב. [ראשונים אלו לא הזכירו כלל את ענין האחריות הבעל את המטלטלין]
תוספות, סמ"ג – אותם מטלטלים שמייחד לה, צריך לקבל עליהם אחריות אם יאבדו או יזלו.
ה"ג – הקשה הרי אסור לכנוס אלמנה בשבת אז איך יכול לייחד מטלטלים והרי הוא כאילו קונה קנין בשבת? ותר, שנישואין זה בפרהסיא והתפסת מטלטלים זה בצניעא. ועוד תרץ, שמדובר ביום והיה שהות להתפיס מטלטלין אבל לא לכתוב כתובה.
שנ"ע – פסק כתוספות וסמ"ג, שאם לא יכול לכתוב כתובה כי זה שבת או ששכח יכול לתת מטלטלין כנגד כתובתה וצריך לקבל עליהם אחריות ואז מותר לכתוב וכשיהיה לו פנאי יכתוב מיד (רמ"א).
חלקת מחוקק – לכאורה משמע שאפילו אם האשה רוצה לקבל המטלטלין על אחריותה, אסור. אמנם יש לחלק כי התפסה זו מועילה רק לשעה עד שיהיה לו פנאי לכתוב ולכן אין זה משנה אם יקבל אחריות או לא.
באר היטב בשם שו"ת רמ"א – שעבוד קרקע מועיל גם לזמן מרובה.

סעיף ג'

- משנה** – "רבי יהודה אומר: אם רצה כותב לבתולה שטר של מאתים והיא כותבת התקבלתי ממך מנה, ולאמנה מנה והיא כותבת התקבלתי ממך חמשים זוז. רבי מאיר אומר: כל הפוחת לבתולה ממאתים זוז ולאמנה ממנה, הרי זו בעילת זנות". (שם נד.)
גמרא – "אחתיה דרמי בר חמא הות נסיבא לרב אויא. אירכס כתובתה. אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: משהא אדם את אשתו שתיים ושלוש שנים בלא כתובה. אמר ליה אביי: והא אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כרבי מאיר בגזרותי? **אי הכי, זיל כתוב לה** (כתובה חדשה)". (שם נו: -זו.)
רש"י – לרבי מאיר, שאמר שהפוחת ממאתים לבתולה ומנה לאלמנה הרי זה כבועל בעילת זנות, אז ה"ה אם אבדה כתובתה, אע"פ שגובה מתנאי ב"יד ולא מפסידה כלום, מ"מ לא סמכה דעתה, כי חוששת שאם תתבע יאמר שפרע ולכן בעילתו בעילת זנות.
רמב"ם, ע"פ המגיד, משנה והר"ג – הלכה כר"מ. ובין מחילה בע"פ ובין מחילה בכתב לא מועילה לבטל את הכתובה הראשונה והיא לא מפסידה אותה. ומה שצריך לכתוב חדשה כי לא סמכה דעתה על כך שזה לא בטל ולכן זו כמו ביאת זנות. אלא כותב את מה שהיה קודם. וכל זה דוקא כשמוחלת לו ולא מגרש אותה, אבל אם מגרש או שהיא אלמנה שמחלה כתובתה מועילה המחילה.
מרדכי, רא"ש, טור – מחילה בכתב על הכתובה מועילה ואפילו נשאר עמה, ולכן חייב לכתוב כתובה חדשה, אבל מחילה בע"פ לא מועילה.
ה"ג – אין הלכה כר"מ ומחילה מועילה תמיד בין בכתב ובין בע"פ, אלא שלא רשאי להישאר איתה בלא כתובה.
שנ"ע – פסק כמשנה והגמרא ע"פ רבי מאיר וכרמב"ם, שאם נאבדה הכתובה או מחלה עליה וכתבה לו "התקבלתי", צריך לכתוב כתובה אחרת על עיקר הכתובה, כי אסור לאדם שישחה את אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה.
בית שמואל – השו"ע סובר כרמב"ם שבין מחילה בכתב ובין מחילה בע"פ לא מועילה לבטל את הכתובה.
חלקת מחוקק, בית שמואל – מה שכתוב שכותב כתובה חדשה על עיקר הכתובה מתייחס רק למקרה שמחלה, שאז את עיקר הכתובה שהיא מדאורייתא חייב לכתוב אבל על התוספת מחלה (וגם אז כותב רק מנה כי היא כבר בעולה ויש חולקים על זה), משא"כ כשאבדה צריך לכתוב לה כתובה כמו שהראשונה שאבדה.

רמ"א – פסק ע"פ המרדכי, **דוקא** שכתבה התקבלתי, אבל מחילה בע"פ אינה מחילה כלל כשהיא נשואה. ולכן כשכתבה לא צריך לכתוב כתובה אחרת ואין זו ביאת זנות.

למה לפי הרמ"א דוקא אם כתבה שהתקבלה הכתובה אז חייב לכתוב אחרת?

חלקת מחוקק – אע"פ שבשטר חוב מועילה מחילה סתם, כאן חייבת לכתוב כי בעודה תחת בעלה יכולה לומר משחקת הייתי בך ודברי הבאי אמרתי. ואם הבעל נפטר אז מועילה מחילה גם בלא שאמרה התקבלתי.

בית שמואל – אם מחלה בע"פ יש תקנה שלא מועילה המחילה כלל ולכן לא צריך לכתוב אפילו כתובה חדשה, משא"כ כשכתבה התקבלתי ששעבוד הכתובה בטל ולכן חייב לכתוב כתובה אחרת כדי שלא תהיה בעילתו בעילת זנות.

תשובות הגאונים – עיר שכבשוה גוים ואבדו כתובותיהם, אם אבדו עד שלוש כתובות, מוציאים חמש כתובות של קרובותיה וכותבים לה כתובה חדשה כמו הפחותה שבהן, כי מאורע זה ארע לכולם, ולכן העשיר לפי עשרו, העני לפי עניו והבינוניים לפי מה שהם.

מהר"ק – כרכום שכבש עיר, הכתובות הן בחזקת אבודות וצריך לכתוב לאשתו כתובה אחרת, אע"ג שייתכן שיחזירו להן את כתובותיהן.
רמ"א

1. פסק את הדין של הגאונים. (וכנ"ל לגבי שטר חוב, שכותבים שטר אחר – ח"מ). ואם עומד ומודה כמה היתה הכתובה כותב אותה שוב ולא יכול לטעון שאם תימצא הראשונה יהיו לה שתי כתובות, כי כשנכבשה הכל בחזקת אבוד.

2. כשנאבדה הכתובה חייב לכתוב כתובה אחרת **כבראשונה** כי לא נמחל שעבודה.

פתחי תשובה – דן באשה שכתובתה היתה עשרת אלפים ואבדה וכתב לה על חמשת אלפים ולא מיחתה, ואח"כ נמצאה הראשונה, מה הדין. והכריע שתלוי איך כתב את השניה. אם רק כתב סתם חמשת אלפים ולא הזכיר שזה בשביל נדוניה או תוספת, אז זה רק תחליף למנה או מאתים לצאת י"ח דאורייתא ולא להשהות בלא כתובה ולכן אם נמצאה הראשונה לא נמחל השעבוד. אבל אם כתב בשניה שזה בשביל נדוניה ותוספת והיא ידעה וקיבלה ולא אמרה כלום, נמחל שעבוד הכתובה הראשונה.

3. בסי' קע"ז נפסק כשלא מגרשים אלא לפי רצון האשה, כגון באונס את הבתולה, אז א"צ לכתוב כתובה אחרת אם אבדה. מכאן מסיק הרמ"א שכיום שלא מגרשים כלל אשה בע"כ, א"כ א"צ לכתוב כתובה אחרת. אולם למסקנה לא נוהגים כן ואין לשנות אלא לכתוב כתובה חדשה.

חלקת מחוקק, **בית שמואל** – דחה את הה"א של הרמ"א, כי יש הבדל בין איסור לגרש מהתורה לבין תקנה של רבנו גרשום.

סעיף ד'

בגל העיטור – אם אבדה הכתובה, י"א שכותב זמן של עכשיו, וי"א שכותב לה את הזמן הראשון כי יש עדים מתי נישאו ומתי נכתבה הכתובה הראשונה, ולכן אם יודעים העדים כותבים את הזמן הראשון ואם לא זוכרים כותבים מעכשיו. ואם מוחלת על הכתובה כותבים זמן של עכשיו, כי כיון שמחלה פקע השעבוד הראשון.

שו"ע – פסק כבעל העיטור וכי"א השני, שאם אבדה כתובה, אז אם העדים יודעים את הזמן שנכתבה הכתובה הראשון כותבים את הזמן הראשון, ואם לא כותבים מעכשיו. ובמוחלת כותבים זמן של עכשיו כי אבד השעבוד.

סעיף ה'

גמרא – "...ותזבין כתובתה בטובת הנאה ותתן ליה? הא מני רבי מאיר היא, דאמר אסור לו לאדם שיששה את אשתו אפילו שעה אחת בלא כתובה, וטעמא מאי? כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. הכא לא מגרש לה, דאי מגרש לה אתו הנך דזבני, גבו לה לכתובתה מיניה!..." (ב"ק פט).

רמב"ם, **שו"ע** – פסקו ע"פ הגמרא שאם מוכרת כתובתה לבעלה צריך לכתוב לה אחרת, אבל אם מוכרת לאחרים בטובת הנאה לא, כי לא תהיה קלה בעיניו להוציאה שהרי יצטרך לשלם לאלו שקנו את הכתובה.

חלקת מחוקק, **בשם הרא"ש** – אסור לכתוב את הכתובה על שם הקונה, כי צריך שעבוד הגוף אצל הבעל לאשה.

סעיף ו'

משנה – "לא כתב לה כתובה, בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, מפני שהוא תנאי בית דין". (כתובות נא).

שיעור הכתובה מהתורה או מדרבנן

גמרא – "אמר רב נחמן אמר שמואל משום רבי שמעון בן אלעזר: חכמים תקנו להם לבנות ישראל לבתולה מאתים ולא למנה מנה והם האמינוהו שאם אמר פתח פתוח מצאתי נאמן. א"כ מה הועילו חכמים בתקנתם? אמר רבא: חזקה אין אדם טורח בסעודה ומפסידה". (שם י).

תוספות, **מרדכי** – לכאורה משמע מכאן שחכמים תקנו את הסכום בכתובה, וזה קשה כי **בכתובה כותבים מאתים זו שחייבים מהתורה**. ואומר ר"ת, שסומכים על דעת רשב"ג שאמר שנותן לה ממעות קפוטקיא והלכה כמותו. ומה שחכמים תקנו שלא תהא קלה בעיניו להוציאה זה רק

באלמנה. וכן אומר גם ר"י שאין הלכה כרב נחמן, אלא כרב אשי בדף יב. **וכתובת בתולה מהתורה**. אבל כתובת אלמנה ודאי מדרבנן ומשערים בכסף מדינה.

הא"ש – **כתובת בתולה מדרבנן, אבל משערים אותה בכסף של תורה** כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה. ולכן כותבים בכתובה "דחזי לכי מדאורייתא" כדי להדגיש שלוקחים את משקל הכסף האמור בתורה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה, **והוא 50 סלעי צורי**.

המב"ן – כתובת בתולה מדאורייתא, אבל משערים בכסף מדינה כי התורה לא נתנה קצבה בזה.

ה"ף, **רא"ש בשם רבנו חננאל, רמב"ם, ר"ן** – הלכה כרב נחמן שכתובת אשה דרבנן ומשערים את כתובתה **בכסף מדינה**, ולכן מאתים זו של בתולה הם 50 סלעים שהם ששה סלעים ורבע (שמינית), והם 25 דינרי כסף (זוזים). **וכ"פ הבית יוסף שכתובה דרבנן ומשערים אותה בכסף**

מדינה.

הגה"מ – בין כתובה בתולה ובין כתובת אלמנה גובה **מכסף צורי**.

שו"ע – פסק כמשנה שכתובת בתולה מאתים ואלמנה מנה, וכר"ף והרמב"ם ששמים את זה בכסף מדינה (כי כתובה מדרבנן).

חלקת מחוקק – כסף מדינה מכיל רק שמינית כסף צורי, ולכן מאתים זו לשיטה זו זה רק משקל של 25 דינרי כסף ממש.

המ"א

1. הביא את דעת הרא"ש שמשערים בכסף של תורה ולכן זה פי 8 יותר. אבל הכתובה עצמה היא מדרבנן (בית שמואל ע"פ דבריו בדרכי

משה). וכהגה"מ, שאף במאה של אלמנה משערים בכסף של תורה.

ג"ת שמואל – חלק על הרמ"א, שכתובת אלמנה ודאי מדרבנן ומשערים בכסף מדינה ולא כהגה"מ שהיא דעת יחיד בזה.

2. לכן נוהגים לכתוב בכתובה "דחזי לכי מדאורייתא". וי"א שכותבים "דחזי לכי" (הגה"מ). ונוהגים לכתוב לכתובת בתולה "דחזי לכי

מדאורייתא" (היינו שום הכסף בשל תורה, כסף צורי) אבל לאלמנה לא. ובמקום שיש מנהג הולכים אחר המנהג.

סעיף ז'

משנה – "אע"פ שאמרו בתולה גובה מאתים ואלמנה מנה, אם רצה להוסיף אפילו מאה מנה, יוסיף". (שם נד:)

גמרא – "פשיטא! מהו דתימא קיצותא עבדו רבנן של לבייש את מי שאין לו, קמ"ל". (שם)

המב"ן, ה"ן – לכן יכול לכתוב סתם "ויהיבנא ליכי מוהר בתוליכי כך וכך" וזה כולל את העיקר והתוספת. כלומר, לא צריך לפרש מאתים מעיקר

הכתובה וכך וכך התוספת, כי אחרת לא תהיה בושה, אלא רק בלשון הסתמית שכותב מהו המוהר אז היה יכול להיות חשש לכיסוף, ובכל זאת לא חוששים לכך.

מהד"ג – הקשה, במשנה כתוב שכהנים ומשפחות מיוחסות גובים 400 זוז. ואילו במשנה שלנו כתוב שכל אדם אם רוצה להוסיף יוסיף?

ותרץ המרדכי, שבמשפחה שנוהגת כך כגון כהנים ומשפחות מיוחסות כותבים 400 זוז וזה כולל עיקר ותוספת, אבל אחרים צריכים לפרט

ולכתוב מנה או מאתים ואח"כ להוסיף מה שירצה. [והר"ן יסביר שבמשפחות אלו נהגו לכתוב כך 400 זוז]

וכן נוהגים בזמן הזה שכותבים כל הכתובות בשווה לכתולות ולא למנות וקוראים אותה תחת החופה ואח"כ מוסיף כל אחד מה שירצה.

שו"ע – כמשנה, אם רצה להוסיף על עיקר הכתובה מוסיף. ויש מקרים בהם התוספת היא כעיקר הכתובה (כגון אם מוכרת או מורדת או פוגמת)

ויש מקרים בהם התוספת אינה כעיקר הכתובה (אם בא עם טענת בתולים שאת התוספת משלם בכל מקרה).

המ"א

1. הביא את דעת הר"ן שלא צריך לפרש מה עיקר ומה תוספת אלא כולל הכל יחד וכותב: "ויהיבנא ליכי מוהר בתוליכי...". והביא כ"י"א

את דעת המרדכי שצריך לכתוב כמנהג המדינה, שהעיקר בפני עצמו והתוספת בפני עצמה וכן נוהגים. אמנם, אם יש משפחות שבהם

כולם נוהגים להוסיף, אז לא צריך לפרט אף לדעת המרדכי.

2. כריב"ש, שכתובה שכתוב בה שהכניסה לו בנדוניא מאה דינרים והוסיף הוא מעצמו כך וכך אין עיקר הכתובה בכלל. אלא רק אם

יכתוב "ויהיבנא ליכי מוהר בתוליכי כסף זוזי אלף", אז עיקר הכתובה בכלל (וזה לא כדעת המרדכי א"כ זו משפחה שכולם כותבים

בה תוספת).

חלקת מחוקק – בכתובות שלנו כותבים: "ויהיבנא ליכי כסף זוזי מאתן דחזי ליכי מדאורייתא ומוסיף את מאה זקוקים של נדוניא

ועוד שהוסיף מדיליה מאה זקוקים". סה"כ מוסיף לה מאתים זקוקים

סעיף ח'

ה"ב, ש, רמב"ם, רב האי גאון, מהרדכי, ע"פ החלקת מחוקק – אין צריך שיהיה קנין בשעת הנישואין על המנה או על מה שמוסיף, כי תנאי כתובה

ככתובה דמי. והוסיף הר"ן, שיכול להוסיף אפילו אחר שכנסה באמירה בלבד בלי קנין, כי הוא מעוניין לתת כדי שלא תחזור בה

בגל העיסוה – אם כתב לה תוספת בשעת הקידושין ומגרש לפני הנישואין, גובה את התוספת ג"כ.

ג"ת ומרדכי, ע"פ הגה"א – צריך לעשות עם החתן קנין כדי לתת תוקף להתחייבויות הכתובה. **החלקת מחוקק** דחה את הבנתם את המרדכי.

שו"ע – פסק כרב האי שלא צריך קנין בשעת הנישואין.

המ"א – יש חולקים (מרדכי ע"פ הב"ח והגר"א).

סעיף ט'

גמרא – "אחתיה דרמי בר חמא הות נסיבא לרב אויא. אירכס כתובתה. אתו לקמיה דרב יוסף, אמר להו הכי אמר רב יהודה אמר שמואל: זו דברי רבי מאיר, אבל חכמים אומרים: משהא אדם את אשתו שתיים ושלוש שנים בלא כתובה. אמר ליה אביי: והא אמר רב נחמן אמר שמואל הלכה כרבי מאיר בגזרותיו? **אי הכי, זיל כתוב לה** (כתובה חדשה)". (שם נו: -נו.).

רא"ש – אם פוחת משיעור הכתובה של מאתים זוז לבתולה ומאה לאלמנה, הרי בעילתו בעילת זנות, לא רק אם כתבה לו שהתקבלה כתובתה או מקצתה והרי היא כמי שמחלה על כתובתה, אלא אפילו אם התנה בשעת הקדושין שלא יהא לה כתובה כלל או שפחת, הרי בעילתו בעילת זנות, כי לא סמכה דעתה. אבל מחילה בכתב מועילה (לעיל סעי' ג')

ה"ג – אע"פ שבעילתו בעילת זנות אם התנה לפחות ממאתים לבתולה, **מ"מ תנאו קיים**. ומה שרבי מאיר אמר שתנאו בטל זה כי הוא סבר שמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל, וע"כ שהוא סובר ששיעור הכתובה מהתורה, אבל לדין שסוברים שכתובה דרבנן, ואפילו בשל תורה בדבר שבממון תנאו קיים, תנאו קיים אלא שאינו רשאי לקיימה בלא כתובה.

המב"ס – חלק על הרי"ן, וסבר שאע"פ שכתובה דרבנן תנאו בטל אם התנה בין בכתב ובין בע"פ, כי חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה.

שו"ע – פסק כר"מ וכרא"ש והרמב"ם, שהפוחת משיעור הכתובה בעילתו בעילת זנות, לא משנה אם כתבה לו התקבלתי או לא (שלרא"ש תנאו קיים ואין לה כתובה, אבל לרמב"ם יש לה ותנאו בטל), אלא אפילו התנה בשעת הקידושין להפחית משיעור הכתובה, בעילתו זנות אע"פ שתנאו בטל, כי לא סמכה דעתה על כל הסכום וחייב לכתוב כתובה חדשה.

בית שמואל – מוכח מסעי' ג' שהשו"ע סובר כדעת הרמב"ם שלא מועילה כלל מחילה בין בכתב ובין בע"פ וכאן הביא את דעת הרא"ש שמועיל בכתב.

סעיף י'

משנה – "בית דין של כהנים היו גובים לבתולה ארבע מאות זוז ולא מיחו בידם חכמים". (שם יב.).

גמרא – "אמר רב יהודה אמר שמואל: לא ביי"ד של כהנים בלבד אמרו, אלא אפילו משפחות המיוחסות בישראל, אם רצו לעשות כדרך שהכהנים עושים, עושים". (שם:)

ה"ג – לכן אם אדם נשא בתולה מאותה משפחה חייב לתת לה ארבע מאות זוז.

תוספות – ראוי להיות ממשפחות אלו המיוחסות ושייד לומר "דחזו ליכ"י" על אותן ארבע מאות זוז וגובה אותם בתנאי בית דין כי זו חובה גמורה.

רא"ש, מהר"ג – לפיכך אם איבדה כתובתה, ידקדקו בכתובות קרובותיה כפי שנהגו לכתוב בני המשפחה. ואם הכתובות של משפחתו גדולות יותר מכתובות משפחתה, עולה עמו ואינה יורדת עמו.

שו"ע

1. כמשנה וכרב יהודה, שאם יש משפחות שנהגות להוסיף אין למחות. וכתוספות, שאפילו אם אחד מאותה משפחה לא כתב כמו כל המשפחה, גובים ממנו כמו שגובים משאר המשפחה ע"פ תנאי ביי"ד.
2. לכן אם איבדה כתובתה (מסקנת הרא"ש) בודקים בכתובות קרובותיה כמה נוהגים לכתוב וכך כותבים לה בכתובתה החדשה.
- המ"א** – כתוספות, שאפילו אם כתב "דחזו ליכ"י" (ואפשר היה לומר שלא תגבה כי תוספת זו לא ראויה לה מהתורה) גובה כמנהג משפחתה, כי זו כמו תקנה (ח"מ וב"ש).
3. כרא"ש, שאם כתובות משפחות גדולות יותר ממשפחתה עולה עמו ואינה יורדת.

סעיף יא'

משנה – "פסקה להכניס לו אלף דינר (עשר מנים), הוא פוסק כנגדן חמש עשרה מנה (שליש). וכנגד השום (בגדים או כלים) הוא פוסק פחות חומש". (שם סו.).

פירוש

1. אם האשה מכניסה מעות או בגדים ומקבלן עליו וכתב אותם בכתובה, דינן כשאר הכתובה ונגבית עמה, וזה נקרא נדוניה.
2. ויש נוהגים ע"פ המשנה שכותבים סכום הנדוניה שמכניסה לו זה כסף ואם זה סחורות מוסיפים על זה שליש, ואם זה בגדים הנישומים פוחת חומש ממה ששמו אותם, כי בשומה רגילים להוסיף.
3. ויש מקומות שכותבים כתובה יותר ממה שמכנסת לו והכל לפי המנהג.

המב"ס – כותבים כתובה לפי המנהג. וכן היא שמכניסה נדוניה מכניסה לפי מנהג המדינה וכשגובה, גובה לפי מנהג המדינה והכל לפי מנהג המדינה ועל פיו דנים.

פירוש – כיום נוהגים לכתוב בכל הכתובות אותו הדבר תוספת ונדוניה אפילו לא הכניסה כלום.

ג'ת יוסף – זה מנהג מקומי, אבל מנהג מקומותינו הוא לפי מה שכל אחת מכניסה ככה כותבים לה.

דרכי משה – מנהג האשכנזים לכתוב ארבע מאות לבתולה בין הכניסה או לא הכניסה ומאה לאלמנה. ואם הכניסה נדוניה עושה תוספת כתובה בפני עצמה כפי מה שהותנה.

שו"ע – פסק את דברי הרמב"ם שהנושא אשה סתם כותב לפי המנהג. והיא שמכניסה נדוניה כותבת כפי מנהג המדינה. וכשגובה זה לפי מנהג המדינה, ומנהג המדינה הוא העיקר בכל אלו ועל פיו דנים ובתנאי שהמנהג התקבל בכל מקום.

רמ"א

1. כטור, שהנדוניה זה מה שהאשה מביאה, כסף או בגדים (שמים את הבגדים בסכום מסוים והוא מתחייב לסכום זה) והוא אחראי עליהם. וגובה אותם יחד עם הכתובה (אבל אין דינם ככתובה לגבות מזבורית) אם התגרשה או התאלמנה.
- חלקת מחוקק, בית שמואל** – אלו הם נכסי צאן ברזל, אבל בגדים שעליה שלא שמים אותם אלו הם נכסי מלוג.
2. יש מקומות שהחתן מכניס משלו יותר מהנדוניה שקיבל והולכים אחר המנהג.
- ג'ת שמואל** – אם אין מנהג אז החתן מוסיף ע"פ הדין שליש בסחורה.
- ג'ת** – מנהגינו להוסיף שליש מלבר ובכלל זה אותם מאתים זקוקים כסף צרוף שמוסיפים בכתובה חוץ מהבגדים והתכשיטים שלגופה. וכל אחד חייב להוסיף סכום זה כי כך המנהג. והנדוניה הוא חוב גמור.
3. כמרדכי, שאם האב נמצא כותבים "ודין הנדוניה דהנעלת ליה מבי אבוה", ואם אינו אז כותבים "מבי נשא". ואם שינה אין זה מעכב.
4. בכתובת גרושה כתובים "מתרכתא", שידעו שהיא גרושה ולא תינשא לכהן.
- חלקת מחוקק, בית שמואל** – ואפילו גרושה מראשון ואלמנה משני כותבים רק מתרכתא. ובמחזיר גרושתו כותבים "מתרכתא הדרי לגבאי".
5. אם האשה אומרת שהבעל התחייב יותר ממנהג המדינה צריכה להביא ראיה כשבאה לגבות.
6. מהרי"ל כתב שאם רוצה להתנות על מנהג המדינה ולהתחייב פחות הרשות בידו, ובלבד שלא יפחות מתקנת חכמים של מאתים זוז. וכל זה בזמן כתיבת תנאי השידוכים, אבל לאחר מכן חייב לכתוב לפי המנהג ולא לשנות.
- חלקת מחוקק** – וכן אם היא רוצה להתנות הרשות בידה.
7. כיום נוהגים לכתוב את כל הכתובות אותו דבר אפילו לא הכניסה כלום ואם רוצה יוסיף לה עוד (בשטר אחר).

סעיף יב'

גמרא – "היא בת מחוזה דהוה נסיבא לנהרדעא... אמר להו: אי הכי, נהרדעא וכל פרוודהא נהוג כשמואל". (כתובות נד).

השב"א – אשה שנשאת לבעל והאשה מעיר אחת והבעל מעיר אחרת ועשו הנישואין וכתבו הכתובה בעיר אחרת ממוצעת בין עירו לעירה ולא כתבו שום תנאי לפי איזה עיר ינהגו בכתיבת הכתובה, אז אם מתכוונים לדור במקום שכנסה כותב על פי מנהג אותו המקום, ואם דעתם לדור במקום אחר, דינם כמקום שדעתם לקבוע שם דירתם.

ובסתם, הרי כותב כמנהג מקומו של הבעל, שהרי יכול להוציאה מעירה לעירו, ולכן נושא על דעת תנאי מקומו שלו.

היטב"א – למד מהגמרא הני"ל שמי שנושא אשה על דעת שתגור עמו במקומו הולכים אחר מנהג מקומו.

שו"ע – פסק כרשב"א וכלשון הריטב"א.

חלקת מחוקק – לא הולכים אחר מקום הנישואין אלא אחר מקום הדירה. ואין חילוק בזה אם היה תנאי שתלך עמו מיד אחר ז' ימי המשתה או אחר שנתים או שלוש.

הדין אם מת קודם שהלכו למקום דירתם: **חלקת מחוקק** – צ"ע אם נותן לה כפי מנהג מקום הנישואין. **בית שמואל** – נראה שהולכים אחר מקום שהיה דעתם לגור בו, כי לזה התחייב הבעל.

סעיף יג'

גמרא – "...חסורי מיחסרא והכי קתני: עדים שאין יודעים לקרוא, קורים לפניהם וחותמים, ושאין יודעים לחתום מקרעים להם נייר חלק וממלאים את הקרעים. אמר רבן שמעון בן גמליאל: במה דברים אמורים בגיטי נשים, אבל שחרורי עבדים ושאר כל השטרות אם יודעים לקרות קורים ולחתום חותמים, ואם לאו אין חותמים.

א"ר אלעזר: מאי טעמא דרבן שמעון בן גמליאל? שלא יהו בנות ישראל עגונות. אמר רבא: הלכה כרשב"ג". (גטין יט:)

ה"א ש – מכאן למד, שהיודע לחתום ולא לקרוא, אם זה במקום בו שני העדים חותמים ועל פיהם מקיימים את הכתובה והחתן חותם רק לכבוד, יכול לחתום, אבל מקום שחותמים בכתובה רק הראויים להעיד לא יחתום מי שאינו יודע לקרוא.

השב"א – עם הארץ שבא לגרש את אשתו, ואמרו לו בית דין שיפרע לה כתובתה, ואמר שלא הבין על מה חותם כשקראו את הכתובה ולא את התנאים אומר מהר"ם מרטנבורג ששומעים לו, והרשב"א סובר שאין שומעים לו, כי אחרת לא יתחייב עם הארץ אף פעם כי כולם יטענו כן, אבל לא הורה נגד דברי מהר"ם. **אבל הבית יוסף פסק כרשב"א**.

שו"ע – פסק כרשב"ג וכרא"ש, שבמקום שרק העדים המעידים חותמים בכתובה, אז יחתמו רק אלו שיודעים לקרוא.

המ"א – כרשב"א, שעם הארץ שבא לגרש ואמר שלא הבין את הכתובה אינו נאמן, כי העדים חתמו על מה שקראו לפני החתן והסבירו לו בע"פ.
בית שמואל – מדובר שיש לה תוספת בכתובה, כי את תיקון חז"ל חייב לשלם בכל מקרה.
לקונט יוסף – מן הראוי לכתחילה שמסדר הקידושין יסביר לחתן את התחייבויותיו.

3. **כרבנו פרץ, ששנים כותבים בלשון נקבה, כגון: חמשת אלפים ואחת, ושנים, ושלוש וארבע, אחת עשרה, שנים עשרה, עשרים ואחת וכו' לבריאת העולם:**
רמ"א – בשנים כותבים המנינו הגדול קודם ובימים כותבים המנינו המועט קודם ואח"כ המרובה: בשלושה ועשרים (כמו ספירת העומר). ואם כתב מנינו המרובה מאוחר קודם המועט בשנים או בימים המרובה קודם כשר. וכן אם כתב לשון זכר במקום לשון נקבה כשר (אפילו לא בשעת הדחקה).
חלקת מחוקק – יש להסתפק אם כשר בשכתב אחד במקום אחת.
בית שמואל – אם כתב עשרה ואחת במקום אחת עשרה יש להסתפק אם כשר.
פת"ש – יש לכתוב "חמשים" חסר וכו' "שנים" חסר. ואם כתב מלא כשר.

סעיף ו'

רבנו פרץ, רא"ש, תוספות – אם כותב גט ביום שלושים של חודש מלא שהוא גם ראש חודש, למשל ב' בניסן, כותב "ביום שלושים לירח ניסן שהוא ראש חודש אייר", וכן בכל ראשי החודשים שהם שני ימים. וביום השני של ראש חודש שהוא א' בחודש הבא יכתוב "באחד לירח פלוני". והוסיף הרא"ש שאין קפידא אם כתב: "ביום ראשון לחודש אייר שהוא יום שלושים לחודש ניסן". כלומר, אין קפידא אם הזכיר תחלה חודש שעבר או חודש הבא.
 בשטרות כותב רק את החודש החדש ולא את החודש שעבר כדי שלא יחשבו שבאמת נכתב בחודש שעבר והוא מוקדם.

ה"ג, השב"א – חלק על רבנו פרץ והרא"ש והנהיג לכתוב "כך וכך ליום החודש הראשון של חודש פלוני", כלומר, מתחילים למנות מיום ראשון של חודש ולא מיום שני. הטעם לכך, שגם אם יהיה אחר שיחשוב שהמנין הוא מיום שני של ראש חודש, הרי השטר יהיה מאוחר ושטר מאוחר כשר, אבל אם נמנה מיום שני כמו רבנו פרץ והטועה יחשוב שמנו מיום ראשון של ר"ח הרי השטר הוא מוקדם ופסול.

קמ"ק, מרדכי – בגלל הספקות יש למנוע מלכתוב גט באותו יום ולדחות המעשה עד למחרת שלא להכניס ראשו בשום נדנד ספק.
בית יוסף – זו חומרה יתירה ונוהגים לא לחוש לזה.

כתב ביום ראש חודש ולא כתב ביום שלושים לחודש שעבר: תוספות, רא"ש – כשר, כמו שכותבים בכתובות ושטרות ביום ראש חודש ולא צריך לכתוב ביום שלושים לחודש שעבר שהוא ראש חודש פלוני. ויש מחמירים בגט לכתוב יום שלושים לחודש שעבר. וזו חומרה בעלמא ולא מעכב בדיעבד.

שו"ע – פסק את לשון רבנו פרץ. והוסיפו הח"מ והב"ש את דברי הרא"ש, שה"ה אם כתב להיפך ביום ראשון לחודש אייר שהוא שלושים של ניסן, כשר. וכן אם כתב רק ראש חודש ולא יום שלושים של החודש הקודם כשר בדיעבד.
ג"ח – אע"פ שבסעי' ד' נפסק ביום א' בחודש כותב "ביום אחד לירח פלוני" וכאן לא נפסק להוסיף את המילה "יום", זה רק שם שיש יום אחד ראש חודש, אבל כשיש שני ימים ר"ח כותב רק "באחד לירח פלוני" כדי שלא ישמע כאילו מדובר ביום ראשון של ראש חודש.

רמ"א – כתב כסמ"ק והמרדכי שיש להיזהר ולא לתת גט בשום ראש חודש מפני דקדוק הלשון והספקות. ויש לחשוש לזה א"כ יש חשש לעיגון. והסביר הח"מ, שביום הראשון לא נותנים א"כ יש חשש עיגון וביום השני זה חשש בלבד כמו כשיש יום אחד של ר"ח.
למה לא נותנים גט ביום ראשון של ר"ח? חלקת מחוקק – כי יש מחלוקת בין הרא"ש לרשב"א ולצאת מהמחלוקת לא נותנים. **בית שמואל –** כי צריך לכתוב ביום שלושים לחודש הקודם ועלולים לטעות ולחשוב שהשטר מוקדם.

בית שמואל – הסביר שהרמ"א בודאי לא סובר את חילוק הב"ח בין יום אחד של ר"ח ליומיים, כי אם היה סובר לא היה שום ספק כלל, כשיש יום אחד ר"ח כותבים ביום אחד לחודש פלוני וכשיש יומיים כותבים באחד לחודש פלוני. אלא ע"כ שהוא לא סובר חילוק זה ובגלל שיש ספק אם להוסיף את המילה יום או לא, אז אין לתת כלל גט בר"ח.

סעיף ז'

רבנו פרץ, שו"ע – אם השנה מעוברת ויש שני אדרים, יכתוב באדר הראשון "לירח אדר הראשון" ובשני יכתוב "לירח אדר השני".
חלקת מחוקק בשם מהר"ם מינץ – יש לכתוב "לירח אדר הראשון" וכן "לירח אדר השני".

הדין בשכתב אדר סתם כשהשנה מעוברת

משנה – "קונם יין שאיני טועם... עד ראש חודש אדר: עד ראש חודש אדר הראשון. עד סוף אדר: עד סוף אדר הראשון". (נדריים סג).
גמרא – "אלמא סתמא דאדר דקאמר ראשון הוא. לימא מתני' רבי יהודה היא, דתניא: אדר הראשון, כותב אדר הראשון, אדר שני כותב אדר סתם דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: אדר הראשון כותב סתם, אדר שני כותב תינין (השני)? אמר אביי: אפילו תימא ר"מ, הא דידיע דמעברא

ש.ת.א. (הברייתא מדברת שידע שהשנה מעוברת ואז לר"מ סתם אדר הוא שני, אבל המשנה מדברת כשלא ידע ואז סתם אדר הוא אדר ראשון לכ"ע).

והתניא (בניחותא): עד ר"ח אדר, עד ראש חודש אדר הראשון. אם היתה שנה מעוברת עד ר"ח אדר השני. מכלל דרישא (בתחילת הברייתא) לאו בשנה מעוברת עסקינן? ש"מ הא דפשיטא ליה דמעברא שתא (ואז כוונתו לאדר שני), הא דלא ידע"י. (שם)

הא"ש, ה"ו, רבנן, ירוחם, מרדכי, ראב"ד, אגודה – הלכה כרבי יהודה שאדר סתם הכוונה לאדר ראשון. לכן, מי שעומד באדר שני וכותב אדר סתם השטר מוקדם ופסול, כי סתם אדר משמע אדר ראשון, ולכן צריך לכתוב לחודש אדר שני. ובאדר ראשון כותב אדר סתם בין בגטין ובין בשטרות.

המב"ם, ע"פ הבית יוסף והב"ת – פסק כרבי מאיר שאדר סתם הכוונה לאדר שני.

המב"ם, ע"פ החלקת מחוקק – לרמב"ם היתה גרסא במשנה שבה כתוב "עד סוף אדר": עד סוף אדר שני"י וא"כ קושית הגמרא שמא המשנה היא רק לדעת רבי יהודה משמע שבסוף אדר משמע אדר שני. משמע שבאדר סתם גם הרמב"ם מודה שהכוונה לראשון.

המ"א – פסק כרא"ש והר"ן שפסקו כרבי יהודה. לכן אם כתב באדר ראשון אדר סתם הגט כשר, ואם כתב אדר סתם באדר שני פסול משום מוקדם.

ג"ת – חלק על הרמ"א וחשש לדעת הרמב"ם שאדר סתם הכוונה לאדר שני כמו שפסק בהלכות נדרים. ואם כותב בראשון אדר סתם יש לחשוש שמא הוא גט מאוחר ופסול לחלק מהפוסקים.

חלקת מחוקק – דחה את השגתו כי רוב הפוסקים סוברים כרבי יהודה. והאריך להוכיח שאף הרמב"ם סובר כן. ואף הבית שמואל פסק כן.

האם יש חילוק בין אם ידע שהשנה מעוברת או שלא ידע?

תרומת הדשן – אין חילוק. **המב"ם** – אם ידע אז הכוונה לאדר שני.

ג"ת – פסק כרמב"ם.

ש"ך – תמה מדוע לא חשש הרמ"א כלל לשיטת הרמב"ם.

ט"ז, בית שמואל – פסקו כתרומת הדשן וכרמ"א שלא חשש כלל. והסבירו, שיש הבדל בין נדרים שהוא איסור תורה לבין התאריך בגט שגם אם הכוונה לשני זהו גט מאוחר שכשר לרוב הפוסקים, ולכן לא חששו כאן לרמב"ם, וספק דרבנן לקולא.

צורת כתיבת החודשים

תרומת הדשן – לגבי חודש כסלו, יש ספק האם לכתוב כסלו (לשון עברי) או כסליו (ע"פ התרגום), אלא שכותבים חסר ע"פ הפסוק אע"פ שרוב הגט בארמית. והקדמונים נמנעו מלכתוב גט בחודש זה בגלל ספק זה. והכריע תרומת הדשן שיש לכתוב חסר יו"ד, כי הולכים אחר כתב עברי. לגבי חודש אייר רוב הפוסקים הסכימו לכתוב בשני יו"דים, ובדיעבד יש להכשיר באחת. ואם מצא באותו יום שכתב עם יו"ד אחת חוזר וכותב עם שני יו"דים ואין זה לעז בי"ד. אבל אם עברו כמה ימים מהנתינה ויצא שם שהיא מגורשת ויהיה זילות של בי"ד אם יכתבו גט אחר, כשר בדיעבד.

סדר גטנו – כותבים ניסן, אייר, סיון, תמוז, אלול, תשרי (יו"ד אחת), מרחשון (וא"ו אחת ומילה אחת), כסלו (חסר יו"ד).

מהר"י מולין – צריך לתת ב' גטין באייר מכח ספק אם צריך יו"ד אחת או שתיים, ויש נמנעים לתת גט בחודש זה בגלל הספק.

המ"א – פסק כתרומת הדשן (שכותבים כסלו חסר) וכסדר גטין. ואם כתב באייר יו"ד אחת פסול אא"כ זו שעת הדחק. ולכן יש נמנעים מלתת גט באייר אם לא במקום הדחק שאז כותבים גט באייר בשני יו"דים.

חלקת מחוקק, בית שמואל – כתבו ע"פ תרומת הדשן, שאם כתב עם יו"ד אחת את אייר ועבר זמן ויצא שם מגורשת לאשה כשר בדיעבד כדי למנוע את זילות בית הדין. ולדעת מהרי"ל יש לתת באייר ב' גיטין מספק, אבל בשו"ע וברמ"א זה לא נזכר כי אין לתת שני גיטין אלא מחמת הדחק.

חלקת מחוקק, בית שמואל – אם בדיעבד כתב כסליו מלא, כשר, כמו אם כתב שמונה או שלושה מלא בימים.

פתחי תשובה

1. אם לא כתב שמות החודשים אלא לחודש הא', הב' וכו', כשר, כי זה כתוב בתורה והכל יודעים שמונים מניסן.
2. אם כתב במקום אב, מנחם, כשר, כי כולם יודעים שזה שמו של חודש אב.
3. אם כתב רק חשון גם כשר בדיעבד.
4. אם כתב מר חשון בשתי מילים צ"ע אם כשר. וגם אם כשר, אז אם זה בשתי שורות צ"ע.

חוי"מ: סי' לג

סעיף א'

משנה – "כל הכשר לדון כשר להעיד, ויש שכשר להעיד ואינו כשר לדון". (נדה מט):

משנה – "רבי יהודה אומר: ... האוהב והשונא. אוהב, זה שושבינו. שונא, כל שלא דיבר עמו שלושה ימים באיבה. א"ל (חכמים): לא נחשדו ישראל על כך". (סנהדרין כז):

רשב"א, ריב"ש – אם קיבלו עליהם עדים להעיד עליהם, אינם יכולים לחזור בהם לאחר שהעידו בבית הדין אע"פ שהם נוגעים בדבר.

שו"ע – פסק את המשניות שכל הפסולים לדון פסולים להעיד חוץ מאוהב ושונא שכשרים להעיד אע"פ שפסולים לדון. **והסביר הסמ"ע**, שבעדות שתלויה בראיה ושמיעה לא חושדים שישנה בשביל אהבתו או שנאתו, אבל דיין שתלוי בסברה ומחשבה עלול לשנות בגלל אהבתו או שנאתו. ועוד, שאינו יכול לסבול לראות זכות לשונאו או חובה לאוהבו (נתיבות).

האם עובד כשר להעיד למעבידו?

פת"ש בשם כנה"ג רדב"ז – משרת הבית כשר להעיד למעבידו כמו שאוהב כשר. **וכ"כ התומים**. והביא הוכחה מהרמב"ם שכתב ששכירו ולקטו כשרים.

רדב"ז – פסולים כי נוגעים בדבר.

פת"ש – הכל תלוי לפי ראות עיני הדיין, אם יש למשרת צד הנאה אפילו בדרך רחוקה בעדות פסול, ואם לא כשר.

סעיפים ב' ג' ד' ה'

משנה – "אלו הן הקרובים: אחיו ואחי אביו ואחי אמו, ובעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו וחמיו וגיסו (בעל אחות אשתו), הן ובניהם וחתניהם וחורגו (בן אשתו) לבדו". (שם)

פסול אחים

גמרא – "מנהני מילי? דת"ר: לא יומתו אבות על בנים. מה ת"ל? אם ללמד שלא יומתו אבות בעוון בנים ובנים בעוון אבות, הרי כבר נאמר איש בחטאו יומתו, אלא לא יומתו אבות על בנים בעדות בנים, ובנים לא יומתו על אבות בעדות אבות..."

אשכחן אבות לבנים ובנים לאבות, וכ"ש אבות להדדי, בנים לבנים מנלן (בן ראובן ובן שמעון פסולים לאחיו ולאחי אביו וכן פסולים זה לזה)? א"כ לכתוב קרא לא יומתו אבות על בן, מאי על בנים? דאפילו בנים להדדי.

אשכחן בנים להדדי, בנים לעלמא מנלן (כלומר שיהיו שני קרובים פסולים להעיד על אדם מהשוק)? ... א"כ לכתוב קרא ובן על אבות, אי נמי, הם על אבות, מאי ובנים, אפילו בנים לעלמא...

אמר רב נחמן: אחי חמותי לא יעיד לי, בן אחי חמותי לא יעיד לי, בן אחות חמותי לא יעיד לי. ותנא תונא: בעל אחותו ובעל אחות אביו ובעל אחות אמו הן ובניהן וחתניהן.

אמר רב אשי: כי הוינן בי עולא איבעי לן: אחי אחיו מהו? בן אחי חמיו מהו? בן אחות חמיו מהו? אמר לן תניתהו: אחיו ואחי אביו ואחי אמו, הן ובניהן וחתניהן". (שם כז: -כח.)

טור – כל הפסול של בעל אחותו ובעל אחות אביו וכי שכוללים את בניהם וחתניהם, זה בבניהם וחתניהם שיש להם מאותן נשים שהם קרובות שלו, אבל מותר לבניהם ולחתניהם שיש להם מנשים אחרות. וכן להיפך אשת אחיו, אשת אחי אביו או אשת אחי אמו אסורה, אבל מותר בבניהן וחתניהן שיש להן מבעלים אחרים.

פסול קרובי האב

גמרא – "שלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא: הלכה שלישי בשני כשר. רבא אמר: אף בראשון. מר בר רב אשי אכשר באבא דאבא, ולית הלכתא כמר בר רב אשי... דרש מר זוטרא משמיה דרב שימי בר אשי: הלכתא בכל הני שמעתתא כדשלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא". (ב"ב קכח: -):

נחלקו הראשונים בדעתו של מר בר רב אשי:

רשב"ם – מר בר רב אשי התכוון שבני בנים לא יעידו על אבות עד אלף דורות, כי בן ירך אביו הוא.

רי"ף, רמב"ם, רא"ש – סב לנכד זה שלישי בראשון ולכן מר בר רב אשי הכשיר, אבל אין הלכה כמותו כי אב ובנו זה ראשון בראשון כמו אחיו, ולכן סבא ונכד הם שני בראשון. **מכאן משמע שדור רביעי (נין לסבא רבה, בן בן בנו) יהיה מותר.**

מֵרֵדְלֵי הַשָּׁמַיִם הַגָּאוּלִים הַלְּתִי הַגָּהִיגִי רַבְנֵנוּ שְׁמַחֵה סַמְיָג – הלכה כרבי אבא ששלח לרב יוסף בר חמא שלישי בראשון פסול (וה"ה בן בן בנו) ובשני כשר. **וכ"פ הדרכי משה** (לר"ת הפסול מדאורייתא ולמדרכי ובה"ג מדרבנן כי זה נלמד מיתור של וא"ו: "נבנים"). **הבית יוסף** הביא לכך הוכחות:

1. בירושלמי שאלו האם משה יכול להעיד לאשת פינחס, ורבי יוחנן אמר שמוותר לכתחילה. משמע שרק לאשתו מותר, אבל לפינחס אסור.
2. המרדכי כתב שקרובים הם ארבע מעלות, שלוש מהתורה ואחת מדרבנן, והוא שלישי בראשון, שמדאורייתא מקודשת ומדרבנן לא, לבה"ג צריכה גט מספק ולבעל העיטור כל המקדש אדעתא דרבנן מקדש ואפקעינהו רבנן לקידושין מיניה.
- ה"נ"ה הרמב"ם ה"א"ש** – הלכה כרביא שלישי בראשון מותר, כגון ראובן לבן בן שמעון (וה"ה בן בן בנו), כי הוא בתראה. ואע"פ שבירושלמי משמע כרבי אבא, הלכה כתלמוד הבבלי שלנו. **וכ"פ הבית יוסף**.

שנ"א

1. פסק את המשנה וכלשון הרמב"ם, שאחים זה עם זה הם ראשון בראשון ופסולים, בין אחים מן האב ובין מן האם. בני אחים זה בזה הם שני בשני ובניהם הם שלישי בשלישי.
2. פסק כר"ף, הרמב"ם והרא"ש שפסקו כרביא, שלישי בראשון כשר (אדם לנכד אחיו), וכ"ש שלישי בשני (אדם לבן בן דודו).
3. כמשנה, ששני בשני (בני דודים) וכ"ש שני בראשון (דוד ואחיו) אסורים.
4. כמסקנת הגמרא וע"פ הר"ף, הרמב"ם והרא"ש, שסב ונכד אסורים כי זה נקרא שני בראשון. אבל סבא רבא לנינו זהו שלישי בראשון וכשר.
5. הביא כ"א את דעת ר"ת וסיעתו שפסקו כרבי אבא שלישי בראשון אסור.

המ"א

1. פסק כר"ת וסיעתו שלישי בראשון אסור.
2. הביא את דעת בה"ג ומרדכי שהפסול בזה הוא מדרבנן, אבל מדאורייתא מקודשת. ונ"מ שאם קידש אותה בפני שלישי בראשון ואח"כ הלכה וקיבלה קידושין מאחר בפני עדים כשרים צריכה גט מראשון ומשני.

פסול קרובי האם

משנה – "ואלו הן הקרובים: ... בעל אמו... וחורגו (בן אשתו) לבדו...". (שם כז:)

תוקף פסול קרובי האם

גמרא – "...אשכחן קרובי האב, קרובי האם מנלן? אמר קרא: אבות, אבות תרי זימני, אם אינו ענין לקרובי האב, תנהו ענין לקרובי האם". (שם כח.)

המב"ם ע"פ המגיד משנה – קרובי האם פסולים מדרבנן. **והסביר המגיד משנה** שכאשר לומדים דברים ב"אם אינו ענין" שזה אחת מ"יג מידות שהתורה נדרשת בהם אז דינו מדרבנן כי זה אסמכתא בעלמא. וכ"כ הרמב"ם גם לדבי קידושי כסף שנלמדים מגזרה שווה שדינם מדרבנן.

המב"ם לפני הש"ך – חלק על המגיד משנה והסביר בדעת הרמב"ם לשיטתו שמה שנלמד באחת מ"יג מידות עדין דינו ותוקפו מהתורה אלא שאינו נכלל במנין תרי"ג מצוות כי חכמים חידשו את הדין, אבל ודאי שתוקפו מהתורה וה"ה קידושי כסף וכן פסול קרובי האם.

המב"א השב"א הרב"ש ה"ה ה"א"ה – כל פסולי קרובי האם הם מהתורה.

טור – כמו שאבי אמו פסול לו, ה"ה שהוא פסול לאם אמו. אבל בעל אם אמו כשר, כי רק חורגו לבדו פסול ולא בן חורגו ולא חתנו. ולבעל אם אמו הוא בן חורגו.

גית גוסה – לפי ר"ת שפסל שלישי בראשון, אז ה"ה אבי אבי אמו או אם אמו וה"ה בעלה ולכן גם כאן יהיה פסול.

המ"א – פסק כרמב"ם ע"פ המגיד משנה שפסולים מדרבנן.

ש"ך – חלק על הרמ"א והוכיח שכל הראשונים כולל הרמב"ם סוברים שהפסול הוא מדאורייתא. לכן המתקדשת בפני קרובי האם לא צריכה אפילו גט לחומרא.

אשה כבעלה

גמרא – "רב איקלע למזבן גוילי (קלפים), בעו מיניה: מהו שיעיד אדם באשת חורגו (אשת בן אשתו)? בסורא אמרי: בעל כאשתו. בפומבדיתא אמרי: אשה כבעלה, דאמר רב הונא אמר רב: מנין שאשה כבעלה? דכתיב ערות אחי איבך לא תגלה, אל אשתו לא תקרב דודתך היא. והלא אשת דודו היא? מכלל דאשה כבעלה". (סנהדרין כח:)

כמי ההלכה בין שתי הלישונות?

מֵרֵדְכִי בַשָּׁמַיִם הִנֵּנִי – הקרוב לבעל פסול לאשה, כי מה שקנתה אשה קנה בעלה, אבל קרובי האשה מותרים לבעל, כי מה שקנה לא קנתה אשתו. והוא סובר ששתי הלישנות פליגי והלכה כלישנא שאשה כבעלה בלבד.

רַמְבַּ"ם גְּמֵהָּ וְנִסְתָּהּ טַוּוּ – אין מחלוקת בין הלישנות ומר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי. ומכאן למד הטור שפסול לאשת אביו, אשת אחיו, אשת אחי אביו ואשת אחי אמו ובניהן וחתניהן מאותם קרובים הפסולים לו וכן לכלת בנו ובתו.

רַמְבַּ"ם רַא"ש – אומרים אפילו תרי בעל כאשתו, ולכן אם ובת שהם ראשון בראשון, בעל האם לא יכול להעיד לבעל הבת.

שני בראשון ושלישי בראשון לענין בעל כאשתו

רַא"ש – בשני בראשון לא אומרים אשה כבעלה, ולכן בעל האם מותר להעיד על בעל בת בנה או בת בנה, כי האם ובת בנה או בת בתה הם שני בראשון.

רַמְבַּ"ם – גם שני בראשון אומרים אשה כבעלה, אבל בשלישי בראשון לא אומרים כלל אשה כבעלה לכו"ע.

שני

1. פסק כנמוקי יוסף שהלישנות לא חולקות וכל אשה שפסול לה פסול לבעלה וכל בעל שפסול לו פסול לאשתו. ואפילו שני בשני פסול לאשתו (סמ"ע).
 2. אפילו לפי הדעות ששלישי בראשון פסול בו מכשירים באשתו, כי זה כבר מופלג בדור.
- רַמְבַּ"ם** – כמרדכי, שאם דנים לענין ממון ובעלה נהנה מזה פסול להעיד לה, כי כאילו מעיד בבעל ומה קנתה אשה קנה בעלה.
- סַמ"ע** – ודעת השו"ע זה כאשר יש לאשה נכסים שאין לבעל רשות בהם.

בעלים של בנות דודות וקרובי הגיס

גַמְרָא – "תנו רבנן: חורגו לבדו. רבי יוסי אומר: גיסו. ותניא אידך: גיסו לבדו. רבי יהודה אומר: חורגו. מאי קאמר?... אלא הכי קאמר: חורגו לבדו אבל גיסו, הוא ובנו וחתניו, ואתא רבי יוסי למימר גיסו לבדו וכ"ש חורגו... אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יוסי". (שם כח:)

הראשונים הקשו באיזה גיסו מדובר כאן, אם מדובר אחי אשתו, אז בנו פסול בגלל בעל אחות אביו ואם מדובר בבעלי שתי אחיות, אז בן הגיס הוא בעל אחות אמו?

רַש"י תוספות, רַא"ש – בן גיסו פסול לו משום שגם הוא פסול לבן גיסו שהוא בעל אחות אמו, אבל אין הפסול בגלל קורבת גיסו ומסיבה זו לבד לא היינו פוסלים את בן גיסו, אלא רק בגלל בעל אחות אמו, אבל חתן גיסו כשר.

לכן, אם אחד נשוי לרחל ואחד לדינה בת לאה מותרים להעיד זה לזה, כי חתן גיסו מותר. וכ"ש אם נשואים שתי בנות אחיות או שתי בנות אחים שלא אומרים פעמים בעל כאשתו, אלא רק הנשואים שתי אחיות שהן ראשון בראשון, אבל לא שני בשני או שני בראשון. וכן דנים כל חכמים צרפת ואשכנז.

רַמְבַּ"ם גְּמֵהָּ וְנִסְתָּהּ רַמְבַּ"ם – גיסו פסול לו וכל קרוביו, וגם חתן גיסו שיש לו מאשה אחרת גם פסול, כי זה כמו שני בראשון. אבל שני בשני כגון בעלים של שתי בנות אחיות מותרים, חוץ מבעל האם עם בעל הבת.

רַמְבַּ"ם גְּמֵהָּ וְנִסְתָּהּ – פסל אפילו נישואין עם שתי בנות אחיות או אחים שהם שני בשני כי אומרים תרי בעל כאשתו.

פסולים נוספים מדין חמיו

טוּוּ – כשר לו, אע"פ שהוא פסול לאשתו.

גַּת וְנִסְתָּהּ – הקשה, הרי זה ראשון בשני, ואומרים רק פעם אחת בעל כאשתו ולכן פסול לכו"ע? הבית יוסף הציע שני תיקונים לגרסא:

1. אחי אבי חמיו שכשר לו, אע"פ שפסול לאשתו שהיא בת בן אחיו לדעת ר"ת שפוסל שלישי בראשון, כי בזה לא אומרים אפילו פעם אחת בעל כאשתו. לכן משה מותר להעיד באשת פינחס לכו"ע.
2. חתן אחי חמיו כשר לו אע"פ שפסול לאשתו מדין שני בשני, כי בשני בשני לא אומרים פעמים בעל כאשתו, וכאן הם בעלים של שתי בנות דודות.

הלכה

שני

1. פסק את רבי יוסי וכפרוש התוספות והרא"ש, שלא אומרים פעמים בעל כאשתו, ולכן שתי נשים בנות דודות לבעליהן מותר להעיד זה על זה.
- רַמְבַּ"ם** – לכתחילה לא יחתמו על שטר ביחד. **והסביר סמ"ע**, שחוששים לבי"ד טועים שיפסלו אותם בטעות ויבואו סתם לפסול את השטר.
- ש"י** – גם לא יהיו דיינים יחד או עדים לאחד מבעלי הדין.
2. אם היו ראשון בראשון כגון אשה ובתה, בעל האשה אסור בבעל הבת, וכן בעלי אחיות אסורים.

3. כרי"ף והרמב"ם, שבשני בראשון כגון להעיד לבעל בת אחות אשתו (כשם שאסור להעיד לבן אחות אשתו, כך אסור לבעל בת אחות אשתו) אסור. והביא כ"א את דעת הרא"ש שמתיר בשני בראשון להעיד, ולא אמורים תרי בעל כאשתו.
המ"א – כך הלכה.
4. כרמב"ם, שאם פסול להעיד לבעל קרובה, מותר להעיד לכל משפחתו: בנו, אחיו וכי, וכן לגבי אשה.

סעיף ו'

- גמרא** – "אמר רב חסדא: אבי חתן ואבי כלה מעידים זה על זה ולא דמו להדדי אלא כי אכלא לדנא (כמגופה שאינה דומה לחבית)". (שם כח:).
שו"ע – פסק כגמרא.
- המ"א** – הביא את דעת המרדכי בשם בעל העיטור, שאע"פ שכשרים לעדות אסורים לדון יחד, כי הם כמו אוהב ושונא. ובדיעבד דינו דין אף לדעת בעל עיטור (מהרי"ק), כי אין כאן אוהב או שונא ממש.
- סמ"ע** – יש חולקים על זה וסוברים שמותרים לדון כשמצרפים דיין שלישי איתם, ואפילו אם הן אוהבים גמורים, כי משום האהבה יודה אחד לחבירו על האמת. ורק במקרה בו שניהם שונאים ממש זה את זה אסורים לדון.

סעיף ז'

- גמרא** – "ובעל אמו הוא ובנו וחתנו: בנו היינו אחיו? אמר רבי ירמיה: לא נצרכה אלא לאחי האח (בן שיש לבעל אמו מאשה אחרת פסול לו, כי יש להם אח משותף). רב חסדא אכשר באחי האח. אמרו ליה: לא שמיע לך הא דר' ירמיה? אמר להו: לא שמיע לי, כלומר לא סבירא לי. אי הכי, היינו אחיו? תנא אחיו מן האב וקתני אחיו מן האם". (שם)
- שו"ע** – הלכה כרב חסדא שמותר להעיד על אחי האח, כאשר לשניהם יש אח משותף אחד מהאב והאחד מהאם, כי אין ביניהם קרובה כלל.

סעיף ח'

- המב"ם** – האיש עם אשתו נחשב ראשון בראשון, ולכן לא מעיד על בנה ולא לאשת בנה ולא לבעל בתה ולא לאביה ולא לאמה ולא לבעל אמה ולא לאשת אביה, שבכל אלו הוא ראשון בשני, ואומרים לשיטתו ולשיטת הרי"ף פעמים בעל כאשתו.
- הא"ש** – לשיטתו לא אומרים פעמים בעל כאשתו אלא רק בראשון בראשון, ולכן מותר באשת בנה ובבעל בתה, בבעל אמה ובאשת אביה.
- שו"ע** – כרמב"ם שהבעל ואשתו הם ראשון בראשון, ולא מעיד לא לה, ולא לבנה (שני בראשון) ולא לאשת בנה ולא לבעל בתה ולא לאביה ואמה ולא לבעל אביה ובעל אמה.
- סמ"ע** – מדייקים שנחשבים כראשון בראשון ולא כגוף אחד ואז יכול להעיד לבן בנה או לבת בתה כי זהו שלישי בראשון שכשר לדעת הרמב"ם. וכן מותר גם לאבי אביה או אבי אמה, כי הם שלישי בראשון שכשר לדעת הרמב"ם.
- ט"ז. גת"בנות** – חלקו על הסמ"ע וסברו שבעל כאשתו זה גוף אחד ולכן לא מעיד לאבי אביה ולא לאבי אמה ודינם כשני בראשון.

סעיף ט'

- גמרא** – "אמר רבה בר בר חנה: מעיד אדם לאשתו ארוסה. אמר רבינא: לא אמרן אלא לאפוקי מינה (להעיד לחובתה), אבל לעיולי לה לא מהימן (כי זה לזכותו). ולא היא, לא שגא לאפוקי ולא שגא לעיולי לא מהימן". (שם)
- הא"ש** – כל זה לה, אבל לקרוביה כשר להעיד עד שתנשא **אפילו לכתחילה**, כי לגבה יש קרוב דעת אבל לא לגבי קרוביה, כגון בעל אחותה או בנה או בתה וכיו"ב.
- בגל העיסונו בשם תשובה הרי"ה. המב"ם** – הסכים לדעת הרא"ש, אך כתב **שלכתחילה לא יעיד לקרוביה** ורק בדיעבד כשר.
- הגהות אשר"י** – כל זה כשקידש אותה וטרם נשא, אבל אם רק עשה קנין קודם קדושין יכול להעיד לה. ודוקא לאפוקי מינה, אבל לא לעיולי לה שמא לא מהימן.
- שו"ע** – כמסקנת הגמרא שארוס פסול לארוסתו. וכרי"ף וכרמב"ם, שאם העיד לקרוביה עדותו לא נפסלת אבל לכתחילה אסור לנהוג כך.
- המ"א** – כהגהות אשר"י, שדוקא ארוסה, אבל משודכת בעלמא אינם פוסלים. ואם רוצה להעיד שתזכה בממון אולי הוא נוגע בדבר.

סעיף י'

- גמרא** – "...דאי לא תימא הכי, משה ואהרן לחותנם משום דלא מיהמני הוא? אלא גורת מלך הוא שלא יעידו להם, ה"נ גורה מלך הוא שלא יעידו להם". (ב"ב קנט.).
- שו"ע** – כתב ע"פ הגמרא שפסול קרובים אינו מחמת אהבה או חוסר נאמנות כי אסורים להעיד לו בין לזכות ובין לחובה, אלא גורת הכתוב היא ולכן גם משה ואהרן אסורים להעיד זה לזה.
- סמ"ע** – לכן אוהב ושונא כשרים לעדות, כי אין פסול משום אהבה יתרה.

סעיף יא'

גמרא – "אמר רב נחמן: גרים הואיל ואתו לידן נימא בהו מילתא. אחים מן האם לא יעידו (כי ודאי יודעים מי האם), ואם העידו עדותן עדות. אחים מן האב מעידים לכתחילה. אמרימר אמר: אפילו אחים מן האם מעידים לכתחילה. ומי"ש מעריות (שיוציא)? ערוה לכל מסורה, עדות לבית דין מסורה, וגר שנתגייר כקטן שנולד דמי". (יבמות כב.)

הש"י – ערוה לכל מסורה, ואם אחים שהתגיירו יתחתנו אז יטעו אנשים להכשיר ערוה מישראל, אבל עדות מסורה לבית דין, וזה שנתיר עדים אחים שהם גרים, לא יבואו להכשיר עדות אחים מישראל, כי בית דין יודעים את הטעם שגר שהתגייר כקטן שנולד דמי.

שו"ע – פסק כאמימר שגרים אין להם קורבה ואפילו הם תאומים מעידים זה על זה כי גר שהתגייר כקטן שנולד.

הדין כשהורתו שלא בקדושה ולידתו בקדושה

גית. גוסה – כל זה כשהורתם ולידתם לא בקדושה, אבל אם הורתם שלא בקדושה ולידת שניהם בקדושה, הרי הם אחים מן האם ופסולים מדרבנן להעיד זה לזה. הב"י הסתפק בזה, שאולי אפילו אם התגיירה אמו בעודה מעוברת עדין הוא נחשב כקטן שנולד וכשר להעיד, ונשאר בצ"ע.

דרכי. משה. גשם. הר"ש – מוכח להדיא בגמרא שמדובר בגר שהיתה לידתו שלא בקדושה ואח"כ התגייר, אבל אם היתה לידתו בקדושה אינו יכול להעיד לקרובים. **והש"ך פסק כן להלכה וכתב שזה מוסכם על כל הפוסקים.**

סמ"ע – אבל אם אחד נולד כגוי והתגייר יכול להעיד לאחיו אפילו היתה הורתו ולידתו בקדושה.

סעיף יב'

משנה – "היה קרוב ונתרחק הרי זה כשר. רבי יהודה אומר: אפילו מתה בתו ויש לו בנים ממנה, הרי זה קרוב". (שם כז:)

גמרא – "א"ר תנחום א"ר טבלא אמר ר' ברונא אמר רב: הלכה כרבי יהודה. רבא אמר רב נחמן: אין הלכה כרבי יהודה. וכן אמר רבה בר בר חנה: אין הלכה כרבי יהודה". (שם כח:)

טור – אם בא עד ונמצא שהיה קרוב והעיד ונפסל ונפסק הדין ואחר כמה ימים התרחק ועדותו כעת כשרה, לא חוזר ומעיד, כי כיון שנפסק הדין אז הוא נפסק ולא סותרים את הדין.

שו"ע – כת"ק, שאם היה קרוב לו ונתרחק (כגון שהיה פסול לו מחמת בעל קרובה ומתה אשתו או התגרשו) כשר לעדות.

רמ"א – כבית יוסף בשם בעל העיטור, שאם נפסק הדין בעודו קרוב ופסול לא יוכל לחזור ולתבוע אח"כ שוב ולהשתמש בעד הזה שנהיה כשר כי כבר נפסק הדין.

סמ"ע – אם ראה את העדות כשהוא קרוב, אז אפילו אם הדין התנהל לאחר שהתרחק פסול (כדלקמן). ואם ראה בעודו כשר ואח"כ נתקרב ולא יכול להעיד ונפסק הדין כמי שבו עדים ואח"כ התרחק ג"כ לא יוכל לשוב ולהעיד אע"פ שתחלתו וסופו בכשרות כי נפסק הדין.

שו"ב – מדובר שראה בעודו פסול אבל בית הדין לא ידע ואז התבררה קרובותו ונפסל ונפסק הדין והתרחק, כעת לא יוכל לתבוע שוב את דינו.

סעיף יג'

גמרא – "... מיתבי: היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו, פיקח ונתחרש, פיתח ונסתמא, שפוי ונשתטה, פסול. אבל אם היה יודע לו בעדות עד שלא נעשה חתנו ונעשה חתנו ומתה בתו, פקח ונתחרש וחזר ונתפקח, פיתח ונסתמא וחזר ונתפתח, שפוי ונשתטה וחזר ונשתפה, כשר. זה הכלל: כל שתחלתו או סופו בפסלות פסול, תחלתו או סופו בכשרות, כשר..." (ב"ב קכח.)

השב"ם – הפסוק אומר "והוא עד או ראה", מכאן שהוא צריך להיות ראוי להעיד בשעת ראייה.

משנה – "היו שתי כיתי עדים, כפרה ראשונה ואח"כ כפרה שניה, שתיהן חייבות, מפני שהעדות יכולה להתקיים בשתייהן". (שבועות לא:)

גמרא – "בשלמא שניה תתחייב דכפרה לה ראשונה (ואין לו עדים יותר והפסידו אותו), אלא ראשונה אמאי, הא קיימא שניה (והראשונים לא הפסידו אותו כלום)? אמר רבינא: הכא במאי עסקינן: כגון שהיתה שניה בשעת כפירת ראשונה קרובים בנשותיהן ונשותיהן גוססות, מהו דתימא, רוב גוססים למיתה (וכאילו שיש לו עוד כת עדים), קמ"ל השתא מיהא לא שכיב". (שם לב: -לג.)

טור – מכאן למד שגיסים הנשואים שתי אחיות והאחיות גוססות ונעשו עדים כשהיו גוססות, אע"פ שמתו אח"כ אין יכולים להעיד **כי צריך שתהיה תחלתו וסופו בכשרות.**

מרדכי. בשם מהר"ם – עד שנעשה עתה קרוב, השטר פסול, שמא לאחר שנעשה קרובו כתב וזיין את הזמן והקדים אותו. ואע"ג שכתוב בשטר הנפק ג"כ פסול, כי הדיינים חותמים על השטר אע"פ שלא קראוהו ואפשר שאחר שנעשה חתנו נכתב. ואם עדים מעידים שראו את חתימתו בשטר קודם שנעשה חתנו, כשר.

המרדכי הקשה על מהר"ם מדוע פסל את השטר שמא יזיין את מועד החתימה, הרי לא מחזיקים אנשים כרשעים!
תוספות. רמב"ם, בעל העיטור, מרדכי – חלקו על מהר"ם והכשירו את השטר גם אם נעשה קרוב אח"כ.

שו"ע – כבר יתא, שאם היה יודע לו עדות עד שלא נעשה חתנו ועכשיו נעשה חתנו פסול. וה"ה ידע לו עדות כשהיה חתנו ואז מתה בתו פסול, כי דורשים מפסוק שצריך שיהיה כשר הן בשעת ראייה והן בשעת הגדה. אבל אם ידע העדות כשלא היה חתנו ונעשה חתנו ואז מתה בתו והתרחק יכול להעיד כי תחלתו וסופו בכשרות.

ש"י – ה"ה מי שגרש את אשתו יכול להעיד לה רק בעדות שראה קודם שנישאו, אבל בעדות שראה אחר שנישאו לא, מאותה הסיבה שצריך תחלתו וסופו בכשרות.

סעיף יד'

רא"ש – שכיב מרע שצוה בפני עדים שקרובים לו ורחוקים מבניו, אין הצואה כלום, כי היו קרובים בזמן קבלת העדות.

רא"ש בשם גאון – הכשיר את העדות, כי העדות היא בשביל בניו והם רחוקים בשעת מסירת העדות.

שו"ע – פסק בסתם את דעת הרא"ש, והביא את הגאון שמכשיר.

מה טעם הגאון שמכשיר?

סמ"ע – כי אין בצוואה תועלת לכ"מ אלא לבניו והם רחוקים.

ט"ז – כי אין בזה נפק"מ לשכיב מרע כי הוא יכול לחזור בו. מכאן הסיק ה"ה שאם זו מתנת שכיב מרע שצריך בה קנין אז פסול, כי העדות נודעת אליו כי לא יכול לחזור בו.

קצות החושן – חלק על ה"ה, וכתב שגם במתנת שכיב מרע עם קנין יכולים להעיד נגד בניו

סעיף טו'

בעל העיטור בשם ר"י מיגוש, נמוקי יוסף, בשם רמב"ג, תוספות (ב"ב מג.), רמב"ם, רא"ש, מהדקי בשם ר"י – תחלתו וסופו בכשרות נצרך כאשר הפסלות תלויה בגוף כגון פסול קורבה, אבל אם הפסלות תלויה בממון אז לא. לכן אם היה נוגע בדבר בשעה שראה את העדות מפני שהיה לו הנאה בדבר יכול להסתלק כך שלא תהיה לו הנאה בדבר ולהעיד. **וכ"פ הבית יוסף**. וכן אם היה יודע עדות לקרובו ונסתלק אותו קרוב מאותו ממון, כשר.

תוספות (נדה ג.), מהר"ם מהו"ט, רבנו גרונד – מה שמותר לאחר הסתלקות מאותו ממון זה רק לדון בו אבל לא להעיד. **שו"ע** – כרמב"ם והרא"ש וש"פ, שבפסול מחמת ממון לא צריך תחלתו וסופו בכשרות, שאם הוא פסול כי הוא נוגע בדבר יכול להסתלק מן הענין ולהעיד.

סמ"ע – פסול קורבה פוסל את העד עצמו ואפילו אם התרחק, הראיה היתה כשהיה פסול ונפסל כבר בראשונה, משא"כ בפסול ממון שברגע שמוציא עצמו מהענין וכנס אחר תחתיו כאילו מעולם לא היה לו נגיעה בדבר.

ש"י (סי' לו ס"ק יב) – במקרה זה המוחזק יכול לטעון "קים לי" כדעת מהר"ם ותוספות ולפסול את העד כי צריך תחלתו וסופו בכשרות.

סעיף טז'

גמרא – "אילעא וטוביה (עדי ההלואה) קריבי דערבא הוו. סבר רב פפא למימר גבי לוח ומלוה רחיקי נינהו. אמר ליה רב הונא בריה דרב יהושע לרב פפא: אי אית ליה ללוח, לאו בתר ערבא אזיל מלוה?!". (מכות ז.)

רש"י – מדובר בעדי ההלואה, כגון שבא להיפטר ולומר לא לויתי, והעדים הקרובים מעידים שלוח.

רא"ש בשם הראב"ד – מדובר שהטענות על עסקי פרעון, כגון שאמר לוח למלוה שפרע ובה להיפטר מלשלם ולכן גם לפטור את הערב, והלך המלוה והביא עדים שהודה בפניהם שלא פרע, אז יוצא שהעדים מחייבים את הערב שקרוב אליהם.

וקשה, מדוע אי אפשר לעשות פלגין דיבורא ולהאמין לגבי הלוח ולא לגבי הערב?

הראב"ד תרץ, כי זה דיבור אחד ואי אפשר להאמין לדיבור זה לגבי אדם אחד ולא להאמין לו לגבי אדם אחר.

הרא"ש תרץ, שעדות שבטלה מקצתה בטלה כולה, ולכן לא עושים פלגין דיבורא.

שו"ע – פסק ע"פ הגמרא שעדים שקרובים לערב פסולים ללוח, בין אם הלוח בא להפטר בטענה שלא לוח (להד"מ) והם מעידים שלוח כהסבר רש"י, ובין אם טוען שפרע והם מעידים עליו שהודה שלא פרע כהסבר הראב"ד.

סמ"ע – לפי רש"י יש הנאה לערב בעדות, כי כשטוענים שלוח, מניחים שהערב איש טוב ולא יכפור בהלואה וישלם, והם מכניסים את הלוח במקום הערב ופוטרים את הערב ומחייבים את הלוח, ולראב"ד אין לו כי מעידים שלא פרע, וקמ"ל שפסולים אפילו אם אין הנאה ממש לערב בעדות.

ט"ז – ה"ה חלק הסמ"ע וכתב שיש נפק"מ והראב"ד יכשיר במקרה של רש"י, כי שם מדובר שגם הערב וגם הלוח כופרים בעיקר ההלואה, וכאשר מעידים על הלוח, כאילו אינם מעידים על הלוח ונמצא שאין עדות שהיה ללוח שותפות עם הערב, משא"כ במקרה של הראב"ד שגם הערב וגם הלוח מודים שהיתה הלואה, אז ברגע שמעידים שלא פרע מיד הולכים לערב.

מהדקי – מכאן למד המרדכי שקרובי נרצח יכולים להעיד על הרוצח, וקרובי מוכה יכולים להעיד על המכה לגרשו מבית הכנסת או עונש דומה, כי בשני מקרים אלו אין הנאה למוכה או לנרצח מהעדות. ואפילו הנרצח עצמו, כל זמן שהוא חי (כשבאו לדון) ואינו טריפה יכול להעיד (כמו "פלוגי רבעני לאונסי").

המ"א – פסק כמרדכי.

סמ"ע – וכל זה כשמת, אבל אם נשאר חי לא מקבלים עדותו לענוש בשבת וריפוי.

ג'ת. יוסף – למד מכאן שטריפה פסול לעדות. כי אינו חי ואינו בר עדות.

דרכי משה – טריפה פסול בדיני נפשות כי צריך עדות שאפשר להזים אותה, וכאן זו עדות שא"א יכול להזימה כי טריפה לא ייענש. אבל בדיני ממונות שלא צריך עדות שאפשר להזימה טריפה כשר. **וזה ע"פ חילוק המרדכי וכ"כ הסמ"ע לקמן בסע' יז**. אמנם לדעת הסמ"ע לרוב הפוסקים צריך עדות שאפשר להזימה גם בד"מ וגם גם בזה טריפה פסול.

ש"ג – האריך לחלוק על הדרכי משה בזה, שגם בדיני ממונות צריך עדות שאפשר להזימה והוכיח זאת מהמון סוגיות. אמנם למעשה מסכים עם חילוק הדרכי משה ומכשיר עד טריפה בדיני ממונות. **וכ"פ הנהיבות**.

סעיף יז'

ה"ה ורא"ש ע"פ הירושלמי. השב"א – עדים שקרובים זה לזה או קרובים לדיינים פסולים. ואפילו בדיעבד אם הדיינים קיבלו עדות מעדים הקרובים להם לא עשו כלום, כי אין זו קבלת עדות כלל.

הא"ש – בדיעבד אין לפסול שטר שהעדים שבו קרובים לדיינים שכתבו עליו הנפק.

גמ"ק. יוסף. רבנו שמחה. תוספות בשם ר"י (ב"ק ז:) – עדים הקרובים לדיינים יכולים להעיד בפניהם כי ניתן להזימם בבית דין אחר.

מחבר – פסק כר"ף והרא"ש ע"פ הירושלמי, וכרשב"א שאפילו בדיעבד לא עשו כלום.

סמ"ע – הטעם בזה כי צריך עדות שאתה יכול להזימה, והדיינים לא יקבלו הזמה על קרוביהם. ובדיני ממונות לא צריך עדות שא"א יכול להזימה לפי תוספות ולכן מכשיר את העדות, אבל רבים חולקים על זה.

ג"ת – צ"ע אם פוסלים למעשה כי יש דעות שמכשירות.

סעיף יח'

הא"ש. מחבר – אם הקהל מינו עדים תקנו שרק עדותם תהיה שווה ולא שום עדות אחרת, יכולים להעיד אף לקרוביהם כיון שקיבלו עליהם

עדים אלו כנאמנים. **וכתב הרמ"א**, שכל זה כשלא שווה שום עדות אחרת, אבל אם מינו סתם עדים בעיר, אין כוונתם שיעידו לפסולים. וכן

דיינים הממונים בעיר לא ידונו לקרוביהם. וכן נוהגים.

חוי"מ: ס' לד

סעיף א'

גמרא – "איתמר: עד זומם, אביי אמר: למפרע הוא נפסל, ורבא אמר: מכאן ולהבא הוא נפסל. אביי אמר למפרע הוא נפסל, מעידנא דאסהיד רשע הוא, והתורה אמרה "אל תשת ידך עם רשע", אל תשת רשע עד. רבא אמר: מכאן ולהבא הוא נפסל, עד זומם חידוש הוא, מאי חזי דסמכת אהני, סמוך אהני! אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך". (סנהדרין כז).

גמרא – "ת"ר: מנין לדיין שידוע בחברו שהוא גזלן וכן עד שידוע בחברו שהוא גזלן, מנין שלא יצטרף עמו, תלמוד לומר: מדבר שקר תרחק". (שבועות ל:)

רמב"ם – ופשוט הדבר שאסור לעד כשר היודע עדות לחברו ויודע שהעד השני עמו עד שקר להעיד עמו, כי משית ידו עם רשע וגורם לפסוק את הדין ע"פ עד אחד בלבד.

שו"ע

1. פסק כגמרות, שרשע פסול לעדות, ואפילו עד כשר שידוע שחברו רשע אסור לו להצטרף אליו אע"פ שמעיד אמת.
סמ"ע בשם הפרישה – כשמצטרף עם עד פסול והדיינים לא יודעים זאת, אז הפסול כמי שאינו והוא לבדו מעיד ואז גם הכשר נהיה עד חמש שגורם לפסוק הדין ע"פ עד אחד.
ש"י – תמה על דין זה שהוא רחוק מסברה. והסביר שמדובר כאן במקרים בהם חייבים שני עדי קיום בדבר, כגון עדי קידושין או עדי מכירת קרקע שגובה ממשועבדים רק אם מכר בעדים או שמדובר אפילו במקרים בהם לא צריך עדי קיום אלא שאם נמצא קרוב או פסול עדותן בטלה וזוהי גזרת הכתוב שאם אחד פסול העדות בטלה.
2. כרמב"ם, שכ"ש שאסור להצטרף עד כשר לעד אחר שלא יודע מעדות זו כלל ולהעיד שקר. (שלא תהיה ה"א שהכתוב אסר רק אם עד פסול)
פת"ש בשם חנות יאיר – כ"ש אם יודע בעצמו שהוא רשע ומבקשים ממנו להצטרף לעדות בשעת המעשה שאסור לו.
פת"ש בשם אורח – חלק על החוות יאיר וכתב שרק אם הוא קרוב או יאמר שהוא קרוב, אבל בפסול מחמת עבירה או נגיעה בדבר, אינו נפסל ע"פ עצמו ומכיון שהוא יודע שהאמת אתו מדוע לא יעיד.

סעיף ב'

גמרא – "מומר אוכל נבלות לתאבון דברי הכל פסול (כי משום ממון הוא עובר את העברה). להכעיס, אביי אמר פסול רבא אמר כשר. אביי אמר פסול דהוי ליה רשע, ורחמנא אמר אל תשת רשע עד. ורבא אמר כשר, רשע דחמס בעינן (כלומר, צריך להיות רשע בדבר ממון)". והלכה כאביי בעי"ל קג"ם. [המ"ם מייצגת את מומר אוכל נבלות להכעיס] (סנהדרין כז).

רמב"ם – איזהו עד רשע! כל שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, כי התורה קראה למחויב מלקות רשע, שנאמר "והיה עם בן הכות הרשע", וכ"ש המחויב מיתת בית דין, שנאמר: "אשר הוא רשע למות". וה"ה חייבי כריתות שהם בכלל חייבי מלקות.
שו"ע – כרמב"ם וכגמרא וכאביי, שרשע הוא מי שעבר עבירה שחייבים עליה מלקות, מיתת בי"ד או כרת בין לתאבון ובין להכעיס.

עבר עבירה מהתורה שאין בה מלקות

- מרדכי, רבנו ירוחם** – מי שהגביה ידו על חברו נקרא רשע ופסול לעדות.
גית יוסף – למד מכאן שמכיון שהמגביה ידו על חברו אינו לוקה, אז כל העובר על לא תעשה שאין בו מלקות פסול מדרבנן. ואע"פ שברמב"ם כתוב רק על העובר מדרבנן שנפסל מדרבנן, נלמד הדבר בק"ו, שכ"ש אם עבר על איסור תורה שאין בו מלקות שפסול מדרבנן.
רמ"א – פסק כמדרכי ורבנו ירוחם שאם עבר עבירה שאין בה מלקות פסול מדרבנן.
פת"ש בשם התומים – זה באיסור שאין בו מלקות מחמת שהוא קל כגון לאו שאין בו מעשה, אבל לאו איסור שלא לוקים עליו מחמת שהוא חמור כגון לאו שניתן לאזהרת מיתת בי"ד או לאו הניתק לעשה פסול מדאורייתא.
נתיבות – כנ"ל עבירה ממונית שמשלם ואינו לוקה, פסול מדאורייתא.
פת"ש בשם נתיבות וברכי יוסף – המבטל עשה כשר לעדות לגמרי עד שיעבור בקום עשה או יפרוק עול לגמרי.

אז נדברנו, אגרות משה, ילקוט יוסף – יש לקחת עדי נישואין יר"ש ושומרי תו"מ ואין להקל בזה אפילו בשעת הדחק ואפילו בתינוקות שנשבו. [לגבי חשש הרהור תשובה בפסול לעדות מטעם שעבר עבירה, עיין באבה"ז סימן מב סעי' ה' בסוף]

סעיף ג'

משנה – "אלו הן הפסולים: המשחק בקוביה ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית..." (רה"ש כב).

הש"י – אלו פסולים מדרבנן, כי מהתורה פסול רק הגזלן שחוטף מיד חברו, ומשחק בקוביה הוא גזלן בגלל שאסמכתא לא קניא, ומלוה ברבית אינו גזלן את השני אלא לוקח משלו ונותן, ומפריחי יונים הם כמו משחקים בקוביה. לכן במקרים אלו פסול מדרבנן.
ספר מישנהם בשם ר"א, תוספות, גלגל הע"טורה – אם עבר עבירה מדרבנן כגון אכל גבינת גויים או חילל יו"ט שני לא פסול כלל, כי אין בה חימוד ממון. ואם העברה מהתורה ואין בה מלקות, פסול מדרבנן בלבד.

ג'ת ג'וסף – תמה על דעת הי"א, כי הלכה כאביי שלא צריך חימוד ממון כדי לפסול. ועוד, איזה חימוד יש יותר באיסור תורה מאיסור דרבנן. והסכים בזה לדעת הטור והרמב"ם שלא צריך חימוד ממון אפילו בדבריהם, ולכן אם אכל בשר עוף בחלב או שחילל יו"ט שני של גלויות פסול לעדות מדרבנן. וכ"ש לעובר על עבירה מהתורה שאין בה מלקות שפסול מדרבנן.

שו"ע – פסק כמשנה שאם עבר עבירה מדרבנן, כגון משחק בקוביה ובעל ארוסה בלא כתובה פסול מדרבנן.
המ"א – הביא כ"י"א את דעת התוספות ובעל העיטור שבעבירה מדרבנן צריך שיתווסף גם חימוד ממון, כי אז יש חשש שכמו שעבר עבירה משום ממון יעבור גם להעיד שקר בשביל כסף או הנאה אחרת (סמ"ע).

סעיף ד'

גמרא – "הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת (בגלל ממון עברו עבירה וזהו רשע דחמס). שמתניהו רב פפא ופסלינהו לעדות, ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע. אמר ליה רב פפא: והא רשעים נינהו! סברי (הקוברים) מצוה קא עבדי. והא משמתינן להו! סברי כפרה קא עבדי רבנן (שמשתמים אותם משום כפרה ולא כדי שלא יעשו זאת שוב)". (סנהדרין כו:)

ה"ה ע"פ הרמב"ם – לא גרס שהכשיר אותם רב הונא בריה דרב יהושע אלא שסבר להכשיר אותם ורב פפא אמר לו שהם רשעים ומנדים אותם. לכן להלכה קוברי המת ביו"ט פסולים לעדות כרב פפא.

ה"ה – גרס כמו גרסתנו שרב הונא בריה דרב יהושע הכשיר, והלכה כמותו שהם כשרים כי אפשר למצוא להם טענה של זכות. **וכ"פ הרמב"ם**. **ספר מישנהם** – פסק כדעת הר"י שקוברי מת ביו"ט ראשון פסולים מדרבנן.

ג'ת ג'וסף – תמה על דבריו של המישרים למה פסק ההיפך מדעת הרמ"ם. ועוד, שאם פסולים אז פסולים מהתורה כי זה יו"ט ראשון. כמו"כ הוסיף הבית יוסף לפרש שגם דעת הר"י היא שהלכה כרב הונא בריה דרב יהושע, וזה שכתב "סבר לאכשורינהו" וכך קיימא לן.

ה"ה – ראובן שנשבע לפרוע לפלוני ביום מסוים, ובהגיע זמן הפרעון מסר ראובן ביד דיין העיר כי סבר שנתניה לדיין נחשבת כנתניה, אינו נפסל כי טעה במה שרוב העולם טועים. ובמקרה של קברני העיר אע"פ שאין רוב העולם טועים, תולים במה שאפשר לתלות.

שו"ע – פסק כגמרא וכרב הונא בריה דרב יהושע ע"פ פסק הרמב"ם והרמ"ם, שקוברי מתים ביו"ט ראשון כשרים ואפילו נידו אותם ועשו זאת שוב, כי סוברים שעושים מצוה והנידוי הוא כפרה.

סמ"ע – ה"ה מלוה שלוקח מהלווה ספרים למשכון ושולח בהם יד, כי חושב שעושה מצוה בזה שמשמש בהם.

המ"א

1. כריב"ש שה"ה לכל שאר דברי איסור שניתן לתלות ולומר שעברו מכח טעות.
2. המרים יד על חברו להכותו פסול לעדות מדרבנן, שנאמר: "רשע למה תכה רעך". והסביר הסמ"ע שאע"פ שאסור מהתורה, מכיון בו מלקות פסול מדרבנן.

סעיף ה'

גמרא – "... מיתיבי: אל תשת רשע עד, אל תשת חמס עד, אלו גזלנים ומועלים בשבועות..." (שם כז:)

משנה – "...אלא אחת שכנגדו חשוד על השבועה. כיצד? אחת שבועת העדות ואחת שבועת הפקדון ואפילו שבועת שוא (על לשעבר). היה אחד מהם משחק בקוביה ומלוה ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית, שכנגדו נשבע ונוטל". (שבועות מה.)

גמרא – "...וליתני נמי שבועת ביטוי (שבועה על להבא)? כי קתני שבועה דכי קמשתבע, בשיקרא קמשתבע, אבל שבועת ביטוי דאיכא למימר דבקושטא קמשתבע (כי אולי יקיים את דברו), לא קתני". (שם מו:)

רבנו חננאל, ה"ה, רש"י, ה"ה, רמב"ם ע"פ הטור, ריב"א, ראב"ה, רמב"ן, רשב"א, ריב"ש – מי שעבר על שבועת ביטוי על העתיד לא נפסל לעדות, כי ייתכן שנשבע על אמת וכפאו יצרו לעבור ולא חשוד בכך על השבועה. ולכן מי שעבר על חרם שהחרימו הקהל כשר לעדות, כי זה כמו שבועה להבא ואף גרוע מכך כי לא יצאה שבועה מפיו כלל.

רבנו האי גאון, ה"ה, תוספות מנר"ם, רמב"ם ע"פ הר"י, והבית יוסף, רא"ש, טור – כאן המשנה לא דיברה בשבועה על להבא, אבל בכ"מ גם כשעבר על שבועת ביטוי הוא פסול לשבועה ולעדות. ולכן מי שעבר על החרם פסול לשבועה.

הגב"ש – לגבי שבועה להבא, חילק בין מקרה בו נשבע שלא לאכול ואכל שחייב מלקות ורשע הוא ופסול לעדות לבין מקרה בו נשבע לאכול או לפרוע ולא אכל או לא פרע, שעבר על העבירה בלא מעשה, וכיון שזה בלא מעשה אין מלקות ולא נפסל לעדות כי אינו נקרא רשע אלא זה שחייב מלקות.

ובכל מקרה מי שנשבע לפרוע חוב ולא פרע לא חשוד על השבועה, שמא נאנס ולא היו בידו המעות בזמן הפרעון אלא אם כן באו עדים שבאותה שעה היו לו מעות ולא פרע.

שו"ע – פסק את דעת ר"ת והרמב"ם וסיעתם, שהעובר על שבועת שוא או שבועת שקר של ממון או שבועת ביטוי (להרע כגון שלא יאכל או לא ישן או להיטיב כגון שיאכל או שישן) פסול לעדות ואפילו עבר על חרם שהחרימו הקהל (אבל מעילה בחרמות לא נפסל).

והביא כ"י את רש"י וסיעתו, שבשבועת ביטוי לא נפסל כי זו שבועה להבא כגון שלא אוכל ואכל, ומה שנפסל זה רק בשבועה על לשעבר שברגע שנשבע כבר שיקר. [כי אחרי שנשבע לבו אנסו לעבור על השבועה ואין המעשה שעשה איסור מצד עצמו אלא הוא אסרו על עצמו ומפני זה לא חוששים שיבוא להעיד שקר שהוא עוון אחר מצד עצמו אבל בשבועה לשעבר ברגע שנשבע עבר על שבועת שקר – סמ"ע]

סמ"ע – אין לפסול את העובר על חרמות ותקנות הקהילות שלא נשבע אליהם בעצמו או מי שמסרב להשתתף בתקנות הקהל.

משאת הגמ"ס. סמ"ע. ש"ד. נתגבות – הלכה כריב"ש לגבי שבועה להבא לחלק בין עבר בקום עשה שנפסל לעבר בשב ואל תעשה (כגון נשבע שיאכל ולא אכל) שלא נפסל.

פת"ש בשם הגמ"ס והתומים – אבל גם במקרה זה שעבר בשב ואל תעשה פסול מדרבנן כמו כל לאו שאין בו מלקות.

רשב"א. רמ"א – אם העידו על מישהו שעבר על שבועתו וטוען שוגג הייתי אינו נאמן, כי אז אף אחד לא יהיה חשוד אפילו בשבועת העדות כי יכול לטעון ששכח וסובר שהיה אחרת. וה"ה שלא יכול לומר שאנוס היה.

שו"ע – הפסק הזה לסברת ר"ת והרמב"ם שהובאה בשו"ע שפסול גם אם עבר שבועה להבא.

באור הש"ד. ע"פ האמרי ברוך – הש"ך למד זאת מלשון הרמ"א "שעבר על שבועתו" – משמע שעבר כעת על שבועת ביטוי להבא כי אם זה היה על שבועה לשעבר היה צריך לומר שהעיד שקר.

באור הש"ד. ע"פ הנתגבות – שבועה היא על דבר התר, וכאשר עובר על שבועתו בעבר יכול לומר ששגג כי בדרך כלל זה דבר התר עברו. לכן בשאר עברות לא יכול לטעון ולומר שוגג הייתי כי זה דבר איסור.

שו"ע – לא ידע מהיכן למד שלא יכול לומר שאנוס היה. ומה שכתב הרשב"א שלא יכול לטעון אנוס זה כאשר טוען שהיה אנוס על השבועה, ובזמן מעשה התרו בו שני עדים ולא אמר שאנוס על השבועה וכעת לא יכול לבוא ולומר שהיה אנוס על השבועה ולהכשיר את עצמו כשקודם לא עשה כן, אבל לומר שהיה אנוס בשעת מעשה מלקיים את השבועה יכול. **לכן חלק הש"ך על הרמ"א.**

והביא הש"ך דעת מהרש"ל וכ"כ הרשב"א בתשובה שאם נשבע לשלם חוב בזמן ולא שילם וטוען שאנוס היה ולא היה מנין לשלם, כל עוד שלא יוכח שהיה לו, נאמן.

מהרש"ל הוסיף, שאף אם טוען שכחתי ולא היו עדים שהזכירו לו גם אינו נפסל לעדות. אבל הרשב"א לא סובר כן, שאינו יכול לטעון שכחתי. אמנם ניתן לומר שאם זמן הפרעון רחוק אז יכול לטעון שכחתי ולזה כיון מהרש"ל (ר"ף).

סעיף ו'

גמרא – "ההוא טבחא דאישתכח דנפקא טריפתא מתותי ידיה, פסליה רב נחמן ועבריה..." (סנהדרין כה).

רמב"ם. ע"פ הטור – **טבח שבדק לעצמו ומוכר לאחרים** ויצאה טריפה מתחת ידו פסול לעדות, כי לאחר שראה שהיא טרפה רצה להרויח כסף וחוששים שמפני הנאת חימוד ממון זה יעיד שקר. וכ"כ הרא"ש. **מכאן למד הטור**, שהבודק לאחר אינו נפסל אם יצאה טריפה מתחת ידו כי אין לו הנאה בזה.

הסמ"ע הביא שני הסברים מדוע אינו נפסל אם בודק לאחרים: א. שמא טעה וסבר שאינה טריפה. ב. גם אם עשה במזיד אז עבר על לפני עיוור לא תתן מכשול וזה לא אומר שיעיד שקר להוציא ממון מחברו.

רמב"ם. ע"פ הבית יוסף – כל מי שיצאה טריפה מתחת ידו, בין אם בודק לעצמו או בודק לאחרים נפסל, אלא שהבודק לעצמו מכיון שיש לו הנאת ממון, אע"פ שעשה תשובה לא מתכשר עד שילך למקום שלא מכירים אותו וכו', והבודק לאחרים כיון שאין לו הנאת ממון בתשובה בלבד נכשר לעדות.

שו"ע – פסק את גמרא שטבח שיצאה נבלה מתחת ידו או טריפה פסול לעדות.

סמ"ע – ע"פ הרמב"ם והטור מדובר כאן שבדק לעצמו ומצא טריפה ועכשיו רוצה למכור אותה לאחרים וחומד ממון.

סעיף ז'

גמרא – "תנא: הוסיפו עליהם הגזלנים והחמסנים. גזלן, דאורייתא הוא? לא נצרכה אלא למציאת חרש, שוטה וקטן (גזלן דרבנן). מעיקרא סבור מציאת חרש, שוטה וקטן לא שכיחא, אי נמי מפני דרכי שלום בעלמא, כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי (ועוברים על תקנת חכמים מפני חימוד הממון) פסלינהו רבנן..." (שם):

המב"ש – אלו, אע"פ שאינם הרשעים שהפסוק התכוון להם, כי הם לא חייבי מלקות, מ"מ כיון שלוקחים ממון שלא שלהם, פסולים לעדות.

מה הדין אם החזיר את הגזלה?

בית יוסף – אף אם החזיר הגזלן את הגזלה, ממשיך להיות פסול.

טור – אם החזיר מעצמו כשר, ורק אם החזיר בכפיית בית דין, פסולים עד שישבו בתשובה.

הג"ש – נפסל רק הגנב עצמו, לא המקבל ממנו ולא החולק עמו.

שו"ע – פסק כגמרא וכרמב"ם שהגנב או הגזלן פסול לעדות מרגע שגנב או גזל עד שיעשה תשובה.

סמ"ע – פסק כטור, שכל זה כשכפו אותו בית דין להשיב, אבל אם גנב או גזל פעם אחת **והשיב מעצמו** די בכך וכשר לעדות. **וכ"פ הרמ"א בסע'**

כט. ואם רגיל בכך חייב לעשות תשובה.

המ"א – פסק כריב"ש.

נתיבות – דוקא שלא השתמש בגזלה ולא עשה בה שינוי, אבל אם אכלה או עשה בה שינוי נפסל גם החולק עמו.

פת"ש בשם הגד"ז – הגונב מגוי כשר לעדות. ואע"פ שאסור מדרבנן מ"מ איסור זה אינו מפורסם וחזקתו שוגג עד שיתרו בו.

סעיף ח'

גמרא – "איתמר: עד זומם, אביי אמר: למפרע הוא נפסל, ורבא אמר: מכאן ולהבא הוא נפסל. אביי אמר למפרע הוא נפסל, מעידנא דאסהיד

רשע הוא, והתורה אמרה "אל תשת ידך עם רשע", אל תשת רשע עד. רבא אמר: מכאן ולהבא הוא נפסל, עד זומם חידוש הוא, מאי חזי דסמכת

אהני, סמוך אהני! אין לך בו אלא משעת חידושו ואילך...

עבד רב פפי עובדא כוותיה דרבא. מר בר רב אשי אמר: הלכתא כותיה דאביי. והלכה כוותיה דאביי ביע"ל קג"ם". (סנהדרין כז.)

המב"ש – אע"פ ששילם העד הזומם את מה שזמם פסול לעדות עד שישבו בתשובה.

שו"ע – פסק כאביי, שעד זומן פסול למפרע משעה שהעיד, כלומר אע"פ שהזום לאחר כמה ימים (אפילו העיד בניסן והזום בתשרי), כל עדויות

שהעיד עליהם משעה שהעיד פסולות, כי מהרגע שהעיד נעשה רשע. וכרמב"ם, שאע"פ ששילם [ע"פ הוראת בית הדין] פסול עד שישבו בתשובה.

סמ"ע – ואם בעדות ממון כך אע"פ ששילם פסול למפרע, כ"ש כשהעיד לחייב מיתה או מלקות והזום אפילו קודם ביצוע העונש, ג"כ פסול.

הדין אם שילם מעצמו (לקוח מהסעיף הקודם): טור, רמ"א, סמ"ע – כשר לעדות. **בית יוסף** – עדין פסול.

סעיף ט'

הר"ן ע"פ הר"ן, המב"ש – אם העד חתם על עדות בשטר ונעשה זומם (כי העידו שבזמן שנחתם היו במקום אחר), פסול מהרגע שחתם על השטר.

וכל זה כשהתברר מתי חתם על השטר (כגון שאמר בבי"ד שחתם באותו יום), אבל אם לא יודעים לא פוסלים את העד מזמן החתימה, כי אולי

זייפו את הזמן ורק עכשיו חתם ולא יפסידו מהספק שטרות אחרים שחתם עליהם קודם, ולכן נפסל רק משעה שהעידו בבית הדין על כתב ידם

והחזק השטר בבית הדין.

הז"ת – חלק על זה, וכתב שבעדות על פה יש הזמה, אבל בעדות בשטר אין הזמה לעולם.

טור (ס' מב) – אם אמרו העדים שבזמנו כתבו וחתמו על השטר, אם יש עדים שיודעים באיזה יום חתמו או שראו את השטר באותו יום חתום

בחתימת ידם נפסלים מאותו יום בו חתמו.

שו"ע

1. כרי"ף והרמב"ם, שעדי שטר נעשים זוממים רק כשיאמרו בבי"ד **בזמנו ולא כתבו אותו כמאחר**.

שו"ע – או שיכתב בשטר שהוא נכתב בזמנו, היינו הך.

2. אם לא אמרו כן, אז אפילו אם כתוב בו בא' בניסן ועדים מעידים שהיו איתם בא' בניסן במקום אחר, השטר כשר והעדים כשרים שמא

כתבו אותו כשטר מאוחר.

סמ"ע – כל זה בשטר הלואה, אבל שטר מכר מאוחר פסול.

שו"ע – פסק כרז"ה שבעדות בשטר אין הזמה לפסול הגוף או הממון. וכתב שאף הרי"ף יסכים לזה ולא כר"ן.

נתיבות – גם לרז"ה מ"מ העדים נפסלים והשטר בטל.

3. **אם אמרו שכתבו בזמנו והזמנו**, אז אם יש עדים שיודעים שהיום חתמו על השטר או שראו את השטר חתום באותו יום, כיון שהזמנו

נפסלו למפרע מיום שחתמו על השטר, כי כאילו העידו אז בבי"ד.

ואם אין עדים שראו מתי ממש חתמו ולא ראו השטר מקודם **פסולים רק מזמן עדותם בבי"ד** כשאמרו שכתבו בזמנו, שמא באותו יום

חתמו על השטר שכבר קיים הרבה שנים ושיקרו, ולכן נפסלים מהיום.

המ"א – כמגיד משנה, שעדים שחתמו במזיד על שטר מוקדם פסולים לעדות.

סמ"ע בשם הרשב"א – מי ששכר עדים שיעידו לו שקר נפסלים רק בשעה שמעידים בפועל ולא קודם.

סעיף י'

גמרא – "אמר רבא: לווה ברבית פסול לעדות. והאנן תנן: מלוה ברבית? מלוה הבאה ברבית (כלומר גם הלוח וגם המלוה פסולים לעדות, כי שניהם עוברים על לא תעשה מפני חימוד ממון, כי הלוח צריך את הממון לעשות בו צרכיו)". (שם כה.)

דין הערב והעדים בשטר של הלואה ברבית

ה"ב – הקשה מדוע שטר ההלואה כשר הרי העדים עוברים על "לא תשימוון עליו נשך"? ותרץ שלושה תרוצים:

1. הפסוק מתייחס רק למלוה, ללוה ולא לערב ולעדים.
 2. מדובר גם בעדים, אלא ששם מדובר שיש עדים שהיו אנוסים מחמת נפשות ולכן לא נפסלו לעדות.
 3. מדובר ברבית דרבנן (שאינה קצוצה) שאז העדים לא נפסלים כי לא מרויחים כלום, אבל ברבית קצוצה מהתורה כן היו נפסלים.
- רא"ש בשם הגאונים. מרדכי בשם רבי יואל הלוי** – לא פסלו את הערב והעדים בכל מקרה כמו התרוץ הראשון וכשרים אפילו מדרבנן.
- רמב"ם** – משמע שמדבריו שכולם פסולים כולל הערב והעדים.
- טור** – בס' נב משמע ששטר שיש בו רבית גובה את הקרן אפילו ממשועבדים. משמע שהעדים כשרים.
- נמוקי יוסף** – ברבית דאורייתא הערב והעדים לא פסולים כלל, וכן הלוח נפסל רק מדרבנן אע"ג שעבר על איסור תורה, כי אנשים חושבים שהאיסור חל רק על המלוה עצמו שמרויח, אבל הלוח מפסיד ולכן המלוה פסול מהתורה והלוח פסול רק מדרבנן. וברבית דרבנן כגון באבק רבית נפסל רק הנותן ולא המקבל, לכן הלוח לא פסול כלל וכ"ש שלא הערב והעדים.

שו"ע – פסק כמשנה וכרבא שהמלוה ברבית פסול בין המלוה ובין הלוח. וכר"י בתרוצו השלישי, שכל זה ברבית קצוצה שאסורה מהתורה, אבל ברבית מדרבנן פסולים מדרבנן.

סמ"ע (ריש ס' נב) – הערב נפסל מדרבנן אבל העדים לא.

ש"ך – משמע מהשו"ע שהן הערב והן העדים לא נפסלים.

רמ"א – הביא כ"א את נמוקי יוסף שבאבק רבית (רבית דרבנן) נפסל רק המלוה ולא הלוח, הערב והעדים.

סעיף יא'

מרדכי בשם מהר"ם מרוטנבורג – אם יש עדים שאפטרופוס של מעות יתומים הלוח ברבית קצוצה את מעות היתומים פסול לעדות עד שיחזור חזרה גמורה, כי אפילו לגוי אסור.

רשב"א, תשובות מהרי"ל – כיום התפשט המנהג להלוות את מעות היתומים ברבית קצוצה אע"ג שזה לא כדון, ולכן אין לפסול את

האפטרופוס כי הוא סבור שעושה מצוה להרויח מעות היתומים. וה"ה אם מלוה ברבית מעות של גוי.

גית יוסף – אפילו במקומות שלא התפשט המנהג לא נפסל משום שסבר שעושה מצוה.

שו"ע – פסק כרשב"א וכמהרי"ל.

סעיף יב'

גמרא – "בר ביניתוס אסהידו ביה תרי סהדי, חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא, וחד אמר לדידי אוזיפיה בריביתא, פסליה רבא לבר ביניתוס". (שם)

רשב"א – עד החתום בשטר ומת, והעידו עליו שהלוח לישראל ברבית קצוצה, אם מפורסם שהוא מתעסק עם מעות של גוים תולים שהלוח מעות של גוי, ואם מפורסם שהוא אפטרופוס, תולים שהלוח מעות של יתומים ואז השטר שהוא חתום בו כשר.

וכל זה כשהוא מפורסם שמתעסק עם מעות של גוים או של אפטרופוס של יתומים, אבל אם אינו מפורסם פסול לעדות כמו בר ביניתוס שנפסל ולא תלו במעות של גוים או של יתומים.

ריב"ש – אם העידו על אדם שמוחזק בכשרות שהלוח ברבית, תולים לומר שהלוח בדרך שאין בה איסור או שטעה וסבר שמוותר להלוות בדרך זו.

שו"ע – פסק כרשב"א וכריב"ש.

סמ"ע – יש הבדל בין המקרה דנן שלא רבית למקרים אחרים כגון שבועת העדות שלא נאמן לומר ששכח, כי איסור שבועה ידוע לכל. וגם אם יאמר ששכח מה שנשבע, אדם נחשב מועד לעולם ותמיד זוכר את שבועתו. אבל במקרים בהם אומר שלא ידע שיש איסור בדבר כמו קושר ומתיר בשבת או רבית, כיון שלא יודע לא נזכר ולכן לא נפסל.

סעיפים יג'-יד'

גמרא – "תנא: הוסיפו עליהם הגזלנים והחמסנים (שפסולים מדרבנן). גזלן, דאורייתא הוא? לא נצרכה אלא למציאת חרש, שוטה וקטן (גזלן דרבנן). מעיקרא סבור מציאת חרש, שוטה וקטן לא שכיחא, אי נמי מפני דרכי שלום בעלמא, כיון דחזו דסוף סוף ממונא הוא דקא שקלי (ועוברים על תקנת חכמים מפני חימוד הממון) פסלינהו רבנן...". (שם:)

תוספות (ג"מ.ה.א. מהד"ג) – חמסן שפסול מדרבנן זה רק כאשר הוא חצוף לחטוף מיד ליד, אבל כאשר מעלים את חמסנותו ואומר שנאבדה לו, לא פסול.

גמרא – "תנא: עוד הוסיפו עליהם הרועים, הגבאים (שממנים המלכים לגבות מס) והמוכסים. רועים, מעיקרא סבור אקראי בעלמא הוא (שבהמתם נכנסת לשדות אחרים ורועה בהם באקראי), כיון דחזו דקא מכווני ושדו מלכתחילה גזרו בהו רבנן. הגבאים והמוכסים, מעיקרא סבור מאי דקיץ להו קא שקלי, כיון דחזו דקא יתירא פסלינהו (גבאים לוקחים יותר ממה שהוקצה להם).
אמר רבא: רועה שאמר, אחד רועה בהמה דקה ואחד רועה בהמה גסה. ומי אמר רבא הכי, והאמר רבא: רועה בהמה דקה בא"י פסולים, בחוצה לארץ כשרים, רועה בהמה גסה אפילו בארץ ישראל כשרים? הווא במגדלים איתמר (כי הבהמות הדקות רצות לשדות של אחרים, אבל בהמה גסה אפשר לשמור עליה. וכל זה ביישוב, אבל מחוץ ליישוב אפילו בהמה גסה פסול כי יכול לשמור עליה).
אמר רב יהודה: סתם רועה פסול, סתם גבאי כשר (עד ששומעים בו שלוקח יותר)". (שם)

תוספות – הגבאים והמוכסים, אע"פ שהחזירו פסולים, כי לא ידעו למי להחזיר. ועוד, שכיון שעסוקים בגבאות חשודים לחזור לקלוקלם.

למה סתם גבאי כשר? הַגְהוֹת אֲשֶׁר?! – סתם גבאי כשר, כי שכרו קצוב וידוע עד שיוודע שלוקח יותר ממה שצריך.

למה סתם מוכסים פסולים?

רבנו חננאל – מוכס גובה לפי אומדן דעתו ומקל קצת מהמס על אוהביו ומכביד על אחרים.
טור ע"פ הגי' יוסף הרמב"ם – כל מוכס חשוד ליטול לעצמו יותר ממה שצוה המלך, כי מכניס לכיסו את מה שגובה מהצבור (משא"כ גבאי שמשתכר מהמלך לא משנה כמה יגבה).
רש"י תוספות – סתם מוכס דינו כסתם גבאי שכשרים לעדות. **הראש יוסף הקשה** לדעת הרמב"ם והטור מדוע לא נקטה הגמרא שגם סתם מוכס כשר.

שו"ע

1. פסק כברייתות שבגזל מדרבנן פסול מדרבנן, כגון: גזל מציאת חרש, שוטה וקטן (רמ"א), חמסנים (שלוקחים קרקע או מטלטלים אחרי שמשכנעים את הבעלים למכור אע"פ שמשלמים על כך והוא לא רוצה) וכן רועי בהמה ודקה וגסה שלעצמם, שמוחזקים לרעות בשדות אחרים והם אוכלים תבואה של אחרים.
 2. כברייתא, שסתם מוכסים פסולים כי חזקתם שלוקחים יותר מהקצוב להם בדין (רמב"ם). וסתם גבאי כשר עד שיתפס שלקח יותר (אשר"י). ואם נודע אפילו פעם אחת שלקחו יותר, פסולים.
- רמ"א** – פרש כרבנו חננאל, שמוכסים פסולים כי מקלים מהמס על אוהביהם ומכבידים על אחרים.
סמ"ע – כתוספות, שהגבאים והמוכסים אע"פ שהחזירו פסולים כי לא יודעים למי להחזיר. ועוד, שמא יחזרו לסורם.

סעיף טו'

גמרא ע"פ גרסת הר"י. רא"ש. בעל העיטור. והסמ"ג – "אמר רב נחמן: גב ניסן (בזמן הקציר) וגב תשרי (זמן האסיף), לא שמיה גב. הני מילי באריסא ודבר מועט **ובדבר שנגמרה מלאכתו**. איכריה (שאינו אריס ואינו חולק בפרות) דרב זביד חד גב קבא דשערי ופסליה וחד גב קיבורא דאהיני ופסליה". (שם כו:)
רש"י – אריס טורח בקרקע ומורה התר לקחת יותר מחלקו. ובדבר שנגמרה מלאכתו שבו הוא מרגיש כפועל ומורה התר וסבר שהבעלים לא מקפיד.
גמרא ע"פ גרסת הר"י. והרמב"ם – "אמר רב נחמן: גב ניסן (בזמן הקציר) וגב תשרי (זמן האסיף), לא שמיה גב. הני מילי באריסא ודבר מועט **ובדבר שלא נגמרה מלאכתו**. איכריה (שאינו אריס ואינו חולק בפרות) דרב זביד חד גב קבא דשערי ופסליה וחד גב קיבורא דאהיני ופסליה". (שם כו:)
והסביר הרמב"ם, שדוקא כל זמן שלא נגמרה מלאכתו מורה ואמר שכיון שעוסק במלאכה מותר לקחת, אבל כשנגמרה מלאכתו הרי זה כגניבה.

שו"ע – פסק כגרסת הר"י והרמב"ם, שאריס שלקח דבר מועט מהפירות ביומי ניסן ותשרי **קודם** שתיגמר מלאכתו (והוא מורה התר לעצמו שאוכל בטרחת עבודתו) אע"פ שלקח שלא מדעת בעל השדה אינו גב וכשר לעדות, כי אין בעל השדה מקפיד.
רמ"א – פסק כגרסת רש"י וסיעתו שמדובר בדבר שנגמרה מלאכתו, כי אז מורה התר ואומר שהתורה התירה לפועל לאכול מדבר שנגמרה מלאכתו.

סעיף טז'

משנה – "ואלו הם הפסולים: המשחק בקוביה ומלוי ברבית ומפריחי יונים וסוחרי שביעית... אמר רבי יהודה: אימתי? בזמן שאין להם אומנות אלא הוא, אבל יש להם אומנות שלא הוא כשרים". (שם כד:)

פסול משחק בקוביה

גמרא – "משחק בקוביה מאי קא עביד? אמר רמי בר חמא: משום דהוי אסמכתא, ואסמכתא לא קניא. רב ששת אמר: כל כי האי גונא לאו אסמכתא היא, אלא לפי שאין עוסקים ביישובו של עולם. מאי בינייהו? איכא בינייהו דגמר אומנות אחריתי, דתנן: א"ר יהודה: אימתי בזמן שאין להם אומנות אלא הוא, אבל יש להן אומנות שלא הוא, כשרים... (שם) **ר"ף** – הלכה כרב ששת, כי רמי בר חמא חולק הן על רבי יהושע בן לוי והן על רבי יוחנן (בהמשך הגמרא) שאמרו שרבי יהודה מפרש את דברי תנא קמא.

המב"ם – רבי יהודה מתייחס לרישא שכולל גם משחק בקוביה וגם מפריחי יונים, כי הטעם באלו שהם לא עוסקים ביישובו של עולם, אבל אם יש להם אומנות אחרת אז כן עוסקים ביישובו של עולם, משא"כ סוחרי שביעית או מלוי ברבית שיש כאן בעיה של גזל.

מה החשש כשלא עוסקים ביישובו של עולם?

המב"ם – חזקתו שמתפרנס מהקוביה והרי זה אבק גזל. כלומר, אע"פ שקונה את הממון, כיון שלא הוקנה בקנין גמור אלא ע"י שחוק והיתול נחשב לאבק גזל. ונפסל רק כשיש לו הנאת הגוף מאבק הגזל והיינו כשאין לו ממון אחר להתפרנס אלא נהנה מאבק גזל זה. לפי זה אם יש לו ממון אחר שמתפרנס ממנו ומשתמש בממון זה כדי לשחק שוב, אינו פסול ולא חוששים שיעיד שקר.

הש"ג – הכוונה שלא מבינים מהו טורח הממון ויכולים בקלות להעיד שקר ולהפסיד ממון אחרים, ולכן פסול לעולם אפילו אם ניזון מממון אחר כל עוד שאין לו אומנות אחרת.

פסול מפריחי יונים

גמרא – " מפריחי יונים: מאי מפריחי יונים? הכא תרגומה: אי תקדמיה יונד ליון (ליוני אתן לך כך וכך). רבי חמא בר אושעיא אמר: ארא (מביא יונים אליו והרי זה גזל).

מאן דאמר אי תקדמיה יונד ליון מ"ט לא אמר ארא? אמר לך: ארא, מפני דרכי שלום בעלמא (ואין זה גזל ממש). ומאן דאמר ארא, מאי טעמא לא אמר אי תקדמיה יונד ליון? אמר לך היינו משחק בקוביא. ואידך, תנא תולה בדעת עצמו ותנא תולה בדעת אחרים... מיתבי: המשחק בקוביא אלו הן המשחקים בפספסים. ולא בפספסים בלבד אמרו, אלא אפילו קליפי אגוזים וקליפי רימונים... ומפריחי יונים, אלו שממרים את היונים (מרגיזים אותן ונלחמות זו בזו). ולא יונים בלבד אמרו אלא אפילו בהמה, חיה ועוף...". (שם כה-:)

טור – סבר כמ"ד אי תקדמיה יונד ליון אז תתן לי כך וכך ואם לא אתן לך כך וכך, וה"ה העושים כן לכל מיני חיה ועוף. וכל זה כשאין לו אומנות אחרת כנ"ל.

המב"ם – סבר שמפריחי יונים משום ארא שגוזלים אחרים, ששולח את יונו להביא יונים משובכים אחרים. (והכס"מ כתב שכ"ש אי תקדמיה יונד ליון וזה נכלל בכלל משחק בקוביא אם אין לו מלאכה אחרת)

הלכה

שו"ע

1. כמשנה והגמרא וכפרוש רבי חמא בר אושעיא וכרמב"ם, שמפריחי יונים (שמביאים יונים משובכים אחרים) **בישוב** פסולים כי גוזלים יונים של אחרים (משום ארא). וכן סוחרי שביעית, שיושבים בטלים וכשמגיעה שביעית אוספים את הפרות שלוקחים וסוחרים בהם פסולים מדרבנן.

סמ"ע – פסול מדרבנן כי היונים באים מעצמם, ואסרו זאת חכמים משום דרכי שלום כמו גזל חש"ו.

סמ"ע – דוקא מפריחי יונים בישוב, אבל אם עשו זאת במדבר שם הכל הפקר ופסול שלא נפסלים.

סמ"ע – פסק השו"ע לפי הרמב"ם שכאן משום גזל פסול אפילו יש לו אומנות אחרת.
 2. כמשנה, שה"ה משחק בקוביא. וכל זה כשאין להם אומנות אחרת ולא עוסקים ביישובו של עולם ואז זהו אבק גזל ופסולים, אבל אם יש להם אומנות אחרת כשרים.
 3. **סמ"ע** – זה המשך דעת הרמב"ם, ואם האומנות לא מספיקה לו כדי פרנסתו והוצאתו אז ג"כ פסול כי נהנה מממון משחק זה (משא"כ לרש"י וטור שכשר כי יש לו אומנות ומכיר בטורח הממון). וה"ה אם אין לו אומנות כלל ודאי פסול. אבל אם יש לו ממון אחר להתפרנס ממנו ולא ממון זה, ג"כ כשר. (משא"כ לרש"י ולטור שהעיקר שתהיה אומנות כלשהי)
3. כברייתא, שלא רק משחק בקוביא אלא אפילו משחקים בקליפי אגוזים או רימונים. וה"ה משחקים בהמה, חיה ועוף (שזה כמו משחק בקוביא) ואומרים כל הקודם את חברו מנצח זוכה ונוטל שנים, אם אין לו אומנות אחרת אלא זאת, פסול לעדות משום אבק גזל. וכל הפסולים האלו הם מדרבנן.

סעיף יז'

משנה – "כל שישנו במקרא, במשנה ובדרך ארץ לא במהרה הוא חוטא, שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, וכל שאינו לא במקרא ולא במשנה ולא בדרך ארץ אינו מן הישוב".

גמרא – "א"ר יוחנן: ופסול לעדות". (קדושין מ:)

מדוע פסול לעדות? רמב"ם – כל מי שירד לכך, חזקתו שעובר על רוב עבירות שיבואו לידו.

גמרא – "תנו רבנן: ששה דברים נאמרו בעמי הארץ: אין מוסרים להם עדות ואין מקבלים ממנו עדות (כי אינו יודע לכוון)...". (פסחים מט:)

וקשה, הרי במסכת חגיגה (כב.) כתוב שמקבלים עדות כיום מעם הארץ ע"פ דעת רבי יוסי?

ה"פ. רמב"ם. טוה – הרי"ף תרץ, שבחגיגה מדובר בעם הארץ שישנו בדרך ארץ (במצוות) ובפסחים מדובר גם שאינו בדרך ארץ.

מדבריו משמע שלא מקבלים עדות מעם הארץ אפילו בדיעבד כי אינו לא במקרא, לא במשנה ולא בדרך ארץ, ומי שירד לכך חזקתו שעובר על רוב עבירות שיבואו לידו. **לפיכך צריך שיהיה מוחזק** ישנו בדרך ארץ, גמילות חסדים ונוהג בדרכי ישראל מקבלים עדותו ע"פ רבי יוסי. וכ"פ הרמב"ם.

ולכן הסיק הטור, שכל ת"ח הוא בחזקת כשר עד שיפסל וכל עם הארץ הוא בחזקת פסול עד שיוחזק שישנו בדרך ארץ.

ה"פ. ג. ה"ן – רש"י תרץ, שבשניהם מדובר שאינו במקרא ובמשנה אבל ישנו בדרך ארץ ומצוות, ויש מחלוקת בין הסוגיות והברייתא בפסחים היא כחכמים החולקים על רבי יוסי. ואע"פ שבמצב זה כשר לעדות, מ"מ חכמים סוברים שלא מקבלים לכתחילה את עדותו. וכיום מקבלים אפילו לכתחילה כי סומכים על עדותו. והסכים עמו הר"ן.

ה"פ. ש. א – ממשט דבריו משמע שעם הארץ אפילו אם אינו במקרא, משנה ובדרך ארץ, אע"פ שהוא פסול מקבלים את עדותו מדברי יוסי ע"פ כורח המציאות. **אמנם בבית יוסף כתב**, שהרא"ש פוסק שלא כרבי יוסי אלא כברייתא בפסחים שלא מקבלים עדות מעם הארץ כלל כי מן הסתם אינו בדרך ארץ. וא"כ שיטת הרמב"ם!

שנ"ע

1. כרבי יוחנן, שמי שאינו במקרא, במשנה ובדרך ארץ (באף לא אחד) הרי זה בחזקת רשע ופסול לעדות מדרבנן, כי הבטלה מביאה לידי חטא.
 2. כברייתא בפסחים וכפרוש הרמב"ם והטור שלכן לא מוסרים עדות לעם הארץ ולא מקבלים ממנו עדות אא"כ הוא מוחזק שעוסק במצוות, גמ"ח ובדרך ארץ אע"פ שאינו במקרא ובמשנה.
 3. כמסקנת הטור, שכל ת"ח הוא בחזקת כשר עד שיפסל וכל עם הארץ הוא בחזקת פסול אפילו בדיעבד עד שיוחזק שעוסק במצוות, גמ"ח והולך בדרכי ישרים. ומי שיקבל עדות מעם הארץ בטרם יוחזק הרי הוא הדיוט ועתיד ליתן את הדין ומאבד ממונם של ישראל.
- סמ"ע** – העיקר בכל הני"ל הוא שצריך להיות בן מצוות והולך בדרכי ישרים. לכן: כשידוע שאינו בשלשתן (מקרא, משנה ודרך ארץ) פסול לגמרי אפילו בדיעבד. כשהוא בר שלשתן כשר אפילו שלא ידוע שעוסק במצוות, כי חזקה שהוא כך. כשידוע שאינו בן מקרא ומשנה אך לא ידוע אם הוא בדרך ארץ ומוחזק במצוות לכתחילה אין לקבל עדותו אא"כ הוא מוחזק במצוות ובדרך ארץ, ובדיעבד עדותו כשרה.

סעיף יח'

פסול עדות משום אכילה בפרהסיא

גמרא – "ת"ר: האוכל בשוק הרי זה דומה לכלב. ויש אומרים פסול לעדות. אמר רב אידי בר אבין: הלכה כיש אומרים". (שם)

ה"פ. א – האוכל בשוק לא מקפיד על כבודו ואינו מתבייש לזלזל בעצמו ולהיפסל. **תוספות הקשו**, הרי בירושלמי כתוב שאין זה שבח לתלמיד חכם לאכול בשוק. משמע שלאחר כן! התוספות הביא כמה הסברים:

הבנו חננאל – מדובר שחוטף ואוכל ופחות משוה פרוטה וכך לא נקרא גזלן שמתחייב מלקות או שגזל דבר שאינו מקפיד עליו.

הבנו אליהו – מדובר שהולך לחנוונים וטועם משל כולם מעט מעט כאילו רוצה לקנות מהם, וכך הוא דומה לכלב שאוכל קצת מכל דבר.

ה"ת ע"פ תוספות. רמב"ם. ע"פ המישרים – מדובר שאוכל סעודה עם לחם בשוק שזה גנאי יותר אפילו לא לתלמיד חכם.

ה"ת ע"פ הרא"ש והטור – מדובר שקובע סעודה בשוק.

רמב"ם. ע"פ הבית יוסף – אם אוכל בשוק במקום שאין בו רוב עם אלא רק קצת עוברים ושבים לא נפסל.

פסול משום קבלת צדקה מהגוים

גמרא – "אמר רב נחמן: אוכלי דבר אחר (מקבלי צדקה מהנוכרים) פסולים לעדות. הני מילי בפרהסיא, אבל בצנעא לא. ובפרהסיא נמי לא אמרן אלא דאפשר ליה לאתזוני בצנעא וקא מבזי נפשיה בפרהסיא, אבל לא אפשר ליה, חיותיה הוא". (סנהדרין כו:)

פסולים נוספים לעדות משום בזיון

המב"ם – הבזויים פסולים לעדות מדרבנן, כגון האוכלים בשוק לפני כולם, הולכים ערומים בזמן שעוסקים במלאכה מנוולת, וכן כל אלו שלא מקפידים על הבושת, שאלו חשובים ככלב ולא מקפידים על עדות שקר.

הלכה

שו"ע – כגמרא וכדעת י"א, שהבזויים, שאוכלים בשוק לפני כולם וכן אלו שהולכים ערומים בשוק (כרמב"ם) ועוסקים במלאכה מנוולת וכיו"ב ולא מתביישים הרי אלו חשובים ככלב וחזקתם שלא יקפידו על עדות שקר כי לא אכפת להם אם יתביישו כשיתגלה הדבר. וכגמרא, שה"ה אלו שמקבלים צדקה מהגוי בפרהסיא אע"פ שיכולים לזון בצנעא, מכיון שעושים זאת בפרהסיא פסולים.

סמ"ע – זה כשאוכל בשוק לפני כולם בפרהסיא, אבל בצנעא, זה גנאי אבל לא נפסל.

פסול משום שכר עדות

משנה – "הנוטל שכר לדון, דיניו בטלים". (בכורות כט.)

גמרא – "מנא הני מילי? א"ר יהודה אמר רב: דאמר קרא – ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים... מה אני בחנם אף אתם בחנם". (שם)

המ"א

1. כגמרא והרמב"ן, שמי שנוטל שכר להעיד עדותו בטלה (וכמו הנוטל שכר לדון). ואין צריכים הכרזה, אלא הדין והעדויות בטלים מעצמם. **שו"ע** – כל זה כשאין להם טרחה, אבל אם זה טרחה מותר לקבל שכר.
2. כר"ן, שאם העד החזיר הממון ואח"כ העיד באותה עדות עצמה עדותו קיימת, וא"צ הכרזה כי זהו קנס שקנסו אותו חכמים שיתבטלו מעשיו כ"ז שנוטל שכר.

האם עדותו כשרה למפרע? גוג"ז – מכשירים עדותו למפרע. **פת"ש** – כתב ע"פ הר"ן שצריך להעיד מחדש, ודחה את הנוב"י.

מתי יכול לחזור ולהעיד?

גת"ב – רק כאשר לקח שכר משני הצדדים יכול לחזור ולהעיד כי הוא פסול מדין קנס, אבל אם לקח שכר מצד אחד הרי הוא נוגע בדבר ופסול מדאורייתא ואסור לו להעיד יותר בעדות זו גם אם יחזיר.

קצות החושן – גם אם קיבל רק מצד אחד הוא פסול מדרבנן ואינו נוגע בדבר (כי אין לו שום טובה מהעדויות) ויכול להעיד לאחר שיחזיר.

3. כרשב"א, שכל זה בעדים שראו המעשה וחייבים להעיד, אבל אם אינם מחוייבים להעיד, אז מותר להם לקבל שכר ללכת ולראות ולהעיד.

שו"ע – השו"ע באבן העזר ס' קל סעי' כא כתב שעדי גט לא יטלו שכר יותר משכר בטלה מוכח.

4. כהגהות אשר"י, שדיין שדן ובא בעל הדין לתת לו מתנה על שהיפך בזכותו אסור לקבל.

באר היטב – לא הבין מדוע הלכה זו כתובה בהלכות עדות ולא בהלכות דיינים.

פת"ש בשם הפארת. יעקב – ענה לשאלת הבאה"ט, שמכאן לומדים שדוקא לדיין אסור לקבל אבל העד יכול לקבל **לאחר** שהעיד לטובתו, כי אין זה שוחד, אלא קנס חכמים שאסור להעיד תמורת שכר וכאן כבר סיים את עדותו.
- 5. כמהרי"ק, שכל מה שאדם מעיד לסיבת יסורים ויראה אין בו ממש.

סעיף יט'

הגנו"ק – גוים המוחזקים שאינם שקרנים כשרים לעדות.

ה"ה. המב"ם, תוספות, רא"ש, מרדכי, הגהות אשר"י – גוי אינו כשר לעדות אפילו מוחזק שאינו משקר כי אינו בכלל אחיו ("יעד שקר העד שקר ענה באחיו"), ולא עדיף מעבד כנעני שפסול.

שו"ע – פסק כרוב הראשונים שגוי ועבד פסולים לעדות.

סעיף כ'

הגהות אשר"י – השונא לחברו ואמר לו בפני רבים שילך וימסור את ממונו לעכו"ם הוא רשע ופסול לעדות.

גת"ב. יוסף – מדובר במוחזק שעושה מעשה או שהתרו בו, אבל בלא זה לא, כי יש אנשים שמגזימים אבל לא באמת ימסור את ממונו. ואפשר לומר, שכיון ששונא אותו ואמר בפני רבים, אז אע"פ שלא התרו בו פסול כי העיז פניו וחזקתו שימסור וכ"כ בכלבו. והרמב"ם חולק על זה ומצריך התראה.

שו"ע – פסק את דברי הגהות אשר"י.

סמ"ע – דוקא שונא שאומר כן ברבים פסול כי מחמת שנאתו יש חשש שיעשה מה שאמר, אבל באחרים לא חששו.

סעיף כא'

תוספות – ממזר, פצוע דכה וכורות שפכה, אע"פ שפסולים מלבוא בקהל, כשרים לעדות, כי לא מעשיהם הרעים גרמו.

הגהות אשרי: – ערל שמתו אחיו מחמת מילה ולכן לא מלו אותו, כשר לעדות, כי התורה פטרה אותו, שנאמר "וחי בהם".
שו"ע – פסק את דברי הראשונים.

סעיף כב'

המ"ב – המוסרים והאפיקורסים והמיניים והמשומדים פחותים מן הגוים ואין להם חלק לעולם הבא ואפילו רשעים לא נקראו ולכן אין צריך לומר שפסולים לעדות.

ג'ת' יוס' גש' מצא' כתוב – אם פגע בחברו וביקש מחילתו ומחל לו, עדין לא כשר לעדות אפילו עבר יום הכפורים אחרי שמחל לו כי צריך לשוב בתשובה שלמה.

מהר"ק גש' המרזב – משומד שחזר בו, כיון שהותר בציבור וקיבל עליו תענית, אע"פ שלא סיים, כיון שחזר בו וקיבל עליו תשובה מיד חוזר לכשרותו. **והסביר תרומת הדשן**, שמכיון שמומר נבלע בין העכו"ם וזה נבדל מהם וקיבל על עצמו תשובה, מוחזק הוא שודאי יעשה תשובה שלמה.

שו"ע – פסק את לשון הרמב"ם.

פת"ש – מוסרים חייבים קודם להכריז עליהם ורק אז נפסלים.

המ"א

1. ע"פ הבית יוסף כתב שאפילו מחל הנמסר למוסר פסול לעדות עד שישובה בתשובה שלמה.
 2. פסק כמהרי"ק, שמומר שחזר בתשובה וקיבל עליו תשובה כשר מיד אע"פ שלא עשה עדין את התשובה.
- שו"ע** – לפי הסבר תרומת הדשן לכאורה מדובר דוקא במומר לעכו"ם, אבל להלכה בכל מומר הדין כך אפילו מומר לעבירה אחת.
פת"ש גש' מהר"ק – מ"מ צריך התחלת תשובה וקצת סיגופים.

מתי נפסל מדין מוסר?

ג'ת' מא' הות – למד מהש"ך שמוסר פסול לעדות מדרבנן כי עבר על דינא דגרמי, ולכן כדי לפסול מישהו מדין מוסר צריך לחקור היטב ולהכריז עליו בבית דין ולהעניש אותו ברבים. וכל זמן שלא נפסל בבי"ד אין לפסול שטר שחתם עליו.

ג'ת' מא' ה – הקשה על דבריו, שדין התשלומים הוא מדרבנן כי זה מדינא דגרמי, אבל בדיני שמים חייב, וכן עבר עליו "לא תלך רכיל", משא"כ בשאר גזל מדבריהם. ועוד, שהשו"ע כתב שהוא פחות מעכו"ם וא"כ ודאי שיש כאן פסול דאורייתא.

תרומ' הפת"ש – גם הפנים מאירות יסכים שיש כאן עבירה מהתורה במוסר, אלא שאינו רשע דחמס, כי זה רק דינא דגרמי ולכן אינו פסול מהתורה (א"כ חייב מלקות), ולכן אע"פ שעבר עבירה מהתורה נפסל מדרבנן כי אין מלקות בדינא דגרמי ולכן חייב הכרזה.

דין אנוסים

ג'מ"ע גש' הרא"ש והריב"ש – אם המירו מחמת אונס נפשות וכשהיתה להם אפשרות מילוט וחזרה שבו מיד כשרים לעדות. ואפילו עברו עבירות שדין ייהרג ואל יעבור, אונס רחמנא פטריה. אבל אם לאחר זמן השתקעו ועברו עבירות נפסלו אע"פ שתחילתם באונס, סופם ברצון.
המ"א – כריב"ש, שהאנוסים שהמירו דתם מיראה ובסתור מקיימים מצוות, כשרים להעיד. (ע"ע בזה ס' מב סוף סעי' ה')

סעיף כג'

גמרא – "וא"ר אבהו א"ר אלעזר: כולם (כל הפסולים) צריכים הכרזה בבית דין. רועה, פליגי בה רב אחא ורבינא: חד אמר בעי הכרזה וחד אמר לא בעי הכרזה (כי העבירה שלו מפורסמת לכל). בשלמא למאן דאמר לא בעי הכרזה, היינו דאמר רב יהודה אמר רב: סתם רועה פסול, אלא למ"ד בעי הכרזה, מאי סתם רועה פסול? דבסתמא מכרזינן עליה.

ההיא מתנה דהוה חתימי עלה תרי גזלנים. סבר רב פפא בר שמואל לאכשורה, דהא לא אכרזינן עלייהו. אמר ליה רבא: נהי דבעינן הכרזה בגזלן דרבנן, בגזלן דאורייתא מי בעינן הכרזה?! (סנהדרין כו:)

למה בפסול מדרבנן חייב הכרזה? המ"ב – בפסול דרבנן חייב הכרזה כדי לא לאבד זכות העם (היינו ממון הבריות), שהרי לא ידעו שהוא פסול ופסולו רק מדרבנן.

ט"ו – הלכה שרועה חייב הכרזה בבית הדין, כי במחלוקת רב אחא ורבינא הלכה כדברי המקל. כלומר, במקרה שלא באו עדים שהכניס עדרו לשדה חברו, צריך להכריז עליו.

נ'מנ"ה יוס' גש' הרא"ש – כל מה שצריך הכרזה זה לגבי שאר עדויות, אבל לאותו עדות שנפסל בשבילו פסול אפילו בלא הכרזה. הש"ך לא הבין מדוע נכתב דין זה בבי"ב ובסמ"ע, שהרי זה לדעת המקשן שסבר שנפסל לעדות ע"פ עצמו, אבל למסקנה שעושים פליגין דיבורא א"כ זה לא שייך, ואם מישהו אחר מעיד שעבר עבירה זו עדות אחרת]

מהרז"ב גש' ראב"ן – מי שהוציאו אותו הקהל מבית הכנסת מפני ששיחק בקוביה, אין לך הכרזה גדולה מזו.

שו"ע – פסק כרבא וכרמב"ם שהפסול מהתורה לא צריך הכרזה ועדותו בטלה מיד, אבל הפסול מדבריהם כל העדות שהעיד קודם שהכריזו עליו כשרה כדי לא לאבד זכות העם (ממון העם), כי לא ידעו שהוא פסול.

קמ"ץ – הלכה כטור שרועה ומוכסים גם צריכים הכרזה.

האם בעבירה דאורייתא שאין בה מלקות צריך הכרזה? עבודת הגרשוני – צריך הכרזה. **מהרי"ט** – אין צריך.

פת"ש – הביא מחלוקת אחרונים גדולה האם גם בעדות איסור צריך הכרזה (כנסת הגדולה, מהריב"ל, מבי"ט, תשב"ץ, שו"ע רבי יוסף קארו ועוד) או שרק בעדות ממון אבל בעדות איסור לא (דעת מהרי"ט ורדב"ז).

רמ"א

1. כריב"ש, שאפילו פסול מהתורה נפסל רק כשודאי עבר עבירה, אבל אם ספק לנו, כגון שהעידו שעבר עבירה ולא יודעים אם עבר קודם עדותו או אחר עדותו אז מעמידים אותו בחזקת כשרותו וכל מה שהעיד כשר עד אותה עדות.
2. כמרדכי בשם ראב"ן, שאם נענש ברבים על עבירה דינו כהכרזה.

סעיף כד'

גמרא – "הנהו קבוראי דקבור נפשא ביום טוב ראשון של עצרת (בגלל ממון עברו עבירה וזהו רשע דחמס). שמתניהו רב פפא ופסלינהו לעדות, ואכשרינהו רב הונא בריה דרב יהושע. אמר ליה רב פפא: והא רשעים נינהו! סברי (הקוברים) מצוה קא עבדי. והא משמתינן להו! סברי כפרה קא עבדי רבנן (שמשמתים אותם משום כפרה ולא כדי שלא יעשו זאת שוב)". (סנהדרין כו:)

רמב"ם, רא"ש, שו"ע

1. אם העידו שנים שעבר עבירה, אע"פ שלא התרו בו פסול לעדות (הב"י כתב שלמד זאת מהגמרא הנ"ל, שאותם קברנים לא התרו בהם ולכן חשבו שעשו מצוה ובכל זאת הכשיר אותם רב הונא בריה דרב יהושע רק בגלל שחשבו שעשו מצוה, אבל בלא זה היה מודה שפסולים).
- ש"י** – **הקשה מהרמ"א** לעיל בסעיף ב' שם כתב שאם אין מלקות פסול מדרבנן? **ותרץ בהגהות**, ששם מדובר שלא חייבים כלל על העבירה מלקות, אבל כאן מדובר שחייבים מלקות אלא שלא התרו בו וא"א ליישם אותם.
2. כל זה כשעבר על עבירה ברורה לכל ישראל שהיא עבירה כגון שנשבע לשקר או לשוא או גזל, אבל אם ראו שעושה דבר שקרוב להיות שוגג חייבים להתרות בו קודם שייפסל. לכן, אם ראו אותו קושר בשבת או מתיר צריכים להודיעו כי רוב העם לא יודעים שזה אסור. וכן אם ראו אותו עושה מלאכה בשבת או יו"ט צריכים להתרות בו שמא שכח. וכן המשחק בקוביה או מוכס או גבאי שמוסיף לעצמו צריכים להודיעו שדבר זה פוסל אותו לעדות כי רוב העם לא יודעים דברים אלו.
- קמ"ץ** – שלושה סוגים של הודעות נכתבו בשו"ע: א. אולי לא יודע שמלאכה זו אסורה (קושר ומתיר). ב. אולי לא ידוע לו שהיום שבת (אע"פ שהמלאכה מפורסמת). ג. אולי לא יודע שייפסל לעדות אם יעבור על העברה (כגון משחק בקוביה).
- נתניבות** – משמע מדברי הסמ"ע שאפילו בעבירה מדאורייתא חייב לדעת שייפסל. **ודחה זאת הנתניבות**, כי נקרא רשע גם אם לא ידע זאת בעברה מהתורה (ואכן השו"ע כתב זאת רק לגבי עברה מדרבנן כגון משחק בקוביה).
- הקט"א** – חשש לקידושין שנעשו בפני שני עדים המגלחים בתער, כי אולי לא יודעים שאסור.
3. **כלל הדבר: כל עבירה שהעדים רואים שהוא רשע ועושה זאת בזדון, אע"פ שלא התרו בו, פסול לעדות ואינו לוקה. אבל כל מקרה בו אפשר למצוא זכות כלשהי לא פוסלים אותו.**

סעיף כה'

גמרא – "ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפים להורגו. לרצונו (שרבעו לרצונו), רשע הוא, והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (ופלגינן דיבורא)". (שם ט:)

רמב"ם – מ"מ אין עושים אותו עד לכתחילה.

ספר התרומה – אין אדם משים עצמו רשע דוקא לענין עדות, אבל אם טוען על חברו ענין שמיים עצמו רשע טענתו טענה.

הדין כשיוצא על אדם קול שעשה עבירה: רא"ש – לא נפסל בקול אפילו אם אינו פוסק. **השב"א** – אם הקול אינו פוסק נפסל.

שו"ע – פסק כרבא, שאדם לא נפסל לעדות ע"פ עצמו אלא ע"פ עדים, כי אדם קרוב אצל עצמו ולא יכול להשים עצמו רשע.

פת"ש – ודוקא שנים, אבל ע"פ אחד לא נפסל אפילו מדרבנן.

פת"ש – מביא שרב אחד רצה לחלק בין מקרה בו בא להודות שהוא רשע ולעשות תשובה שלא נאמן כי אולי מערים לפסול עדויותיו שהעיד, לבין מקרה בו רוצה להתנצל בעצמו ולומר שלא חטא ומבינים מדבריו שכן ואז הוא כן חשוד, ואמר על זה מהרי"ם מלובלין שאין לחלק בזה כי אדם כשמעיד על עצמו נפסל מדינא מטעם קורבה לעצמו ואין חלק בשום אופן שום חילוק.

רמ"א – כרמב"ם, שמ"מ אם העיד על עצמו אין עושים אותו עד לכתחילה.

דין חשוד על העריות

גמרא ע"פ גרסת הש"י ובעל העיטור – "אמר רב נחמן: חשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת: עני מר ארבעין בכתפיה וכשר. אמר רבא: ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. **אמר רבינא ואיתימא רב פפא: לא אמרן אלא לאפוקה** (שאינו נאמן לומר מת בעלה או גרשה), **אבל לעיולה לית לן בה**". (סנהדרין כו:)

גמרא ע"פ גרסת הרי"ף, הרמב"ם והרא"ש – "אמר רב נחמן: חשוד על העריות כשר לעדות. אמר רב ששת: עני מר ארבעין בכתפיה וכשר. אמר רבא: ומודה רב נחמן לענין עדות אשה שהוא פסול. **אמר רבינא ואיתימא רב פפא: בין לאפוקה בין לעיולה**". (סנהדרין כו:)

מהו חשוד על העריות?

הש"י, הרי"ף, ה"ת – מדובר שבא על הערוה אך לא התרו בו, ורב נחמן מכשיר כי יצרו תקפו. **תוספות, רא"ש, ה"ת** – מתייחד עם העריות ויש רק **חשד** שבא עליהם אך בלא עדים.

כמי הלכה?

רב האי גאון, רמב"ם – הלכה כרב ששת שחשוד על העריות פסול לכל עדות שהיא, וכפרו ר"ת שפסול רק כשבא על הערוה. **רא"ש** – הלכה כרב נחמן שלעדות אשה פסול, כי רב ששת לא נחלק עליו אלא תמה בשאלה. ועוד שהאמוראים דנו בדבריו. **הגר"ע, הבית יוסף** – **אם העידו עליו שנים שבא על הערוה** אפילו בלא התראה פסול לכו"ע, כי הרי"ף שפרש את הסוגיה כך פסק כרב ששת (ולרא"ש ג"כ בזה לא הכשיר רב נחמן). **ואם רגיל בעריות ורק קול יוצא עליו**, לרי"ף כשר לשאר עדויות ולרא"ש ג"כ כשר כרב נחמן לשאר עדויות, אבל להתיר אשה לשוק פסול וספק לגבי עדות קדושין בגלל הגרסאות בגמרא.

רמ"א – כטור בסעי' ט' שאין פוסלים אדם לעדות על סמך קול שיצא עליו שעושה עבירה. וכדעת הרא"ש ורז"ה שפסקו כרב נחמן, שמי שיוצא עליו חשד או קול שמתייחד עם עריות כשר לכל עדות חוץ מעדות אשה (בין להתירה ובין להגדירה כמקודשת). **חלקת מחוקק, בית שמואל (בס' מג)** – זהו פסול דרבנן, כי התייחדות אינה מפורשת בתורה, ואין עדין שעבר על ביאה שאסורה מהתורה.

סעיף כו'

גמרא – "ואמר רב יוסף: פלוני רבעו לאונסו הוא ואחר מצטרפים להורגו. לרצונו (שרבעו לרצונו), רשע הוא, והתורה אמרה אל תשת רשע עד. רבא אמר: אדם קרוב אצל עצמו, ואין אדם משים עצמו רשע (ופלגין דיבורא ומצטרפים). פלוני בא על אשתו הוא ואחר מצטרפים להורגו אבל לא להורגה. מאי קמ"ל פלגין דיבורא, היינו הך! מהו דתימא אדם קרוב אצל עצמו אמרינן, אצל אשתו לא אמרינן, קא משמע לן...

דבעי רבא: פלוני רבע שורי מהו? מי אמרינן אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו, או דילמא אמרינן אדם קרוב אצל ממונו? בתר דבעיא הד פשטה: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם קרוב אצל ממונו". (שם ט: -ג.)

גמרא – "בר בינייתוס אסהידו בי תרי שהדי, חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא, וחד אמר לדידי אוזפי בריביתא (לי הלוח ברבית), פסליה רבא לבר בינייתוס. והא רבא הוא דאמר לוח ברבית פסול לעדות והוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד? רבא לטעמיה, דאמר רבא: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (ולכן לא מאמינים לו שלוח ברבית אלא רק שבר בינייתוס הלוח ופלגין דיבורא)". (סנהדרין כה.)

הש"י, רמב"ם – מכיון שאין אדם קרוב אצל ממונו, אז שורו יסקל על סמך עדותו.

ראב"ד – מכיון שאין אדם קרוב אצל ממונו התכוון להעיד על השור ואי אפשר לעשות פלגין דיבורא, ומתוך שאינו נאמן על שורו שהוא ממונו אינו נאמן על הרובע ועדות שבטלה מקצתה בטלה כולה.

שו"ע – פסק כגמרא ע"פ המעשה עם בר בינייתוס שלוח שמעיד על המלוה שהלוח לו ברבית ויש עד אחר מצטרפים לפסול את המלוה כי פלגין דיבורא ומאמינים לגבי המלוה ולא לגבי עצמו. וכן אם העיד שפלוני רבעו לרצונו או שבא על אשתו (מדובר שאומר אשתך זינתה עמי – רשב"א) או שרבע שורו (כרש"י ורמב"ם שנאמן לסקול את שורו) הוא ואחר מצטרפים לפסולו.

רמ"א – ה"ה שנגזל יכול להעיד על הגזלן כמו הלוח על המלוה, כל עוד שאין (לו) [להם] הנאה מעדותו.

סמ"ע – כתב שהשו"ע כרמב"ם ומדובר **שהמלוה לקח גם את כסף הרבית** ולמרות זאת הלוח יכול להעיד כי עדותו לגבי עצמו (שהלוח) אינה עדות (וכאילו מעיד שפלוני הלוח למישהו ברבית) וכ"כ גם הריב"ש, אבל המרדכי כתב שמדובר שהלוח ברבית ולא לקח כלום.

שו"ב – **הקשה על הסמ"ע**, שהרי לשון הרמב"ם והשו"ע כלשון הש"ס שלא לקח כלום. **ועוד**, הרי הרמ"א כתב שנגזל פוסל את הגזלן אם אין לו הנאה, וכאן אם לקח המלוה אז יש ללוח הנאה כי מעוניין בכספו בחזרה. **לכן משמע כמו המרדכי שהמלוה לא לקח כלום**. (אע"פ שהריב"ש חלק על זה)

סעיף כז'

גמרא – "בר בינייתוס אסהידו בי תרי סהדי, חד אמר קמי דידי אוזיף בריביתא, וחד אמר לדידי אוזפי בריביתא (לי הלוח ברבית), פסליה רבא לבר בינייתוס. והא רבא הוא דאמר לוח ברבית פסול לעדות והוה ליה רשע והתורה אמרה אל תשת רשע עד? רבא לטעמיה, דאמר רבא: אדם קרוב אצל עצמו ואין אדם משים עצמו רשע (ולכן לא מאמינים לו שבו בינייתוס הלוח ופלגינן דיבורא)". (סנהדרין כה).
רא"ש ומרדכי בשם רבנו יקר – הנשבע להכחיש עד, העד ואותו שנשבע לו (התובע) מצטרפים לפוסלו לעדות ואותו שנשבע לו אינו נחשב נוגע בדבר. וכתבו הרא"ש והמרדכי שלמד כן מהסיפור של בר בינייתוס שהלוח הצטרף לעד לפסול את בר בינייתוס.
רבנו ברונא, מרדכי, מהרא"י – ה"ה אם תבעוהו שנים בבת אחת או בזה אחר זה ונשבע להם, שיכולים להעיד ולפסלו. ואין חילוק בין אם נשבע להחזיק ולהיפטר או ליטול.

ה"י מיגש, ראב"ד, רשב"א (בתשובות המינוחות לרמב"ו) בשם הרמ"ה – חלקו על רבנו יקר, שמה שמצטרפים לפוסלו זה בבעל דבר ועד כמו בסיפור של בר בינייתוס, אבל שני בעלי דבר שנשבע לכל אחד מהם לא יכולים להעיד יחד לפוסלו וכ"ש בזה אחר זה, כי כיון שהאמינה התורה לפסול עד אחד בשבועה, אז לא יכול להצטרף לפוסלו. ומה שיכולים לפוסלו זה כל עוד שלא נשבע להכחישם בבית הדין.

מתי נפסל כשנשבע לשקר?

מרדכי בשם הגב"א – בפקדון נפסל מיד כשנשבע להכחיש את העדים מכאן ולהבא, כי נשבע שהפקדון לא אצלו וזה שקר, אבל במלוה לא, כי אולי אותו שנשבע לו חייב ממקום אחר ונשבע באמת. ובמלוה יפסל רק אם בעל הדין יתבע אותו בבית הדין ויעידו העדים בבית הדין שנשבע לשקר ואז יפסל מכאן ולהבא ולא משעה שנשבע לשקר.

רא"ש – חלק על ריב"א, וכתב שאין חילוק בין מלוה לפקדון ובשניהם נפסל רק לאחר שיתבע אותו בעל הדין ויעידו העדים בבית הדין שנשבע לשקר כי זו ההוכחה שתביעתו אמת, ומכאן ולהבא יפסל. **הבית יוסף תמה על זה**, הרי הלכה כאביי שאמר למפרע הוא נפסל, וא"כ ברגע שמעידים עליו, צריך להיפסל למפרע משעה שנשבע לשקר.

שו"ע – הביא כ"א את דעת רבנו יקר שהנשבע להכחיש עד, העד והתובע מצטרפים להעיד עליו לפוסלו. והוסיף הרמ"א את דברי המרדכי שה"ה אם נשבע לשנים שמעידים עליו לפוסלו ואין חילוק אם נשבע להם כאחד או בזה אחר זה.

וכ"א את דעת הרשב"א שחולק על זה.

רמ"א – כריב"ש, שאפילו אם היו בעלי דין ולכל אחד עד אחד אין מצטרפים אחר שעמד בדין ונשבע על עדותם (כי התורה האמינה לו), אבל קודם לכן יכולים להעיד עליו.

סעיף כח'

גמרא – "אמר רבי אבא אמר רב הונא אמר רב: שלושה שישבו לקיים את השטר וקרא ערער על אחד מהם (מהדיינים שהוא פסול), עד שלא חתמו (שני הדיינים) מעידים עליו וחותרם. משחתמו אין מעידים עליו וחותרם (כי הם נוגעים בדבר שגנאי להם לשבת עם פסול בדין). ערער דמאי? אי ערער דגזלנותא, תרי ותרי נינהו (והעמד ממון על חזקתו)! אי ערער דפגם משפחה (שהוא עבד) גלוי מילתא בעלמא הוא! (ומדוע אם חתמו לא יעידו עליו, הרי זה דבר שעשוי להתברר וזהו גלוי מילתא בעלמא ולא נגיעה בעדות) לעולם אימא לך ערער דגזלנותא וקאמרי הני (הדיינים, שאע"פ שהוא גזלן), ידעינן ביה דעבד תשובה". (כתובות כא:)

נחלקו הראשונים בבאור שאלת הגמרא "תרי ותרי נינהו":

רבנו חננאל – שאלת הגמרא "ערער" דמאי מדברת במקרה **שכבר חתמו שלא מעידים עליו**, ושואלת הגמרא מדוע, הרי תרי ותרי **והעמד את האדם על חזקתו** שהוא כשר.

הש"י, ה"א, רמב"ם, רא"ש, רבנו ירוחם, ר"ן – שאלת הגמרא "תרי ותרי נינהו" היא במקרה **שעדין לא חתמו ובאים הדיינים להעיד עליו**. ושואלת הגמרא מדוע נעדיף את עדות הדיינים על עדות העדים שמעידים בו שהוא גזלן, הרי אלו תרי ותרי **ונעמיד את הממון על חזקתו** וישאר פסול מספק ויהיה פטור. ועונה הגמרא שמדובר שמעידים שעשה תשובה ואז הוא כשר.
מכאן למד הרמב"ם, ששנים שהעידו באחד שהוא פסול ובאו שנים והעידו שחזר בתשובה או שלקה, כשר. ואם שנים הכחישום ואמרו שלא עשה עבירה זו ולא נפסל, הרי זה ספק פסול ולכן לא יעיד ולא יוציאו ממון בעדותו, עד שיעשה תשובה.

שו"ע – פסק כרוב הראשונים ע"פ הבנתם את הגמרא, ששנים שהעידו באחד שהוא פסול ובאו שנים אחרים והעידו שחזר בתשובה, הרי הוא עד כשר, אבל אם שנים הכחישום ואמרו שלא עבר את העברה ולא נפסל, הוא ספק פסול (כי הם תרי ותרי) ולכן לא יעיד ולא יוציאו ממון על פיו אלא מעמידים את הממון על חזקתו, עד שיעשה תשובה.

סמ"ע – אם הספק בכשרות העד נולד רק לאחר עדותו, ניתן להוציא ממון ע"פ עדותו, כי לא מחזיקים אותו כפסול מספק.

רמ"א – פסק ע"פ מהר"ם מפדואה ששני עדים שהעידו על אחד שהוא פסול משתי עבירות, כגון שאחד אומר שגנב והשני אומר שהלוח ברבית, מצטרפים לפוסלו.

סעיף כט'

שנ"ע – פסק את הגמרא וכרמב"ם שלא יעשו כך אפילו במדבר.
המ"א – כרא"ש שצריך להחזיר את המעות שהרויח וכן במשחק בקוביה.

סעיף לב'

גמרא – "מיתבי: ... סוחרי שביעית: אלו שנושאים ונותנים בפרות שביעית. ואימתי חזרתן? משתגיע שביעית אחרת ויבדלו. וא"ר נחמיה: לא חזרת דברים בלבד אמרו, אלא חזרת ממון, כיצד? אומר אני פלוני בר פלוני כנסתי מאתים זוז בפרות שביעית והרי הן נתונים במתנה לעניים". (שם)

שנ"ע – פסק את הגמרא.

סמ"ע – הרמב"ם והשו"ע פסקו שלא רק יאמר שכנס ר' זוז ונתונים במתנה, אלא צריך לכתוב כן לחזק את מה שקיבל על עצמו.

סעיף לג'

סמ"ג בשם יהושלמי – חזרת מועל בשבועה היא משבא לבית הדין **שלא מכירים אותו בו** ואומר שהוא חשוד על השבועה או שיתבעו אותו לשלם וימנע ולא ישבע (ושאז שכנגדו נשבע ונוטל – רבנו ירוחם) או ישלם.

המב"ם – אפשרות נוספת שיתחייב ממון בבית דין שאין מכירים אותו וישלם ולא ירצה להישבע. וכתב הבית יוסף שלמד זאת מחזרת הטבח (להלן בסעי' לד').

הגהות אשרי בשם אור זרוע – צריך שיחזיר מה שהרויח בשבועת שקר. ומה שכתוב בירושלמי שצריך רק לומר שהוא חשוד זה בשבועת ביטוי שלא היה בה רווח ממון.

תוספות. רבנו ירוחם בספר משרים בשם יש מן הגדולים – בשאר עברות (שאינן מועל בשבועה, טבח ועד זומם) כשיבוא לבית דין שבעירו ויקבל עליו שלא לחזור על אותה עברה עוד זה מספיק להכשירו לעדות. **וכ"פ הבית יוסף**.

שנ"ע – פסק כירושלמי והרמב"ם.

המ"א

1. כמישרים, שדוקא מועלי שבועות צריכים ללכת למקום אחר אבל עוברי שאר עברות לא, אלא הולכים לבי"ד שבעירם.
2. כתוספות ורבנו ירוחם, שכל זה שלא העבירוהו מאומנותו בגלל העברה, אבל אם העבירוהו מאומנותו בגלל העבירה (כל עבירה שהיא) דינו כטבח שיפורט להלן שצריך ללכת למקום שלא מכירים אותו וכו'.

סעיף לד'

גמרא – "ההוא טבחא דאשתכח דנפקה טרפה מתותי ידיה. פסליה רב נחמן ועבריה. אזל רבי מזייה וטופריה (הגדיל שערו וצפרניו לחזור בתשובה כמעשה אבלות). סבר רב נחמן לאכשוריה. א"ל רבא: דילמא איערומי קא מערים. אלא מאי תקנתיה? כדרב אידי בר אבין, דאמר רב אידי בר אבין: החושד על הטרפות אין לו תקנה עד שילך למקום שאין מכירים אותו [וילבש שחורים ויתכסה שחורים] ויחזיר אבדה בדבר חשוב (ואז זה מוכיח שאין לו חמדת ממון יותר) או שיוציא טרפה מתחת ידו בדבר חשוב משלו". (שם כה).

נמוק"י יוסף – י"א שצריך את שני הדברים, גם שילך למקום שאין מכירים אותו וגם יחזיר אבדה או יוציא טרפה מתחת ידו. וכך גרסת הגמרות שלנו. ויש גרסאות שכתוב שילך למקום אחר או שיוציא טרפה מתחת ידו.

גית יוסף – מה שמדובר ששוחט טרפה לעצמו ומוציא אותה, זה כי לאחרים אינו יכול לשחוט כי העבירו אותו מתפקיד השוחט והוא הלך למקום אחר לשוב בתשובה.

שנ"ע – פסק כגמרא ע"פ גרסתנו. **והסביר הסמ"ע**, שהחמירו בטבח שילבש שחורים ויתכסה שחורים כי הכשיל רבים וכדי שיכנע לבו כי שחורים משפיל את הגאווה והזדון שלבו.

סעיף לה'

המב"ם – חזרת עד זומם הוא שהולך למקום שאין מכירים אותו ושם נתנו לו ממון חשוב להעיד שקר ולא רצה להעיד. וכתב הכסף משנה, שלמד כן מהטבח שמוציא את הטרפה מתחת ידו ולא מוכר אותה יותר בשקר. ועיין לעיל הטעם. **ועוד טעם, שמה יעזור שנגזור עליו שלא יעיד עוד, הרי עבר עברה וחייב לכפר עליה**.

תוספות – לשיטתם טבח הולך למקום אחר כדי שלא יערים שיחזירו אותו לעבודתו, ולכן חזרת עד הזומם היא כמו שאר הפסולים, שיבוא לדייני עירו ויקבל בפניהם שלא יעשה זאת עוד. ואם נטל שכר יחזיר את הכסף.

שנ"ע – פסק כרמב"ם.

למה טבח, מועל בשבועה ועד זומם צריכים ללכת למקום שלא מכירים אותו?

תוספות – בטבח החמירו כדי שלא יערים שיחזירו אותו לעבודתו הראשונה.

רמב"ם, ר"א"ש – במלוה ברבית וגזל וכד' אפשר להכריח אותו להתנהג לפני משורת הדין, אבל בטבח אפילו אם נאמר לו שלא יאכל כלל בשר הוא פסול. וטעם זה שייך גם בעד זומם שעדין פסול וחייב ללכת למקום אחר כי אין התנהגות לפני משורת הדין כאן.

הנפק"מ בזה תהיה האם כשבודק ומוכר לאחרים תספיק תשובה בלבד. לרמב"ם ולרא"ש, דוקא בטבח שבודק לעצמו ומוכר לאחרים שיש לו הנאת ממון, אבל אם לא היה בודק לעצמו אלא לאחרים תשובה בלבד מספיקה. אמנם לפי תוספות שהחשש הוא שמערים כדי שיחזירו אותו לעבודתו, אין הבדל בזה, כי עדין מקבל על כך שכר ולכן חייב ללכת למקום שלא מכירים אותו וכו'.

סמ"ע – האריך להסביר שבאלו מכיון שהחזרה בתשובה אמורה להחזיר אותם לאומנותם, צריך הכשר מלא ולא למחצה ולכן החמירו, משא"כ משחק בקוביא ומפריח יונים שבהם התשובה אין מטרתה להחזירם לאומנותם להפריח יונים אלא להיות עד כשר, הקלו אליהם שתהיה להם תשובה בעירם.